MIRON POMPILIU

LITERATURĂ ȘI LIMBĂ POPULARĂ

★

VERSURI ORIGINALE ȘI TĂLMĂCIRI

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ ȘI STUDIU INTRODUCTIV
DE
V A S I L E   N E T E A

1 9 6 7
EDITURA PENTRU LITERATURĂ

STUDIU INTRODUCTIV

La 25 iunie/7 iulie 1866 publicînd poezia *Ecouri de suspine* semnată de M. P. Popiliu, revista *Familia* de la Budapesta, prin pana lui Iosif Vulcan, adăuga şi nota următoare : „Atragem atenţiunea onor. public asupra acestui talent frumos, carele acuma păşeşte întîia oară în publicitate."

Nu trecuseră decît patru luni de cînd aceeaşi revistă, prin pana aceluiaşi redactor, publicînd poezia *De-aş avea...*, apărută sub semnătura necunoscutului M. Eminescu, anunţase cu aceeaşi satisfacţie : „Cu bucurie deschidem coloanele foaiei noastre acestui june numai de 16 ani care cu primele sale încercări poetice trămise nouă ne-a surprins plăcut."

Atît „talentul frumos", care avea atunci 18 ani, cît şi „junele" ale cărui încercări surprinseseră în mod atît de plăcut pe Iosif Vulcan, aveau să devină din acel moment doi dintre colaboratorii cei mai solicitaţi ai *Familiei*, şi totodată, cunoscîndu-se şi continuîndu-şi colaborarea la *Convorbiri literare*, să lege între ei o prietenie care va dura pînă la tragicul sfîrşit al amîndurora.

Recenzînd în 1932 o monografie consacrată vieţii şi activităţii lui Miron Pompiliu [1], Nicolae Iorga vorbea cu entuziasm despre „bunul prieten al lui Eminescu" care a fost în acelaşi timp „şi unul din scriitorii cei mai înzestraţi" dar „şi cei mai puţin cunoscuţi din vremea *Convorbirilor literare*". Miron Pompiliu, arăta în continuare N. Iorga, a fost şi „un bun traducător al liricii germane, limba sa fiind tot atît de clară şi tot aşa de bogată în rime inedite ca şi a lui Eminescu", şi, totodată, „un meşter alcătuitor de basme" care „cu dreptate pot sta

---

[1] Dr. C. Pavel, *Miron Pompiliu, viaţa şi opera lui*, Beiuş, 1930.

lîngă ale lui Creangă". Basmele sale, *Ileana Cosînzana, Codreana Sînzieana,* ca şi *Scrisorile de la ţară,* adăuga N. Iorga în încheiere, „merită pentru onestul lor realism a fi reeditate din *Familia* unde au rămas pierdute" [1].

G. Călinescu în 1941 remarca şi el faptul că prin *Ileana Cosînzana* şi *Codreana Sînzieana* lui Miron Pompiliu — „s-a deschis seria literaturii populare la *Convorbiri*", anticipîndu-se creaţiile lui Ioan Slavici şi ale lui Ion Creangă. „Judecînd şi după scrisori, sublinia Călinescu, umorul ţărănesc cu nuanţă ardeleană pare a fi propriu lui Miron Pompiliu." [2]

*

Miron Pompiliu s-a născut la 20 iunie 1848 [3] în comuna Ştei (azi oraşul Dr. Petru Groza) din raionul Beiuş, pe valea Crişului-Negru, un sat în care acum cîţiva ani a fost descoperit prototipul popular al basmului *Făt-Frumos din lacrimă* [4]. Alături de Ştei, pe apa Crişului, umbrite de pădurile şi înălţimile Munţilor Bihorului, se întinde şiragul satelor Sedişte, Hîrseşti, Sideştel, ai căror locuitori, după descrierea unui istoric al Beiuşului, trăind retraşi „prin îndoiturile văilor, prin ponoarele şi deschizăturile munţilor şi-au păstrat — ca într-un muzeu — fiinţa, limba şi obiceiurile străbune cu o remarcabilă culoare locală" [5].

Cercetările întreprinse asupra regiunii au constatat că ea a fost locuită din timpuri străvechi de o populaţie românească masivă, care pînă în secolul al XVII-lea şi-a avut cnejii, crainicii şi voievozii ei

---

[1] *Revista Istorică,* 1932, pp. 106—107.

[2] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent,* Bucureşti, 1941, pp. 381—382.

[3] Asupra datei naşterii sale există mai multe versiuni. R. Rosetti în *Dicţionarul contimporanilor* (Bucureşti, 1897, p. 152) afirmă că acesta s-a născut în anul 1854, fără a indica ziua şi luna ; aceeaşi dată se află şi în *Enciclopedia română* de la Sibiu (III, 1904, p. 68). Afirmaţia lui R. Rosetti e contestată de Const. Pavel (*Miron Pompiliu, viaţa şi opera lui,* Beiuş, 1930, p. 9), care indică anul 1847, fără a da însă şi celelalte date. Vasile Vartolomei (*Mărturii culturale bihorene,* Cluj, 1944, p. 106) adoptă şi el data indicată de Pavel. În *Istoria literaturii române* de G. Călinescu, p. 380, aflăm data de 14 iunie 1848. Adoptînd data de 20 iunie 1848 noi ne-am călăuzit după *Albumul societăţii „Junimea"* publicat de I. E. Torouţiu în *Studii şi documente literare* (IV, Bucureşti, 1933, p. 315) — album care a fost întocmit după însăşi indicaţiile personale ale membrilor „Junimii" printre care se număra şi Miron Pompiliu.

[4] Teofil Teaha, *Graiul din valea Crişului-Negru,* Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1961, pp. 187—190.

[5] Dr. Constantin Pavel, *Şcoalele din Beiuş,* 1828—1928, Beiuş, 1928, p. 3.

recunoscuţi de episcopii romano-catolici de la Oradea şi de principii Transilvaniei. Unul din aceşti ultimi conducători de sate a fost crainicul Ion Uscat, care la sfîrşitul secolului al XVI-lea avea sub jurisdicţia sa localităţile Hîrseşti, Sedişte, Ştei, Văieni, Rieni, Panteşti şi Hinchiriş [1]. Timp de secole principala ocupaţie a acestor bihoreni a fost păstoritul şi cioplitul lemnului, hărnicia şi iscusinţa lor fiind recunoscute de către toţi cercetătorii. Astăzi, în împrejurări social-economice radical schimbate, cei mai mulţi dintre ei au îmbrăţişat munca mineritului.

Unul din primii lor purtători de cuvînt în largul vieţii româneşti şi în acelaşi timp cărturarul ce le va studia graiul, tradiţiile, doinele şi baladele va fi Miron Pompiliu.

Tatăl său, Nicolae Popoviciu, era paroh şi descindea dintr-o veche familie de preoţi locali. Dintr-o asemenea familie cobora şi mama sa, Ana Popa, originară din Seliştea Beiuşului. Preot a fost şi fratele mai mare al scriitorului — Gheorghe Popoviciu — iar sora mai mică, Dilinca, a devenit preoteasă în satul Cîmpul din apropiere [2]. Miron, ca şi George Coşbuc mai tîrziu, se va desprinde însă de tradiţia familiei, îmbrăţişînd alte domenii de activitate. Numele său iniţial n-a fost Miron, pe care, la Iaşi, Vasile Pogor avea să-l transforme în „Mirune", ci Moise, un nume biblic frecvent în lumea Munţilor Apuseni. Miron la început a fost deci Moise, iar Pompiliu a fost Popoviciu, trecerea de la Moise Popoviciu spre Miron Pompiliu — Pompiliu fiind al doilea nume al tatălui său — făcîndu-se prin M. P. Popiliu cu care în 1866 va semna primele versuri în *Familia*, M. Popiliu şi Moise Popiliu cu care va apărea în 1867 la *Foaia Societăţii pentru literatura şi cultura română din Bucovina,* iar în 1868 la *Convorbiri literare,* pentru ca în acelaşi an, prin colaborarea la ziarul *Traian* şi *Albina Pindului,* variaţiile menţionate să dispară pentru a face loc numelui consacrat [3].

Întrebuinţarea numelui Moise Popiliu în primii ani ai activităţii sale literare va da naştere şi la o confuzie bibliografică, în *Indicele bibliografic* al *Convorbirilor literare* (1867—1939) alcătuit de M. Sînzianu, Moise Popiliu şi Miron Pompiliu fiind consideraţi ca doi poeţi deosebiţi [4].

---

[1] Ştefan Meteş, *Contribuţii noi privitoare la voevozii români din Ardeal şi părţile ungureşti în veacul al XVI-XVIII-lea,* Cluj, 1922, p. 8.

[2] Dr. Const. Pavel, *Miron Pompiliu, viaţa şi opera lui,* Beiuş, 1930, p. 9.

[3] Vezi asupra acestei chestiuni şi Dr. C. Pavel, *op. cit.,* p. 9 şi V. Vartolomei, *Mărturii culturale bihorene,* Cluj, 1944, p. 206.

[4] M. Sînzianu, *Convorbiri literare, Indice bibliografic,* Bucureşti, 1937, pp. 253, 256.

Miron Pompiliu şi-a început clasele primare în satul natal, pentru a trece apoi la şcoala germană din centrul minier Băiţa, de unde în anul 1857 va pleca la liceul din Beiuş. Înfiinţat în anul 1828 de episcopul Samuil Vulcan, liceul din Beiuş era atunci unul din cele trei licee româneşti ale Transilvaniei — Blaj, Braşov, Beiuş — în jurul cărora se constituise o puternică tradiţie culturală şi naţională, profesorii lor, dintre care mulţi aveau studii făcute la Viena şi Roma, fiind adevăraţi mesageri ai istoriei şi literaturii româneşti. Ca şi liceul de la Blaj întemeiat în 1754, liceul de la Beiuş fusese înfiinţat, aşa cum arăta Vulcan în anunţul de deschidere, „pentru ca şi neamul românesc mai curînd să poată simţi dulceaţa care din învăţătură izvorăşte, din care toate neamurile luminate sînt îmbogăţite“ [1].

Beiuşul a avut profesori distinşi care, de pe poziţiile şcolii latiniste, au dus o aprigă luptă pentru apărarea limbii române, pentru cunoaşterea istoriei naţionale şi pentru crearea unui învăţămînt ştiinţific avansat. Unii dintre ei, ca Teodor Aron (1804—1859) şi Ion Munteanu (1808—1859), s-au remarcat în domeniul istoriografiei, primul scriind un comentariu la istoria lui Petru Maior, iar al doilea o *Istorie a vieţii celor mai de seamă romani şi romane* (1858), arătînd în prefaţa ei că „am scris iubitei mele naţiuni o carte curat românească“. Şi unul şi altul au fost colaboratori ai foilor lui Bariţiu de la Braşov şi au contribuit cu însufleţire la răspîndirea în părţile Bihorului a *Magazinului istoric pentru Dacia* al lui Nicolae Bălcescu şi a altor publicaţii transcarpatine. Printre profesorii liceului din Beiuş au fost şi luptătorii politici Sigismund Pap (1817—1897) şi Alexandru Roman (1827—1897) care şi-au legat numele de marile periodice româneşti apărute la Budapesta, *Concordia* (1861) şi *Federaţiunea* (1868), Roman fiind şi membru al Academiei Române din Bucureşti (1866).

Unii dintre ei, ca Mateiu Kiss (1816—1876) şi Ion Sălăgeanu (1836—1896), au lăsat scrieri din domeniul matematicii, al geografiei şi etnografiei, iar alţii — Teodor Chioreanul (1819—1906), Dionisie Păscuţiu (1825—1902) — s-au impus în domeniul cercetărilor filologice şi lingvistice, elaborînd gramatici şi dicţionare. Cîţiva, ca Paul Vela (1830—1909), Ignaţiu Sabău (1836—1896) şi Teodor Roşiu (1830—1894) şi-au încercat puterile şi în domeniul beletristicei, publicînd poezii şi studii literare prin almanahurile şi periodicele timpului. Printre preocupările beletristice ale acestor profesori figura şi poezia populară, asupra căreia Ignaţiu Sabău, profesorul lui Miron Pompiliu, a publicat un semnificativ

---

[1] Dr. Const. Pavel, *Şcoalele din Beiuş*, 1828—1928, Beiuş, p. 120.

studiu tocmai în anii în care acesta era elev al liceului din Beiuş[1] şi îşi petrecea vacanţele printre ciobanii şi bărdaşii din munţii natali, îmbrăcînd uneori chiar şi sarica ciobănească. Beiuşul oferea deci un prielnic mediu de formare intelectuală şi patriotică unui viitor scriitor, şi el şi-a pus puternic amprenta pe spiritul şi preocupările tînărului de la Ştei.

O influenţă tot atît de pozitivă a avut liceul de la Beiuş şi asupra formării altor elevi ai săi din aceşti ani, printre care menţionăm pe Partenie Cosma, Mihai Veliciu, Coriolan Brediceanu, Nicolae Oncu, viitori luptători politici şi economişti, precum şi asupra lui S. Fl. Marian, folcloristul bucovinean de mai tîrziu, venit aici tocmai de la Suceava, şi a unor publicişti ca Ioniţă Scipione Bădescu, prieten şi acesta al lui Eminescu, Vasile Ranta Buticescu etc.

În 1862, pentru a studia mai temeinic limba maghiară, Miron Pompiliu se înscrie la liceul catolic premonstratens din Oradea, unde urmează clasele a VI-a şi a VII-a. La Oradea, în cadrul acestui liceu, care avea şi o catedră de limba şi literatura română, funcţiona „Societatea de lepturā“ a elevilor români, înfiinţată în anul 1852 de Alexandru Roman. Această societate, care a fost cea dintîi societate literară românească întemeiată în Transilvania[2], şi-a legat numele de publicarea unor cuprinzătoare antologii de versuri selecţionate atît din scriitorii consacraţi de peste Carpaţi — Gh. Asachi, Vasile Cîrlova, Cezar Bolliac, C. Negruzzi — cît şi din tinerii debutanţi transilvăneni : *Versuinţii români* (1854), *Diorile Bihorului* (1854), *Fenice* (1867). În 1863 conducător al „Societăţii de lepturā“ devine profesorul Iustin Popfiu, unul din cei mai remarcabili animatori culturali ai Bihorului, autor al unui manual de *Istoria literaturii române* şi al unui volum de *Poezie şi proză* (1870). În cadrul acestei societăţi se trezeşte vocaţia literară a lui Miron Pompiliu — vocaţie pe care Popfiu o stimulează şi care se va releva în curînd prin paginile *Familiei* şi ale *Fenicelui.*

Pentru clasa a VIII-a, în septembrie 1865, se reîntoarce la Beiuş de unde la începutul lunii ianuarie trimite revistei lui Vulcan o *Gîcitură* în versuri[3] şi unde la sfîrşitul anului şcolar 1865/1866 îşi ia bacalaureatul cu menţiunea „cum prima eminentia“.

Exemplul unora din profesorii săi ca şi programul literar al *Familiei*, în cadrul căruia cultivarea literaturii populare ocupa un loc esenţial, îl determină în vara anului 1866 să întreprindă o călătorie amă-

---

[1] Vezi *Foaia pentru minte, inimă şi literatură,* Braşov, 1859, nr. 31.
[2] V. Vartolomei, *op. cit.,* p. 73.
[3] *Familia,* 1866, 15/27 ianuarie, nr. 2.

nunţită prin satele din valea Crişului-Negru, unde, alături de numeroase balade, descoperă şi o lungă oraţie de nuntă — *Nevesteasca* — pe care se grăbeşte să o trimită lui Iosif Vulcan care, publicînd-o [1], îl asigură într-o notă că „astfel de opusuri vor fi totdeauna bine primite". Legături colegiale îl atrag şi înspre satele din regiunea Sibiului făcînd un popas mai îndelungat la Gura-Rîului. Cîntecele bătrîneşti aflate în această comună îi vor da ideea alcătuirii unei colecţii de folclor ardelenesc pe care în anii următori va îmbogăţi-o din ce în ce mai mult.

În toamnă, pentru studiile universitare, se înscrie la Facultatea de drept a Universităţii din Budapesta, unde, pe lîngă cursurile juridice, îl atrăgea îndeosebi revista lui Vulcan care, remarcîndu-l ca poet, îi oferea prilejul unei intense activităţi literare.

Prezenţa sa în paginile hebdomadarului budapestan, ca şi a lui Eminescu, e insistentă şi promiţătoare. La intervale destul de scurte apar, după *Gîcitură* şi *Ecourile* de debut, bucăţile *Rămas bun de la Crişana* [2], *Din oraş* [3], *O noapte în spital* [4], *Triumful lui David* [5], *Romånca* [6], *La clacă* [7], *Iarna* [8], reprezentînd un adevărat jurnal liric al impresiilor şi ideilor provocate de intrarea sa în viaţa capitalei de pe malurile Dunării.

Concomitent cu colaborarea la *Familia*, tînărul poet intră în relaţii şi cu ziarele *Albina* şi *Concordia* în paginile cărora publică două cicluri de poezii populare [9].

Numele său se impune relativ repede, în 1867 el fiind proclamat, împreună cu Ioniţă Scipione Bădescu şi Vasile Ranta Buticescu, membru de onoare al „Societăţii de literatură" din Oradea-Mare [10], lepturiştii văzînd în noul poet o incontestabilă speranţă a literaturii române.

Prin intermediul redacţiei lui Vulcan el intră în acelaşi an — concomitent cu N. Oncu, V. Ranta Buticescu şi Ioniţă Scipione Bădescu — în relaţii şi cu *Foaia Societăţii pentru literatura şi cultura română din Bucovina* în paginile căreia publică poezia *Nenorocitul* [11].

---

[1] *Familia*, 1866, 11/23 septembrie, nr. 29.
[2] *Ibidem*, 1866, 18/30 septembrie, nr. 30.
[3] *Ibidem*, 1866, 23 oct./4 nov., nr. 35.
[4] *Ibidem*, 1867, 19 febr./3 martie, nr. 8.
[5] *Ibidem*, 1867, 5/17 martie, nr. 10.
[6] *Ibidem*, 1867, 18/30 iunie, nr. 25.
[7] *Ibidem*, 1867, 4/16 noembrie, nr. 43.
[8] *Ibidem*, 1867, 22 dec./3 ian., nr. 49.
[9] *Albina*, 1866, 28 sept., nr. 72 ; *Concordia*, 1867, 8 dec., nr. 90.
[10] C. Pavel, *Miron Pompiliu, viaţa şi opera lui*, p. 11.
[11] *Foaia societăţii...*, III, 1867, 1 martie, nr. 3.

Apariţia *Convorbirilor literare* de la Iaşi (1 martie 1867) îl determină să-şi trimită producţiile şi revistei „Junimii". La 15 ianuarie 1868 îl aflăm în sumarul *Convorbirilor literare* cu poezia *Vrăjitul* — poezie ce se publică în acelaşi număr cu articolul lui Maiorescu despre *Poeziile populare române* culese de Vasile Alecsandri — iar la 15 februarie cu *O sară,* ambele semnate Moise Popiliu.

Printre poeţii din acel moment ai revistei „Junimii", fără a vorbi de V. Alecsandri care plutea deasupra tuturora, George Creţeanu, Iacob Negruzzi Teodor Şerbănescu, Matilda Cugler, M. D. Cornea (Eminescu încă nu colabora la *Convorbiri*) — Miron Pompiliu, remarcabil şi prin limba sa fluidă, apărea ca o promisiune ce se cerea cultivată.

În primăvara anului 1868, pe neaşteptate, pentru a evita recrutarea în rîndurile „honvezimii" maghiare, Pompiliu părăseşte Budapesta şi, prin „vama cucului", se refugiază la Bucureşti cu intenţia de a-şi continua aici studiile începute. Despărţirea de Crişana e cîntată în poezii de o cuceritoare duioşie — *Iubirea de mamă* [1], *Romànca de la Criş* [2], *La ea* [3] — care dovedesc nu numai o sensibilitate delicată, influenţată de prozodia populară, ci şi o remarcabilă posibilitate de exprimare poetică. „Deplîngînd", după cum îi scria „ei", „viaţa ce-a lăsat", Pompiliu începe la Bucureşti o crîncenă luptă cu „soarta cea necruţătoare", cu necunoscutul pe care îl înfruntă, cu Universitatea pe care, la Facultatea de litere, avea să o urmeze cu intermitenţe timp de doi ani, cu problemele literare care îl ispiteau. Se aclimatizează totuşi destul de repede fiindcă la 15 noiembrie 1868, într-o cronică trimisă *Familiei* pentru rubrica „Conversare cu cetitoarele", el vorbeşte cu entuziasm despre „Bucureştiul nostru" şi relevă cu satisfacţie spectacolele Teatrului Naţional, realizate de Matei Millo şi M. Pascali. Faptul că se adresa ardelenilor din însăşi capitala României îl făcea să-şi însuşească o prestanţă solemnă, mesianică. „Am ajuns — scria cu gravitate colaboratorul *Familiei* — într-un timp serios, în periodul faptelor ponderoase ; naţiunea pretinde de la fiii şi fiicele sale suflete simţitoare şi sacrificii mari. La lucru — îndeamnă Pompiliu — la lucru să ridicăm naţiunea noastră atît de cercată la culmea ce i se cuvine între celelalte naţiuni. Atunci — afirma cu înflăcărare poetul — următorii noştri ne vor împodobi mormintele cu flori, suvenirea noastră va fi scumpă lor ; din contră, nu

---

[1] *Familia,* 1869, 16/28 februarie, nr. 7.
[2] *Ibidem,* 1869, 20 aprilie/2 mai, nr. 16.
[3] *Ibidem,* 1869, 15/27 iunie, nr. 24.

vom putea dormi în pace de dreptele lor blăstămuri, în care vor îneca suvenirea noastră." [1]

Într-o altă cronică, trimisă la 11/23 ianuarie 1869, relatează căderea guvernului Brătianu şi dă largi referinţe asupra activităţii Ateneului Român unde a ascultat o conferinţă a lui V. A. Urechia şi o lectură a „marelui literat al românilor I. Heliade Rădulescu" care a citit un cînt din noua sa epopee : *Biblicele.* Admiraţia pentru bătrînul poet îi fusese sugerată de articolul lui Iosif Vulcan publicat în 1866 în *Familia* [2] şi de poezia lui Eminescu *La Heliade* apărută în anul următor în aceeaşi revistă [3].

La apariţia revistei *Albina Pindului* (15 iunie 1868) înfiinţată de Gr. H. Grandea, intră în redacţia acesteia unde cunoaşte pe D. Bolintineanu, o altă admiraţie comună a lui Vulcan şi Eminescu. La *Albina Pindului* Miron Pompiliu colaborează cu ode lirice scrise în genul romanţios al lui Bolintineanu — *Portretul ei* [4], *Dorul amantei* [5], *Odoarele vieţii mele* [6], *Amorul* [7], *În zori şi seara* [8] — precum şi cu evocări patriotice : *Romånca şi pandurul* [9], *Vegerea* [10] (dedicată Pronunţiamentului din Blasiu din 1868). La 15 octombrie scrie oda *Dorul Românieí* [11], pe care, ca un îndemn la lupta pentru eliberarea Transilvaniei, o dedică primului ministru Ion C. Brătianu. Pentru a da gestului său un caracter politic patriotic, tînărul poet oferea bărbatului de stat şi un album prezentat, în cadrul unei recepţii, de o delegaţie de ardeleni aflaţi în Bucureşti.

Alături de poezii, ca redactor, Pompiliu publică în revista lui Grandea şi numeroase extrase din ziarele şi revistele române şi maghiare din Ungaria — îndeosebi din *Federaţiunea şi Hazânk* — denunţînd politica de deznaţionalizare [12], precum şi notiţe bibliografice asupra cărţilor româneşti apărute în Transilvania [13].

Ardeleanul din el nu se dezminte şi nu se uită nici o clipă !

---

[1] *Familia,* 1868, 27 nov./9 dec., nr. 40.
[2] *Ibidem,* 1866, 15 martie/6 apr., nr. 7.
[3] *Ibidem,* 1867, 18/30 iunie, nr. 25.
[4] *Albina Pindului,* 1868, 15 iulie, nr. 3, p. 77.
[5] *Ibidem,* p. 80.
[6] *Ibidem,* 1868, 1 august, nr. 4.
[7] *Ibidem,* 1868, 1 sept., nr. 6.
[8] *Ibidem,* 1868, 1 noembrie, nr. 10.
[9] *Ibidem,* 1868, 15 iulie, nr. 3.
[10] *Ibidem,* 1868, 15 august, nr. 5.
[11] *Ibidem,* 1868, 15 oct., nr. 9.
[12] *Ibidem,* 1868, 1 sept., nr. 6 ş.a.
[13] *Ibidem,* 1868, nr. 6, *Compendiul de drept canonic* al lui Andrei Şaguna.

În vacanța de vară, la îndemnul lui George Barițiu, întreprinde o călătorie în Moldova pentru a se informa asupra activității misionarului catolic Agria Cubinszky care venise de la Budapesta pentru a cerceta situația ciangăilor și a-i îndemna să ceară înființarea de școli unguresti și introducerea de preoți maghiari ce urmau să fie subvenționați de către guvernul ungar. Dorința de a cunoaște cît mai exact itinerarul și îndemnurile date de canonicul maghiar, îl face să viziteze orașele Bacău și Roman — poate și Iașul — precum și unele sate ca Săbăoani, Clesia și altele. Informațiile sale, comunicate lui Barițiu la 28 septembrie sub forma unei lungi scrisori semnată „Miron Pompiliu student în anul al II-lea la Facultatea de litere", îl vor determina pe acesta să dezbată problema printr-un amplu articol publicat în ziarul *Romănul* (1868, 23 oct.) denunțînd activitatea „misionarilor și emisarilor unguresti în România".

La 16 aprilie 1869 apare *Traian*, ziarul politic, literar, științific și industrial al lui B. P. Hasdeu, cunoscut prin tendințele sale democrat-naționaliste și de critică — uneori chiar cu nuanțe republicane — față de „guvernul personal" al domnitorului. Ziarul lui Hasdeu, pe plan literar, acorda o largă atenție istoriei naționale și folclorului românesc din toate provinciile. Tînărul transilvănean e prezent în paginile noului ziar, chiar de la primul număr. Activitatea sa la publicația lui Hasdeu e mai puțin cunoscută. Ea s-a inaugurat în foiletonul ziarului printr-un articol entuziast despre poezia populară. Articolul este urmat de baladele *Gheorghiță și mireasa lui*, *Bradul*, *Răzbunarea* și *Fata Radului*, arătate ca fiind culese din Crișana [1]. În numerele următoare va continua cu alte balade, doine și hore culese de „sub poalele Bihorului" și „de lîngă Săbiu". Ca și la revista lui Grandea, folcloristul publică și la ziarul lui Hasdeu poezii lirice și patriotice — *Mihai* [2], *Au căzut* [3], *Vrăjitul* [4] (publicată în 1868 și în *Convorbiri)*, *Oltul* [5], *Romănca din Ardeal* [6], *Izvorul Tisei* [7] (dedicată românilor din Maramureș) etc.

Miron Pompiliu l-a secondat pe Hasdeu nu numai în activitatea sa literară, ci și în cea politică. La 25 aprilie 1869 îl aflăm astfel polemizînd cu ziarul *Pressa* ce combătea orientarea politică a ziarului lui Hasdeu

---

[1] *Traian*, 1869, 16 apr., nr. 1.
[2] *Ibidem*, 1869, 30 apr., nr. 5.
[3] *Ibidem*, 1869, 30 apr., nr. 5.
[4] *Ibidem*, 1869, 30 apr., nr. 5.
[5] *Ibidem*, 1869, 13 iunie, nr. 21.
[6] *Ibidem*, 1869, 20 iunie, nr. 24.
[7] *Ibidem*, 1869, 30 iulie, nr. 30.

care, prin titlul său, după opinia *Pressei,* nu era indicat să reprezinte „democrația și constituționalismul". „Cesarism și democrație — afirma *Pressa* — nu rimează împreună." Pompiliu, semnînd ca student al Universității din București, luă cu îndrăzneală apărarea ziarului subliniind și mai mult tendințele sale republicane. Ca latinist ardelean, adept al lui Bărnuțiu, el elogiază Imperiul Roman care n-ar fi fost decît o „continuare legală a republicii", împărații fiind „inviolabili numai în calitatea lor curat republicană de tribuni ai plebei". Cît despre Traian, al cărui nume îl purta ziarul lui Hasdeu, Pompiliu arată, citînd direct pe Bărnuțiu, că „Traian a fost cel mai bun imperator și cel mai mare republican". În încheiere, solidar cu direcția ziarului, el întreabă : „Românii sub regimul așa numit reprezentativ pot ei oare a-și face vreun alt ideal de domn ?" [1]

Hasdeu nu putea fi decît mulțumit de tînărul său discipol [2].

În anul următor Miron Pompiliu devine membru al societății „Orientul" întemeiată de Grandea pentru a stimula viața literară „prin discuții, lecturi, comunicări intime și publicații" și pentru a aduna documente istorice și literatură populară. La „Orientul" Pompiliu se întîlnește cu M. Eminescu, care la 29 septembrie 1868 fusese angajat ca sufleur la Teatrul Național, și cu Ioniță Scipione Bădescu, fostul său coleg de la Beiuș, ambii colaboratori ai *Familiei.*

Prietenia celor trei „familiști" se încheagă spontan și cordial, reprezentînd, prin durata și peripețiile ei, un remarcabil capitol de istorie literară, cei doi ardeleni constituind pentru Eminescu remarcabile surse de informație istorică și folcloristică transilvăneană ce aveau să fie valorificate magistral de către marele poet [3]. Boema lor de la Iași și Botoșani își are începutul în acești ani de agitată trecere prin București. Alături de alte elemente biografice comune, asupra cărora vom insista mai tîrziu, prietenia dintre Eminescu și Miron Pompiliu se constată în această perioadă și prin remarca făcută de Pompiliu în seara în care tînărul sufleur a fost nevoit să apară pe scenă ca actor jucînd rolul ciobanului din *Răzvan și Vidra.* „Se vede, măi — ar fi afirmat acesta, nemulțumit de jocul poetului — că n-ai fost păcurar cum am fost eu, că-mi venea să sar

---

[1] *Traian,* 1869, 26 aprilie, nr. 3.

[2] Vezi asupra colaborării lui M. Pompiliu la *Albina Pindului* și *Traian* și aprecierile lui N. Iorga din *Istoria literaturii românești contimporane,* București, 1934, I, pp. 80 și 109.

[3] Vezi Gh. Bogdan-Duică, *Scipione I. Bădescu și geneza „Geniului pustiu"* în *Buletinul „Mihai Eminescu",* 1931, nr. 1 ; Dr. Const. Pavel, *Eminescu și Miron Pompiliu,* în *Miron Pompiliu, viața și opera lui,* pp. 21—26.

pe scenă, să-ţi iau bîta şi traista din spate, să-ţi arăt eu cum se calcă ciobăneşte, cu bîta şi traista pe umăr." [1]

La 29 iunie 1869 „Orientul" iniţiază, prin membrii săi, o mare culegere de folclor ce urma să fie adunat din toate provinciile româneşti. Lui Eminescu i s-a repartizat Moldova, lui Miron Pompiliu, împreună cu Bădescu şi N. Droc Barcianu, Transilvania [2]. Fără a se reîntoarce pe meleagurile natale, lucru pe care situaţia sa de refugiat politic nu i-l permitea, Pompiliu, folclorist încă din 1866 şi cunoscut ca atare din coloanele ziarului lui Hasdeu, a izbutit totuşi să alcătuiască în scurtă vreme o colecţie de balade transilvănene pe care, „Orientul" neputîndu-şi realiza programul, avea să o ofere în toamna următoare „Junimii".

În cercul „Orientului" Pompiliu s-a remarcat şi prin referatele critice făcute în şedinţele publice, poezia *Harpa* a lui Al. Negroni oferindu-i prilejul unei expuneri asupra idealismului în poezie [3].

Atenţia acordată de junimişti cu cîteva luni mai înainte poeziilor trimise de la Budapesta, ca şi speranţa în ajutorul lor material, îl determină în timpul verii să se gîndească la părăsirea Bucureştiului pentru a se înscrie în toamnă la Universitatea din Iaşi.

La 5 octombrie, prezentînd certificatele Universităţii din Bucureşti, se înscrie în anul al treilea al Facultăţii de litere, cerînd totodată, luîndu-se „în consideraţie marea lipsă de mijloace" şi o bursă. G. Călinescu crede că nu i s-a acordat [4].

În 1870 la facultatea ieşeană se preda : filozofia, istoria universală critică, istoria şi literatura română, literatura latină şi istoria literaturii latine, literatura elină şi istoria literaturii eline, literatura franceză [5]. Pînă la 25 noiembrie 1871 la filozofie, pentru psihologie şi logică, l-a avut ca profesor pe Titu Maiorescu. După suspendarea acestuia, aceleaşi cursuri au fost ţinute de N. Quintescu. La istoria universală a urmat cursurile lui Nicolae Ionescu, suspendat şi el o dată cu Maiorescu, iar la istoria literaturii române pe ale lui A. Vizanti. Pentru limbile străine a fost elevul lui N. Quintescu (latina), I. Caragiani (elină), Victor Challiol (franceză).

---

[1] Ştefan Cacoveanu, *Eminescu la Bucureşti în a. 1868/9*, în *Luceafărul*, Sibiu, 1905, nr. 3.
[2] *Albina Pindului*, 1868, 16/30 iunie, p. 48.
[3] *Ibidem*, 1868, 16/30 iunie, p. 48.
[4] G. Călinescu, *Istoria literaturii...*, p. 381.
[5] *Contribuţiuni la istoria dezvoltării Universităţii din Iaşi*, Iaşi, 1960, I, p. 158.

Sufleteşte nu s-a simţit legat decît de Maiorescu, al cărui admirator va rămîne pînă la sfîrşitul vieţii şi de N. Quintescu. La 9 iunie 1873, după ziarul *Opinia*, şi-a luat titlul de licenţiat în litere şi filozofie [1].

Un fragment inedit din teza sa la examenul de literatură franceză, tratînd despre Voltaire, a fost publicat abia în anul 1939. În viziunea tînărului student, Voltaire a fost „reprezentantul cel mai fidel şi mai complet al epocii în care a trăit, şi a tuturor tendinţelor ce se agitau în timpul său". Remarcînd lupta sa împotriva regalităţii şi a bisericii, candidatul nu uita totuşi să precizeze că Voltaire „n-a mers niciodată aşa departe încît să dorească răsturnarea fundamentală a societăţii" [2].

A fi ieşean, pentru Miron Pompiliu, înseamna însă a fi — uitînd şi de Hasdeu şi de Bărnuţiu — colaborator al *Convorbirilor literare* şi junimist. El prezintă deci „Junimii", prin Iacob Negruzzi, colecţia de folclor alcătuită pentru „Orientul" şi avu satisfacţia de a o vedea grabnic acceptată. La 1 noiembrie 1870, pentru a da iniţiativei sale un caracter public, se adresa, de acord cu acesta, „Domniei-sale d-lui redactor al *Convorbirilor literare*" informîndu-l despre activitatea sa folcloristică şi despre aranjamentul încheiat cu „Junimea". „Ocupîndu-mă de mai mulţi ani cu adunarea literaturii noastre populare am ajuns — preciza semnatarul — a poseda o considerabilă colecţiune de balade, cîntece, hore etc. strînse mai cu seamă de la românii ce locuiesc în valea Crişului-Negru, la poalele muntelui Bihor, şi în împrejurimile Sibiului. Dorind a da publicului iubitor de literatură naţională ocaziunea de a putea cunoaşte în cîtva şi spiritul poetic al fraţilor de peste Carpaţi — simţămintele, suvenirile, afecţiunile şi pornirile inimei lor — m-am hotărît a tipări în broşură manuscriptele ce posed. Societatea «Junimea» din Iaşi, a binevoit a se însărcina cu editarea acestor creaţiuni poetice populare. Înainte însă de a ieşi ele la lumină — continua Pompiliu — am aflat de bine să comunicăm cîteva bucăţi într-un ziar. Mă adresez dar către d-voastră, domnule redactor, şi vă rog a primi în coloanele *Convorbirilor* aici alăturatele balade, ca probă despre valoarea intrinsecă a volumului, ce se va tipări în curînd, şi care va conţine numai balade."

Publicînd scrisoarea primită, redactorul, Iacob Negruzzi, reproduce în acelaşi număr al *Convorbirilor* şi două din baladele culese de Pompiliu — *Feciorul şi pedepsirea maică-sa* şi *Drăguţa înşelată* [3], iar în anul următor, la 1 iunie, anunţa apariţia volumului *Balade populare române* adunate de Miron Pompiliu.

---

[1] Cf. *Convorbiri literare*, XXXII, 1897, 1 dec., nr. 12, p. 184.
[2] *Jurnalul literar*, Iaşi, 1939, 2 martie, nr. 11.
[3] *Convorbiri literare*, III, 1869, 1 nov., nr. 17, pp. 301—304.

Anunţarea era urmată şi de o elogioasă recenzie relevîndu-se faptul că „d. Miron Pompiliu a păstrat în totul dialectul locului de unde sînt culese cîntecele“ [1]. Pentru exemplificare se reproducea balada *Giurgiu*. În acelaşi an, în nota consacrată aniversării anuale a „Junimii“, *Baladele* lui Pompiliu erau menţionate printre lucrările de seamă editate de societate [2].

Tînărul bihorean, deşi abia student în anul al treilea, izbutise astfel să fie considerat şi consacrat ca junimist fiind admis la şedinţele, seratele şi toate manifestaţiile „Junimii“. Cunoscu astfel în mod intim pe Maiorescu, profesorul său de la facultate, care îi va deveni un permanent protector, pe Iacob Negruzzi sprijinitorul debutanţilor, pe Vasile Pogor, amfitrionul „Junimii“, pe Carp, care îl va intimida întotdeauna prin spiritul său caustic, pe blîndul Teodor Rosetti, întemeietorii societăţii, şi apoi rînd pe rînd, pe toţi ceilalţi junimişti.

În *Albumul Societăţii „Junimea“* Miron Pompiliu e arătat ca fiind intrat în societate în anul 1869, îndată după sosirea sa la Iaşi deci, într-o vreme cînd „Junimea“ nu avea decît 40 de membri. Noul-venit, de altfel singurul care a fost admis în acel an, va fi al 41-lea [3]. Pînă la 1885 numărul junimiştilor se va ridica la 111 [4]. Eminescu, prietenul de la Bucureşti, va începe să participe la şedinţe în 1871, iar Ioan Slavici şi Ion Creangă, viitorii prieteni, în 1874 şi 1875. Timiditatea înnăscută şi conştiinţa situaţiei inferioare faţă de ceilalţi membri ai „Junimii“, cei mai mulţi dintre ei fiind oameni cu excelente poziţii sociale, îi impuseră lui Miron Pompiliu în primii ani de frecventare a societăţii o atitudine rezervată, precaută, evitînd intervenţiile şi comentariile care i-ar fi putut atrage riposte supărătoare. O atitudine asemănătoare adoptaseră şi alţi tineri junimişti cu situaţii mai modeste, fapt ce a determinat să li se atribuie porecla de „caracudă“, grupul celor care tăceau. Preşedintele „perpetuu“ al caracudei a fost decretat Miron Pompiliu. Porecla, după destăinuirile lui Iacob Negruzzi, fusese născocită de către Anton Naum într-o scenetă comică intitulată *Asmodeu în Iaşi*, prezentată societăţii cu ocazia aniversării din 1874. Prin „caracudă“ Negruzzi înţelegea pe „tinerii care cu vremea s-au introdus între noi, mai ales dintre profesori, şi stăteau tăcuţi şi sfioşi prin colţuri, mulţumindu-se cu plăcerea de a asculta fără a ceti vreodată o scriere a lor sau a lua parte la discuţii în altfel decît în

[1] *Convorbiri literare*, IV, 1870, 1 iunie, nr. 7, p. 118.
[2] *Idibem*, IV, 1870, 1 nov., nr. 17, p. 188.
[3] I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, IV, Buc., p. 314.
[4] *Ibidem*, p. 316.

şoptiri la ureche" [1]. În sceneta lui Naum, „cu răutate" remarcă Negruzzi, „caracuda" era înfăţişată însă ca o devoratoare lacomă de cozonaci şi cafele „clefăiturile" ei fiind maliţios înregistrate.

Al doilea memorialist al „Junimii", Gh. Panu, exagerînd, numea prin „caracudă" pe „cei care nu luau parte niciodată la discuţii şi nu aveau nici o însemnătate literară". „Aceştia — precizează şi Panu — se aşezau totdeauna prin fundul sălii, nu deschideau decît foarte rar gura, în genere se mulţumeau să rîdă de glumele altora." [2]

Printre membrii „caracudei" — arată Panu — se număra şi bucovineanul Pavel Paicu, moldoveanul N. Beldiceanu şi alţi cîţiva pedagogi şi profesori de la Institutele Unite. Considerînd pe Miron Pompiliu, ca membru al „caracudei", printre junimiştii care nu aveau „nici o însemnătate literară" şi adăugînd totodată că acesta era un „transilvănean greoi la gîndire" [3], Panu ignora atît adevăratele calităţi sufleteşti ale preşedintelui „caracudei" cît şi activitatea sa în cadrul „Junimii". Fără a excela prin dispoziţii polemice şi prin anecdotele şi zeflemelele atît de apreciate de unii junimişti, Miron Pompiliu era un tînăr cu preocupări serioase care urmărea cu insistenţă procesul dezvoltării limbii şi culturii române, studiile şi recenziile sale cu privire la problemele de gramatică, stil şi învăţămînt avînd, după aprecierea lui G. Călinescu, o „ţinută maiorescianā" [4]. De aprecieri elogioase — prin N. Iorga — s-au bucurat şi traducerile lui Miron Pompiliu din literatura germană, iar basmele şi culegerile sale de folclor, asupra cărora vom reveni, reprezintă cîteva din cele mai remarcabile pagini care s-au publicat în *Convorbiri literare*.

Tot atît de puţin întemeiată este şi afirmaţia că Miron Pompiliu făcea parte dintre junimiştii care „nu luau parte niciodată la discuţii" şi „nu citeau niciodată o scriere a lor". Încă din iunie 1870, chiar în perioada de popularizare a poreclei, Pompiliu prezenta „Junimii" traducerile sale din Uhland [5] cărora în anul următor le va adăuga pe cele din Lenau şi Heine [6]. În acelaşi an aducea şi două noi cicluri de *Poezii populare de peste Carpaţi* [7], lărgind astfel cadrele colecţiei de *Balade publicate* în anul

---

[1] Iacob Negruzzi, *Amintiri de la „Junimea"*, Editura „Cartea Românească", 1938, p. 174.

[2] Gh. Panu, *Amintiri de la „Junimea" din Iaşi*, ediţia editurii „Remus Cioflec", 1942, I, p. 60.

[3] Gh. Panu, *op. cit.*, II, p. 82.

[4] G. Călinescu, *Istoria literaturii române...*, p. 382.

[5] *Convorbiri literare*, IV, 1870, 15 iulie, nr. 10, p. 168 : *Copila birtăşiţei*, *Apropiere*, *Cîntecul captivului*.

[6] *Ibidem*, IV, 1871, 15 ianuarie, nr. 22, p. 372 : *Mitul furtunei* (Lenau) ; *Strîngîndu-mă de mînă ; De cînd...* (Heine).

[7] *Ibidem*, V, 1871, 1 iunie, nr. 7, pp. 113—116 şi 15 nov., nr. 18, pp. 292—296.

precedent[1]. La sfîrşitul lui februarie 1872 prezenta basmul *Făt-Frumos şi Ileana Cosînzana* a cărui lectură, făcută concomitent cu *Zîna zorilor* a lui I. Slavici, se va termina la 3 martie, ambele fiind găsite încîntătoare[2]. Sub titlul *Ileana Cosînzana, din cosiţă floarea-i cîntă, nouă-mpărăţii ascultă,* basmul va fi publicat în numărul de pe aprilie al *Convorbirilor*[3]. *Zîna zorilor* va apărea în numărul de pe iunie.

În anii următori, prin poeziile originale, prin traducerile din Lamartine, Goethe, Kerner, Platen, Rukert, prin noile culegeri de folclor şi studiile despre limbă şi îndeosebi prin basmul *Codreana Sînzieana*[4], activitatea sa se va accentua tot mai mult, preşedintele „caracudei", prin contribuţiunea sa la valorificarea literaturii populare, sfîrşind a se impune ca unul din membrii apreciaţi ai „Junimii". De altfel însuşi Gh. Panu, vorbind despre predilecţia „Junimii" pentru literatura populară, afirmă că aceasta a fost impusă nu de către întemeietorii societăţii, ci de către „cei intraţi pe urmă, Xenopol, Lambrior, Slavici, Miron Pompiliu, Creangă etc.[5], fără a preciza însă că primul loc între aceştia, din punct de vedere cronologic, îl ocupă Miron Pompiliu, toţi ceilalţi scriitori menţionaţi de dînsul devenind colaboratori ai *Convorbirilor literare* şi junimişti în urma autorului basmului *Ilenei Cosînzenei.*

Depăşind stadiul „caracudei", el va purta acum poreclele personale de „Keşkemét" (român din Ungaria) şi de „Mirune", junimiştii neputînd trăi fără una sau două porecle. Le aveau şi Maiorescu (Tata nebunilor, Centrala), Iacob Negruzzi (Don Ramiro, Carul cu minciuni), Leon Negruzzi (Toni, după numele unui elefant de la un circ ce trecuse prin Iaşi), Nicu Gane (Drăgan, după un băcan din strada de sus), Anton Naum (Pudicul), Creangă (Burduhănosul), A. D. Xenopol (Bonne a tout faire), Panu, Tasu şi Lambrior (Cei trei români) şi aproape toţi ceilalţi membri ai veselei societăţi[6]. Eminescu însuşi era numit „Minunescu".

Deşi rezervat în şedinţele publice, Miron Pompiliu s-a dovedit încă de la început un aderent dintre cei mai devotaţi ai „Junimii", îmbrăţişînd cu căldură toate manifestaţiile ei şi îndeosebi activitatea redacţională a revistei, fapt ce va determina pe Negruzzi — cu asentimentul lui Maiorescu — să facă din el unul din principalii săi adjuncţi, iar în absenţa sa din Iaşi — fiind deputat — să-i încredinţeze însăşi conducerea redacţiei.

---

[1] *Procesele verbale ale „Junimii" 1865/6 şi 1871/4 ;* vezi şi I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare,* IV, p. 448.
[2] *Convorbiri literare,* V, 1872, 1 apr., nr. 1, pp. 17—31.
[3] *Ibidem,* IX, 1875, 10 august, nr. 5, pp. 185—192.
[4] G. Panu, *op. cit.,* I, p. 197.
[5] Vezi *Albumul Societăţii „Junimea", op. cit.,* pp. 313—316.
[6] Iacob Negruzzi, *op. cit.,* p. 166 ; Gh. Panu, *op. cit.,* pp. 76—77.

„Miron Pompiliu — scrie Gh. Panu — înlocuia la *Convorbiri* pe I. Negruzzi de cîte ori acesta lipsea. Miron Pompiliu făcea în lipsă corecturile, el primea corespondenţa, el o aducea la «Junimea».“ [1]

In 1871 el a făcut astfel „rezumatul prelecţiunilor populare“ organizate de „Junimea“ în acel an sub titlul generic *Semnele ce dovedesc cultura în popoare.* Prelecţiunile fuseseră ţinute de către Titu Maiorescu *(Formă şi fond, Religiune, Învăţămîntul elementar),* Vasile Pogor *(Familia),* I. Pop-Florentin *(Forma estetică)* şi N. Mandrea *(Conştiinţa juridică),* iar Miron Pompiliu, rezumîndu-le, îşi exprima nu numai admiraţia pentru acest gen de activitate al „Junimii“, dar în acelaşi timp contribuia în mod eficient la valorificarea şi cunoaşterea lui pe o scară mai largă [2]. Titu Maiorescu îl aprecia în mod deosebit pentru spiritul său echilibrat şi pentru siguranţa orietării în problemele de limbă şi stil. Fiind însărcinat la 7 aprilie 1874 cu conducerea Ministerului instrucţiunii publice, Maiorescu se grăbeşte să-l numească secretar al Universităţii din Iaşi [3], pentru a-i crea, ca şi lui Eminescu la bibliotecă, o situaţie convenabilă. La 9 octombrie 1875, îndată după apariţia lucrării profesorului Giovanni L. Frollo, *O nouă încercare de soluţiune a problemului ortografic,* lucrare pe care Maiorescu, deşi nu admitea soluţia indicată, o considera „lucrată cu conştiinţă“ şi demnă de o „critică binevoitoare“. *Convorbirile* neputînd „ignora asemenea publicaţii“, conducătorul „Junimii“ îi scria lui Ştefan Vîrgolici arătîndu-i „că ar fi bine să facă cineva, poate Miron Pompiliu, o dare de seamă asupra acestei cărţi“ [4].

Din corespondenţa lui Miron Pompiliu cu Iacob Negruzzi şi cu Titu Maiorescu din anii 1879 şi 1882 aflăm numeroase precizări asupra contribuţiei sale la redactarea *Convorbirilor* şi a opiniilor avute faţă de unele studii şi bucăţi beletristice lăsate de Negruzzi spre publicare. La 8 iunie 1879 el îi scria astfel lui Negruzzi că ultimul număr al *Convorbirilor* a întîrziat datorită „migăelii“ unui articol al lui A. Cihac despre *Petriceicu Hasdeu şi Cuvente den bătrîni* şi extinderii cu încă o jumătate de coală a traducerii lui P. V. Grigoriu din Alfred de Musset *(Rolla).* „Greşeli de tipar — adaugă redactorul supleant — vor fi însă cred că nu multe. Dar de greşeli stilistice — datorită studiului lui Petre Verussi despre *Ştefan Voevod cel Mare* — geme acest număr... Nu înţeleg, acest studiu a fost dat în cercetarea unei comisii să-l mai cioplească. Cu toate acestea — sublinia Pompiliu — el se înfăţişează cu puzderia de cusururi ce le avea

---

[1] Gh. Panu, *op. cit.*, I, p. 353.
[2] *Convorbiri literare,* V, 1871, 1 mai, nr. 5, pp. 68—70.
[3] G. Călinescu, *op. cit.*, p. 381.
[4] I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare,* V, p. 4.

cînd a văzut întîiaşi dată lumina zilei. Acele fraze lungi cu construcţia vicioasă, la tot pasul acea suflare grea de o limbă arhaică, acel nămol de citaţii jignesc gustul aşa de tare, încît, dacă dedesupt n-ar fi Verussi *fictum est*, ai crede că-i un *alter* Păcală în proză. Comedie ! Nu putea scrie cum se scrie astăzi ? Alt timp : cam altă gîndire şi altfel de limbă." [1]

Cît de îndreptăţite erau aprecierile lui Miron Pompiliu faţă de contribuţiile lui Verussi se vede din scrisoarea pe care în acelaşi an o trimetea Maiorescu lui Negruzzi cerîndu-i ca „nu cumva Verussi să vorbească" la prelecţiunile „Junimii". „Ce tot afişăm — exclama Maiorescu cu indignare — pe acest incapabil în mijlocul nostru ?" [2] La 14 iulie 1880, corespondînd direct cu Maiorescu, care încă din 1874 se stabilise definitiv la Bucureşti, îi mulţumea pentru trimeterea nuvelei lui Slavici *Budulea Taichii* care „a venit la timp", redacţia aflîndu-se în lipsă de colaborări valoroase. „Văzînd că întîrziaţi cu manuscriptul — preciza Pompiliu — m-am fost adresat la toată ceata «caracudei» să binevoiască (a scrie)... Mare nădejde îmi pusesem în Creangă, dar să-l mănînce Valea Ţicăului unde s-a înfundat ! Creangă — remarca în continuare Pompiliu — pare că a început să se usuce. Întîi mi-a dat a înţelege să aştept, pe urmă numai ce-mi spune că-i lehamite ; să fac ce ştiu. Acum — asigură supleantul — cu numărul din august sîntem scăpaţi. Rămîne cel de pe septembrie. Am pe seama lui o nuvelă a lui Gane (nuvela urma să fie *Aliuţă*) un poem de Naum şi poezii lirice." Anunţă şi o dare de seamă a sa despre cartea de stil şi compoziţiuni a lui Manliu, pusă însă sub semnul probabilităţii. „Mai ştiu ce şi cum va fi ?" Nevoia şi a altor colaborări se menţine. În încheiere Maiorescu e rugat deci „să mai trimită ceva, şi dacă este chip vrun studiu critic ori vreun articol ştiinţific, deoarece (numai) literatura prea tare prevalează de un timp" [3].

La începutul lui ianuarie 1882 îi scria din nou lui Negruzzi pe care afacerile politice şi avocatura începuseră să-l reţină tot mai mult la Bucureşti, supleantul fiind constrîns să-şi asume răspunderi din ce în ce mai mari. Pe de altă parte, o dată cu stabilirea lui Maiorescu la Bucureşti, unde începuse a se constitui o nouă „Junime", „Junimea" ieşană începuse a da semne de oboseală şi de dezinteres pentru revistă. „Greu, de tot greu — comunica Pompiliu — merge treaba cu nr. *Convorbirilor* de la 1 ianuarie. Ai lăsat articolul d-lui Maiorescu (e vorba de articolul *Literatura română şi străinătatea)* şi sfîrşitul nuvelei *Osîndiţii* (de Leon Negruzzi) ; încolo să pun eu ce-oi găsi de cuviinţă. Dar ce să pun — întreba

[1] I. E. Torouţiu şi Gh. Cardaş, *Studii şi documente literare*, I, p. 147.
[2] *Ibidem, op. cit.*, p. 13.
[3] I. E. Torouţiu, *op. cit.*, V, p. 59.

Pompiliu — dacă nu-i de unde ?" Din scrisoare rezultă că pînă la trimiterea ei se tipăriseră trei coale din revistă. „Dar celelalte coale cu ce să le umplu ? Cu *Lina Chiralina* lui Creangă ?[1] Nu-i vorbă — preciza el în continuare — am un articol intitulat *Despre exercițiu* extras dintr-un discurs ținut de Emil Du Bois Reymond — naturalist german — adus de Dr. Max și citit în «Junimea». (Dar așa) cum sînt cîteodată onorabilii[2] nu dau semne nici de aprobare, nici de dezaprobare, ci moțăiesc trîntiți care încotro, astfel încît se pare că ce s-a cetit se primește. Eu am luat articolul la mine. Dr. mă întreabă cînd îl public. Acum la urmă — arată Pompiliu — onorabilii mă duc cu vorbele : da ce te potrivești ? Articolul nu-i de publicat... Mă rog — întreabă în încheiere — pe acolo nu găsești nimic ? Vro dare de samă, vro critică ?"[3]

Activitatea sa de redactor supleant n-a fost scutită, mai ales la început, cînd încă nu cunoștea prea bine psihologia „onorabililor", și de anumite riscuri, care au făcut din el „țapul ispășitor" al unor hotărîri luate de comun acord cu toți membrii prezenți ai „Junimii". Ne referim la cunoscuta farsă a lui B. P. Hasdeu care, spre a demonstra slăbiciunea junimiștilor pentru literatura germană și pentru a izbi în „noua direcție", a trimis spre publicare *Convorbirilor* poezia apocrifă *El și ea,* atribuită imaginarului poet german Gablitz — poezie care, ca traducere, sub iscălitura tot atît de falsă a lui M. I. Ellias, a apărut la 15 iulie 1871 într-un moment în care redactarea revistei fusese lăsată iarăși pe seama lui Miron Pompiliu. Făcînd deliciul contemporanilor, farsa lui Hasdeu, și o dată cu ea răspunderea lui Pompiliu, constituie și astăzi unul din episoadele junimiste care n-au încetat să suscite atenția istoricilor literari[4]. După versiunea lui Panu, poezia lui Hasdeu — a cărui geneză a fost povestită de acesta cu mult haz într-un articol din ziarul *Columna lui Traian* (1871, 11 august) — trimisă prin poștă, a fost prezentată „Junimii", Maiorescu și Negruzzi fiind absenți, de către Miron Pompiliu și citită melodios de însuși M. Eminescu. Dintre junimiștii de prestigiu nu era de față decît Vasile Pogor, care, precizează Panu, „o găsi chiar bună". Cît despre ceilalți participanți, printre care se afla și Panu, „noi — mărturisește acesta — nu eram nimeni tari în literatura germană, și de altmintrelea chiar de am fi fost tari, puteam noi ști toți poeții și poetașii din Ger-

---

[1] E vorba de poezia populară *Lina Chiralina* trimisă de Ion Creangă. S-a publicat în *Convorbiri literare* (XIV, 1882, pp. 383—384).
[2] Membrii „Junimii".
[3] I. F. Torouțiu și Gh. Cardaș, *Studii și documente literare,* I, p. 148.
[4] Z. Ornea, *Junimismul, contribuții la studierea curentului,* București, Editura pentru Literatură, 1966, p. 198.

mania? Cu cîtva timp înainte se publicase tot aşa o traducere din Gaibel [1]; Gaibel, Gablitz, nu puteai zice nimic... Miron Pompiliu — arată Panu — luă deci poezia şi fiindcă era în plină vacanţă (iulie) iar numărul din *Convorbiri* care trebuia să apară era sărac de tot... publică pe ultima pagină *El şi ea* de Gablitz". Mai mult, Panu adaugă că după părerea lui poezia s-ar fi publicat chiar dacă ar fi fost şi Maiorescu sau Negruzzi de faţă, fiindcă „farsa era prea fină, păcălitura învăluită în versuri prea sonore şi bine învîrtite, pentru ca cineva să nu se înşele, dacă nu i s-ar fi atras atenţia în mod deosebit" [2]. G. Călinescu, comentînd şi el farsa lui Hasdeu, precizează că publicarea ei a fost „ajutată şi de patosul citirii lui Eminescu" [3].

Răspunzînd articolului lui Hasdeu, care solidariza cu publicarea poeziei apocrife pe Maiorescu personal, contestînd seriozitatea sa critică, acesta însă aruncă răspunderea, cum era şi firesc, pe seama redacţiei [4], vinovatul, în lipsa lui Negruzzi, fiind astfel Miron Pompiliu. În *Amintirile* sale referindu-se la mărturisirile unor prieteni, Iacob Negruzzi a căutat însă — bănuind „la mijloc o rea-credinţă" — să absolve pe supleant de învinuirea adusă, emiţînd ipoteza că poezia lui Hasdeu a fost introdusă în *Convorbiri* nu de Miron Pompiliu, ci de Ioniţă Scipione Bădescu, junimist şi el, redactor la *Curierul din Iaşi* care se tipărea la aceeaşi tipografie şi care, adăuga Negruzzi „ar fi putut pune uşor să se imprime poezia în *Convorbiri*... Nu pot să controlez — afirmă totuşi Negruzzi — dacă acest prepus are vreun temei sau nu şi fără probă nu voi să acuz pe Scipione Bădescu, dar lucrul e posibil" [5].

Amuzantul episod a confirmat reputaţia de om de spirit a lui Hasdeu, dar n-a izbutit să diminueze cu nimic prestigiul *Convorbirilor* şi poziţia critică a lui Maiorescu, cum n-a diminuat nici încrederea acestuia şi a lui Negruzzi în destoinicia şi devotamentul lui Miron Pompiliu care a rămas şi în continuare supleantul sigur al redactorului revistei.

Miron Pompiliu nu era însă numai redactorul supleant al *Convorbirilor*, ci şi unul din administratorii revistei, el ţinînd evidenţa abonaţilor şi expedierea ei la adresele stabilite. În această calitate avea să-şi

---

[1] Din Eman. Geibel (1815—1884) se publicase în *Convorbiri* (II, 1868, p. 399) poezia *Florile ne-ngrijite* în traducerea lui I. G. Lahovari. În 1881 (XIV, pp. 383—384) Miron Pompiliu va publica şi el traducerea poeziei *Viaţa ţiganilor (Zigeunerleben).*

[2] Gh. Panu, *op. cit.*, pp. 353—354.

[3] G. Călinescu, *Viaţa lui M. Eminescu*, p. 240.

[4] Titu Maiorescu, *În contra unei copilării*, *Convorbiri literare*, V, 1871, p. 199.

[5] Iacob Negruzzi, *op. cit.*, p. 130.

atragă alte critici şi chiar injurii. Într-o scrisoare din 20 februarie 1883 colonelul G. Bengescu, care nu-şi plătise abonamentul de trei ani, se plîngea lui Negruzzi că „Mironică" i-a suspendat trimiterea revistei „sub cuvînt că nu plătesc. Ce are a face una cu alta ?" întreba furiosul colonel. „Ce adică : D-voastră faceţi speculaţie cu literatura ?... şi nu vreţi să împărtăşiţi lumina decît la acei care vă plătesc regulat însemnata sumă de 20 franci pe an ? A ! — exlclama Bengescu în încheiere — asta este nedemn de cei ce vor să ajungă la posteritate !" [1] Iată-l dar pe Pompiliu vinovat nu numai de ceea ce se publica în *Convorbiri*, dar şi de îndrăzneala de a urmări neplata abonamentelor.

În 1884, urmînd pilda lui Maiorescu, Iacob Negruzzi se stabili şi el la Bucureşti, iar în 1885 îl urmară şi *Convorbirile literare*. Numărul junimiştilor ieşeni, dintre care plecaseră, absorbiţi de politică, şi P. P. Carp şi Teodor Rosetti, începuse a se împuţina. Miron Pompiliu a rămas însă fidel atît tradiţiilor junimiste, care se continuau prin prelecţiunile publice şi prin banchetele de aniversare, cît şi *Convorbirilor*. Legăturile dintre Iaşi şi Bucureşti, în ceea ce priveşte colaborarea la revista „Junimii", se fac în bună parte prin el. „Cînd e vorba despre susţinerea *Convorbirilor* noastre — îi scria lui Negruzzi la 27 noiembrie 1887 numindu-l acum «iubite amice» — nu mă dau în lături." [2] Iar pentru a arăta că într-adevăr „nu se da în lături", trimetea redacţiei de la Bucureşti, pe lîngă studiul său despre *Graiul românesc din Biharea* [3], trei poezii ale tînărului I. N. Roman [4], „doine" din colecţia lui M. Canianu „culese aşa cum se află ele în gura poporului" [5], două poezii de Veronica Micle pe care „atît pretinsa elită" a „Junimii" cît şi mult amărîta „caracudă" le-au găsit bune de publicat [6], şi fără îndoială, numeroase alte contribuţii şi informaţii junimiste.

„Junimea", din interese şi motive politice, a fost părăsită rînd pe rînd de Vasile Conta, A. D. Xenopol, N. Gane, Gh. Panu şi de alţii. Miron Pompiliu a rămas însă junimist pînă la sfîrşitul vieţii. În această privinţă, fiind lipsit de veleităţi politice şi avînd un profund respect pentru Maiorescu, el a urmat linia lui Eminescu, a lui Creangă, a lui Alexandru Lambrior, care „au fost junimişti pînă la moartea lor" [7].

---

[1] I. E. Torouţiu, *op. cit.*, II, p. 364.
[2] I. E. Torouţiu şi Gh. Cardaş, *Studii şi documente literare*, I, p. 149.
[3] *Convorbiri literare*, XX, 1887, pp. 993—1022.
[4] I. E. Torouţiu şi Gh. Cardaş, *op. cit.*, I, p. 149.
[5] *Ibidem*, p. 150.
[6] *Ibidem*, p. 151.
[7] Gh. Panu, *op. cit.*, I, p. 237.

Alături de Ioan Slavici, Miron Pompiliu a fost cel mai remarcabil colaborator transilvănean al *Convorbirilor literare* în perioada lor de la Iaşi.

Nu se poate vorbi despre relaţiile lui Miron Pompiliu cu „Junimea" fără a nu se aminti de legăturile sale în cadrul acestei societăţi cu Mihai Eminescu. Începute la Bucureşti în anul 1868, pe baza colaborării de la *Familia* şi a activităţii de la societatea „Orientul", relaţiile celor doi debutanţi ai lui Vulcan au luat la Iaşi caracterul unei intimităţi care, cuprinzînd şi pe Samson Bodnărescu şi Ioan Slavici, iar mai tîrziu şi pe Ion Creangă, va constitui nucleul uneia din cele mai captivante boeme literare din vechea capitală a Moldovei.

Mai înainte de a se stabili la Iaşi, ca director al bibliotecii (23 august 1874), Eminescu trecuse prin oraşul „Junimii" în alte cîteva rînduri — septembrie 1871 şi vara anului 1872 — dezvoltîndu-şi relaţiile cu junimiştii şi luînd parte la şedinţele lor. În toate aceste ocazii gazda sa obişnuită a fost vechiul prieten de la Bucureşti [1]. Numit director la bibliotecă, poetul a fost încartiruit de Samson Bodnărescu într-una din chiliile de la „Trei Ierarhi" unde funcţiona şcoala normală, a cărei direcţie i se încredinţase de către Titu Maiorescu, şi unde locuia şi Miron Pompiliu. Peste puţin, sosit la Iaşi, li se adaugă şi Ioan Slavici, prietenul de la Viena al lui Eminescu. Începu astfel o viaţă în patru, cu zile şi nopţi de plimbări pe la Copou, printre vii, pe valea Bahluiului, cu popasuri pe la vechile hanuri şi dughene cu vinuri aurii. Viorile şi cîntecele lăutarilor îi transportau într-o „lume de visări dulci şi senine". Glumele unuia deveneau glumele tuturor, iar discuţiile despre poezie şi artă înfruntau socoteala tuturor ceasurilor. Eminescu, îndrăgostit de Veronica, recita *Floarea albastră*, Pompiliu cînta *Doine de pe Criş*, Slavici evoca pe *Popa Tanda*, iar Bodnărescu le ţinea isonul cu versurile sale pe cît de romantice, pe atît de inconsistente. În chilii neorînduiala se răsfăţa victorioasă, cărţile amestecîndu-se necontenit cu pernele, iar manuscrisele, care se înmulţeau în fiecare zi, cu veşmintele şi scaunele. Orele de masă şi de somn erau cu totul întîmplătoare, fiecare din cei patru cavaleri ai muzelor avînd pasiuni şi moduri de manifestare deosebite. „Eram — povesteşte Slavici — toţi patru oameni foarte cu minte, dar nu ni se potriveau ceasornicele şi nu puteai niciodată să ştii cînd se culcă unul şi cînd se scoală celălalt, cînd să-i găseşti pe toţi îmbrăcaţi şi care cînd e gata să stea la masă. Griji — adaugă povestitorul — nu avea decît Bodnărescu, biet de el, cel mai

---

[1] G. Călinescu, *Viaţa lui Mihai Eminescu*, Buc., 1964, p. 176.

potolit dintre noi, care era nevoit să ţie seama atît de clopoţelul şcolii care-l chema la treabă, cît şi de apucăturile totdeauna neaşteptate ale prietenilor pe care-i găzduia.“ [1] Din cînd în cînd un ceai îi aduna în salonul poetei Matilda Cugler, care le poreclise bîrlogul „balamuc“, sau la Veronica Micle unde Eminescu şi Pompiliu suspinau cu discreţie, iar Slavici zîmbea cu neîncredere. Sîmbăta se prezentau însă cu toţii la „Junimea“ pentru a-şi aduce ofranda ceasurilor de creaţie.

Siliţi să se despartă de chiliile de la „Trei Ierarhi“, Eminescu şi Pompiliu — Slavici plecînd la Bucureşti — se mutară împreună într-o bojdeucă din Valea Plîngerii (Ţicăul) [2], intimitatea lor accentuîndu-se şi mai mult. Adeseori, înainte de a se prezenta la „Junimea“, Eminescu îşi citea versurile lui „Mirune“ pentru a verifica prin el reacţia viitorilor cititori. „Mirune“, plimbîndu-se încordat prin cameră, nu-i dădea însă totdeauna, mai ales în poeziile filozofice, asigurările aşteptate, afirmînd că „asta nu merge“ nu „iese drept“, fapt ce stîrnea indignarea poetului care, după amintirile unui contemporan „se supăra şi începea a-l *miruniza* din greu, nu fără oarecari aluzii la ardelenii cei greoi. Nu o dată — subliniază acesta — ajungeau la ceartă în toată legea. Dar nici Mirune nu-l slăbea şi îl căznea mai departe“ [3], oferindu-i noi motive de meditaţie. Eminescu, la fel ca Maiorescu, aprecia simţul pentru limbă al lui Pompiliu şi era atras îndeosebi de construcţiile şi expresiile sale populare. În toamna anului 1875, descoperit de Eminescu, devenit între timp revizor şcolar, în intimitatea celor doi intră şi Creangă, care fu introdus şi la „Junimea“. După Eminescu, Pompiliu şi Slavici, citaţi cronologic, „Junimea“ îşi sporea astfel rîndurile creatorilor de basme şi nuvele poporale cu cel mai strălucit reprezentant al genului. Şi Creangă, ca şi Pompiliu pe vremuri, „şezu la început într-un colţ, sastisit, tuşind pe înfundate şi ştergîndu-şi mereu sudorile de pe faţă cu basmaua“ [4]. *Soacra cu trei nurori,* ca şi *Ileana Cosînzana* pe Miron Pompiliu cu trei ani mai înainte, îl scoase însă repede din colţul „caracudei“ făcînd din el cel mai răsfăţat scriitor al selectei societăţi.

La începutul anului 1876 peste viaţa boemei junimiste şi a celor „trei români“ bătu un vînt rece, ameninţător. Titu Maiorescu, ocrotitorul lor, cel care-i numise în funcţiile pe care le ocupau, fu silit să demisioneze din minister (28 ianuarie) iar peste două zile se produse şi

---

[1] Ioan Slavici, *Amintiri,* Bucureşti, 1924, p. 90.

[2] Aug. B. Sînceleanu, *Amintiri despre Eminescu,* în *Neamul românesc literar,* 1909, pp. 686—688.

[3] Profesorul Ion Paul citat de Dr. Const. Pavel în *Miron Pompiliu, viaţa şi opera lui,* p. 25.

[4] G. Călinescu, *Ion Creangă,* Bucureşti, 1964, p. 192.

demisia președintelui guvernului, Lascăr Catargiu. Deși reconstituit în scurtă vreme sub aceeași președinție, cu P. P. Carp în locul lui Maiorescu, guvernul conservator va fi demis însă la 3 aprilie, deschizînd, după alte două formații efemere, calea unei guvernări liberale de 12 ani. Agitația și temerile celor vizați de schimbările politice survenite după demisia lui Maiorescu sînt concludent relevate de Eminescu, cu umorul ce nu-l părăsea niciodată, printr-o scrisoare adresată lui Iacob Negruzzi la București : „Domnule Negruzzi — destăinuia Eminescu — în oraș circulează zvonul că ministerul ar fi căzut. Acest zgomot ne neliniștește atît pe mine cît și pe Bodnărescu... Dacă știți ceva pozitiv, vă rog să ne spuneți și nouă cît și despre vreo nouă combinație, despre care s-ar fi vorbind. Pompiliu — adăuga Eminescu — și-a pregătit geamantanele și vrea să fugă la Magyarorssag. Panu se plimbă cu neliniște prin Copou, deși omătul e pînă la brîu, Lambrior șede tăcut la cafenea la Max, și pe cîți intră în cafenea îi întreabă ce s-aude.“ [1]

De ceea ce s-au temut n-au scăpat însă. La 1 martie 1876 Miron Pompiliu a fost destituit din funcția de secretar al Universității, iar la 1 iunie revizorul școlar, M. Eminescu, avu aceeași soartă. Samson Bodnărescu le urmă în curînd.

Eminescu, după un popas de un an în redacția *Curierului de Iași*, plecă în octombrie 1877 spre București pentru a lua conducerea ziarului *Timpul*, iar Pompiliu, numit încă din toamna anului 1875 profesor la școala centrală de fete, la care cu ani în urmă funcționase și Maiorescu, rămase la Iași. Prietenia dintre ei va rămîne însă neschimbată iar după îmbolnăvirea lui Eminescu ea va lua, din partea lui Pompiliu, formele unei stăruitoare solicitudini.

Cînd în martie 1884, după criza din anul precedent și după călătoria de agrement în Italia, poetul se reîntoarse la Iași pentru a duce, ajutat de „Junimea“, o existență mai liniștită, el trase din nou, ca și în urmă cu 12 ani, la Miron Pompiliu care ocupa o cameră mobilată în centrul orașului. Încredințat de Maiorescu cu supravegherea și finanțarea poetului, Petru Missir, îi scria la 25 martie 1884 că „nu s-a găsit alt adăpost mai bun decît casa lui Pompiliu“, care, „de altminteri, primește cu mare bucurie ospitalitatea ce i se cere“ [2]. Într-o altă scrisoare trimisă în același an, la 13 mai Missir comunica lui Maiorescu că apropierea sa de Eminescu „nefiind bine cunoscut cu dînsul de mai înainte“, nu s-a putut face decît „încetul cu încetul“, datorită lui Pompiliu, acesta fiind cel

---

[1] I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, *Studii și documente literare*, I, pp. 322—323.

[2] I. E. Torouțiu, *op. cit.*, IV, p. 180.

care l-a introdus în „intimitatea“ poetului. În aceeaşi scrisoare Missir raporta că Eminescu neavînd „haine subţiri“ şi-a făcut „cu greu, nevoie“, refuzînd să risipească banii, un nou costum împreună cu Miron Pompiliu [1]. La Pompiliu se apela şi în momentele în care Eminescu, ademenit de unii amici mai puţin informaţi asupra stării exacte a sănătăţii sale, se deda, ca pe vremea boemei, la diferite petreceri dăunătoare regimului indicat de medici [2]. Restabilit în aparenţă şi ocupînd chiar postul de subbibliotecar la Universitate, în primăvara anului 1886, boala îi reveni pe neaşteptate, luînd forme dezolante. Neajunsurile financiare contribuiau şi ele la agravarea situaţiei sale. La 14 mai 1886, urmărind îndeaproape evoluţia bolii, Pompiliu îi scria lui Maiorescu rugîndu-l să intervină pentru a se acorda poetului prin Camera deputaţilor „o pensie viageră sau o recompensă naţională şi totodată pentru a fi internat într-un stabiliment corespunzător, dacă nu voim să-l vedem iarăşi în starea nenorocită în care a fost, sau în starea celui mai decăzut... om din lume. Eminescu — arăta în continuare Pompiliu — e de tot prăpădit nu numai în privinţa intelectuală şi a îngrijirii de sine, dar şi în privinţa morală... Judecînd — adăuga în încheiere credinciosul prieten — atît starea sa sufletească cît şi lipsa de mijloace îndestulătoare, e groaza minţii omeneşti ca să gîndească în ce hal şi la ce soartă poate să ajungă cu timpul. Vă rog deci pe dumneavoastră cu toată stăruinţa să închipuiţi vrun mijloc ca să fie trimis într-un stabiliment de cură, într-un stabiliment unde să fie liber, dar privegheat de aproape de către medic şi supus unui regim de cură potrivit cu relele de care suferă“ [3]. Scrisoarea lui Pompiliu, ca şi demersurile altor junimişti, starea poetului agravîndu-se, îşi produse efectul. La 9 noiembrie 1886 Eminescu fu internat în ospiciul de la Mănăstirea Neamţului, dar pensia avea să mai întîrzie încă doi ani.

În primăvară, cu sănătatea ameliorată, poetul părăsi ospiciul în care vechiul său prieten îl vizitase împreună cu alţi devotaţi, dar nu se mai întoarse la Iaşi, ci luă calea Botoşanilor pentru a fi îngrijit de sora sa Harieta. Miron Pompiliu, însoţit de A. C. Cuza, se grăbi să-l viziteze şi acolo, avînd însă surpriza de a nu fi recunoscuţi [4]. În iulie 1887 se încercară noi tratamente la băile de la Halle, după care, „limpezit la cap“, Eminescu se reîntoarce la Botoşani. Spre toamnă el îşi exprimă dorinţa de a se reîntoarce la Iaşi iar Harieta anunţa pe una

[1] I. E. Torouţiu, *op. cit.*, IV, p. 182.
[2] G. Călinescu, *Viaţa lui Eminescu*, p. 315.
[3] I. E. Torouţiu, *op. cit.*, IV, pp. 189—190.
[4] G. Călinescu, *op. cit.*, p. 326.

din pritenele sale — Cornelia Emilian — că va scrie lui d. Savu şi Pompiliu să caute o căsuţă cu chirie[1]. O vizită a Veronicăi la Botoşani îl determină însă, spre marea mîhnire a Harietei, ca în loc de Iaşi să coboare la Bucureşti, neglijînd legăturile cu sora rămasă în oraşul din nord. Şase scrisori ale ei adresate fratelui adorat nu primiră nici un răspuns, iar adresa acestuia îi rămase necunoscută. Tăcerea poetului Harieta o punea pe seama Veronicăi, interesată, din motive pecuniare, a despărţi pe cei doi fraţi. Pentru restabilirea legăturilor dintre Mihai şi Harieta aceasta face din nou apel la Miron Pompiliu. „Eu — informa Harieta la 21 mai 1888 pe Cornelia Emilian — i-am scris lui Mihai şase scrisori recomandate, dar n-am primit nici un răspuns şi de aceea am rugat pe domnul Pompiliu să-mi scrie pe o carte poştală de va afla adevărata lui adresă, deşi eu am presupus că domnia ei (Veronica) nu i-a dat scrisorile care poate l-ar fi înduplecat să se întoarcă la Botoşani."[2]

La 15 iunie 1889 Eminescu se stingea însă fără a mai revedea Botoşanii şi fără a se mai întîlni cu Miron Pompiliu care timp de 20 de ani îi fusese unul din cei mai devotaţi prieteni, cucerindu-şi prin aceasta un necontestat merit în istoria literaturii române.

La data cînd Eminescu se apropia de sfîrşitul suferinţelor sale, Miron Pompiliu, după cum îi scria la 16 februarie 1889 A. Naum lui I. Negruzzi, îşi începea pe ale sale, mergînd şi el „tot pe această cale... Unde este «Junimea» de altă dată?" întreba cu melancolie fostul poreclitor al „caracudei" şi al prezidentului ei. „Junimea" aparţinea acum istoriei, dar calvarul lui Miron Pompiliu avea să dureze încă opt ani.

Apreciat în cercurile „Junimii" îndeosebi pentru basmele şi culegerile sale de folclor, Miron Pompiliu a fost în acelaşi timp şi una din figurile de seamă ale învăţămîntului din capitala Moldovei. Numit în toamna anului 1875 profesor de limba română, istorie şi geografie la Şcoala centrală de fete, transformată apoi în şcoală normală de institutoare, el va funcţiona la această şcoală pînă în ajunul sfîrşitului său. În 1888, fără a părăsi şcoala de fete, va fi numit şi la una din catedrele de limba română de la Liceul Internat. În ultimii ani ai vieţii a funcţionat şi la Şcoala militară şi la pensionul Emiliei Humpel, sora lui Maiorescu.

---

[1] I. E. Torouţiu, *op. cit.*, IV, p. 208.
[2] *Ibidem, op. cit.*, IV, p. 253.

Concepţia sa despre învăţămînt, şi îndeosebi despre învăţămîntul limbii române şi al geografiei, a fost expusă în articolul *Învăţămîntul în şcoalele noastre*, apărut în 1875[1]. „Aproape întreaga noastră şcoală — scria Pompiliu — se învîrteşte în cercul vicios al metodelor învechite, cu totul nepriincioase dezvoltării salutare a spiritului omenesc." Însuşi scopul învăţămîntului, arăta el în continuare, este greşit fiindcă şcoala nu trebuie să urmărească „însuşirea obiectivă a ştiinţei sau vreo concepţie apriorică a minţii noastre, ci numai şi numai natura subiectivă a copilului... A sili pe copil să gîndescă cum gîndim noi, a-l îndopa de la început cu sistemele abstracte ale ştiinţelor, însemnează a-l *dresa* şi nicidecum a-l învăţa şi a-i face educaţia intelectuală. Numai acel învăţămînt — afirma Pompiliu — este raţional şi de folos real, care continuă dezvoltarea inteligenţei în acelaşi mod, după cum o face aceasta natura însăşi". Pornind de la acest principiu raţionalist şi aplicîndu-l la studiul gramaticii, el combate meteahna profesorilor care obligă pe elevi a memoriza „papagaliceşte" regulile limbii ca şi „mania de a moraliza — prin exemple gramaticale, la orice prilej". Respinge de asemenea şi tendinţa ca exemplele alese să fie din domeniul „abstracţiei" ignorîndu-se „sfera înţelegerii" elevilor şi „cugetarea lor proprie". O gramatică, subliniază Pompiliu, trebuie să fie alcătuită pe temeiul celei mai concludente clarităţi, reprezentînd ea însăşi o oglindă a limbii şi a preciziei stilistice. Din acest punct de vedere el remarcă importanţa unora din gramaticele mai vechi — N. Bălăşescu (Sibiu, 1828), Ioan Pop (Bucureşti, 1848), P. M. Cîmpeanu (Iaşi, 1848) — cărora „în privinţa limbii, li se cuvine toată lauda", în timp ce gramaticele mai noi ale lui T. Cipariu, N. Măcărescu, V. Stilescu, I. Alexei, merită „cea mai aspră condamnare". Admiraţia sa în această direcţie e răpită de Titu Maiorescu care prin lucrarea *Despre scrierea limbei române* (Iaşi, 1868) „a făcut cel dintîi pas de îndreptare serioasă în privinţa studiului gramatical". O altă „gramatică română" remarcată de Pompiliu este cea a lui Manliu, junimist şi acesta, publicată din îndemnul lui Maiorescu la începutul anului 1875. Cu aceeaşi severitate judecă şi manualele de geografie ale lui A. Gorjan, C. Gallin şi N. Niţulescu, care nu sînt decît „o îngrămădire de nume de oraşe, de rîuri, munţi, insule, golfuri etc., scrise într-o limbă fadă şi dificilă". Articolul — scris la scurtă vreme după ce, prin Maiorescu ca ministru al Instrucţiunii publice, limba română, paralel cu alte reforme, fusese introdusă ca materie obligatorie în şcolile secundare — reflecta discu-

---

[1] *Învăţămîntul în şcoalele noastre : I. Studiul gramaticei ; II. Studiul geografiei, Convorbiri literare*, IX, 1 sept. 1875, nr. 6, pp. 206—220 şi 1 aprilie 1876, nr. 1, pp. 4—17.

ţiile despre limbă şi gramatică ale „Junimii" şi se încadra în acţiunea de susţinere a reformelor şcolare iniţiate de ministru [1]. De altfel în această perioadă, stimulaţi şi sprijiniţi de Maiorescu, junimiştii sînt viguros reprezentaţi în domeniul literaturii didactice legate de noul obiect de învăţămînt. Barbu Constantinescu publica un *Abecedar,* Ion Creangă *Metoda nouă de cetire,* I. Manliu o *Gramatică română* iar grupul I. Manliu, Mihăescu, Barbu Constantinescu, Al. Lambrior, Gh. Panu, Matilda Cugler-Burlă, o *Carte de cetire* în trei volume.

Miron Pompiliu urmărea cu viu interes toată această literatură, în care vedea simptomele unei noi orientări culturale.

În anii următori, preocupat mereu de progresul literaturii didactice, el va recenza *Fragmentele din autorii romîni vechi şi moderni* selecţionate de G. I. Stoicescu *(O antologie şcolară)* [2], *Principii de stil şi compoziţiune,* după E. Sommer de Dem. I. Popilian [3], manualele de stilistică şi gramatică ale lui M. Străjan [4], *Abecedarul* lui Victor Dogaru [5] şi altele, relevîndu-le, cu o remarcabilă conştiinciozitate, calităţile şi deficienţele. În 1885, pentru a veni în ajutorul elevilor şi al profesorilor, a alcătuit el însuşi o *Antologie română* de balade, legende, naraţiuni, idile, poezii lirice, pasteluri, satire, fabule, epigrame şi fragmente dramatice. „Antologia de faţă — arăta el în cuvîntul introductiv — este menită a familiariza pe şcolarii din licee şi gimnazii... cu modele din literatura noastră poetică." Al doilea scop urmărit de *Antologie* era de a forma spiritul critic al tinerilor ademeniţi de farmecul scrisului „pentru ca pe cei fără chemare să-i reţină de la o ocupaţie păgubitoare pentru dînşii, iar pe cei cu talent să-i facă să judece bine mai înainte de a da publicităţii încercările lor". Ca şi în articolul din 1875, el prevenea însă pe profesori că în „aplicaţia ce s-ar face cu privire la singuratecele bucăţi, ei vor trebui să preîntîmpine o învăţare mecanică şi o cunoaştere superficială redusă numai la tălmăcirea unor cuvinte şi locuţiuni puţin cunoscute şi a terminilor din mitologie şi istorie". „Literatura — subliniază autorul *Antologiei* — este un product viu al inteligenţei omeneşti care nu se află în conspecte... şi nu poate fi înţeles dintr-o repede privire, ci prin citire şi analiză serioasă." O lecţie de literatură, pentru a reuşi — arată în continuare Pompiliu — trebuie să facă pe elevi să „înţeleagă

---

[1] E. Lovinescu, *Titu Maiorescu,* Buc., 1940, I, pp. 400—401.
[2] *Convorbiri literare,* XII, 1878, 1 nov., nr. 8, pp. 271—278.
[3] *Ibidem,* XIII, 1879, 1 nov., nr. 8, pp. 327—331.
[4] *Ibidem,* XIII, 1880, 1 martie, nr. 12, p. 484 şi 1 dec., nr. 9, pp. 363—364.
[5] *Ibidem,* XIII, 1880, 1 oct., nr. 7, p. 283.

nuanţele cele mai fine ale ideilor şi să se pătrundă de intenţiile şi sentimentele ce le-a avut poetul în vedere... Învăţămîntul — sublinia autorul — trebuie să ţintească într-acolo ca să nu fie nici un elev care să nu-şi iubească limba, nu pentru foloasele practice ce cu timpul ar putea trage din asemenea învăţătură, nu pentru adevărurile ce se exprimă printr-însa, ci pentru frumuseţea ei şi pentru că este limba ţării şi *expresia cea mai scumpă şi mai curată a unităţii neamului*".

Deşi considerată de corpul didactic ca una din realizările valoroase ale literaturii didactice, *Antologia* lui Pompiliu nu s-a bucurat totuşi, din cauza preferinţei arătate scriitorilor junimişti [1], de aprecierea ministerului, care a refuzat să autorizeze — cu toate că aprobarea sa nu era obligatorie — retipărirea unei noi ediţii. Incidentul a fost comunicat de Pompiliu lui Titu Maiorescu printr-o scrisoare trimisă la 12 septembrie 1886: „Închipuiţi-vă — îi scria fidelul junimist — *Antologia*, ediţia I, s-a trecut pînă la cel din urmă exemplar, şi zilele acestea s-a cerut din mai multe părţi într-un număr destul de însemnat. Editorul meu, cu care am contract, aflînd că antologia e respinsă şi încă respinsă cu un fel de indignare (ar fi tendenţioasă, după părerea celor însărcinaţi cu examinarea ei) nu s-a putut hotărî să o retipărească în timpul vacanţiilor. Acum însă — arată în continuare Pompiliu — văzînd comenzile, e gata să înceapă retipărirea, şi în scurt timp să o dea gata. Cu toată dizgraţia de care se bucură la minister — sublinia cu satisfacţie autorul — cartea, aşa se vede, începe să fie căutată." [2]

Informaţiile lui Pompiliu erau riguros exacte. Cartea se căuta.

În 1887 ea apărea în ediţia a II-a, iar în 1890 se va tipări din nou.

În *Convorbiri literare*, *Antologia română* a fost recenzată de Ion Bogdan [3], care a considerat-o ca „o încercare pe deplin reuşită", îndreptăţind opinia autorului de a o prezenta drept „cea dintîi carte în felul acesta pe terenul literaturii didactice". Bogdan a ţinut să răspundă şi obiecţiilor aduse de minister asupra preponderanţei în *Antologie* a scriitorilor junimişti, arătînd că „pentru orice judecată obiectivă creaţiile acestora se înfăţoşează aproape în totalitatea lor ca scrieri de valoare estetică, izvorîte din sentimente adevărate şi turnate în forme artistice netăgăduite". De altminteri, sublinia recenzentul, din ea nu lipseau nici unii scriitori anteriori „Junimii" ca D. Bolintineanu, Grigore Alexan-

---

[1] În *Antologie* figurau, printre alţii, M. Eminescu, Iacob Negruzzi, N. Gane, Samson Bodnărescu, N. Beldiceanu, T. Şerbănescu, Matilda Gugler-Poni etc.

[2] I. E. Torouţiu, *op. cit.*, V, p. 60.

[3] *Convorbiri literare*, XIX, 1886, 1 febr., nr. 11, pp. 982—985.

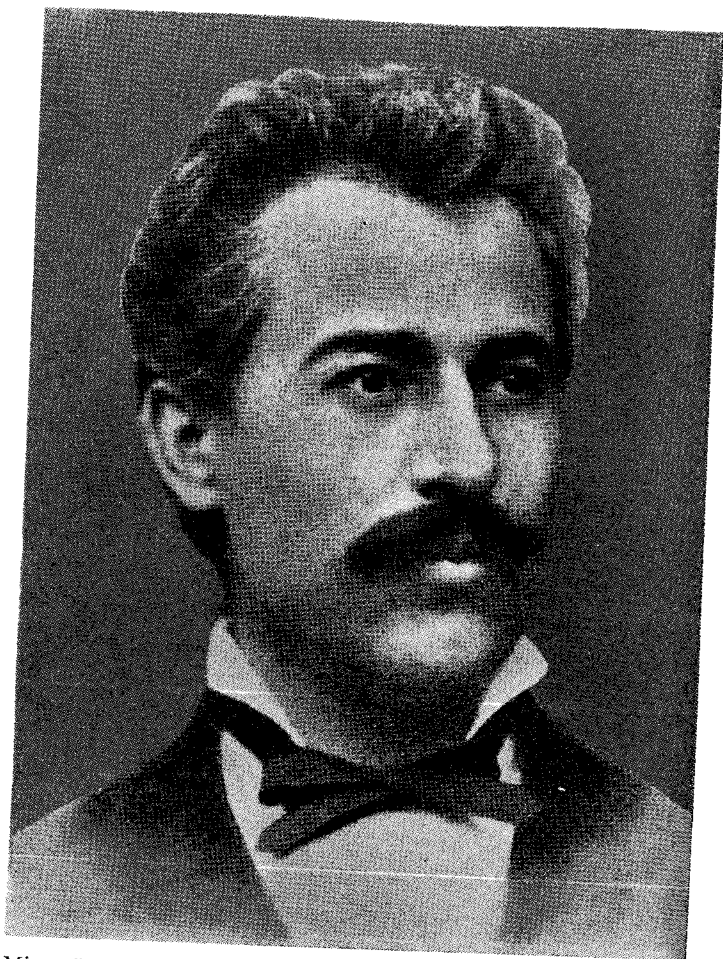
17

Iași 18 Februarie 1876

Mult Stimate Domnule Bariț,

Propunându-mi a face un studiu asupra feluritelor raporturi istorice dintre Români și Unguri și în deosebi asupra înrâurirei ce-a putut primi poporul românesc din partea Ungurilor, de sine se înțelege că condiția materială trebuitore pentru isbutirea unui asemine gând, sânt isvoarele istorice, adecă cărți c'un cuprins serios și cu date autentice. Cărțile ce-mi stau la îndemână sânt departe de-a-mi da tote lămuririle dorite, și cred că și la București zadarnic aș căuta o carte folositore pentru obiectul pomenit. Dacă este vr'o carte, vr'o broșură, vr'un jurnal în cari să se luminezе raporturile nostre cu Ungurii, scrierile de natura acesta de sigur au trebuit să se tipărească din colo adecă la Românii din Austria sau la Unguri. Deci m-am hotărît a căuta dacă sânt asemine scrieri și cari să fie acele. Era însă întrebarea în ce chip să urmez pentru acesta? Să me adresez la un librariu? Librarii îți trimit cărți însemnate cu numele. Să rog pe un prieten? Nu știu pe nici unul care să se ocupe cu stăruință de istorie și mai ales de-un punct așa de greu ca ei, cum este înrâurirea dintre noi și Unguri, și cine nu se ocupă cu un lucru ore-care, nici nu se preinteresează dacă alții se ocupă...

Fragment dintr-o scrisoare a lui Miron Pompiliu către George Bariț (1876). (Academia Republicii Socialiste România, mss. 107, f. 17)

Miron Pompiliu (1880). (Din colecţia personală a lui Vasile Netea)

drescu, Anton Pann, George Creţeanu, precum şi unele bucăţi ale lui V. Alecsandri scrise înainte de intrarea acestuia în societatea de la Iaşi.

Încurajat de primirea făcută *Antologiei*, Miron Pompiliu în colaborare cu profesorul Ioan Paul, ardelean şi acesta, originar din aceiaşi Munţii Apuseni[1], avînd acum şi aprobarea ministerului, a publicat în 1897 şi o *Carte de cetire* pentru licee, gimnazii, şcoli normale şi militare, seminarii, externate de fete şi alte şcoli secundare. Ca şi *Antologia*, *Cartea de cetire*, în trei volume, destinată claselor I, II, III, IV, V şi a VI-a, a cunoscut şi ea mai multe ediţii, ultima apărînd în 1909, la 11 ani după moartea lui Pompiliu.

Atît în *Antologie* cît şi în *Cartea de cetire* Pompiliu a acordat o largă atenţie literaturii populare, reproducînd numeroase bucăţi din colecţiile lui Vasile Alecsandri, G. Dem. Teodorescu, Jarnik-Bîrseanu, S. Fl. Marian etc. şi, bine înţeles, *Doine de pe Criş* din propriile sale colecţii.

În 1887, pe linia preocupărilor de istorie literară, Pompiliu contribuia, alături de Em. Vogoride-Conachi, şi la reeditarea volumului de *Poezii — Alcătuiri şi traduceri* — al lui C. Conachi, dînd o nouă versiune ediţiei din 1856 alcătuită de Caterina Conachi-Vogoride împreună cu Nicolae Ionescu.

Spirit conştiincios şi metodic, Pompiliu îşi pregătea lecţiile cu un profund simţ al răspunderii, preocupat necontenit de a găsi forme de expunere cît mai atractive şi definiţii cît mai clare şi mai concludente. În manuscrisul 1828 al Academiei Republicii Socialiste România se află numeroase planuri de lecţii din primii săi ani de învăţămînt (1875—1879) precum şi preţioase informaţii asupra cărţilor didactice utilizate şi asupra elevelor sale (nume, note etc.). Pe lîngă planurile de lecţii, în manuscris se mai află şi cîteva „notiţe pregătitoare pentru compunerea unui studiu asupra chipului cum se învaţă limba românească în şcoala primară şi cum ar trebui să se înveţe“ (f. 89—91). Alte notiţe ne descoperă intenţia sa de a arăta, într-un alt studiu, „cum scriu oamenii la noi ? jurnaliştii, literaţii, oamenii de ştiinţă, şcolarii mari şi mici“ (f. 90).

Dorinţa de perfecţionare l-a călăuzit în tot timpul activităţii sale didactice. La 24 ianuarie 1894, după douăzeci de ani de profesorat, îi mărturisea lui Iacob Negruzzi dorinţa de a obţine un concediu pentru a merge la Bucureşti spre a asista la lecţiile făcute la şcoala de aplicaţie a şcoalei normale pe baza unor noi metode pedagogice. „Nu ştiu cum

---

[1] Vezi asupra lui Ioan Paul, C. Meissner, *Ioan Paul* (necrolog), *Convorbiri literare*, 1926, martie, p. 326 ; Vasile Bogrea, *Ioan Paul* în *Societatea de mîine*, Cluj, 1926, 28 februarie.

aş face — îi scria el vechiului său amic — să mi se acorde un concediu de vreo 10 zile. Aş vra să viu la Bucureşti ca să vizitez şcoala normală de institutori, precum şi aceea unde e profesor un distins pedagog de la Caranşeb [1], venit anul acesta în Bucureşti. Mi-ar plăcea să asist şi la cursuri şi la lecţiuni practice în şcolile de aplicaţii... Noi dascălii din timpuri cam înapoiate — adăuga cu modestie profesorul de la Iaşi — ne-am trezit că nu prea ne ştim orienta în mijlocul acestor prefaceri. Simţim trebuinţa de a învăţa cîte ceva acu la bătrîneţe." Contactul cu metodele noi îl căutase cu cîteva săptămîni mai înainte — în vacanţa de Crăciun — şi în capitala Ungariei. „Avînd trebi la Pesta, pentru interese familiale — îi comunica lui Negruzzi în aceeaşi scrisoare — în tot timpul cît am stat acolo am profitat de ocazie şi am vizitat cîteva şcoale, cu deosebire şcoalele normale superioare. Deşi, — adăuga el cu onestitate de pe poziţia sa de luptător ardelean, — pentru ştiinţă şi metode pedagogice nu se duce nimeni pe la unguri, totuşi am observat că tot poţi profita ceva." [2]

Scrisoarea conţinea însă, de pe vechea poziţie junimistă, şi un vehement şi inutil atac împotriva dramei lui Hasdeu, *Ioan-Vodă cel cumplit*, considerată ca o „scriere infectă şi ca fond şi ca formă", necorespunzătoare pentru programa analitică a şcoalelor normale [3].

Ca profesor, Miron Pompiliu s-a impus prin personalitatea sa caldă, entuziastă, remarcabilă atît prin preocupările teoretice cît şi prin realizările practice, activitatea sa didactică, întocmai ca şi cea literară, integrîndu-se cu fermitate în curentul de înnoire culturală iniţiat de „Junimea".

Colaborarea la *Convorbiri literare* şi la catedrele de limba română a celor trei şcoli din Iaşi, n-au absorbit însă întreaga putere de muncă a lui Miron Pompiliu şi n-au întrerupt contactul său cu oamenii, problemele şi publicaţiile transilvănene. De altfel activitatea sa folcloristică desfăşurată în cadrul „Junimii" are caracter pur transilvănean, atît volumul de *Balade* din 1870 cît şi *Poesiile* şi *Cîntecele populare de peste Carpaţi* din 1871 şi 1876 fiind culese din Munţii Apuseni şi din jurul Sibiului. Pe lîngă problemele de limbă şi folclor ardelenesc, în 1876 atenţia sa se îndreptă şi către unele probleme de istorie privitoare

---

[1] Profesorul era Ştefan Velovan (1852—1926). În *Documentele* lui I. E. Torouţiu, vol. I, p. 157 (nota 49) e indicat greşit numele lui Petru Pipoş.

[2] I. E. Torouţiu şi Gh. Cardaş, *Studii şi documente literare*, I, p. 153.

[3] *Ibidem, op. cit.*, p. 153.

la conviețuirea româno-maghiară. La 18 februarie 1876 printr-o lungă scrisoare adresată lui George Barițiu el își mărturisea astfel intenția de a scrie „un studiu asupra feluritelor raporturi istorice dintre români și unguri și îndeosebi asupra înrîuririlor ce-a putut primi poporul românesc din partea ungurilor". Studiul lui Pompiliu, pentru scrierea căruia îi cerea lui Barițiu „izvoare istorice" și cărți de cuprins serios și cu date autentice, își propunea să răspundă la următoarele întrebări : „care sînt cuvintele mai caracteristice unguręști ce-au ajuns azi definitiv împămîntenite în limba română și cam în ce timp și în virtutea căror împrejurări poporul român a putut să împrumute acele cuvinte ? Au luat românii de la unguri vro noțiune de cîrmuire și dac-au luat care să fie acele ? În privința industriei și a comerțului poate fi vorba de vro înrîurire ungurească și dacă poate, de ce natură să fie acea înrîurire ? Au românii — se întreba mai departe Pompiliu — vrun obicei, vrun morav, vro credință, vro tradiție, vrun for de origine curat ungurească ?... În artă : pictură, zidărie, construcție etc., precum și în poezie poate fi vorba de un element unguresc la noi ?" Cu privire la influența în religie și știință nu pune întrebări fiindcă despre aceasta „nici nu se poate pomeni", „catolicismul rămînînd pururea strein de român, iar știință de la unguri românul n-a învățat". Urmărind problema dintr-o largă perspectivă istorică, Miron Pompiliu cerea lui Barițiu izvoare și asupra venirii ungurilor în Panonia, asupra primelor lor contacte cu românii și asupra împrejurărilor care au determinat lichidarea vechilor ducate românești transilvănene. Îl interesa de asemeni „conjurația celor trei națiuni" de la 1437, legile de oprimare feudale ale lui Verböczi, răscoala lui Horia și revoluția de la 1848. Scrisoarea, după alte cîteva întrebări relative la luptele românilor transilvăneni pentru limba și „drepturile naționale", se încheia cu rugămintea de a i se trimite date și cu privire la „satele românești maghiarizate" și a împrejurărilor în care acestea au fost silite „să se lapede de limba strămoșească" [1].

Fie că Barițiu nu-i va fi trimis „izvoarele" cerute, adunarea acestora nefiind într-adevăr o treabă ușoară, fie că răspunsul primit îl va fi îndemnat să renunțe la această intenție, dorința lui Pompiliu nu s-a putut realiza, studiul anunțat nedepășind starea de proiect. Se pare că umbra lui îl va mai fi urmărit totuși cîtva timp, fiindcă în toamna aceluiași an, la 18 noiembrie, îl vedem stăruind pe lîngă Slavici, care se afla la București, să-i comunice „prețurile cărților respective" [2]. Nu cumva va fi fost vorba de cărțile cerute lui Barițiu ?

---

[1] Academia Republicii Socialiste România, *mss. 1007*, p. 17.
[2] I. E. Torouțiu, *op. cit.*, III, p. 228.

Intenţia lui Pompiliu îşi avea originea în „prelecţiunile" „Junimii" pe care el le urmărea cu atîta asiduitate şi pe care în 1871 le şi rezumase. În 1876, anul în care el se adresa lui Bariţiu, subiectul „prelecţiunilor" îl constituia tocmai problema influenţelor asupra poporului român. Gh. Panu vorbise despre influenţa slavonă, A. Lambrior despre cea turcească, I. C. Negruzzi despre cea franceză, M. Eminescu, care a avut cel mai mare succes, despre influenţa austriacă (14 martie) etc. Pompiliu, îndemnat probabil de Eminescu, se va fi gîndit să vorbească despre influenţa ungurească. Atitudinea lui Bariţiu l-a determinat să renunţe [1].

El va vorbi însă despre *Învăţămînt* în seria „prelecţiunilor" din 1878 — consacrate „Deşteptării naţionale la începutul secolului al XIX-lea" — alături de A. D. Xenopol *(Privire teoretică)*, E. Filipescu *(Legislaţia)*, Iacob Negruzzi *(Literatura)*, Ştefan Vîrgolici *(Mişcarea politică)*, V. Conta *(Starea economică)*, Gh. Vîrnav-Liteanu *(Jurnalistica)*, P. Verussi *(Oştirea)* [2].

În 1880 îşi reia colaborarea la *Familia* întreruptă cu un deceniu mai înainte. Timp de cîţiva ani (1880—1886) va publica în revista lui Vulcan, transferată acum la Oradea, numeroase poezii lirice şi patriotice inspirate de sentimentul dureros al dezrădăcinării şi al revoltei împotriva oprimării naţionale.

La 21 octombrie 1884 contribuie cu entuziasm la organizarea sărbătoririi centenarului răscoalei lui Horia şi participă împreună cu Eminescu şi Creangă la manifestaţia de la hotelul „Traian" din Iaşi [3].

Dorul de mamă, tatăl murise cu ani în urmă, îl mistuie necontenit :

„O, maica mea iubită,
Departe sînt de tine
Şi-i mult de cînd la sînu-ţi
Tu nu m-ai strîns pe mine.

. . . .

Ştiu bine că în lacrimi
Petreci de dorul meu,
O, maica mea iubită,
De-al tău dor plîng şi eu. [4]"

În primăvara anului 1885, prin poezia *Ultimul dor*, mărturisea elegiac apropiindu-se în strofele finale de ritmurile lui Eminescu din *Mai am un singur dor* :

---

[1] Un studiu asupra *Elementelor ungureşti în limba română* va fi scris în 1891 de către un alt profesor şi folclorist ardelean, Simion C. Mîndrescu, fiind dedicat lui B. P. Hasdeu.

[2] *Convorbiri literare*, XI, 1878, 1 ian., nr. 11, p. 428.

[3] I. E. Torouţiu, *op. cit.*, VI, p. XVIII.

[4] *Dor de mamă*, *Familia*, 1880, 21 sept./3 oct., nr. 72.

„Acolo unde lîngă rîu
Se-nşir răchiţi bătrîne,
Se duce gîndul meu ades,
Se duce azi şi mîne.

Acolo-i satu-ncununat
Cu a nucilor verdeaţă,
Ferice-acolo am trăit
A vieţii dimineaţă.

Bisericuţa cea de lemn
Şi azi e vie-n minte-mi ;
Căsuţa cu doi plopi la drum
O văd parcă nainte-mi.

. . . .

Ah, cugetul mi-e neîmpăcat,
Căci am pornit în lume,
Căci am fost surd la tristul plîns
Al iubitoarei mume.

. . . .

De n-am putut ca să trăiesc
De scumpul sat aproape,
La cea biserică de lemn
Cînd oi muri mă-ngroape.

S-ascult prin somnul cel de veci
Cetaniile sfinte,
Şi-acele cînturi ce-mi aduc,
De-a mea pruncie aminte.

Să mai ascult ca de demult
Cum seara toaca bate,
Cînd duhul păcii maiestos,
Pluteşte peste toate. [1]"

Peste cîteva săptămîni, socotind că vechiul delict al nesupunerii la recrutare fusese amnistiat, porni nerăbdător spre Ştei călătorind cu diligenţa şi cu trenul. Abia ajuns acasă el se pomeni însă arestat din ordinul pretorului de la Vaşcău şi încarcerat în închisoarea de la Beiuş. Situaţia, la intervenţia vechilor săi amici, se clarifică abia peste două săptămîni [2]. Eliberat, Pompiliu rămase acasă pînă în toamnă, retrăind cu entuziasm amintirile tinereţii. Vizitează la Oradea pe Iosif Vulcan, urcă din nou culmile Bihorului, poposeşte la stîni, ascultă doinele ciobanilor, stă îndelung de vorbă cu oamenii locurilor studiindu-le uneltele de muncă şi graiul, asistă la nunţi şi petreceri rustice. Vechile preocupări folcloristice,

---

[1] *Ultimul dor, Convorbiri literare*, XIX, 1885, 1 iunie, nr. 3, p. 380.
[2] Dr. Const. Pavel, *op. cit.*, p. 55.

completate cu cercetări de etnografie şi lingvistică populară, îl atrag din nou în mrejele lor.

Călătoria şi contactul cu meleagurile natale sînt povestite cu o remarcabilă duioşie în trei *Scrisori de la ţară* publicate în *Familia* [1]. După reîntoarcerea la Iaşi *Scrisorile* aveau să fie completate cu studiul *Graiul românesc din Biharea* [2] în introducerea căruia, pe lîngă o plastică descriere a regiunii, denunţă politica de deznaţionalizare practicată de guvernul claselor dominante de la Budapesta. Acestei călătorii i se datoresc şi poeziile *Revedere* [3] *şi Osînditul din Carpaţi* [4].

În 1888, după un acces remarcat încă din 1881, începu să dea semne de tulburări nervoase. Un timp fu îngrijit la Botoşani împreună cu Eminescu de sora acestuia. La 16 februarie 1889 A. Naum îi scria lui Iacob Negruzzi că Miron Pompiliu merge pe aceeaşi „cale“ ca şi Eminescu [5]. Îl chinuiau insomniile, anxietatea, frigurile. Forţa fizică şi o viaţă ordonată îi deteră totuşi puteri de rezistenţă. În toamna anului 1892 porni spre Italia. Îşi petrecu iarna şi primăvara la Riva, în Tirolul de sud, internat într-un stabiliment.

La 24 decembrie 1892 îi scria din Riva vechiului său prieten Ioniţă Scipione Bădescu : „După multe trămbălări şi încercări cu felurite cure, am ajuns în sfîrşit să mă stabilesc pe iarnă şi poate pe primăvară aci, într-un orăşel italienesc, poreclit de către nemţii ce vin din nord, Winter Kurart, adică pe româneşte iernatic... Că am venit aci — destăinuia în continuare — nu mă căiesc de loc. Dieta cam vegetariană, cură cumpătată şi raţională şi mai presus de toate trămbălatul prin valurile minunatului lac Şarda.“ Spera într-o refacere apropiată şi în reluarea activităţii didactice. Îl chinuia însă izolarea şi depărtarea de ţară : „N-am — adăuga în aceeaşi scrisoare — cu cine schimba un cuvinţel românesc, şi de rîndul citirei îmi vine numai *Familia* fratelui Vulcan.“ [6] Pentru a-i uşura plictiseala, Scipione Bădescu se grăbeşte să-i trimită ziarul său *Curierul român* iar I. Paul *Moftul român* al lui Caragiale. Lectura acestuia îi oferă pri-

---

[1] *Familia*, 1886, 27 iulie/8 august, nr. 30, p. 360 ; 24 aug./5 sept., nr. 34, pp. 408—409 ; 31 aug./12 sept., nr. 35, pp. 419—420.

[2] *Convorbiri literare*, XX, 1887, pp. 993—1022.

[3] *Familia*, 1885, 1/13 sept., nr. 35, p. 409.

[4] *Ibidem*, 1886, 25 mai/6 iunie, nr. 21, p. 245.

[5] I. E. Torouţiu şi Gh. Cardaş, *Studii şi documente literare*, I, p. 344.

[6] Vladimir Şardin, *Din trecutul Botoşanilor. Figuri dispărute*. Botoşani, 1929, pp. 31—32.

lejul de a face cîteva considerații asupra artei lui Caragiale, comunicate lui Bădescu la 24 martie 1893 : „E culmea bre — exclamă Pompiliu — ca spirit și umor fin. Așa ceva în limba românească încă n-am văzut. E drept că trage în *Constituționalul* (oficios al partidului conservator) și unde poate în junimiști. Dar — subliniază cititorul *Moftului* — ce să-i faci, bine combate, tot vorba papugiului de Caragiale." Admirația sa nu e totuși fără rezerve, fiindcă, îndată după aceste elogii, afirmă în mod neașteptat : „Intru atîta nu-mi prea convine că-i corosiv, obscen peste măsură, și pare a nu avea nimica sfînt. Batjocura și ridiculizarea pînă și în scrierile umoristice și satirice trebue să aibă o măsură." [1]

E inutil să argumentăm că rezervele lui Pompiliu, după cele scrise de însuși Maiorescu asupra aceluiași subiect, erau neîntemeiate și că ele nu dovedeau decît o lipsă de receptivitate surprinzătoare la un scriitor membru al „Junimei".

În mai 1893 se găsea încă tot la Riva, unde lucra la un nou studiu despre limba din Valea Crișului-Negru [2]. G. Călinescu îi atribuie călătorii și la Milano (poate la Cascada Varone) și San-Remo (posibil !) [3].

În vară, „deplin însănătoșit", după cum îi scria lui Negruzzi, se reîntoarse în țară făcînd un nou popas la Ștei pentru completarea studiului început și a colecției de poezii populare [4]. Entuziasmul îl cuprinse din nou. De Crăciunul anului 1893 întreprinse o călătorie la Budapesta „pentru interese familiale" [5], iar în aprilie 1895 se căsători cu doamna Gheorghiu, conducătoarea unui pension de fete de la Ploiești [6].

În vacanță se avîntă prin Munții Neamțului și valea Taslăului culegînd cu vechea pasiune poezii și cuvinte populare. Însănătoșirea nu fusese însă decît o iluzie. La începutul anului 1897 boala îi revenea agravîndu-se și aruncîndu-l în prada unei disperări fără leac. Pe măsură ce nervozitatea și insomniile sporesc, voința îi slăbește iar controlul faptelor devine din ce în ce mai vag. Mîngîierile și sfaturile prietenilor nu-l mai pot salva. Internarea în ospiciul de lîngă mănăstirea Neamțului, același prin care

---

[1] Vladimir Șardin, *Din trecutul Botoșanilor. Figuri dispărute,* Botoșani, 1929, p. 34.

[2] S. T. Kirileanu, *Cîteva cuvinte asupra lui Miron Pompiliu și a manuscrisului său,* în *Șezătoarea,* XI, 1903, 1 martie, nr. 1, pp. 13—15.

[3] G. Călinescu, *Studii și cercetări de istorie literară și folclor,* IX, 1960, nr. 4, p. 763.

[4] I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, *Studii și documente literare,* I, p. 152.

[5] *Ibidem,* p. 153.

[6] Dr. Const. Pavel, *op. cit.,* p. 19.

trecuse şi Eminescu, se dovedeşte inutilă. Întors la Iaşi, îşi trage la 14 noiembrie, într-un moment de criză halucinantă, un glonte în cap. Nu moare totuşi decît la 20 noiembrie, orele două noaptea, după ce medicii făcuseră mari eforturi pentru a-l salva. O tuse rebelă, care i-a provocat o abundentă hemoragie internă, a zădărnicit însă toate încercările de salvare. Peste trei zile fu înmormîntat la cimitirul „Eternitatea". Cuvintele de adio i-au fost rostite de colegii N. Hurmuzescu şi Pericle Popescu, de elevul Paşcanu de la Liceul Internat, iar în numele „Junimii" de A. C. Cuza.

Anunţînd moartea nefericitului scriitor ziarul *Opinia* din Iaşi scria următoarele : „Moartea a secerat ieri noapte pe profesorul distins al limbii române : Miron Pompiliu. O boală crudă a pus capăt prea devreme unui bărbat care a adus servicii reale şcoalei şi literaturii române." [1] Asociindu-se doliului de la Iaşi, *Familia* lui Iosif Vulcan adăuga şi ea : „Pompiliu a fost unul din bunii noştri literaţi care şi-a început activitatea la foaia noastră la care a colaborat pînă în anii din urmă" [2]... „S-a dus sărmanul — scriau *Convorbirile literare* — amărît de suferinţe trupeşti şi sufleteşti să-şi afle eterna linişte, pe cînd atîtea simpatii şi multe merite îl reclamau să rămînă în viaţă şi să continue a fi omul simpatic şi bun, literatul distins şi talentat, profesorul eminent şi conştiincios, cum l-am preţuit cu toţii care l-am cunoscut." [3]

Dorinţa de a fi înmormîntat la Ştei nu i s-a împlinit. Şi nici aceea, cunoscută de amici, de a-şi aduna la un loc scrierile dedicate plaiurilor natale.

Biblioteca şi manuscrisele, printre care se afla şi studiul inedit *Limbă, literatură şi obiceiuri la românii din Bihorea*, i-au fost vîndute „cu hurta" de către soţia neînţelegătoare anticarului Kupermann din Iaşi de la care, mai tîrziu, avea să-l cumpere Emil Gîrleanu. Prin Gîrleanu studiul va ajunge apoi în posesia lui S. T. Kirileanu care îl va publica în *Şezătoarea* [4]. Un alt manuscris cuprinzînd planurile sale de lecţii, începutul de nuvelă *Conu Gheorghe* şi diferite alte însemnări, a căzut în mîinile anticarului Abel Zwiebel care la 5 iunie 1902 îl va vinde Academiei Române [5].

---

[1] *Opinia,* Iaşi, 1897, nr. 168 ; amănunte asupra înmormîntării în numerele 170 şi 172.

[2] *Familia, 1897, nr. 47, p. 564 ; nr. 48, p. 570.*

[3] *Convorbiri literare,* XXXII, 1897, 1 dec., nr. 12, p. 184.

[4] S. T. Kirileanu, *op. cit.*, p. 13.

[5] Mss. 1828, Academia Republicii Socialiste România.

Un alt manuscris, reprezentînd un fragment din teza sa de licență în literatura franceză (Voltaire) a fost descoperit de G. Călinescu în 1939 și publicat în *Jurnalul literar* de la Iași (12 martie, nr. 11).

Cîte altele nu vor fi dispărut însă fără urmă ?

O soartă tot atît de ingrată au avut și scrierile sale publicate în periodicele amintite, cele mai multe dintre ele, și îndeosebi culegerile de folclor, rămînînd uitate în colecțiile acestora.

O reeditare a lor n-a fost încercată de nimeni pînă acum.

*

Miron Pompiliu, fire melancolică și romantică, a debutat ca poet liric, obsedat pretimpuriu de imaginea unui destin nefericit. Chiar de la primele sale versuri din *Familia* — *Ecouri de suspine* — mărturisea cu neliniște :

„Prevăd eu cum că soarta acea necruțătoare
Mă va goni continuu pe acest duios pămînt,
Prevăd c-al fericirii lucinte, dulce soare
Mi va surîde numai dincolo de mormînt."

Nota pesimistă se accentuează și mai mult prin colaborarea din anul următor la *Fenicele* și la *Foaia Societății pentru literatura și cultura română din Bucovina*. Cităm din poezia *Nenorocitul* :

„De ce n-am putut să mor
Cînd eram în legănior,
De ce n-am putut pieri
Să nu știu ce-i a trăi."

Pesimismul său, nejustificat la un tînăr de 18 ani, n-a scăpat neobservat și necomentat de publiciștii timpului, critica făcîndu-i-se chiar prin revista *Familia*. „Dl. Pompiliu — scria I. C. Drăgescu la 5/17 martie 1867 recenzînd *Fenicele* — prin încercările de pînă acum ni se recomandă că ar avea talent și gust spre poezie, numai aceea aș avea să-i observez că dînsul se vede prea înclinat spre pesimism ; nu e chemarea unui poet — adăuga Drăgescu în continuare — numai ca să geamă și să plîngă mizeriile omenirei, pe coardele lui nu trebuie să rătăcească desperarea și descurajul." [1]

Se pare că observațiile lui I. C. Drăgescu, n-au rămas fără efect, fiindcă în versurile publicate în *Convorbiri literare* în 1868 — *Vrăjitul* — constatăm tendințele unei noi orientări :

---

[1] *Familia*, 1867, 5/17 martie, nr. 10, p. 118.

„Vrăjitoare, vrăjitoare
Dă-mi sfaturi îndreptătoare,
Tu cunoşti răul ce vine,
Tu ştii astăzi ce-a fi mîne."

În acelaşi an, după stabilirea la Bucureşti, în poezia *Ce nu pot uita* [1], scrisă la Rîmnicu-Vîlcea, aflăm însăşi mărturisirea fericirii şi a entuziasmului pentru viaţă :

„Azi bogată desfătare
Mi dă dulcele pocal,
Azi în blînda legănare
Trec rîzînd pe-al lumii val."

Cu toată această explozie de exuberanţă, nota dominantă a poeziei lirice a lui Miron Pompiliu rămîne totuşi melancolia alimentată necontenit de nostalgia pentru locurile natale şi de regretul dezrădăcinării.

În această privinţă el este unul din precursorii lui St. O. Iosif, evocînd ca şi acesta vremile patriarhale, „satul plin de cîntece", figura duioasă a bunicii, icoana tatălui, a mamii şi a surorilor, izvoarele cristaline ale Crişului, lumea neuitată a Bihariei. Menţionăm din poeziile de această natură *Casa din Vale, Locul naşterii, Valea Biinşului, Dor de mamă, Ultimul dor, Revederea, Minca, Domnişoarei M. B.* [2], caracteristice atît pentru dragostea poetului faţă de „leagănul fericirii" cît şi pentru talentul său descriptiv.

Cităm din *Locul naşterii* această scenă din copilărie :

„Pe un băţ de-alun călare,
Fug cît satul e de lung :
— Haide, murgule băiete,
Hai, căci alţii ne ajung.

Tatăl meu se uită-n urmă-mi
Şi grăieşte zîmbitor :
Ce voinic, priviţi la dînsul,
Dragul tatii puişor."

Iată şi biserica de la Ştei revăzută după o lungă pribegie :

„Cu vechile podoabe
Păreţii stau ş-acum ;
Zăresc aceiaşi prapuri
Cu sfinţi păliţi de fum.

---

[1] *Familia*, 1868, 14/26 noembrie, nr. 40, p. 473.
[2] Vezi bibliografia scrierilor lui M. Pompiliu din lucrarea de faţă, pp. 401—404.

Acelaşi e altarul
În toate-a sale părţi,
Pe lada cea boită
Acelaşi teanc de cărţi.

. . . .

Şi-n ţintirim tot vechii
Cireşi îmbătrîniţi,
Pe cari îi văd acuma
Cu albe flori gătiţi.

Aceeaşi toac-atîrnă
De creanga celui prun,
Aceiaşi rugi[1] pe margini
Ograda încunun.

Ah, numai într-o parte
Văd al schimbării semn :
Ţărîna fără iarbă
Şi două cruci de lemn."

Remarcabile prin imaginile lor vizuale sînt şi cîteva din tablourile sale din natură, consacrate îndeosebi amurgurilor de vară :

„Prin rariştea pădurii
Ce sclipet luminos !
E soarele ce-apune
Cu vălu-i scînteios.

Copacii par cu frunze
De aur ca-n poveşti,
Şi razele splendoare
De curţi împărăteşti."

(Tablouri, 1882.)

„După culmi înalte
Soarele s-a stins,
Peste văi şi dealuri
Noaptea s-a întins

Stelele s-arată
Una cîte una,
Printre fagi se vede
Licurind şi luna."

(Noaptea, 1897.)

Mai puţin reuşite sînt poeziile sale erotice — *Stau adese, Blestem, L-a tale graţii, Zîmbeşte-mi crudo* — care, cîntînd deziluziile dragostei,

---

[1] *Rug :* trandafir sălbatic (V.N.).

nu-l diferenţiază de ceilalţi autori de romanţe ai „Junimii" : Teodor Şerbănescu, N. Scheletti, Matilda Cugler-Poni. *Dorul amantei* îi oferă prilejul evocării unui nou tablou idilic al Crişanei natale :

„În jurul tău munţi, codri şi holde aurite
Ale Crişanei mîndre, voioase se întind.
În crîngurile dese, în văile umbrite
De fragede guriţe, cîntări de dor s-aprind."

Uneori, ca-n poezia *La sîn cu foc*, el izbuteşte totuşi să dea expresie unor sentimente de o delicată gingăşie care amintesc de fermecătoarele *Lieduri* ale lui Heine :

„Voiam s-o mîngăi şi să-i spun
Cuvinte drăgălaşe,
Dar glasul meu stă-nmărmurit,
Şi-n loc de vorbă bună,
Plecat-am capul trist în jos
Şi-am plîns cu ea-mpreună."

În tinereţe acordurile lirice ale lui Miron Pompiliu s-au desfăşurat sub influenţa lui D. Bolintineanu. Ca şi acesta tînărul poet cultiva diminutivele şi se complăcea în reverii romantice :

„Eu şedeam pe-o colinioară
Rai sădit cu dulci flori,
Privind firea rumenioară
Dormitînd în suave zori.".
(*O sară*, 1868.)

Contactul cu poezia lui Eminescu va impune lirei sale ecouri şi imagini din inventarul acestuia :

„De-atîtea ori, de-atîtea ori
Eu am putut vedea curat,
Că tu ai ochi înşelători,
Că tu ai suflet vinovat."
(*De-atîtea ori*, 1889.)

„S-ascult prin somnul cel de veci
Cetaniile sfinte,
Şi-acele cînturi ce-mi aduc
De-a mea pruncie-aminte."
(*Ultimul dor*, 1885.)

. . . .

„Unde strămoşeasca doină, serile-ascultam într-una
Pînă dintre brazi departe, tremurînd venea şi luna."
(*Osînditul din Carpaţi*, 1885.)

Neîndoielnic, partea cea mai originală a talentului său poetic o reprezintă poeziile de evocare a provinciei natale şi a anilor de la Ştei. Acestea au şi făcut ca el să fie revendicat îndeosebi de bihoreni, într-un studiu consacrat în urmă cu trei decenii *Poeţilor Bihorului*, Miron Pompiliu fiind considerat „ca cel mai de suprafaţă cîntăreţ şi mînuitor de condei aici în Bihor“ [1].

Miron Pompiliu a abordat şi genul poeziei patriotice, continuînd vechile motive de inspiraţie ale lui Grigore Alexandrescu şi D. Bolintineanu. Manifestaţiile de la Blaj din 1868, determinate de aniversarea a 20 de ani de la revoluţia din 1848, îi inspiră poezia *Vegierea* prin care, anticipînd *Rugăciunea* lui Octavian Goga, îşi anunţa hotărîrea de a-şi subordona fericirea personală idealului de libertate obştească :

„Eu plîng torenţi de lacrimi amare, arzătoare,
Junia feţei mele curînd o veştejesc
Şi pînă ce despotul va fi stăpîn sub soare
Repaus şi ferice eu nu voi să doresc.“

În *Dorul României*, scrisă ca o replică la poezia lui Eminescu *Ce-ţi doresc eu ţie dulce Românie*, publicată cu un an mai înainte în *Familia*, el se adresează patriei străbune, ca într-o nouă *Cîntare a României*, cu un lung şir de întrebări de felul acestora :

„Românie, Românie,
Dalb eden din răsărit,
Pentru ce cu duioşie
Tu te plîngi necontenit ?
Ce restrişte te mîhneşte ?
Ce te doare ? Ce-ţi lipseşte ?“

Răspunsul României este tocmai cel dorit de poetul transilvănean care voia, prin versurile sale, să aducă şi el o contribuţie la ridicarea marelui edificiu al unităţii naţionale :

„Da, nimica nu-mi lipseşte
Ca să pot fi mulţămită,
Ş-a mea soartă favorită
Şi norocul mă iubeşte ;
Însă vai, cînd al meu dor
Mînă tainicul său zbor
La sororile-mi dorite
Cari de sînu-mi deslipite
Peste munţi duios trăiesc
Şi-n sclavie veştejesc,
Fruntea-n doliu mi se pleacă,
Chin amar sufletu-mi seacă

[1] E. Potoran, *Poeţii Bihorului*, Oradea, 1934, p. 63.

Şi cît timp le-oi şti robite
Şi de mine despărţite,
N-o să am cu al meu mire [1]
O deplină fericire."

Reluînd procedeul romantic al lui Grigore Alexandrescu, Miron Pompiliu îşi imaginează şi el o apariţie nocturnă a învingătorului de la Şelimberg pentru a înspăimînta pe tirani :

„Într-al nopţii sîn bălai
Din mormîntul său uitat,
Iese marele Mihai
Vitejeşte înarmat ;
Şi c-un frate şoimulean
Murg buiac şi năzdrăvan,
Pe Carpaţi măreţ apare,
Ca un soare ce răsare."

Oltul, şi prin nume şi prin modul de tratare, anunţă în cadenţe populare poezia cu acelaşi titlu a lui Octavian Goga :

„Oltule, rîu spumegos,
Mult eşti drag, mult eşti duios,
Sufletului inimos !
. . . .
Cine stă şi lung te-ascultă
Simte-n piept durere multă,
Ochi-i ard de-o pară vie
Căci tu-ndemni la vitejie
Şi la dalba haiducie.
. . . .
Fost-ai tu, ai fost o dată
Apă-n lume lăudată,
Frate bun românului,
Balaur păgînului !
Cînd săltai cu veselie
Cu zgomot de bătălie,
Cînd vuiai şi chiuiai
Şi pe duşmani înghiţeai !
Dar acum, Oltule dragă,
Ai rămas apă pribeagă ;
Grea pustia te-mpresoară,
Trîndăvia te doboară !"

Punctul culminant al inspiraţiei patriotice a lui Miron Pompiliu îl reprezintă poezia *Osînditul din Carpaţi,* prin care profeţea prăbuşirea

---

[1] Mirele era domnitorul Carol I (V. N.).

Austro-Ungariei. Tabloul final al prăbuşirii e crîncen, apocaliptic, exprimat în versuri dinamice, impetuoase :

„Mii icoane-ngrozitoare îmi întîmpină privirea,
Larmă, zvonuri, surle, şuier şi fanfare-n aer tremur
Munţii vîrfurile-şi clătin ca de un grozav cutremur,
Fulgerele săgetează, vajnic tunetul vuieşte,
Codrul de stejari se-ndoaie, valea urlă, clocoteşte.
În acest vîrtej sălbatic, fulgere cînd trec prin ceaţă
Se arată scene crunte, care sufletul îngheaţă,
Mai apoi lucind cu slavă se pogoară dintr-un nor
Sabie de foc în mînă, îngerul răzbunător."

Fără a insista, prin poezia *La un român renegat* Pompiliu a încercat şi genul satirei şi apoi chiar pe al epigramei. Cităm epigrama adresată „unui poet din Bucureşti" îndreptată se pare împotriva lui Carol Scrob, colonel şi autor de romanţe căzute astăzi în desuetudine :

„Cu drept te poţi făli : e lucru foarte rar
A fi-n acelaşi timp poet şi militar.
Cu sabia nu ştiu pe mulţi vei fi rănit
Cu lira însă, drept, pe mulţi ai asurzit."

Talentul lui Miron Pompiliu s-a relevat şi prin traducerile din poeţii germani Uhland, Lenau, Heine, Goethe, şi din poetul maghiar Arany [1]. Cunoaşterea adîncă a limbii şi prozodiei germane l-a ajutat să dea traducerilor sale, îndeosebi celor din Uhland şi Heine, un remarcabil nivel artistic. Prin fidelitatea faţă de textele originale, prin claritatea limbii, muzicalitatea ritmică şi expresivitatea stilistică, traducerile lui Pompiliu s-au bucurat în cercul „Junimii" de o aleasă apreciere, fapt consemnat de însuşi Gh. Panu. „Afară de Alecsandri şi Eminescu — scrie elocventul memoralist — *Convorbirile literare* în primii şase-şapte ani s-au distins mai mult prin traducerile din poeţii străini decît prin lucrări poetice originale." Printre cei mai reprezentativi traducători ai *Convorbirilor*, alături de N. Scheletti, Vasile Pogor, Anton Naum, Ştefan Vîrgolici etc. Gh. Panu menţionează la loc de frunte pe Miron Pompiliu [2]. Opinia s-a putut menţine şi după apariţia altor traducători care au reţinut cu mai multă stăruinţă atenţia istoriei literare. Cităm pentru exemplificare cîntecul *Strîngîndu-se de mînă* din *Buch der Lider :*

„Strîngîndu-se de mînă
Cînd doi se despărţesc,
Suspinele-i îneacă
Şi lacrimi îi sfîrşesc.

---

[1] Vezi bibliografia, pp. 404—405.
[2] Gh. Panu, *op. cit.*, II, p. 156.

Dar noi n-am plîns, iubită,
Nici «ah» nici «vai» n-am zis,
Ci plînsul şi suspinul
Pe urmă ne-au cuprins."

Peste trei decenii poezia avea să fie tradusă şi de St. O. Iosif, considerat cel mai fidel traducător al lui Heine [1].

Citām şi traducerea lui Iosif pentru a sublinia, prin comparaţie, calităţile de traducător subtil ale lui Miron Pompiliu :

„Cînd doi îşi zic adio,
De mîini cu drag se strîng
Şi plîng amar, oftează
Amar şi iarăşi plîng.

Ci noi la despărţire
N-am plîns nici n-am oftat,
Şi lacrimi şi suspine
Pe urmă ne-au aflat. [2]"

Amintirile lui Panu ne ajută să relevăm şi punctul de vedere teoretic al lui Pompiliu faţă de arta de a traduce. La o afirmaţie a lui Pogor că un poet, pentru a se evita traducerile mediocre, ar putea fi tradus şi în proză, Pompiliu a replicat arătînd că „aceasta ar fi un sacrilegiu, poetul trebuind să rămînă poet chiar cînd e tradus într-o limbă străină" [3].

Ceea ce se cuvine reţinut din activitatea lui Miron Pompiliu şi ceea ce îi asigură un loc de seamă în istoria literaturii române sînt însă culegerile sale de poezii populare, basmele publicate în *Convorbiri*, „Scrisorile" asupra vieţii de la ţară şi studiile asupra graiului românesc din regiunea Crişana.

Semnificaţia şi importanţa acestora au determinat de altfel însăşi alcătuirea ediţiei de faţă, şi, o dată cu ea, studiul consacrat lui Miron Pompiliu care, atît prin întinderea cît şi prin referinţele sale, depăşeşte încercările similare făcute pînă acum.

La apariţia lui Miron Pompiliu în mişcarea folcloristică transilvăneană aceasta avea, din punct de vedere publicistic, o vechime de aproape trei decenii. Bazele ei fuseseră puse de George Bariţiu care încă din 1838 ceruse prin *Foaia pentru minte, inimă şi literatură* de la Braşov,

[1] Şt. O. Iosif, *Romanţe şi cîntece de Heine*, Buc., 1901, p. 66.
[2] Ilarie Chendi, *Traducătorii lui Heine*, în *Preludii*, Buc., 1905, p. 143.
[3] Gh. Panu, *op. cit.*, II, p. 101.

anticipînd pe Alecu Russo şi Vasile Alecsandri, culegerea de *Cîntece populare... frazuri, proverburi, ziceri originale româneşti*, considerînd că acestea reprezintă adevăratul caracter al unei naţii[1]. *Telegraful român* de la Sibiu, înfiinţat în 1853, va merge şi el, avînd în primii ani ca redactori pe Aaron Florian şi Paul Vasici, pe aceeaşi linie. *Familia* lui Iosif Vulcan, întemeiată în 1865, îşi va face din cercetarea şi cultivarea literaturii populare un adevărat program[2]. Celelalte publicaţii transilvănene *Albina* (1866, Viena şi apoi Budapesta), *Concordia* (Budapesta) publică şi ele în „foişoară" numeroase poezii şi cîntece poporale. Vechile îndemnuri ale lui Bariţiu — care adăugase totodată şi sfatul ca plăsmuirile poporului să se adune „neschimbate, neatinse, aşa cum se află în gura poporului" — îşi deschiseseră astfel un drum larg şi din ce în ce mai frecventat. Un impuls esenţial pentru orientarea folcloristicii ardelene avea să-l constituie apariţia *Baladelor* adunate şi îndreptate de Vasile Alecsandri (1852) şi a marii sale colecţii de *Poezii populare ale românilor* (1866). Timp de peste o jumătate de veac Alecsandri va fi idolul şi modelul tuturor poeţilor şi folcloriştilor ardeleni. Sub influenţa lui şi urmînd metoda sa de „îndreptare", au apărut în 1859 primele volume de folclor ardelean şi bănăţean *Balade* şi *Colinde* adunate de Atanasie Marienescu care, fără a avea talentul şi iscusinţa bardului de la Mirceşti, a „chitit" şi el versurile poporului transformînd şi denaturînd însă numeroase balade. A treia colecţie de folclor poetic transilvănean, şi, în acelaşi timp, a patra în ordinea cronologică a apariţiei celor mai importante culegeri de poezii populare româneşti, avea să fie colecţia lui Miron Pompiliu : *Balade populare române (1870)*[3]. În scrisoarea adresată lui Iacob Negruzzi în toamna anului 1869, o dată cu trimiterea primelor balade pentru *Convorbiri*, el anunţa însă, în opoziţie cu Marienescu, că le-a cules aşa cum le-a conceput „nemuritorul geniu al poporului român, cu prozodia lor silabică neschimbată ; cu rimele neatinse, cu limbagiul lor provincial şi local nealterat ; pe scurt, cu păstrarea originalităţii în toată puritatea sa"[4]. Publicarea „neschimbată" a poeziilor populare va constitui una din permanenţele activităţii folcloristice a lui Miron Pompiliu, şi, în acelaşi timp, unul din meritele sale esenţiale. Mai tîrziu, după cum se relevă prin culegerea postumă publi-

[1] *Foaia pentru minte...*, 1838, 24 dec., nr. 26, pp. 207—208 ; *ibidem*, 1839, 29 ianuarie, nr. 5, pp. 38—39.
[2] Ion Breazu, *Folclorul revistelor „Familia" şi „Şezătoarea"*, Sibiu, 1945.
[3] Gh. Vrabie, *Balada populară română*, Bucureşti, 1966, p. 13.
[4] *Convorbiri literare*, III, 1869, 1 nov., pp. 300—301.

cată în 1903 de S. Teodorescu-Kirileanu, *Limbă, literatură şi obiceiuri la românii din Biharea,* el va urmări, pentru a fi cît mai aproape de gîndirea şi limba poporului, chiar o transcriere fonetică a expresiilor şi zicerilor sale uzuale.

Iată o doină culeasă de Miron Pompiliu în anul 1886 din comuna Tătăreni :

„Frunză vergye dye pĕ baltă
fostu-mny-o binye d-odată,
dar s-o-ntors frunza pĕ tău
ş-am ajuns bugăt dye rău."

Ciclurile de folclor publicate de Miron Pompiliu în *Familia, Concordia, Traian, Convorbiri literare şi Şezătoarea* (postum) cuprind aproape toate speciile de poezie populară : oraţii de nuntă, balade, doine, hore, strigături. Cele mai multe dintre ele au fost adunate din regiunea Bihorului, îndeosebi de pe valea Crişului-Negru, din satele Ştei, Cîmp, Criştior, Dumbrăveni (raionul Vaşcău), Tătăreni, Belejeni (raionul Beiuş), Tinca (raionul Salonta), Nojorîd (raionul Oradea), reproducînd cu fidelitate graiul local.

Concepţia despre folclor a lui Miron Pompiliu se desprinde din cele două prefeţe ale sale din anii 1869 şi 1870, prima apărută în ziarul *Traian* ca introducere la *Poesiile poporane române din Crişana,* iar a doua la *Baladele* editate de „Junimea".

În cea dintîi, publicată în ziarul lui Hasdeu, el acordă limbii şi literaturii populare semnificaţia de fir al Ariadnei, ea fiind cea care poate ajuta pe oricine să-şi formeze o „idee exactă, lămurită şi precisă" despre „acel popor viril şi nobil care pe malul Dunării, prin văile cele răcoroase şi prin poalele cele fecunde şi bogate ale Carpaţilor există încă după atîtea furtune zguduitoare ale secolilor înfricoşaţi". Ereziile şi „rezultatele ridicule şi absurde" la care au ajuns unii „literaţi streini, ba chiar şi naţionali", cu privire la originea şi existenţa istorică a poporului român, Pompiliu le dă pe seama „fatalităţii" ca aceştia să nu fi cunoscut limba şi literatura poporului. „Dacă putem să fim mîndri de ceva, subliniază el cu energie, poezia populară este acel veştmînt cu care gintea noastră străluceşte ca o regină."

Pentru tînărul folclorist literatura populară este „un adevărat tezaur" al sufletului românesc, un „demn document" al existenţei sale istorice. „Iată viaţa — exclamă el cu înflăcărare — iată poezia, iată trecutul, iată poporul român !"

Poezia populară, în concepţia lui Pompiliu, nu era însă numai un monument de frumuseţe, ci, totodată şi un îndemn la lupta pentru dez-

robirea şi unitatea naţională. „Ascultaţi un bătrîn — scria folcloristul — enarînd o baladă şi ochii voştri vor străluci de o însufleţire generoasă, sufletul vostru se va face foc şi în braţul vostru va răsări sabia şi buzduganul. Şi dacă veţi sta uimiţi de această magie — scria el mai departe — de aceste acţiuni energice, neştiind ce să urmaţi, întrebaţi corbii şi şoimii de prin codri şi stînci, setoşi de sîngele duşmănesc, ei vă vor spune ce să faceţi."

Ideea folclorului ca document şi impuls al istoriei naţionale e accentuată şi mai mult în prefaţa din 1870, arătînd că o „naţie cînd se trezeşte din adînca sa amorţeală seculară... înainte de toate trebuie să caute unde se află, să-şi amintească de unde s-a pomenit acolo, prin ce împrejurări şi dezastre a purtat-o destinul şi să pătrundă cu privirea pînă în fundul sufletului său propriu cu scopul de a lua cunoştinţă despre... întreaga comoară de simţiri şi impresiuni grămădite în sufletul ei... Fără această temelie construită din elementul său propriu — afirma folcloristul în continuare — un popor va rămîne incapabil de o dezvoltare fericită şi va fi menit a muri fără să-şi ajungă viitorul la care aspiră". Prefaţa este folosită şi pentru a se aduce un omagiu „celui mai eminent şi mai infatigabil bărbat" dintre cei care „s-au gîndit serios" la această chestiune, punînd „o bază neclintită literaturii noastre", „genialul" Vasile Alecsandri. Culegerea sa de poezii populare este considerată „un monument nepieritor, sublim, patriotic şi sfînt". În continuare Pompiliu subliniază că deşi Alecsandri a făcut „foarte mult" pentru valorificarea folclorului românesc, totuşi „baia" acestuia — mina — este plină încă de o „bogăţie necalculabilă", explorarea ei fiind „principala datorie" a poeţilor şi cărturarilor. Constatînd cu satisfacţie că exemplul lui Alecsandri este urmat de un timp încoace de o mare parte de tineri „din toate provinciile Daciei" care dau la iveală un număr din ce în ce mai remarcabil de colecţii, folcloristul afirmă în încheiere : „Acest fapt măreţ nu poate să nu umple de bucurie şi de aspiraţii fericite sufletul fiecărui român. Pe piedestalul acestor colecţii abundente în izvoare nesecate de idei mari, imagini încîntătoare şi de poezie adevărată — continua el cu avînt — literatura noastră cultă va străluci o dată cu o eternă lumină şi genii săi nemuritori vor reflecta prin secoli mărirea şi lauda ei."

Pentru Pompiliu, care continua cu acelaşi entuziasm acţiunea întreprinsă cu trei decenii mai înainte de George Bariţiu, Alecu Russo, Vasile Alecsandri, C. Negruzzi şi de ceilalţi reprezentanţi ai curentului „Daciei literare", literatura populară era astfel în aceeaşi măsură un „document" pentru existenţa istorică a poporului român, un imbold la lupta politică

consacrată eliberării şi unităţii naţionale, şi totodată, un „izvor“ de inspiraţie pentru literatura cultă.

La „Junimea“, pînă la venirea lui Pompiliu, folclorul constituise o preocupare pentru Titu Maiorescu, care prezentase în mod elogios *Poeziile populare române* adunate de V. Alecsandri, şi pentru I. Caragiani, autor al unui studiu despre *Românii din Macedonia şi poesia lor populară* [1], dar, după cum arată Panu în *Amintiri* şi cum sublinia G. Călinescu în monografia sa despre *Ion Creangă,* „în anii 1867—1870 *Convorbirile literare* erau sărace în folclor, semn că junimiştii nu-l prea gustau“. Apariţia *Baladelor* lui Pompiliu au reprezentat pentru „Junimea“ un adevărat eveniment şi în acelaşi timp o schimbare de atitudine, fiindcă din 1870 încoace paginile *Convorbirilor* sînt din ce în ce mai accesibile creaţiilor poporului. I. Scipione Bădescu publică în acelaşi an *Poesii populare din patria lui Dragoş* [2] însoţite şi ele, ca şi ale lui Pompiliu, de o scrisoare ; N. Petru (Nicolae Petra Petrescu) trimitea în 1872 *Cîntece populare din Transilvania* [3] iar M. Pompiliu continua cu alte *Poesii populare de peste Carpaţi* [4]. În curînd seria colaboratorilor cu versuri populare ai *Convorbirilor* se va spori, prin S. Fl. Marian, Th. Burada, Grigore Sima, Elena Sevastos şi alţii, revista „Junimii“ devenind astfel o puternică redută a literaturii populare române. „Felicităm pe d. Miron Pompiliu — scriau *Convorbirile* îndată după apariţia volumului de *Balade* — şi pe toţi acei care s-au ocupat cu adunarea poeziilor populare române, a acestei bogăţii a literaturii noastre.“ Revista remarcă şi faptul că folcloristul a „păstrat întru totul dialectul locului de unde sînt culese cîntecele“, subliniind totodată că aceasta face „să întîmpinăm cîteodată expresiuni necunoscute nouă, dar interesante. Cu aceeaşi satisfacţie sînt relevate şi notele şi explicaţiile ce însoţesc baladele, amintindu-se că utilizarea acestora a fost introdusă de Alecsandri [5].

Un ecou tot atît de puternic a avut volumul lui Pompiliu şi în Transilvania. Asociindu-se elogiilor *Convorbirilor,* revista *Familia* — în paginile căreia Miron Pompiliu publicase în urmă cu patru ani prima sa contribuţie folcloristică — saluta şi ea „cu plăcere pe cîmpul literaturii noastre populare“ culegerea lui Miron Pompiliu, urînd „junelui şi talentatului nostru poet succes în această carieră, ca astfel să poată scoate la

---

[1] *Convorbiri literare,* II, 1868, pp. 335—340.
[2] *Ibidem,* IV, 1870, pp. 29—32 şi 267—268.
[3] *Ibidem,* V, 1872, pp. 357—360.
[4] *Ibidem,* V, 1871, pp. 113—116 şi 295—296 ; *ibidem,* IX, 1876, pp. 202—203.
[5] *Ibidem,* IV, 1870, 1 iunie, nr. 7, p. 118.

lumină şi alte mărgăritare ale poeziei noastre poporale“ [1]. Ziarul *Telegraful român* (1870, nr. 54) de la Sibiu, ajuns între timp sub conducerea lui Nicolae Cristea, îi reproduce în întregime entuziasta prefaţă pentru a da astfel un nou impuls folcloriştilor de peste Carpaţi.

Cea mai adîncă satisfacţie dobîndită de Miron Pompiliu de pe urma *Baladelor* n-au fost însă elogiile menţionate, ci faptul că una din aceste balade, *Bradul*, a inspirat lui Eminescu o adevărată capodoperă, confirmîndu-se astfel afirmaţia sa că pe „pedestalul“ colecţiilor populare se va ridica o literatură cultă, menită unei mari străluciri. E vorba de poezia *Ce te legeni codrule?* al cărei izvor, deşi Eminescu pare a fi cunoscut destul de timpuriu şi alte variante [2], nu este prea departe de *Bradul* descoperit de Pompiliu în Şteiul şău.

Iată începutul poeziei culese de Pompiliu :

„Leagănă-se bradu-n codru
Ca şi frunzuliţa-n plopu,
Fără vînt, fără răcoare,
Fără nici nu pic de boare.

— Bradule, brăduţ de jale,
Ce te legeni aşa tare,
Fără boare, fără vînt
Cu crengile la pămînt?

— Dar cum nu m-aş legăna,
Şi cum vîntul n-o sufla
Cînd o veste mi-a venit
Că spre mine s-a pornit.“

Şi iată şi începutul creaţiei lui Eminescu :

— „Ce te legeni, codrule,
Fără ploaie, fără vînt,
Cu crengile la pămînt ?
— De ce nu m-aş legăna,
Dacă trece vremea mea.“

Cine ar putea nega că minunata operă eminesciană nu s-a ridicat pe „pedestalul“ indicat de Pompiliu ? O altă doină culeasă de Pompiliu care a inspirat pe Eminescu în cunoscuta „carte“ din *Scrisoarea III* este următoarea :

---

[1] *Familia,* 1870, 23 aug./4 sept., nr. 34, p. 406.
[2] Vasile Netea, *Din legăturile lui M. Eminescu cu Transilvania,* în *Limbă şi literatură,* nr. 9, Bucureşti, 1965, pp. 249—252.

„Trimite-mi, mîndră, trimete
Ce-o fi-n sat la voi mai verde,
Cosiţa, pletelele,
Ochii şi sprîncenele,
Şi eu încă ţ-oi trimete
Ce-oi găsi la noi mai verde,
Ciobica şi penele,
Ochii şi sprîncenele."

Traian, 1869, 27 sept., nr. 61.

Sub pana lui Eminescu „ciobica" lui M. Pompiliu devine „coiful înalt cu penele".

Pe un „pedestal" popular oferit de Miron Pompiliu s-a construit şi unul din cîntecele din poemul *Călin Nebunul* — *Blestemul mîndrei* — pe care Eminescu, aflîndu-l în *Convorbiri literare* [1], îl „piveşte — după aprecierea lui Perpessicius [2] — îl retuşează şi-l înalţă" pînă la cîntecul amintit.

Vorbind despre *Baladele* lui Pompiliu, N. Iorga le considera, spre deosebire de ale lui At. M. Marienescu, ca „lucruri autentice", iar *Poesiile de peste Carpaţi* mai „numeroase şi mai variate" decît ale altor colaboratori ai *Convorbirilor* [3].

Acelaşi rol de avangardă, alături de M. Eminescu, l-a jucat Miron Pompiliu la *Convorbiri literare* şi în privinţa publicării de basme şi naraţiuni populare. După *Făt-Frumos din lacrimă* al lui Eminescu — al cărui prototip a fost descoperit tot la Ştei — primul basm publicat de *Convorbiri* a fost *Ileana Cosînzana* lui Pompiliu în 1872, urmat de *Zîna Zorilor* a lui Slavici [4]. După alte cîteva poveşti ale acestuia —*Ileana cea şireată, Floriţa din codru* (1872), *Doi feţi cu stea în frunte* (1874) — M. Pompiliu, care după afirmaţia lui G. Călinescu „nu se lăsa mai prejos" [5], revine în 1875 cu *Codreana Sînzieana* [6], iar peste cîteva luni apare Ion Creangă cu *Soacra cu trei nurori* [7].

---

[1] *Convorbiri literare*, IV, 1871, p. 115.

[2] M. Eminescu, *Opere*, VI, p. 573 (note).

[3] N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti contemporane*, I, pp. 210—212.

[4] În monografia consacrată lui Ion Creangă (p. 368) G. Călinescu afirmă că *Zîna zorilor* ar fi apărut înaintea *Ilenei Cosînzenei*. Colecţia *Convorbirilor literare* din 1872, confirmă însă succesiunea indicată de noi.

[5] G. Călinescu, *op. cit.*, p. 368.

[6] *Convorbiri literare*, IX, 1875, 1 aug., nr. 55, pp. 185—192.

[7] *Ibidem*, IX, 1871, 1 oct., nr. 6.

Noile contribuţii, şi în primul rînd cele ale lui Miron Pompiliu şi Ioan Slavici, au provocat la „Junimea" aprinse şi semnificative discuţii. Pogor, relatează Panu, care nu gusta nici poezia, nici basmele populare, nu admitea „ca un ţăran, fie din Transilvania, fie din Bucovina, fie de la noi să vorbească aşa cum îi pune în gură Pompiliu vorbele". Panu însuşi găsea ceva „artificial" în graiul eroilor celor doi povestitori, constatînd însă că Pompiliu „se apropie mai mult de natură" dar că şi el era „departe de perfecţiune în reproduceri". În comparaţie cu Eminescu, considerat de Panu în mod pejorativ ca „tîrgoveţ", necunoscător al „rostului popular", ambii ardeleni sînt arătaţi însă ca fiind cu mult mai apropiaţi de „limba ţăranului" fără a izbuti totuşi să o stăpînească în toată complexitatea ei. Reproducînd începutul *Codrenii Sînzienii*, Panu precizează : „Desigur că în această poveste este ceva din vorba populară, dar e mai mult culoarea decît expresia ; nu este exactă nici fraza ţăranului, nici întorsătura vorbei lui. Citind povestea lui Pompiliu — adaugă Panu — simţeşti că acesta cunoştea pe ţăran şi limba lui, trăise la ţară, ştiuse poate odată să vorbească ca acolo, dar pierduse familiaritatea acelui limbagiu, căci una este să ştii o limbă, şi alta să fii familiar cu toate locuţiile, inversiunile, apropourile etc., etc. ale ei." Singurul apreciat de Panu pentru faptul că şi-a scris poveştile „întocmai sau aproape întocmai cum se spun ele la ţară", era Ion Creangă, în care memorialistul „Junimii" nu vedea însă un scriitor cult, ci exclusiv un ţăran [1]. Creangă — precizează G. Călinescu — fu declarat la „Junimea" admirabil „scriitor poporal", caracterizare ce-l va urmări toată viaţa, producţia lui fiind socotită „de o speţă cu totul inferioară... în nici o legătură cu literatura cultă" [2].

Atît Pogor cît şi Panu, judecînd importanţa basmelor celor patru scriitori numai după aspectul lor lingvistic, comiteau însă un grav delict de comprehensiune literară, problema basmului implicînd numeroase alte elemente, şi în primul rînd pe cele ale originii şi realizării sale artistice. Întrebuinţînd termenii lui Pompiliu e vorba cu alte cuvinte despre „pedestalul" pe care se ridică un basm popular şi de la formele pe care acesta le dobîndeşte sub condeiul scriitorului cult. Caracterul său popular nu e determinat numai de limbaj, al cărui arhaism nu e obligatoriu, ci de lumea pe care o evocă, de eroii săi şi de mijloacele lor de manifestare, de puterea sa de sugestie, de plasticitatea şi maleabilitatea sa. Subiectul unui basm popular nu e niciodată unic, şi formele lui de exprimare alimentează nenumărate variante. Trimiţînd *Convorbirilor* povestea *Zîna*

---

[1] Gh. Panu, *op. cit.*, II, pp. 92—94.
[2] G. Călinescu, *op. cit.*, p. 199.

zorilor, Ioan Slavici arăta în mod clar „că această poveste a auzit-o cu zece ani înainte la Şiria de la un bătrîn înţelept", dar că el, cunoscînd şi alte variante, aflate în alte locuri, a prelucrat-o izbutind „să combine din toate variantele un întreg frumos" [1]. Slavici — afirma recent unul din biografii săi — încheia astfel „şirul de autori anonimi, contribuind, ca şi înaintaşii săi, la definitivarea creaţiei folclorice" [2]. Pe „pedestalul" de la Şiria Slavici a creat deci un basm nou, al cărui stil şi grai nu mai aparţinea naratorului iniţial, ci, respectînd elementele sale originare, scriitorului cult care venea cu compoziţia şi arta lui proprie, fără a altera însă autenticitatea sa populară. În acelaşi mod a fost scris şi *Făt-Frumos din lacrimă* care, deşi trecut prin filtrul imaginaţiei şi artei eminesciene, a rămas totuşi, datorită prototipului anterior, un basm popular, un fruct al creaţiei anonime. În acest spirit trebuiesc înţelese şi basmele lui Miron Pompiliu, care a continuat şi el pe autorii anonimi din popor, dar care ca şi Slavici, avînd însă mai mult talent poetic decît acesta, a înţeles să nu „reproducă" stenografic, ci să creeze, relevîndu-şi personalitatea artistică.

Contribuţiile lui M. Eminescu şi M. Pompiliu reprezintă — scria N. Iorga — „pentru întîia oară ridicarea basmului la un rang superior de literatură" [3].

Elementele fundamentale ale basmului său *Ileana Cosînzana, din cosiţă floarea-i cîntă, nouă-mpărăţii ascultă,* inclusiv fenomenele de metamorfoză şi antropofagie, se găsesc în numeroase alte basme româneşti. Le întîlnim şi în *Ileana Sînziana* lui Petre Ispirescu[4], în *Ileana Cozîneana* din colecţia T. Frîncu-G. Candrea[5], în *Rozuna doamna florilor* din colecţia George Cătană[6]. În basmul lui Ioan Pop-Reteganul *Pipăruş Petru* şi *Florea Înflorit*[7] aflăm o „Ileană Cosînzeană, din cosiţă ruja-i cîntă".

Neascultînd sfatul din urmă al tatălui său un fiu de împărat se scaldă în lacul zînelor. În timpul somnului care îl cuprinde imediat după scaldă, tînărul împărat este sărutat de o zînă, ieşită din lac. Sărutul se repetă trei zile la rînd, fără ca împăratul să se trezească. În ultima zi, fata — Ileana Cosînzana — îi schimbă inelul cu al ei. Aflînd inelul şi informat de sluga sa de cele întîmplate, împăratul îşi părăseşte împă-

---

[1] *Convorbiri literare,* VI, 1872—1873, p. 90.
[2] P. Marcea, *Ioan Slavici,* Bucureşti, 1966, p. 200.
[3] N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti,* I, p. 156.
[4] Petre Ispirescu, *Legende sau basmele românilor,* Buc., 1882.
[5] Teofil Frîncu—Gr. Candrea, *Românii din Munţii Apuseni,* Buc., 1888.
[6] George Cătană, *Poveşti poporale din Banat,* Braşov, 1908.
[7] I. Pop-Reteganul, *Poveşti ardeleneşti,* Braşov, 1888.

rația și pleacă încălțat cu opinci de fier să afle pe Ileana Cosînzana. Drumul e lung și bogat în peripeții. În cele din urmă, abuzînd de buna-credință a unui morar și a unui pitar, împăratul — Ionică Făt-Frumos — ajunge la Ileana, care locuia într-un palat de topaz, fiind stăpîna unei mari împărății. Urmează o nuntă grandioasă. Ileana ținea însă închis într-o chilie pe zmeul care îndrăznise să o fure. Călcînd sfatul de a nu intra în chilia cu pricina, Ionică Făt-Frumos dă zmeului posibilitatea de a se elibera. Ionică este cruțat, dar Ileana este răpită din nou. Învățat de o vrăjitoare, Ionică cere Ilenei să afle de la zmeu care este taina puterii sale. Auzind că puterea zmeului stă într-un cal cu șapte inimi, Ionică pleacă, trecînd pe la Sf. Miercuri, Sf. Vineri și Sf. Duminică, la Mama-Ciumii de la care, expunîndu-se la primejdia morții, se întoarce cu un cal ce avea 14 inimi cu ajutorul căruia răpune pe zmeu și se întoarce în împărăția lui cu Ileana Cosînzana.

Repovestind basmul într-o versiune proprie, cu păstrarea fondului de cuvinte al graiului bihorean, Miron Pompiliu îi adaugă puternice culori portretistice, evocări sugestive de peisaje fermecate, imagini romantice, aspecte fantastice, poleindu-l astfel cu o bogată poezie. Zîna apărută din adîncul valurilor e o „femeie cu părul lung de aur, cu fața rumenă ca trandafirii și cu brațele albe ca lăcrămioarele ; o zînă înaltă la statură și frumoasă, încît la soare te puteai uita, iar la dînsa ba". În drumul spre Ileana „după mult amar și cale de umblat zadarnic", într-o zi se trezește pe piscul unui munte pe care se părea că se sprijină marginea cerului. „Era capătul lumii acesteia, nu se vedea decît întunerec adînc și gura unui vîrtej de vale neguros de al cărui fund numai Dumnezeu sfîntul știa... Ca trei zile și trei nopți rătăci el prin această prăpastie oarbă" la capătul căreia întîlni o moară „mînată de un rîu repede cu apă neagră cum e cărbunele". După întîlnire, Ileana își părăsi hainele de văduvie și luă altele „cusute numai în flori și figuri de mătase, cele mai scumpe din lume ; atîrnă de gîtul său alb ca fața crinului o salbă de bănuți turnați numai din rubin și smarald, iar pe fruntea ei înseninată anină o cunună de flori cele mai tinere și mai mîndre ce culese roabele dis-de-dimineață". La nuntă, Ileana își puse în cosiță o floare ce „avea vraja cîntecului neîntrerupt" care „cum se atinse de șuvițele de păr începu a scoate niște glasuri de se părea că îngerii prăznuiesc în rai lauda și mărirea Domnului. Sfîntul soare se opri în calea sa aprinsă... Păsările ședeau încremenite și mute în sînul verde al frunzișului, iar valurile pîrîului de argint... stau locului și se suiau unele peste altele de se făceau movile de apă, numai ca să vadă minunea și să nu scape glasul ei fermecător". Copacul din care fusese tăiat bețigașul fermecat

oferit de Sf. Duminecă lui Ionică, în momentul în care beţigaşul s-a apropiat de el „începu a se scutura din rădăcină ş-a împrăştia ca un fior de vifor în toată pădurea de la un capăt la altul. Şi se treziră din somn — narează povestitorul — stejarii şi fagii şi carpenii, în sfîrşit toţi copacii de la cel mai mic pînă la cel mai înalt, se prinseră a se zgudui şi a-şi tremura crengile de să părea c-a răzbit o furtună înspăimîntătoare".

Fenomenele de metamorfoză ale basmului — transformarea iepei Mamei-Ciumii în pasăre, mreană şi copac, prefacerea curţilor împărăteşti într-un măr de aur etc. — se află şi în unele din baladele culese de Pompiliu. Citām din *Voina şi mîndra lui :*

„Bine vorba nu găta,
În pasăre se schimba
Şi pe sus se ridica,
Şi ca gîndul se ducea."

Adăugăm şi o strofă din *Tudoriţa şi moşneagul :*

„Decît moşule cu tine,
Mai bine va fi de mine
Să mă fac o mîndră mreană,
Mîndră mreană mureşeană."

După *Harap Alb* al lui Creangă, *Ileana Cosînzana* lui Pompiliu este cel mai lung basm din literatura română.

Cu şi mai multă poezie e repovestit al doilea basm al lui Pompiliu, *Codreana Sînzieana* aflat şi el — ca subiect — în diferite culegeri de basme. Scris la trei ani după *Ileana Cosînzana* şi după ce între timp apăruseră basmele lui Ispirescu şi o bună parte din cele ale lui Slavici, dar încă nu şi ale lui Creangă, noul basm reprezintă un incontestabil progres atît în arta scriitorului cît şi în dezvoltarea basmului — pe linia lui Eminescu — ca specie literară cultă. Puterea de invenţie a autorului e mai accentuată, dialogurile mai vii, descrierile mai colorate, oralitatea mai stufoasă, comentariile directe mai sugestive şi în totul mai mult dinamism. Expresiile poetice sînt mai insistente şi uneori întîlnim chiar perioade de proză versificată.

Un moşneag neavînd copii pleacă de lîngă baba lui pentru a găsi un copil. Un pustnic îi oferă un măr din care trebuie să mănînce moşneagul o jumătate iar baba cealaltă, pentru a ajunge astfel la copilul dorit. În drum spre casă moşneagul mănîncă însă, din greşeală, jumătatea babei şi dă naştere pe loc unui puişor de copiliţă. Fetiţa este răpită de o pajură uriaşă care o duce la cuibul ei, unde, fetiţa salvîndu-i puii de gura unui balaur, aceasta o creşte pînă la 14 ani. O vînătoare aduce sub copacul

pajurei un fiu de împărat, care văzînd fata se îndrăgostește puternic de ea. Neputînd-o face să se coboare din copac, sarcina aceasta și-o asumă o babă. Urmează o nuntă strașnică. Acțiunea se petrece „pe cînd un soare apunea și altul răsărea", arătîndu-se în introducere — aceasta fiind îndeosebi partea care-l nemulțumise pe Panu — „întristarea cea nemolcomită a babei ș-a moșneagului celui pustiu". Sînzieana, care avea părul de aur, îndată după naștere, prinse a crește în cuibul pajurei „ș-a-nflori ca un crinișor mîndru. Dimineața o sărutau ș-o trezeau în dulce zorile cele vesele ; la amiază o alintau umbrele crîngurilor tufoase și sara o legănau suflarea cea molcomă a vîntului ușurel și cîntecele ce se revărsau de departe peste codru din buciumele păstorilor". Cînd cerul de seară dete cu ochii de dînsa „pe loc se făcu o tremurare de văzduh ș-o tresărire de stele ce răsărise, și ca dintr-o mare de foc răsări cu slavă și strălucire nevăzută un alt soare pe marginile răsăritului, mai frumos și cu fața mai de aur pe de o sută de ori decît soarele coborît după munți. Și pe codri, pe plaiuri și văi le cuprinse ca un fior ș-un tremur și florile șopteau de-a dragul între ele și-și întorceau capul către valurile cele nouă de raze înviitoare". O peșteră întîlnită în cale e descrisă prin metafore de felul acestora : „Peșteră pe de o sută și pe de o mie de ori mai întunecoasă decît fundul codrului, noapte cum ai strînge cu ochii, cumu-i adică în peșterile cele fără de capăt."

Cînd balaurul și-a scos primele două capete din fîntînă pentru a înghiți puii pajurei s-au văzut „două capete de foc roș întinzîndu-se spre cuib și făcînd un muget și un urlet de se clătinau dealurile din temelie și umblau văile ca covețile cînd le clatini". Ca o replică la mugetul balaurului se ivi îngerul izbăvitor cu sabia în mînă încît se „zguduiră și se înfiorară încheieturile ceriului ș-a pămîntului". Găsindu-și puii salvați, pajura „dete un țipăt de bucurie de se zguduiră și se cutremurară șapte hotară cu nouă funduri de țară". Mișcările eroilor sînt redate cu energie și întărite prin procedeul repetiției. „Ce n-a făcut moșneagul... doarădoară i se va lumina casa cu ceea ce dorea. Făcut-a pomană... dat-o liturghii la 7 biserici... adus-o preoți cu bărbi albe... apucatu-s-a baba de vrăjitorii..." După ce și-a luat traista, moșneagul „s-a dus, și s-a dus, și s-a cam mai dus". La vînătoare, după ce-a zărit o fiară, feciorul împăratului s-a pornit în urmărirea ei „și haide, și haide, și haide după dînsa". Comentariul povestitorului la diferite episoade se face prin cuvintele : „Ascultați oameni buni că nu vă spun minciuni... Ascultați nevăzuta... Minunea minunilor. Nepomenita nepomenitelor !... D-apoi încă să vezi și să nu crezi !"

Exemple de proză versificată: după uciderea balaurului codrul a rămas „curat, luminat, cum Dumnezeu l-a lăsat". Sînzieana „numai cu florile surorile trăia, cu fluturi se juca, cu glasul pîrîului se-ngîna, cu păsările-n doine se-ntrecea". Feciorul împăratului după ce a zărit pe Sînzieana „tot tumba făcea pre unde mergea parcă ochi n-avea". După ce a adus-o la curţile părinţilor săi, „o luă feciorul şi-o băgă în casă, o puse după masă ca pe o crăiasă". La nuntă „cine venea, la masă-l poftea şi mînca şi bea, pînă chiuia şi cu pălăria după lună azvîrlea". Sfîrşitul basmului se face cu participarea la nuntă a povestitorului dar care, fiind şchiop de un picior, cînd la nuntă „a sosit, nunta era pe sfîrşit şi numai zamă goală am găsit şi în zadar în zamă pînă în pîntece înotam, că de carne ca-n palmă dam. Şi m-am apucat de sorbit c-un ciur blagoslovit, vă puteţi închipui cum am chefuit".

În basm întîlnim şi cîteva preţiozităţi: „tăcerea era tainică", feciorul era „ars de dor". Adîncul pădurii e „matca cea nepătrunsă".

Romantismul şi coloritul puternic al celor două basme publicate în *Convorbiri* îi vor aduce lui Miron Pompiliu, prin G. Călinescu [1], asemănarea cu însăşi poveştile lui Ludovic Tieck publicate cu trei sferturi de secol mai înainte (*Volksmärchen*, 1897), *Phantasus* (1812—1817).

Pe lîngă poveştile din *Convorbiri* Pompiliu a publicat altele două în *Familia: Păcală şi Amăgeală şi-au găsit omul* [2] şi *Tovărăşie la hoţit* [3]. Acestea, şi mai ales a doua, sînt însă departe de a se putea compara cu cele dintîi, nedepăşind caracterul unor snoave umoristice mai dezvoltate. În *Păcală şi Amăgeală* aflăm însă o menţiune social-economică asupra vieţii românilor din Munţii Apuseni care merită să fie relevată: „Într-unul din acele sate pierdute în desimea brazilor — localizează povestitorul — trăia un moşneag şi o babă. Şi erau săraci, săraci, de mai că le venea uneori să ieie lumea în cap. Nici tu loc de fînaţ sau de semănătură, nici tu putere în oase să mai ciocîrteşti la cele ciubere şi cercuri. Ba, tot le mai rămăsese ceva sub suflet: o cioancă de vacă. Şi se apropiau Paştile şi nu ştiau bieţii ce să facă şi să dreagă ca să aibă cu ce se îndulci şi ei în ziua cea luminată a învierii Domnului. Ce puteau face alta decît să vîndă vaca?"

Mai mult decît în poveşti, culoarea locală a regiunii sale Miron Pompiliu o înfăţişează însă în *Scrisorile de la ţară*. În prima dintre ele e descris Şteiul, „un sat mic şi într-o stare de tot înapoiată... cu două rînduri de case ţărăneşti, mici, cu acoperişele de paie, ţuguiete, cele mai

---

[1] G. Călinescu, *Istoria literaturii...*, p. 38.
[2] *Familia*, 1888, 10/22 ianuarie, nr. 2, pp. 13—14.
[3] *Ibidem*, 1888, 24/5 februarie, pp. 37—38.

multe afumate, prin mijloc o şosea sau cum îi zice drum de ţară ; două case mai de seamă, a popii şi a unui om bogat". Natura în schimb e „dintre cele mai romantice şi mai desfătătoare ce ţi se întîmplă să-ţi vadă ochii în curmezişul Carpaţilor". În scrisoarea a doua evocă rîul Şteiului care „cu fiecare potop ce-l aduc ploile îndelungate sau ruperile de nori în creierii munţilor îşi croieşte altă soartă". Sălciile şi arinii de pe malul rîului, ca şi desimea crîngului, îi oferă prilejul unor stăruitoare consideraţii asupra farmecului naturii. În legătură cu rîul adaugă duioase amintiri din copilărie şi remarcabile referinţe etnografice asupra pescuitului în munţi şi asupra uneltelor de care se servesc pescarii, îndeosebi vîrşa. Cea din urmă e consacrată descrierii băilor naturale din apropierea Şteiului în comparaţie cu băile de la Sîngeorgiul din nordul Transilvaniei, de la Slănic şi cu cele de lîngă Iaşi.

Caracteristica scrisorilor o constituie spiritul de observaţie al autorului, duioşia patriarhală şi un umor de reală calitate ţărănească. Unele pasaje amintesc de scrisorile lui C. Negruzzi şi ale lui Ion Ghica.

Basmele şi scrisorile reprezintă partea cea mai viabilă şi mai apreciabilă a scrisului beletristic al lui Miron Pompiliu. Ca şi poeziile originale, ele au fost revendicate îndeosebi de bihoreni. Biograful său Constantin Pavel, comentînd poveştile şi scrisorile amintite, scria în 1930 : „Dacă torcălăul Nică al lui Ştefan al Petrii din Humuleşti deschise pentru noul curent literar (junimist n.n.) bogăţiile graiului moldovenesc, dacă Slavici dezvăli vorba aşezată şi viaţa ţărănească din Ardeal, urma ca în aceeaşi vreme şi Moisica popii de la noi, din Ştei, să arate frumuseţile poveştilor noastre din Bihor şi noului crez să-i deie ceva din frăgezimea graiului munţilor bihoreni... E genul în care talentul lui M. Pompiliu a reuşit să se afirme şi cristalizeze mai mult cum ne dovedeşte forma adecvată naturală, nemăiestrită, originală şi bogată în idiotisme şi închieturi populare a basmelor." [1] Cercetările mai noi asupra basmului românesc întreprinse de G. Călinescu [2], ca şi cele asupra lui Miron Pompiliu [3], au integrat însă producţia scriitorului de la Ştei într-o problematică mai largă, deschizînd astfel noi perspective de apreciere asupra contribuţiei sale în acest domeniu. Deşi stilizate, în ceea ce priveşte detaliile, într-o manieră romantică, basmele lui Miron Pompiliu, afirmă Ovidiu Papadima — „rămîn cu totul în tradiţia literaturii noastre populare" [4].

---

[1] Dr. Const. Pavel, *op. cit.*, pp. 68—69.

[2] Vezi *Estetica basmului*, Bucureşti, 1965, pp. 90, 114, 116, 201, ş.a.

[3] Ovidiu Papadima, *Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor*, XII, 1963, pp. 611—613.

[4] Ov. Papadima, *op. cit.*, p. 612.

Locul lui Miron Pompiliu în prelucrarea poveştilor populare româneşti, privite prin semnificaţia lor generală, este alături de M. Eminescu şi I. Slavici, prototipul basmelor sale, „pedestalul“, de care vorbea în prefaţa din 1870, aflîndu-se în fantezia anonimă a poporului, receptată însă de autor şi transmisă prin compoziţia şi limbajul său artistic.

Al treilea grup de scrieri consacrate de Miron Pompiliu vieţii, limbii şi literaturii populare îl reprezintă studiile sale cu caracter lingvistic şi etnografic. Primul dintre ele intitulat *Graiul românesc din Biharea* a fost publicat în 1887, iar al doilea — *Limbă, literatură şi obiceiuri la românii din Biharea* — a apărut postum în 1903, în condiţiile relatate anterior. Şi în această direcţie Pompiliu a fost un precursor menit să deschidă o cale pe care aveau să se avînte numeroşi alţi cercetători şi eruditi. „Studiul lui Miron Pompiliu din 1887 — scria recent unul din aceşti continuatori — reprezintă prima lucrare asupra graiului bihorean şi totodată printre primele cu privire la graiurile româneşti.“ [1] În studiul său, folosindu-se de o largă documentare Pompiliu cercetează formele generale ale graiului din Bihor, şi în primul rînd de pe valea Crişului-Negru, insistînd în special asupra „fenomenelor fonetice cele mai de căpetenie care-l deosebesc mai mult sau mai puţin de unele forme ale limbii literare“, asupra urmelor de rotacism şi asupra modificărilor fonetice determinate de contactul cu limba maghiară. O contribuţie interesantă a studiului lui Pompiliu este constatarea, stăruitor menţionată, că „limba românilor din Biharea e mai apropiată de graiul moldovenesc decît de cel muntenesc, deşi unele modificări fonetice din Moldova nu se găsesc la românii bihoreni“. Studiul se încheie cu un bogat glosar de cuvinte a cărui importanţă documentară se menţine şi astăzi.

Al doilea studiu, fără a avea adîncimea celui dintîi, are o tematică mai largă cuprinzînd şi numeroase elemente de etnografie. Pe lîngă un nou ciclu de poezii populare, transcrise în bună parte după fonetismul local, aflăm cîteva capitole intitulate *Expresii şi frazeologie în vorbirea ţăranilor din comitatul Bihării ; Nume de botez şi nume de familie din comunele Cîmp, Criştior, Ştei, Dumbrăveni ; Nume de vite ; Vorbe locale* (provincialisme) reprezentate printr-un nou glosar ; *Ceva din terminologia populară cu privire la numirea părţilor de casă, moară, stative, bucătărie, căsăpie, bici, îmblăciu şi altele ; Numele uneltelor şi părţilor morii* (Criştior). Locuind un timp îndelungat la Iaşi şi făcînd numeroase cerce-

[1] Teofil Teaha, *Graiul din valea Crişului-Negru*, Bucureşti, 1961, p. 23.

tări şi excursii în satele şi munţii Moldovei, Pompiliu adaugă în acest studiu şi unele poezii populare moldovene, precum şi referinţe asupra numirilor de unelte din această provincie şi asupra vieţii pastorale. Locurile din Moldova care îşi află ecou în studiul lui Pompiliu sînt satele Goruni şi Ungheni de lîngă Iaşi, Valea Bistriţei, Valea Tazlăului şi Munţii Neamţului. Din satul Ungheni sînt înregistrate *Numele uneltelor de la car şi plug*. Partea finală a studiului e consacrată prezentării unei stîni de pe muntele Onofrei (Tazlău) şi unei scurte expuneri despre oi şi lucratul lînii (numirile diferitelor operaţii). Uneori numirile uneltelor şi lucrărilor respective sînt date pentru ambele regiuni, înlesnind astfel şi mai mult cercetările comparative asupra graiului din Biharia şi Moldova şi subliniind în acelaşi timp evidenţa unităţii naţionale.

Culegător de poezii populare, teoretician al folclorului, autor de basme şi de studii asupra vieţii şi limbii poporului român din Crişana şi Moldova, Miron Pompiliu, prin iniţiativele şi realizările sale, a înscris în istoria folcloristicii româneşti una din paginile cele mai remarcabile, opera sa fiind vrednică de o largă atenţie şi apreciere din partea posterităţii.

VASILE NETEA

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Ediţia de faţă cuprinde pentru întîia oară întrunite la un loc culegerile şi scrierile folclorice, lingvistice şi etnografice ale lui Miron Pompiliu.

La baza ei se află textele publicate de Pompiliu în publicaţiile : *Familia* (1866, 1886, 1888), *Albina* (1866), *Concordia* (1867), *Traian* (1869), *Convorbiri literare* (1869—1876), *Şezătoarea* (1903, postum) precum şi volumul de *Balade populare române* publicat la Iaşi în 1870.

Trecîndu-se peste ediţiile de popularizare menţionate în bibliografie, care reprezintă, îndeosebi la basme, numeroase trunchieri şi transcrieri defectuoase, ediţia de faţă a fost alcătuită pe baza textelor publicate direct de către autor respectîndu-se forma şi vocabularul său iniţial. Am păstrat de asemenea toate notele scrise de autor. Am modernizat însă ortografia conformîndu-ne regulilor actuale. Cele două studii lingvistice ale lui Pompiliu, *Graiul românesc din Biharea* şi *Limbă, literatură şi obiceiuri la românii din Biharea* sînt însoţite de două mari glosare, pe care le-am reprodus întocmai. Reproducerea lor ne-a dispensat de a da un glosar al ediţiei, cele mai multe din cuvintele locale utilizate de scriitor aflîndu-se în aceste glosare. În notele de la textele folclorice am păstrat însă şi explicaţiile date de Pompiliu unora din cuvintele întrebuinţate în scrierile sale, explicaţiile subliniind mai concludent calitatea şi semnificaţia literară a acestor cuvinte.

Deşi în volum s-a dat prioritate scrierilor cu caracter folcloric ale lui Miron Pompiliu, totuşi, pentru o cunoaşere mai amănunţită a activităţii sale, am selecţionat în *Addendă* şi cîteva dintre cele mai reuşite poezii originale şi tălmăciri, iar în bibliografie am menţionat titlurile tuturor contribuţiilor scriitorului.

V. N.

DATINELE POPORULUI ROM.

IV.

Nevestésc'a.*)

Mirele:

Portari, portarei,
Dragi ómenii mei,
Dati-mi mandr'a mea,
Deschideti pórt'a,
Ca sê iesu cu ea!

Portareii:

Mire frumosielu,
Teneru fetiorelu,
Nu te laudá
Dieu cu acést'a;
Câ noi nu ti-'omu dá
Mandruliti'a ta,
Pan' ce-'i fi vorbitu:
Cine ne-a venitu
De la voi la noi?

Mirele:

Bine me 'ntrebati,
Respunsu capetati:
Câ io mi-am menatu
La voi unu barbatu,
Pe socru celu mare
Dieu antâia-óra,
Sê véda fét'a
Câ mandra-e séu ba?

Portareii:

Mirelu de la mésà,
Pe soriti'a nósta
N'omu dá nici de cum,
Pana nu ne spuni:
Câ a dóua-óra
Pe cine-mi menara
De la voi la noi?

Mirele:

Portarei de pórte,
Io respundu la tóte,
Câ a dóu'a-data,
Dieu io am menatu
Pe cumetrulu mare,
Sê véda fét'a
Câ mandra-e séu ba?

*) Acestu canteca se canta de poporulu romanu de pre ambele tiermuri ale Crisiului negru in comitatulu Biharei la nunta si respeptive atunci candu cuserii cu mirele se gata sê vina cu mires'a; si anume 4 séu 3 insi dintre cuseri, totu atâtia din partea miresei séu dintre Cerintei, le canta dupa o melodia de totu frumósa si armoniósa.

M. P.

Portareii:

Mire pré iubitu!
Bine ne-ai vorbitu;
Dar totu nu ti-omu dá
Nevestuti'a ta,
Pana ne vei spune,
Câ pe ast'a lume,
Pe de-asupra nósta
Ce umbra-e mai grósa?

Mirele:

Ast'a lume are
O umbra mai mare,
Care-e cea mai grósa
Si-e de-asupra nósta:
Umbr'a cerinlui.

Portareii:

Voinicele mire
Esti fetioru de-a fire,
Dar nu-'i capetá
Dieu mandruti'a ta
Pan' te-'omu intrebá:
Ce apa-e mai mare
Aici pe sub sóre?

Mirele:

Ap'a cea mai mare
Aici pe sub sóre:
Róu'a de vér'a
Pe tóta lumea.

Portareii:

Mire mirisioru,
Frumosielu fetioru,
Nu te laudá
Nici cu atâta,
Câ soriti'a nósta
Nu va fi a vóstra.
Pana ce ne-'i spune
Cu cuvinte bune:
Ce umbra-e mai grósa
'N faci'a pamentésca
In postu de San-Petru?
Si pana-'i gâci,
Ce munte ar fi
Care e mai mare
Aici pe sub sóre?

Mirele:

Câte-ati intrebatu,
Tóte-amu deslegatu,
Bine m'oiu gândi
Si-aste le-'oiu gâci.
Cea mai grósa umbra
Pe pamentu de-a supra:
Umbr'a stogului
'N postu San-Petrului.
Si munte-e mai mare
Aici pe sub sóre
Dieu mosinoiulu
'N verfulu muntelui.

Portareii:

Nu te laudá,
Câ noi nu ti-omu dá
Nici acuma
Pe soriti'a nósta —
Nevésta frumósa,
Pana ce-'i respunde:
Ce glasuri mai mandre
Sê audu pe-afara
Candu e primavéra? . . .
Pana-i dá cuventu:
Pe acestu pamentu
Ce urma-e mai mare?

Mirele:

Portarei faleti,
Port'a deschideti,
Câ io am respunsu,
La ce mi-ati prepusu;
Bine m'oiu gândi
Si-aste le-'oiu gâci . . .
Si asié respundu
Câ glasu-e mai mandru,
Glasu de plugarelu
Cu-alu seu sbicurelu
Pe boii-si manaudu,
Din gura cantandu,
Paseri desmierdandu,
Tóte desfetandu.
Si pamentulu n'are
O urma mai mare
Ca si cea de plugu.

Portareii:

Bine respunsesi,
Bine ne spusesi;
Dar te-'omu mai imprinde,
Pórt'a n'omu deschide,
Pana ce ne-'i spune:
Ce rendu fu pe tine,
Si ce te-a aflatu
De tu ai intratu:
In gradin'a mare
Fara 'nscîintiare,
Si tu ai culesu,
Si tu ai alesu
Cea mai mandra flóre
Ne arsa de sóre,
Câte ai lasatu
Tóte le-ai calcatu,
Si s'au ofilitu,
Si s'au vestedîtu.

Mirele:

Portarei de pórta,
Sufletiele bune,
Tóte vi le-'oiu spune . . .
In gradin'a vóstra
Fara scirea vóstra;
Dieu nu m'am bagatu
Ci de scire-am datu:
Nici n'am culesu,
Nici n'am alesu
Cea mai dalba flóre,

Pagină din revista *Familia* (1866) în care a apărut orația de nuntă *Nevesteasca*

I. PRIMELE CULEGERI

NEVESTEASCA [1]

(Orație de nuntă)

Mirele:

Portari, portărei,
Dragi oamenii mei,
Dați-mi mîndra mea
Deschideți poarta,
Ca să ies cu ea !

Portăreii:

Mire, frumușel,
Tînăr feciorel,
Nu te lăuda,
Zău cu aceasta ;
Că noi nu ți-om da,
Mîndrulița ta,
Pîn' ce-i fi vorbit
Cine ne-a venit
De la voi la noi ?

Mirele:

Bine mă întrebați,
Răspuns căpătați ;

[1] Vezi nota de la pp. 385—386.

Că eu mi-am mînat
La voi un bărbat,
Pe socru cel mare
Zău, întîia oară,
Să vadă fata
Că mîndră-i sau ba ?

Portăreii:

Mire, de la masă
Pe sorița noastră
N-om da nici decum,
Pînă nu ne spui :
Că a doua oară
Pe cine-mi mînară
De la voi la noi ?

Mirele:

Portărei de poartă
Eu răspund la toate,
Că a doua dată
Zău, eu am mînat
Pe cumătru mare
Să vadă fata,
Că mîndră-i sau ba ?

Portăreii:

Mire, preaiubit !
Bine ne-ai vorbit ;
Dar tot nu ți-om da
Nevestuța ta,
Pînă ne vei spune,
Că pe astă lume,
Pe deasupra noastră
Ce umbră-i mai groasă ?

Mirele:

Astă lume are
O umbră mai mare,
Care-i cea mai groasă
Şi-i deasupra noastră :
Umbra cerului.

Portăreii:

Voinicele mire
Eşti fecior de-a fire,
Dar nu-i căpăta
Zău, mîndruţa ta
Pîn' te-om întreba :
Ce apă-i mai mare,
Aici pe sub soare ?

Mirele:

Apa cea mai mare
Aici pe sub soare :
Roua de vară
Pe toată lumea.

Portăreii:

Mire, mirişor
Frumuşel fecior,
Nu te lăuda,
Nici cu atîta,
Că soriţa noastră
Nu va fi a voastră
Pînă ce ni-i spune
Cu cuvinte bune :
Ce umbră-i mai groasă
În faţa pămîntească
În post de Sîn Petru ?
Şi pînă-i ghici
Ce munte ar fi,
Care e mai mare
Aici pe sub soare ?

Mirele:

Cîte-aţi întrebat
Toate am dezlegat,
Bine m-oi gîndi
Şi-astea le-oi ghici.
Cea mai groasă umbră
Pe pămînt deasupra :
Umbra stogului
În postu Sîn Petrului.
Şi munte e mai mare
Aici pe sub soare
Zău, moşiroiul (muşuroiul)
În vîrful muntelui.

Portăreii:

Nu te lăuda,
Că noi nu ţi-om da
Nici acuma
Pe soriţa noastră,
Nevastă frumoasă,
Pînă ce-i răspunde :
Ce glasuri mai mîndre
Se aud pe afară
Cînd e primăvară ?
Pînă-i da cuvînt
Pe acest pămînt
Ce urmă-i mai mare ?

Mirele:

Portărei făleţi (făloşi),
Poarta deschideţi,
Că eu am răspuns
La ce mi-aţi prepus ;
Bine m-oi gîndi
Şi-aste le-oi ghici...
Şi aşa răspund
Că glasu-i mai mîndru,

Glas de plugărel
Cu-al său zbiciurel
Pe boii-şi mînînd
Din gură cîntînd,
Păsări dezmierdînd,
Toate desfătînd.
Şi pămîntul n-are
O urmă mai mare
Ca şi cea de plug.

Portăreii:

Bine răspunseşi,
Bine ne spuseşi ;
Dar te-om mai împrinde,
Poarta n-om deschide,
Pînă ce ne-i spune :
Ce rînd fu de tine,
Şi ce te-a aflat
De tu ai intrat :
În grădina mare
Fără înştiinţare,
Şi tu ai cules,
Şi tu ai ales
Cea mai mîndră floare
Ne arsă de soare,
Cîte ai lăsat
Toate le-ai călcat,
Şi s-au olivit
Şi s-au veştejit.

Mirele:

Portărei de poartă,
Sufleţele bune,
Toate vi le-oi spune...
În grădina voastră ;
Fără ştirea voastră ;
Zău, nu m-am băgat,
Ci de ştire am dat ;

Nici n-am cules,
Nici n-am ales
Cea mai dalbă floare,
Mîndru înfloritoare,
Ci care mi-a dat,
Care mi-a însemnat
Bunul Dumnezeu,
Mi-am luat-o eu.

Portăreii:

Tare bine, mire...
Dar îţi dăm de ştire,
Că fetiţa noastră —
Dalbă, drăgăstoasă,
Ea mai are fraţi,
Zău, fraţi ca şi brazi
Şi surori ca flori,
Şi fraţii ca ceru
Pălării de păr
Cojoace îmbumbate,
Topoare încolţate ;
Surorile ei,
Ele zic că cei (ceri) :
Zadii răsfăţate,
Cîrpe împănate
Cojoace îmbumbate.

Mirele:

Portari, portărei,
Dragi oamenii mei,
Deschideţi poarta
Să-mi ies cu mîndra ;
Tîrgul va fi joi ;
Şi-om mé (merge) noi şi voi.
Şi vom tîrgui
Ce va trebui !

Portăreii către mama miresii:

Rămîi sănătoasă,
Maică, draga noastră,
Că fetiţa ta
Se va îndepărta...
Că nu ţi-a plăcut,
Cum ea ţi-a făcut,
Cum ţi-a măturat
Şi cum ţi-a spălat ;
Tu vei rămînea,
Iară ea va mèa (merge)
Preste văi şi munţi,
Preste ape, punţi,
Bunul Dumnezeu,
Nu te lasă-n rău ! [1]

Familia, 11/23 sept. 1866
nr. 29, pp. 346—347.

---

[1] Acest cîntec se cîntă de poporul român de pe ambele ţărmuri ale Crişului-Negru în comitatul Bihariei la nuntă şi respectiv atunci cînd cuscrii cu mirele se pregătesc să vină cu mireasa ; şi anume 4 sau 3 inşi dintre cuscrii, tot atîţia din partea miresii sau dintre Corintei, îl cîntă după o melodie de tot frumoasă şi armonioasă (M. P.).

CÎNTECE POPORALE

I

Cine mă scoase din sat
N-aibă loc de alinat,
Nice lemn uscat de cruce,
Nici la groapă cine-l duce,
Nici scînduri de copîrşeu,
Nici nu-l ierte Dumnezeu !
Nu m-a scos cînd am fost mic,
Ci m-a scos cînd fui voinic,
Nu m-a scos cînd am supt ţîţă,
Fără cînd avui drăguţă.

II

Plînge-mă mamă cu jele,
Că mă strîng domnii-n curele,
Zău, în curele de vacă,
Rămîne casa săracă,
Şi în sfoare lungi şi groasă,
Rămîne a mea frumoasă,
Rămîn prunci plîngînd în vatră
Şi n-or şti cine li-i tată.

III

Cine mă prinse cătană,
La moarte n-aibă pomană,
Că pomana el şi-a dat
Cînd cătană m-or luat,
Cine mă prinse de cap,
La moarte n-aibă colac,
Că colacul şi l-a dat
Cînd la cîmp m-or şuturat.

IV

De-ai juca ca nuca-n ciur
La străini tot nu eşti bun,
De-ai juca ca aluna
Străinu-ţi bagă vina,
Ca să aibă strinul vreme,
Către mine-ar tăia lemne,
Şi să aibă strinul rînd,
Zău, m-ar purta tot flămînd.
De-ar urla valea de zamă,
Din strin dracu-ar face mamă,
De-ar urla valea de lapte,
Din strin dracu-ar face frate.

V

Cui îi pare rău pre mine
Bate-l, Doamne, pînă mîne,
Cui îi pare rău pre noi
Îi dă, Doamne, şase boi ;
Doi să îi mînce domnii,
Doi să-i scalmene lupii,
Cu doi să-şi care morţii.
Şi-i dă, Doamne, cinci feciori
Înăltuţi şi bălăiori,
Cînd vor vre ca să se-nsoare,
Ciuma pre toţi îi doboare ;
Mînce-l, bată-l soartea grea
Doară rău nu mi-a părea.

VI

Eu mă duc, codrul rămîne,
Frunza plînge după mine,
După dracul plîngă nime,
După mine-oi plînge eu
Cînd oi vedea că mi-i rău.

Culese de lîngă Crişul-Negru.

Albina, Budapesta, I, 1866,
28 septembrie, nr. 72.

VIȚĂ CĂTUNUȚĂ

(Baladă)

Pe culmița dealului,
Dealului Ardealului
Primblămi-se, mări primblă,
Dali, cine mi se primblă ?
Dali, Viță Cătunuță
Cu-a lui dalbă de mîndruță,
Cu doi bani la pusdunari,
Cu doisprezece lăutari
Și cu patru călușei
Încărcați de gălbinei
Și cu mîndra lîngă ei.
Viță din grai îi grăia :
— De cînd mîndră te-am luat,
Nici un cîntec n-ai cîntat
Și-acuma-i anu-ncheiat,
Ian să-mi cînți un cîntecel
Măcar cît de mititel,
Să-mi ascult un ceas la el.

Frunză verde și-o lelea,
Mîndra din graiu-i grăia :
— Bucuros că ți-aș cînta,
Dar mi-i portul femeiesc
Și mi-i glasul voinicesc,
Cînd voi prinde a cînta,
Munții s-or cutremura,

Fagii mari s-or despica,
Apele s-or turbura,
Fîntana din Peştera
Şi-aceea s-a turbura,
Potera ne-a auzi
Înainte ne-a ieşi,
Că-i o matcă de voinici
Peste patruzeci şi cinci,
Şi-i o matcă haiducească
Peste patruzeci şi şasă,
Şi pre mine m-or lua
Şi pre tine te-or tăia,
Ce folos Viţă-i avea ?

— Nu te teme mîndra mea
Pînă-i fi pe mîna mea,
C-oi fi eu de te-oi ţinea ;
Cîntă, mîndră, cîntecul,
Că mi-i drag ca sufletul !

Mîndra prinde a cînta,
Munţii se cutremura,
Fagii mari se legăna,
Petrele se despica,
Apele se tulbura,
Fîntîna din Peştera
Şi-aceea se tulbura,
Şi potera mi-auzia,
Şi-nainte de ieşia,
Şi din grai aşa grăia :
— Alei, Viţă Cătunuţă,
Ce-ai cătat tu pe aice ?
De ne-ncurci tu florile
Şi ne turburi oştile !
Ian dă-ţi tu, Viţă, vama !
— Ce fel de vamă ţi-aş da ?
— Să-ţi dai, Viţă, puşca ta !
— Puşculiţa nu ţi-oi da
Pînă capul, sus mi-a sta,
Că mi-a dat-o tatăl meu,
Să păzesc de capul meu.

— Ian dă-ţi tu, Viţă, vama !
— Ce fel de vamă ţi-aş da ?
— Să-ţi dai Viţă, pistolul !
— Io pistolul nu l-oi da
Pînă capul sus mi-o sta,
Că-l am de l-un cumnăţel
Să-mi apăr trupul cu el.

— Ian dă-ţi tu, Viţă, vama !
— Ce fel de vamă ţi-aş da ?
— Să-ţi dai Viţă sabia !
— Io sabia nu oi da,
Că mi-a da-to frate-meu,
Să-mi păzesc io capul meu.

— Ian dă-ţi tu, Viţă, vama !
— Ce fel de vamă ţi-aş da ?
— Să-mi dai, Viţă, pe murgu !
— Io pe murgu nu lo-i da,
Că mi l-a dat socru-meu,
Să-mi poarte trupşorul meu.

— Ian dă-ţi tu, Viţă, vama !
— Fie curva, maică-ta !
— Ce fel de vama ţi-aş da ?
— Să-ţi dai Viţă pe mîndra.
— Io pe mîndra nu oi da
Pînă capul sus mi-a sta !
— Dali, Viţă Cătunuţă,
Gată-te să ne luptăm
În săbii să ne tăiem —
Zi de vară pînă-n seară,
Că-n o zi de primăvară
Este lupta mai uşoară.
Şi de luptă s-apuca
Cu foc mare se lupta
În săbii că se tăia,
Viţă din gură grăia :
— Mîndră, mîndruliţa mea,
Descinge-ţi pustiul brîu
Şi-mi ţine murgul de frîu,

Că-mi pune capul Codrean,
Al meu şi al tău duşman !

Frunză verde şi-o lalea,
Mîndra din gură grăia :
— Ba io nu ţi l-oi ţinea,
Dintre voi care-a răzbi,
De bărbat eu l-oi primi.

Viţă rău se mînia
Şi-n picior mi se-ntorcea,
Paloşul iute scotea
Şi capete reteza
Tot polog că mi-i făcea,
De galbeni îi culegea,
Şi-n desagi că mi-i băga
Şi pe murgu-i arunca
Şi din grai aşa grăia :
— Pleacă, curvă-naintea mea,
O' vei vrea, o' nu vei vrea
De nu dracul să te ia,
C-asta-vara mi-am cosit,
Cîte clăi că mi-am clăit.
La toate vîrf le-am făcut,
Numai una am lăsat,
Cu capul tău vîrf să-i fac.

Frunză verde şi-o lelea,
Mîndra din gura grăia :
— Iartă-mi Viţă, greşeala !
— Poale lungi şi minte scurtă,
Femeia nepricepută !
Eu greşeala ţi-oi ierta
Capul tău cînd l-oi tăia.
Şi paloşul mi-l scotea
Capul mîndrei mi-l tăia,
Tot muşcături îl făcea
Şi pe drum o răsipea ;
Numai ţîţîele-i lua
Şi-n pusunari le băga,

Şi pe murgu-ncăleca,
La soacră-sa se ducea :
— Bună ziua soacra mea !

După masă se punea
Şi-o cupă de vin cerea
Soacră-sa din grai grăia :
— Viţă, Viţă, dragul meu,
Cum ţi-ar sta ţie de bine
De-ar fi şi mîndra cu tine !

Viţă din gură grăia :
— Da na soacră carne grasă
De la mîndra cea frumoasă,
Fierbe deseară cu varză !

Soacră-sa nu pricepea ;
Carne cu varză fierbea
Şi-nainte-i aducea,
El din grai aşa grăia :
— Mîncă şi tu soacră-mea
Carne de la fii-a ta !
Curva-i fost şi dumneata.
Curva-a fost şi fata ta !
Şi paloşul mi-l trăgea
Capul soacră-sa tăia,
Şi averea i-o lua
Şi-n desagi că mi-o băga
Şi pe murgu-o arunca
Şi din grai aşa grăia :
— Haidaţi feciori, după mine
Să vă-nvăţ a trăi bine,
Să vă duc pe la strîmtori,
Să luăm la gălbiori,
Că-s uşori şi la portare
Şi-s mai spornici la schimbare !

Săbiiu, 21 nov. 1867.

Concordia, Budapesta, 1867,
8 decembrie, nr. 90.

II. POESII POPORANE ROMÂNE DIN CRIȘANA

SCRISOARE CĂTRE REDACŢIA ZIARULUI *TRAIAN*

Cînd cineva vrea să-şi forme o idee exactă, lămurită şi precisă despre acel popor viril şi nobil, care pre malul Dunării, prin văile cele răcoroase şi prin poalele cele fecunde şi bogate ale Carpaţilor, există încă, după atîtea furtune zguduitoare ale seculilor înfricoşaţi, şi al căruia nume deşteaptă în suflet suvenirea unei lumi admirabile, unui imperiu fără seamăn în istoria trecutului ; cînd, zic, cineva doreşte să cunoască acest element, plantat în neagra străinătate a Orientului : consulte poesia lui, şi ea va fi pentru dînsul o a doua Ariadnă în labirintul imenselor scrutări şi studii, relative la aceasta gintă.

Cîţi literaţi străini, ba chiar şi naţionali, n-au căzut în adînci rătăciri şi n-au ajuns la rezultate ridicule şi absurde, în tractatele lor atingătoare de poporul român. Şi această fatalitate a izvorît de multe ori din acea cauză, că n-au cunoscut limba şi literatura poporului.

Din profunda noapte a veacurilor, limba română fu exilată din palate, din biserică, din saloane, din administraţiune şi ca o pasăre maltratată şi gonită, ea îşi restrînse lumea în modestul cămin al ţăranului : numai fantasticul freamăt al frunzelor, adîncile şi melancolicele armonii undulătoare prin văi şi numai zefirii îngînaţi pe şesurile înflorite mai dovedeau că există încă diamantul cel strălucitor, aruncat de mîni profane din înălţimea ce-i fusese destinată. Această comoară

sfîntă și prețioasă stete mult timp ascunsă, pînă ce licuririle ei divine și fermăcătoare întîmpinară cu doioșie ochii apostolilor, carii o scoaseră la lumină, devenind obiectul de admirare al lumei. Și știți cari sînt acele licuriri? Sînt poesiile noastre poporale! Dacă putem să fim mîndri de ceva, poesia este acel veșmînt, cu care ginta noastră strălucește ca o regină.

Ascultați un bătrîn enarînd o baladă și ochii voștri vor străluci de o însuflețire generoasă, sufletul vostru se va face foc, și în brațul vostru va răsări sabia și buzduganul! Și dacă veți sta uimiți de această magie, de aceste acțiuni energice, neștiind ce să urmați, întrebați corbii și șoimii de prin codri și stînci, setoși de sîngele dușmănesc. Ei vă vor spune, ce să faceți!

Ascultați o grupă de băieți colindînd în ajunul Crăciunului și la Anul nou, și o inspirațiune divină va înflăcăra poporul nostru, o bucurie radiantă va limpezi ochii voștri și veți striga:

„Un Dumnezeu adevărat în cer și veselie între români!“

Ascultați o melodie gingașă de la o copilă frumoasă și tînără ca roua, și inima voastră se va umplea de simțiri necunoscute, de iluziuni, de doruri.

Ascultați tinerii flăcăi strigînd în danțuri strofe ingenioase, și de n-ați jucat niciodată, se va stîrni în voi demonul danțului.

Iată viața! Iată poezia! Iată trecutul! Iată poporul român!

Ce poate fi dar mai interesant, decît a te lipi de acest popor, a intra în colibele lui, a-l studia, a culege improvizările lui poetice, și a le arăta lumei, ca un adevărat tezaur al sufletului său, ca un demn document al existenței sale.

Îndemnat de aceste considerațiuni, totodată fermecat de frumusețea și nuanțele răpitoare ale cîntecelor poporale, încă de copil am găsit o mare plăcere a însemna baladele, horele, colindele și basmele ce-am auzit.

Patria acestei colecțiuni este romantica Crișană, provincia română a lui Menumorut, ducele Bihorului, care zace între Ardeal, Maramureș, Tisa și Mureș, răcorită de trei Crișuri.

O ţară nenorocită prin seculi, care numai prin doioase şi tainice acorduri intime şi-a mai îndulcit otrava fatalului pahar, ce l-a băut de atîta timp.

Cu încurajarea redacţiunii acestui ziar m-am hotărît a publica din colecţiunea mea cîteva balade, doine şi hore: încep astăzi cu patru balade [1].

M. POMPILIU

---

[1] Renunţăm la reproducerea baladelor, întrucît ele au fost incluse de Miron Pompiliu — împreună cu notele respective — în volumul de *Balade* tipărit în 1870 (V. N.).

DOINE

I

Bate vînt din cel noruţ...
Ce şezi bade,-aşa blînduţ ?
Doar te-ndeamnă oarecine
Să nu te iubeşti cu mine ?
De mine [1] nu te iubi,
Supărată eu n-oi fi ;
Verde-i cununiţa mea.
M-oi iubi cu cine-oi vrea,
Dar pana [2] din clopul [3] tău
Usce-se de dorul meu !

II

Bade, bade, dragul meu,
Dorul meu cu dorul tău
Facă-l Dumnezeu pîrău
Prin mijloc la Hususău [4].
Cîţi drumari pe drum or trece,
Toţi să beie apă rece,
Doar oi nimeri şi eu
Să-mi treacă de dorul tău.

---

[1] *De mine :* această expresiune înseamnă aci : din parte-mi, ce se atinge de mine (M. P.).
[2] *Pană :* floare (M. P.).
[3] *Clop :* pălărie (M. P.).
[4] Sat în raionul Salonta (V. N.).

III

Cucule cu pene suri [1],
Mîndru cînţi vara-n păduri,
Cucule cu pene verzi,
Mîndru cînţi vara-n ogrăzi !
Vină, cîntă-n curtea mea
Că eu bine te-oi ţinea
Cu vin roşu, piparat,
Cu ţipoi [2] de grîu curat.

IV

Vasalică, clop cu cipcă [3],
Vină la noi Duminică !
Mè mama la biserică,
Şi ne-om frige două ouă
Ş-om părţi dragostea-n două,
Şi ne-om mai frige unul
Ş-om împărţi urîtul.

V

Pleacă-ţi, codre, vîrfurile,
Ca să-mi văd eu cîmpurile
P-unde-am şezt cu oile.
Şi-ţi rădică tu poalele,
Ca să-mi văd eu cărările
P-unde-am umblat cu caprile.

VI

Să ştiu că Petre-i pe vale
Pune-mi-aş primă [4] pe poale,
Să ştiu că Petre s-a dus
Rumpere-aş şi care-am pus !

---

[1] *Suri :* se uzitează în loc de *sure,* cum d. e. *noi* în loc de *nouă* (M. P.).
[2] *Ţipoi :* pînişoară pregătită din făină albă, fină. Seamănă mult cu jimbla de aici (din Bucureşti, V. N.).
[3] *Cipcă :* un fel de cosătură de giolgi, cu creţe (M. P.).
[4] *Primă :* panglică (M. P.).

VII

Cojocul tău e cu flori...
M-aradică sus la nori ;
Cojocul tău e cu zele [1]...
M-aradică sus la stele.

VIII

Mult mă mustră
Cel ce custă [2],
Că-i fac eu calea prin pustă [3] ;
Eu calea n-o am făcut,
Ci pre mîndra-am petrecut ;
Pînă ce o-am petrecut
Cinci perechi de cizme-am rupt ;
Şi pîn-o voi mai petrece,
Voi mai rupe cinsprezece.

IX

Ce mi-i drag mie pe lume ?
Cărările prin pădure,
Căutînd cu mîndra mure,
Şi mi-i drag prunul cu prune
Şi omul cu vorbe bune,
Şi mi-i drag nucul cu nuci
Şi omul cu vorbe dulci.

***Traian*, 1869, 18 apr., nr. 2.**

X

Dă, Doamne, nanei [4] noroc
Ca sămînţa-n busuioc,
Dă, Doamne, nanei putere,
Ca sămînţa-n cărugele [5].

---

[1] *Zele :* lanţurile mici (M. P.).
[2] *Custă :* trăieşte (M. P.).
[3] *Pustă :* pustie, şes (M. P.).
[4] *Nană :* la românul crişan însamnă, cea ce în alte părţi se zice *lele (M. P.).*
[5] *Cărugele :* un fel de floare galbenă, în forma rozelor (M. P.).

XI

Mă mînă mama în jos
Să-mi aleg fecior frumos,
Dar, vai, de alesul meu,
Ce fecior am ales eu :
Rădăcina fagului,
Urîtul săteanului !

XII

Mă lăsai pe-o călicuţă [1]
Mă-ntîlnii c-o albinuţă,
Albinuţa ducea ceară...
Din ceară fu luminioară.
Luminoara se aprinse
Raiul mîndru se deschise
Apoi maica sîntă rîse.

XIII

Auzii nan-auzii,
Auzii cucul cîntînd
Şi mierliţa fluierînd.
— Ieşi afară şi-l ascultă
Să vezi, pe ce cloambă [2] cîntă ;
Eu gîndeam că-mi cîntă mie,
Dar el cîntă-a ciobănie.

XIV

— Busuioace,
Nu te-ai coace !
— Dar de ce să nu mă coc,
Că mă pun feciorii-n clop,
Şi fetele la bertiţă [3],
Şi popii la chidelniţă.

---

[1] *Călicuţă :* diminutiv de la *cale* (M. P.).
[2] *Cloambă :* creangă, ram (M. P.).
[3] *Bertă, bertiţă :* cunună de flori, salbă, ce se anină pe frunte (M. P.).

XV

Eu merg, maică, de la tine,
Dar inima mea rămîne ;
Prinde-o, maică, şi mi-o leagă
Cu trei rifi [1] de primă neagră,
De primă neagră, călcată,
Să nu ştii cînd am fost fată.

XVI

Săraci cărările mele,
Cum creşte iarba pe ele !
Lasă crească,
Boii-o pască,
Crească cîtu-s gardurile,
Ca s-o bată vînturile,
Ca pre mine gîndurile.

XVII

Cine n-are maică dulce,
Pe lume să poată duce ;
Cine n-are maică dragă,
Pe lume poate să meargă !

XVIII

Mult mă-ntreabă sînta lună,
Pentru ce-s cu voie bună ?
Eu spusei sîntului soare
Că m-am dat de supărare.

Traian, 1869, 27 apr., nr. 4.

XIX

Ionele, chică creaţă,
Fără tine nu-i viaţă !

---

[1] *Rif* : o măsură, un cot (M. **P**.).

Chica ta e de inele,
Gura ta faguri de miere !
Ionele, buze moi,
Mută-ţi casa lîngă noi !
Am un păr cu pere moi,
Şi le-om mînca amîndoi !
Ionele, păr sucit,
Sezi la noi dacă-ai venit ;
Şezi la noi să ne iubim,
Că noi bine ne lovim
Şi la ochi şi la sprincene,
Ca doi porumbaşi la pene !...

XX

Catiţă, frunză de breb,
Tot am vrut ca să te-ntreb ;
Cum ai trecut Crişul-Negru ?
— L-am trecut
Cum l-am putut,
Că mi-am pus şurinca [1] punte,
Ş-am făcut din ceapţă luntre !

XXI

Mă dusei pe vale-n jos
Să-mi aleg fecior frumos ;
Amar de alesul meu,
Căci ales-am, Doamne, eu
Rădăcina penelor,
Urgia sătenilor ;
Rădăcina florilor,
Urgia feciorilor !...

XXII

Cine-a-mpărţit urîtul
Nu-l iubească pămîntul,

---

[1] *Şurincă :* un fel de încingătoare de pănură roşie sau de lînă, ce o întrebuinţează numai fetele (M. P.).

Cine-a-mpărțit dragostea
Nu-l iubească pajiştea ;
Că mie mi s-a venit
Şapte care de urît,
Dragoste numai un pic !

XXIII

Aşa-i rîndul fetelor,
Cum e rîndul merelor,
Pînă-s mere mititele
Stau în cloambă faioşele [1]
Dacă cresc, cînd bate vînt
Pică toate la pămînt,
Pică jos şi putrezesc,
Nimărui nu trebuiesc.

XXIV

Ce mi-i drag, nu mi-i urît,
De-ar fi-n tină ciosmolit [2],
Eu din tină l-aş lua
Şi cu apă l-aş spăla,
Şi cu drag l-aş săruta.
Ce mi-i urît, nu mi-i drag,
Fie ca neaua de alb !

XXV

— Cine trece p-îngă [3] noi ?
— Un căruț cu patru boi !
— Dar în car cine-i culcat ?
— Ghiorghiță mort de beat.
Dar nu-i beat de beutură,
Ci de rea fărmecătură !

---

[1] *Faioş* : bine potrivit, frumos la statură (M. P.).
[2] *Ciosmolit :* mînjit (M. P.).
[3] *P-îngă :* în loc de *pe lîngă* (M. P.).

— Şi cine l-a fermecat ?
— Două fete din Banat,
Cu aschiţă
Din uliţă,
Cu pămînt de sub temniţă,
N-aibă stare,
Alinare,
Ca Dunărea, cînd e mare.

XXVI

Dă-mi, bade, pîne cu nuci,
Că ţi-oi da buzuţe dulci ;
Dă-mi, bade, pîne cu pere
Că ţi-oi da buze de miere.

XXVII

Vezi, nană, drumul cela,
Că-i bătut ca pătura ?
Nu-i bătut de car cu boi,
Ci-i bătut de ochii mei
Căutînd în calea mîndrei.

XXVIII

Nu mai pot de ustănit,
Tot umblînd după iubit,
Şi nimic n-am folosit ;
Minţile mi s-or smintit,
Unghile mi s-or tocit,
Tălpile mi s-or belit,
Potecile-ncrucişind,
Buturugile izbind
Şi glodurile lovind !
Nu ştiu alţii cum găsesc
Şi pe placul lor iubesc,
Ca mine nu jinduiesc ?
E vreun farmec la mijloc ?

Ori că-s eu fără noroc
Şi ursit să ard în foc ?
Dorul meu nu are leac,
Că cui plac, mie nu-mi plac !

Traian, 1869, 21 iunie, nr. 25.

XXIX

Pe de-o lature de sat
Merge-un păun retezat,
Dar nu-i păun retezat,
Ci-i bădiuţul fărmecat.
— Şi cine l-o fermecat ?
— Mîndruliţa lui din sat,
Cu trei maci din trei grădini,
Cu apă din trei fîntîni.

XXX

Frunză verde de scumpie,
Cine şti ce-mi place mie ?
Măr roşu şi pădureţ,
Badea nalt şi albineţ :
Cînd păşeşte
Zdruncăneşte,
Şi vorbeşte,
Voiniceşte !

XXXI

Cîntă puiul cucului
În creanga smochinului,
Aşa cîntă de cu jale
De sta apa-n loc pe cale ;
Stau plugari cu plugurile,
Diecii [1] cu ştudiile.
Văzui diac tinerel :
— Dă-mă, maică după el,
Că nici anul nu-i plini

[1] Şcolarii (M. P.).

Pînă la tine-oi veni,
În grădină m-oi băga,
Florile le-oi blăstăma ;
Celor de fetia mea
Eu le-oi zice maic-aşa :
„Creşteţi flori, cît gardurile,
Să vă bată vînturile
Secaţi flori în rădăcină,
Ca şi eu de la irimă !“

XXXII

S-a uscat frunza de fag...
Haidă, mîndră, pînă-n prag
Să-mi dai buzele cu drag !
S-a uscat mărul cel dulce...
Haidă, mîndră, pîn' la cruce
Să-ţi sărut guriţa dulce !
Cade frunza jos din nuc...
Eu mă duc, mîndră, mă duc,
Eu mă duc cu Dumnezeu,
Tu rămîi cu dorul meu !
— Dar eu, bade, dacă-i vrea
Cu cine m-oi mîngăia ?
— Mîngăie-te, mîndră, bine,
Că mai sînt voinici ca mine.
— Fie voinici ca frunza !
Dacă nu eşti dumneata,
Fie voinici tot butuci,
Dacă tu, bade, te duci ?!

Traian, 1869, 20 iulie, nr. 36.

XXXIII

Bădiţa cînd m-o iubit,
Cu-amîndoi ochi am durmit ;
Dară cînd el m-o lăsat,
Cu amîndoi ochi l-am cătat !

XXXIV

Vezi, bade, dealul cela ?
P-acolo mergea mă-ta,
Blăstemîndu-te pre tine
De ce te-ai iubit cu mine.
Ba că ea mai bine-ar face
Să ne deie nouă pace,
C-atunci oi fi nora ei
Şi nevasta badiului,
Cînd i-a creşte grîu în casă
Şi s-a-ntinde spic pe masă
Ş-a face pîne frumoasă !

XXXV

Frunză verde de secară,
De-aş ajunge-n primăvară,
Să iau puşca susuoară,
Să mă sui la munte-afară,
Ca să prind o căprioară
Să mînc carne dulcişoară,
Să fiu tare-a doua oară,
De-aş ajunge-n primăvară
Să-mi fac casă şi cămară,
Să mă-nsor a doua oră !
Să iau fată sărăcuţă
Să umble iarna desculţă !

XXXVI

Scobori, Doamne, pe pămînt
Să vezi domnii ce-or făcut
Că din mîndri păcurari
Făcut-au fraiteri, căprari ;
Din feciorii musteţoşi
Făcutu-mi-au boconcioşi,
Din feciorii cei făleţi
Făcutu-mi-au călăreţi !

XXXVII

Foaie verde, floricea,
Cît fusei la maica mea,
Nici săpai,
Nici secerai,
Nici torsei, nici pusei pînză,
Ci numai zisei în frunză !
Dar dacă mă-nstrăinai,
Şi săpai
Şi secerai,
Şi torsei şi pusei pînză,
Ş-o lăsai pustiei frunză !

XXXVIII

Foaie verde, iarbă rea,
Cît fusei la maica mea,
Mîncai pită de secară,
Cernută prin sită rară,
Ş-o mîncai rîzînd pe afară.
Dar dac-ajunsei la socru
Mîncai pită de grîu mîndru,
Cernută prin sită desă,
Ş-o mîncai plîngînd la masă !

Traian, 1869, 25 iulie, nr. 38.

XXXIX

Trimete-mi, mîndră, trimete
Ce-a fi-n sat la voi mai verde :
Cosiţa, pletelele,
Ochii şi sprîncenele,
Şi eu încă ţ-oi trimete
Ce-oi găsi la noi mai verde :
Ciobica şi penele,
Ochii şi sprîncenele !

XL

Bade, bade, dragul meu,
Rogu-te cu Dumnezeu :
Cîndu-i fi fără de mine
Şi va plînge doru-n tine,
Nu jeli cu hainele
Să vadă duşmanele,
Jeleşte cu irima
Să nu te vadă lumea !

XLI

Trag în rău ca calu-n ham,
Las' să trag dacă n-am neam ;
Trag în rău ca altu-n bine,
Las' să trag că n-am pre nime ;
Toată lumea are neam,
Numai eu pe nimeni n-am !

XLII

Prin cea păduriţă deasă,
Grea ploaie, maică, se varsă ;
Dar nu-i ploiţă curată,
Ci-s, maică, lacrimi de fată,
De-o fecioară-ncredinţată,
Făr' de voie-n silă dată
Dup-un cîne de străin,
De frică să-i zici jupîn.
Jupîn dracu-i poate zice,
Că n-are pîne să mînce,
Nice pîne, nice sare,
Nici gură de sărutare !

XLIII

Busuioc roată-n ocol,
Nu stă lumea-ntr-un fecior,
Nici în tine bădişor !
Busuioc roată-n fereastră...
Nu stă lumea-ntr-o nevastă,
Nici în tine, nana noastă !

Traian, 1869, 27 septembrie, nr. 61.

III. POESII POPORANE DE LÎNGĂ SĂBIIU

POEZII POPULARE

I

Jele-i, Doamne, cui i jele,
Jele-i irimuţei mele,
Jele-i la tot neamul meu
De-un băiat cum am fost eu,
Tinerel, fără musteaţă,
Cînd prindeam a strînge-n braţă
Ş-a săruta cu dulceaţă !

II

Peste Mureş, peste tău
Ard două lumini de său ;
Ziua plouă, noaptea ninge,
Nime nu le poate stinge,
Numai mîndra mea cînd plînge !

III

Frunză verde doi bujori,
Am avut doi bădişori,
Şi-amîndoi îmi scriau carte,
Nici de unul n-avui parte ;
Ci-avui parte de-un mişel,
De nu stă haina pe el !

IV

Dragostea de fată mare
E ca floarea-n depărtare,
Iar dragostea de nevastă
E ca floarea din fereastră :
Dacă bate vînt supţire,
Ea miroasă chiar din fire,
Şi cînd bate vîntu-n jos,
Umple casa de miros !

V

Preaiubita mea scumpie,
Spune badelui să vie,
Că s-au copt struguri-n vie,
Şi mi-au vint [1] dorul şi mie ;
Că tot vine-o mierlă neagră
De bădiţul meu mă-ntreabă ;
Mă-ntreabă, mă ispiteşte :
— Mortu-i badea ori trăieşte,
Ori să nu-i mai trag nădejde !

Traian, 1869, 13 iulie, nr. 33.

VI

Rîule, apă domoală,
Face-te-ai neagră cerneală,
Să-mi cernesc eu rochiţa,
Să-mi jelesc pre bădiţa.

VII

Foaia verde vişinea,
Mîncu-ţi gura, mîndra mea ;
De-aş mai trage, cîte-am tras,
Eu de tine nu mă las ;

---

[1] *Vint* : scurtare din *venit* (M. P.).

De-aş trage necaz de moarte,
De tine nu m-oi desparte ;
Că ţi-i trupul rozmarin,
Şi gura pahar de vin,
Şi ţi-i trupul floricele,
Şi gura pahar de miere.

VIII

La fîntîna din răzor,
Pleacă vesel dor cu dor,
Pe cărarea cu bujor ;
Vîntu-n giurul lor suspină,
Luna calea le lumină,
Florile miros le-nchină.
La fîntîna din răzor
Se opreşte dor cu dor,
Se sărută pînă mor...

IX

La fîntîna lui Novac
Pleacă vesel drag cu drag,
Zicînd în frunză de fag ;
Zorile pe deal s-arată,
Florile-n rouă se scaldă,
Paserile cîntă, saltă.
La fîntîna lui Novac,
Se opreşte drag cu drag,
Se sărută pînă zac...

X

Dragu-mi-i noaptea pe lună
Să mîn boii la păşună,
Cu mîndruţa împreună ;
Dragu-mi-i noaptea pe baltă,
Să fiu pîn' la ziua albă,
Cu mîndruţa laolaltă.
Eu cu ea şi ea cu mine,
Să trăim amîndoi bine,

Să ne frigem două ouă,
Să-mpărţim dragoste-n două ;
Să ne mai frigem unul,
Să-mpărţim şi urîtul.

XI

Cine-o zis întîi doina,
Arsă i-a fost inima,
Cumu-i ş-a mea acuma ;
Că doina de unde vine ?
Din dragoste cu suspine !
Şi doina din ce-i făcută ?
Din lungă dragoste mută !
Cine-o zis dorului dor,
A grăit cuvînt uşor ;
Cine-o zis leliţii lele,
A grăit cuvînt de jele ;
Că pe cine dorul paşte,
Mai bine nu s-ar vut naşte [1],
Şi cui plac leliţele,
Negre-i sînt şi zilele ;
Că şi mie mi-au plăcut,
Şi nu pot să le mai uit,
Umblînd pe lume pierdut ;
Şi nici nu pot să le uit,
Cît mă ştiu om pre pămînt !
Doru-mi-i, dorul mă-ntreabă :
— Ce ţi-i nevăstuţă dragă,
De eşti galbenă şi slabă ?
Taci, dorule, că ţi-oi spune,
Cum petrec zilele-n lume,
Una bună, două rele,
Amar de zilele mele,
Una bună, una rea,
Amar de viaţa mea !
Galbenă-s, Doamne, ca socul,
De urît, mînca-l-ar focul,
Galbenă-s, Doamne, ca ceara,
De urît mînca-l-ar para !

[1] Nu s-ar fi născut (M. P.).

XII

Pentru ochi ca murele
Ocolii pădurile,
Pentru sprincene-mbinate
Ocol ţara jumătate !

XIII

Cîntă puiul cucului
La poalele nucului,
Aşa cîntă de frumos,
De pică frunzele jos ;
Mai în jos la rădăcină
Cîntă cuca cea bătrînă,
Şi-aşa cîntă de cu jele,
De stau apele de-a mere.

XIV

De-aş şti cînta ca cucul,
Nu m-aş rumpe cu lucrul,
Că mi-aş face haine sure
Şi m-aş trage la pădure,
Ş-aş sări din crac în crac,
Şi-aş cînta-n codru cu drag !

Traian, 1869, 9 noiembrie, nr. 79.

IV. CÎNTECUL LUI BONAPARTE DUPĂ CUM SE CÎNTĂ ÎN TRANSILVANIA

CÎNTECUL LUI BONAPARTE

Sărăcuţ de Bunăparte,
Stînd în adînc de departe,
La marea apusului,
În preajma Parisului,
De dor mare se sfîrşea
Şi din suflet suspina !
Cînd era el să pornească
La Elena să robească,
Ochii-n sus a rădicat,
Spre Franţie-a căutat ;
Căutînd amar plîngea
Şi din grai aşa grăia :
— Să trăieşti, ţeară frumoasă,
Din toată lumea aleasă ;
Să trăieşti, să-mpărăteşti
Şi lumea să stăpîneşti !
Prietenii mei iubiţi
Şi voi încă să trăiţi !
Noi ne-am luptat împreună
Pentru Franţia cea bună ;
Dar acum vai ş-amar,
Că duşmanii-s la hotar :
Alexandru împărat
Năvăleşte ca turbat

Cu căzaci şi cu muscani,
Vestiţi acum de mulţi ani,
Carii precum socotesc
La Paris curînd sosesc !
Carolina [1], maica mea,
Jalnică va fi şi ea ;
Ludovica-mpărătează,
Acum văduvă rămasă
Cu fiul ei cel iubit,
De părinte părăsit !
Oh, de-aş putea să vă văd
Înc-o dată să mă-ncred,
Cum, că mai trăiţi în lume,
Măcar jelnici ca şi mine ;
Că şi eu jelnic trăiesc,
De cînd în ostrov jelesc.
Santalină [2], stan de piatră,
De mare încungiurată,
De unde nu se mai vede
Nici holdă, nici iarbă verde,
Fără numai marea lată,
Cîmp pustiu, apă sărată,
Vaduri, dealuri şi păduri,
Neatinse de securi !
O, Franţie voinicească,
Nu lăsa să mă robească !
Au nu pentru al meu nume,
Ai fost tu vestită-n lume ?
Nu mă depărta aşa,
Las' să mor în ţara mea !
Nu duceţi aşa departe
Pe-mpăratul Bunăparte !

Traian, 1869, 9 iulie, nr. 31.

---

[1] Eroare ; mama lui Napoleon se numea Letiţia (V. N.).
[2] Sfînta Elena (V. N.).

V. BALADE POPULARE ROMÂNE

adunate
de
MIRON POMPILIU

Iaşi, 1870

DEDICAȚIUNE
SOCIETĂȚILOR LITERARE A STUDENȚILOR ROMÂNI
DE PESTE CARPAȚI

PREFAȚĂ

O nație cînd se trezește din adînca sa amorțeală seculară, și deschide ochii lînceziți la binefăcătoarea lumină a stelei sale reapărute, înainte de toate trebuie să caute, unde se află, să-și amintească de unde s-a pomenit acolo, prin ce împrejurări și dezastre a purtat-o destinul și în fine să pătrundă cu privirea pînă în fundul sufletului său propriu, cu scopul de a lua cunoștință despre afecțiunile, dorurile, suvenirile și speranțele, cu un cuvînt despre întreaga comoară de simțiri și impresiuni grămădite în inima ei. Ajunsă a poseda o adevărată și lămurită cunoștință despre aceea ce constituie ființa ei reîntinerindă, o asemenea nație va fi în stare a păși cu siguranță, fără nici o șovăire, pe calea progresului și a culturii umane.

Fără această temelie construită din elementul său propriu, un popor va rămîne incapabil de o dezvoltare fericită și va fi menit a muri fără a-și ajunge viitorul, la care aspiră.

Cel mai eminent și mai infatigabil bărbat dintre cîți s-au gîndit serios la această împrejurare de cea mai înaltă considerație în viața unui popor, care cu atîta perseverență și nedumerire s-a trudit a pune o bază neclintită literaturii noastre — este genialul nostru poet, d. V. Alecsandri. Cartea d-sale, cuprinzătoare de cele mai frumoase creații poetice, ce este în stare a produce fantezia și inima unui popor, este un monument nemuritor de frumos, sublim, patriotic și sfînt.

D. Alecsandri a făcut mult, foarte mult. Dar baia, în care a muncit dînsul, din sînul căreia a scos la lumină strălucitoarele comori, este încă plină de bogăție necalculabilă. Această bogăție neexploatată este aproape a fi înăbușită și nimicită de straturi și pături noi, ce din zi

în zi se îmbulzesc mai tare asupra ei. Este dar cea mai principală datorie a noastră, a intra cu persistență în această baie și a lucra cu persistență pentru a scăpa de noianul pieirii minunatele tezaure, ascunse în ea.

Mulțumită geniului poporului român, nobila inițiativă a d. Alecsandri este îmbrățișată de un timp încoace de o mare parte de tineri din toate provinciile Daciei. Acest fapt măreț nu poate să nu umple de bucurie și de aspirații fericite sufletul fiecărui român. Pe piedestalul acestor colecții abundente în izvoare nesecate de idei mari, imagini încîntătoare și de poezie adevărată, literatura noastră cultă va străluci o dată cu o eternă lumină și genii săi nemuritori vor reflecta prin secoli mărirea și lauda ei.

Cu cîțiva ani înainte de asta, am prins și eu a mă interesa de acest fapt important și am ajuns a forma o considerabilă colecție de doine, balade, hore, basme etc.

Cu sprijinul societății „Junimea“, reușii a tipări deocamdată o mică broșură de balade, pe care o închin pe altarul nației ca cea mai dreaptă zestre a ei, moștenită de la strămoși.

Patria acestei modeste colecții este valea Crișului-Negru, situată la poalele Munților Apuseni ai Transilvaniei, de către Ungaria, și teritoriul mărginaș cu munții României, în scaunul Sibiului. Anume baladele : *Marcu și Turcu, Nevasta fugită, Fata ghinerariului, Iion Brad și soro-sa, Gheorghe, Giurgiu, Nița și Petru Banului, Stanciu și Vochița* și *Ana Ardeleana*, s-au cules în Gura-Rîului, un sat aproape de Sibiu ; iar celelalte în Ștei, un mic sat lîngă rîul Crișul-Negru.

Închei această prefață, invitînd pe toți aceia, care vin în contact cu poporul, să-și dea puțină osteneală și să însemne tot ce aud din gura lui interesant și caracteristic, deoarece numai printr-un concurs numeros se vor putea feri de pieire toate formele de manifestare a individualității sale.

MIRON POMPILIU

BRADUL

Leagănă-se bradu-n codru
Ca şi frunzuliţa-n plopu [1],
Fără vînt, fără răcoare,
Fără nici un pic de boare.
— Bradule, brăduţ de jale,
Ce te legeni aşa tare,
Fără boare, fără vînt,
Cu crengile la pămînt ?!
— Da cum nu m-oi legăna
Şi cînd vîntul n-a sufla,
Cînd o veste mi-a sosit,
Că spre mine s-au pornit
Trei meşteri cu trei topoare,
Pre mine să mă doboare,
Şi să mă dărăbuerască [2]
Şi din mine să cioplească :
    Lemne lungi
    În patru dungi,
    Şi uşiţă
    La temniţă,
Şi roşteie [3] la pivniţă,
Şi-acolo mi-a merge rău,
Căci amar de capul meu,
N-oi avea hodină eu

De zuraiul fetelor,
De plînsul nevestelor,
De jalea feciorilor,
De plînsul surorilor,
De dorul voinicilor,
De plînsul drăguţelor.

TODORIȚA ȘI MOȘNEAGUL

Pe țărmuri de Dunăriță
Merge dalba Todoriță,
Olurele [1] zuruind,
Cizme roșii zropotind [2],
Cu rochița vînturînd,
Pe norocu-și blestemînd.
Blestema și blestema
Și nime n-o auzea,
Numai un moștean bătrîn
Ce ședea în sălci pîndind.
— Fetișoară, puiul meu,
Ce blestemi norocul tău ?
Vină, dragă, la moșu,
Că eu sînt, ce blestemi tu !
    Eu am casă,
    Eu am masă,
    Și prin curte
    Vite multe ;
Eu am coșuri de bucate
Și am care ferecate.
— Decît moș fie găzdac [3]
Mai bine fecior sărac,
Că moșul îmbătrînit
Ca păcatu-i de urît,

Iese-afară tot tuşind,
Intră-n casă mîrîind,
Iar feciorul cel sărac
E plăcut ca ş-un colac,
Iese-afară fluierînd,
Intră-n casă tot cîntînd,
Cu dragostea-n veci trăind
Şi pre mine-ntinerind.
Şi omul care-i bătrîn
Merge-n cîmp şi strînge fîn,
Vine-n casă tot gemînd
Făr-a zice un cuvînt,
Şi de cină vrînd a-i da,
El zice că n-a cina
Pînă nu s-a mai culca ;
Dar tînărul săracul,
După ce a gătat fînul,
Vine-n casă tot horind
La mîndruţa lui gîndind,
Şi de cină vrînd a-i da,
El zice că n-a cina
Pînă nu m-a săruta.
Decît un moşneag bogat
Să-mi fie mie bărbat,
Mai bine eu face-m-oi
Batăr [4] lîng-un moşinoi,
Floriceaua cîmpilor,
Şi pre mine paşte-m-or
Bonţii boarilor.
— Iar eu fată face-m-aş
În fîneţe un cosaş,
Zi de vară
Pînă-n seară
Toate florile-aş cosi,
Pre tine te-aşi nimeri,
Şi la sine-mi te-aş lua
Şi cu drag te-aş săruta,
De mine tot nu-i scăpa !
— Decît moşule cu tine,
Mai bine va fi de mine,

Să mă fac o mîndră mreană,
Mîndră mreană mureşană.
— Nici aşa n-ai avea pace,
Că eu un pescar m-aş face,
Mrejea-n Mureş aş întinde
Toate mrenele le-aş prinde,
Şi pre tine te-aş găsi,
De mine nu poţi fugi !
— Decît ţie nevăstuică
Mai bine o păsăruică,
C-aş zbura din creangă-n creangă
Cît îi pădurea de largă,
Şi-aş zbura din fag în fag
Şi-aş trăi-n frunziş cu drag.
— De te-i face păsărea,
Tot cată să fii a mea,
Că m-aş face-un vînător
Ce ia pasărea din zbor,
Şi prin codri m-aş lua
Pînă, dragă, te-aş afla,
Arcul iute-aş încorda,
Aripa ţi-aş săgeta,
Şi în braţe mi-ai cădea,
Tot cată să fii a mea !

MUSTRAREA FETEI

Fată albă
Cai adapă,
Cîţi cai fură
Toţi băură,
Numai murgul porumbu [1],
Numai dînsul nu bău.
Fata blînd la el căta,
Cu mîna mi-l netezea,
Cu gura mi-l întreba :
— Hei murgule,
Porumbule !
Pare-ţi apa tulburoasă,
Pare-ţi iarba şovărcoasă [2],
Pare-ţi lunca neguroasă ?!
— Sorioară drăgăstoasă,
Nice-i apa tulburoasă,
Nice-i iarba şovărcoasă,
Nice-i lunca neguroasă,
Dară mie mi-o vinit
Voie mare de pornit.
Pune şaua binişor,
Să te duc unde ţi-i dor,
Chiar la irimuţa ta,
La bădiţa-n Lipova,

Să-i pui prînzul cald pe masă,
Să-i pui apă rece-n vase.
Fata murgul înşela,
Veselă încăleca,
Şi ca vîntul se ducea
Şi la bade-i ajungea,
Şi-ncepu a mi-l mustra,
C-a prînzit el cu alta,
Jură badea şi nu prea,
Că ştia c-au fost aşa.

MARCU ŞI TURCU

Colo-n jos pe Nistru-n jos,
Peste plaiul cel frumos,
Unde Nistrul se coteşte ;
La masă de solzi de peşte,
Beau voinicii călăreşte.
    Şi bea Marcu
    Săracu
    Şi cu Turcu
    Păgînul,
Şi cu muma Marcului,
Ibovnica Turcului.
Turcul bea şi nu prea bea
Şi bea bere de cea rea ;
El berea cu viclenie
Să n-ajungă la beţie ;
Dară Marcu
Săracu,
El bea vin
De cel mai bun,
Tot copul [1]
Şi galbenul,
Şi felea [2] şi talerul,
Picătura şi zlotul.
Multe copuri el sfîrşea,
Negura în ochi prindea,

Şi deodată ameţea,
Pe masă capul punea
Şi în grabă adormea ;
Iară Turcu
Păgînu,
Om fricos la vitejie,
Dar meşter în viclenie,
Iute paloşul trăgea,
Într-un picior se-nvîrtea
Capul Marcului să-l ia ;
Dară sluga Marcului,
Credincios stăpînului.
Cuvîntă păgînului :
— Turcule,
Boieriule !
Ian dă-mi vreme puţintel,
Ca să m-apropii de el,
Să mă plec şi să-l sărut
Căci nu l-oi vedea mai mult,
L-am slujit de mititel
Şi simbria mi-i la el.
Dînsul nu l-o sărutat,
Ci cu dinţii l-a muşcat,
Marcu de s-o deşteptat.
— Alei slugă, fătul meu,
Ce mă muşti tu aşa rău,
Doar nu te-ai făcut dulău ?
De micuţ eu te-am avut
Şi tu asta n-ai făcut !
— Scoală Marcule, stăpîne,
Că-i amar şi vai de tine,
Uite Turcul
Păgînul,
Că el paloşul trăgea,
Într-un picior se-nvîrtea,
Marcule, capul să-ţi ia.
Atunci Marcu
Voinicu,
Aşa mult nu se gîndea
Paloş de argint scotea

Într-un picior se-nvîrtea,
Şi da una de cea grea,
Capul turcului sărea,
Şi de-a dura se ducea
În albia Nistrului,
Lîngă piatra Corbului.

BALADE

POPULARE ROMÂNE,

adunate

de

MIRONU POMPILIU.

IASSI 1870.
Tipografia Societății Junimea.

Coperta volumului de *Balade* publicat de Miron Pompiliu la Iaşi, în 1870

LITERATURA POPULARĂ

ILEANA COSINZANA

din cosiţă floarea-i cântă, nouĕ 'mpĕrăţii ascultă.

(*Poveste*)

Era odată in vremile de demult un impĕrat. Barba lui albă ca omĕtul, faţa sbircită şi capul seu plecat inainte arătau că este un om de o virstă foarte inaintată. Trei fete, ce avuse le măritase după alţi trei impĕraţi tineri şi vestiţi in lume, acum nu-i mai remăsese altă grijă pe cap de cât să incredinţeze fiului sĕu stăpânirea ţerei.

Bĕtrânul impĕrat, simţind că din ce slăbeşte mai mult şi că nu este departe ceasul de pe urmă, chemă lângă patul seu pe fecior şi-i zise: Fĕtul meu, mie mi-a sosit ceasul despărţirii de viaţa aceasta, deci inainte de-a inchide ochii pentru totdeauna am socotit de bine să te chem, să-ţi dau câteva sfaturi părinteşti şi binecuventarea cea de pe urmă.

Scaunul meu impărătesc rĕmâne pe sama ta, fii dar inţelept şi cugetă bine cum ai să cârmueşti ţara aceasta. Poartă-te cu oamenii ca un stăpân bun la inimă şi indurat, ca un tată cu milă cătră fii sei.

Pe lângă aceste încă un lucru, dragul tatei; când ei vre să faci băi vara in apă de riuri, scaldă-te unde ţi-a plăcè, dar in lacul zinelor peciorul tĕu să nu intre. De te va impinge pĕcatul şi vei lucra inpotriva acestui sfat, vei plăti cu lacrimi, cu trudă cumplită şi poate insfirşit cu moarte naprasnică neascultarea ta, după cum spun izvoadele că au păţit câţi-va din strămoşii noştri care au fost slabi de inimă şi n'au putut să-şi calce pe dorinţe şi pe slăbăciunile sufleteşti.

Sfirşind bĕtrânul imperat aceste cuvinte, inchise ochii şi-şi dede sufletul.

Tĕnĕrul fecior de impĕrat după ce se sui pe scaunul impărătesc cu mare veselie ce ţinù trei zile şi trei nopţi, incepu să se puie pe gânduri şi să-şi aducă aminte de cele ce-i spusese tată-seu despre lacul zinelor. De ce să me fi oprit? şoptea el cu sine insuşi. Lacul acesta este pe pământul impĕrăţiei mele, cine-mi poate face mie rĕu cât ţine largul acestei ţeri? Câmpul unde se află acest lac, spun oamenii că este ca raiul de frumos, apoi mai spun cei ce au trecut pe acolo, că apa este curată şi limpede ca roua dimineţei pe flori şi rece şi recoritoare in mijlocul arşiţelor de vară.

Tot cu asemene gânduri işi bătea el capul zi şi noapte. Cu cât mai des işi aducea aminte de tată-seu şi de poveştile sale, cu atât mai tare creştea in sufletul seu dorinţa de a vedè lacul şi imprejmairile lui şi a se scalda in limpezile valuri. Aşa astăzi, aşa mâne, până ce intr'una din zile, neputĕnd să mai rabde flacăra dorului, ce-l zădărea necontenit, dede poruncă vezeteului să scoată din grajdiu doi cai şi să-i inşele. Impĕratul incălecă şi plecă inspre lacul zinelor dimpreună cu vezeteul. Razele soarelui străluceau ferbinte incât era zăduf mare de grozavă căldură. Dar când se apropia impĕratul de lac, o recoreală dulce aburea in faţa lui. Ajungĕnd acolo ochii lui se incântă de ceea ce vĕd: o apă limpede cuprinsă intre nişte ţermuri, pe care străluceau la umbra mestecată cu fâşii de lumină fel de fel de flori mirositoare, pe margini pădure de salcii pletoase, a căror crengi se plecau şi sărutau faţa apei. Impĕratul in grabă se pogoară de pe cal şi s'aşază pe malul inverzit la umbră şi se uită lung pe lacul, a căruia apă deabia tresarea sub leganarea unui vĕntu uşurel. Asfel stătù impĕratul câteva minunte apoi se desbrăcă. când vrù sa intre în apă părea ca se sfieşte, punea piceorul şi earăşi il trăgea inapoi, aşa sta el in cumpĕnă, când se rapezi şi se vĕzù inotând prin lac.

După ce eşì şi se imbrăcă pe pagiştea cea verde cu flori, se ivì imprejurul seu suflarea unei vĕnt incetişor, care ii aduse un somn adânc. După aceasta numai ce resare din sinul valurilor o femee cu pĕrul lung de aur, cu faţa rumenă ca trandafirul şi cu braţele albe ca lăcrămioarele; o zină inaltă la statură şi frumoasă incât pe soare te puteai uita, ear la dânsa ba. Ridicându-se pe mal, se aşează lângă tĕnĕrul impĕrat şi prinde a-l săruta pe faţă şi pe ochi cu dragostea cea mai infocată. Se sărută odată, de două ori, de zece ori, de-o sută de ori şi impĕratul nu simte nimic. somnul greu il ţine inmărmurit; il cuprinde in braţe şi il desmiardă, oftând din tot sufletul ei, şi impĕratul nu se poate trezi. Atunci

Pagină din *Convorbiri literare* (1872) cu începutul basmului *Ileana Cosinzana*

NEVASTA FUGITĂ

Peste Abrud, peste Aiud,
D-alelei ce drum bătut !
Dar de cine e bătut ?
De-o nevastă pribegită,
De bărbatu-su fugită.
Se ducea biata nevastă
C-un copil micuț în brațe,
Copilaș nebotezat,
În scutec înfășurat ;
Și s-o dus ea cît s-o dus,
Pîn' la Mureș au ajuns,
Iar la Mureș se oprea,
Că pe țărmure vedea
        Doi podari,
        Meșteri mari,
Și la ei că se ducea
Și din grai așa grăia :
        — Podari, podari,
        Meșteri mari !
De-ați făcut voi cuiva bine,
Faceți și-acuma cu mine !
Treceți-mă Mureșul,
Că m-ajunge bărbatul
Ș-oi plăti bine prețul,

Tot pasul
Şi husoşul [1],
Toată urma
Groşiţa [2].
— Ba, noi nu te-om asculta
Pînă nu ni-i săruta,
Tot pre unul de trei ori,
Să fie de şase ori.
— Decît eu v-oi săruta,
Poale albe-oi ridica,
Cizme negre-oi desculţa
Şi prin Mureş m-oi băga
Cu pruncuţu-alăturea,
Iar dacă m-oi îneca
Voi de seama mea veţi da !
— Nu grăbi cu înecatul,
Că iacă-ţi vine bărbatul !
— Lasă vie,
Dracu-l ştie,
Furcile calea i-o ţie,
Fiarele pe mîini să-i fie,
Că chimeşa i-am spălat-o,
Cu cenuşe i-am frecat-o,
Şi pe sobă i-am uscat-o,
După cuptor i-am ţipat-o.
— Nu grăbi cu prăpăditul,
Că te-ajunge ibovnicul !
— Lasă vie,
Domnu-l ştie,
Busuioc calea i-o ţie,
Trandafir să-l ocolească,
Şi la min' să nimerească,
Că chimeşa i-am spălat-o
Şi cu săpun i-am frecat-o,
Şi pe culme i-am uscat-o,
Frumos i-am împăturat-o
Tocma-n ladă i-am băgat-o.
Da nevasta tinerea
Dacă vedea şi vedea,
Că brodarii rîdea

Şi cu ea mereu glumea,
În apă se cobora
Şi din grai aşa grăia :
— Mureş, Mureş, apă lină,
Trece-mă-n ţară străină,
  Să mă treci,
  Să nu mă-neci,
Că dacă mi-i îneca,
Tu de seama mea vei da !

GHEORGHIŢĂ ŞI MIREASA LUI

Pe drumul Orădiii [1]
Merg carele Gheorghiţii,
Ducu-se după nevastă
Colo-n Ţara Ungurească ;
  Cel cu sare
  Me [2] mai tare,
  Cel cu vin
  Me mai lin ;
Cînd Gheorghiţă andălia [3]
Maică-sa din grai grăia :
— Gheorghiţă, binele meu,
Bagă-n samă, ce-ţi spun eu :
Nu-ntra-n casă nechemat
Nu bea păhar ne-nchinat ! [4]
Dar Gheorghiţă bai [5] n-avea ;
Cînd la socri ajungea,
Intra-n casă nechemat,
Berea [6] păhar ne-nchinat.
După masă se punea
Şi pe cînd se veselea,
Friguri grele mi-l prindea ;
Cînd era la miazănoapte
Gheorghiţă trăgea de moarte,
Cînd de ziuă să crăpa
Gheorghiţă sufletu-şi da,

Iar nevasta lui ofta :
— Bată-te focul, nănaş,
Cu cine mă cununaşi,
Gu cununa rugului
Să n-am traiul pruncului [7] ;
Aseară fusei fecioară,
Miazănoapte nevestioară,
Iar acum în zori de ziuă
Iacătă-mă şi văduă [8].

FATA GHINERARIULUI

Înşelat-au înşelat,
De la părinţi au luat
Un fecior de lingurar
Pe-o fată de ghinerar.
El din grai aşa-i zicea :
— Mîndro, mîndruleana mea,
Ce căşi are taică-tău,
Tot mai sus are al meu,
Că căşile taică-tău
Nu le vede Dumnezeu,
Pe dinafară-s cu var
Înlăuntru cu amar ;
Da căşile taică-meu
Le păzeşte Dumnezeu,
Dinafară-s cu verdeaţă
Înlăuntru cu dulceaţă.
Şi dacă mi-o înşela,
Amîndoi pe drum pleca,
Şi fata cum se ducea
Mare dor o cuprindea,
Îndărăpt ochii-ntorcea
Şi din grai aşa zicea :
— Bădiţ, bădişorul meu,
Aşa mi-i mie de rău !

De taica m-am depărtat
De satul tău n-am mai dat.
Iară el o mîngîia,
Şi cu dragoste-i zicea :
— Da, vino mîndruţa mea,
Vin' colea pe vale-n jos,
Unde vezi fumul mai gros :
Acolo-i oraşul nost.
S-au mai dus cît s-au mai dus
Şi-n satul lui or ajuns ;
Ea îndată ce-a intrat
În bordeiul jos plecat,
Cu glas mare a strigat :
„Vai de mine ce bănat,
În ce cursă am picat.
Din căşi mari spoite-n var
Am ajuns aici la-amar,
Din căşi mari şi ziduite
În bordeie huruite."
Ea afară a ieşit
Şi din gură a grăit :
— Păsăruică turturea,
N-ai văzut pre maică-mea,
Spune-mi, dragă, ce făcea ?
— Am văzut-o suspinînd,
Pîine albă frămîntînd,
Şi-n pîinea ce frămînta,
Strop de apă nu băga,
Tot cu lacrimi o uda.
— Păsărea,
Dulcuţa mea !
Mai răspunde-mi la una,
De taica nu ştii ceva ?
— L-am văzut, fată, oftînd,
Caii la faur mînînd,
Patru cai să potcovească,
După tine să pornească.
— Păsăruică turturea,
Spune tu taichii aşa :
Caii să nu-i potcovească,
După min' să nu pornească,

Ci să gate carele,
Să-mi încarce hainele,
Să le-ncarce pe trei care
Să le scoată-n cîmp afară,
Să le deie foc şi pară,
Să le văd şi eu fumul
Dacă nu le-am fost omul,
Să le văd şi flacăra,
Că n-am fost de-a le purta.

IION BRAD ŞI SORO-SA

În poartă la Ţarigrad
Se zăreşte Iion Brad,
Stînd pe coate rezemat,
Pe coate şi pe genunchi
Şi se roagă de părinţi,
Se roagă la maică-sa
Să-i deie pe soro-sa,
Pe soro-sa Solomie,
Că lui alta nu-i trebuie.
Maică-sa se-nfiora
Şi din grai aşa-i grăia :
    — Du-te cîine,
    Măi calvine !
C-asta nu-i cu direptate
Să se ia un sor cu frate !
El tare se mînia
Şi la grajd mi se ducea,
Şeaua pe cal o punea
Şi pe cal turbat sărea,
Şi s-aşternea drumului
Ca şi pana vîntului.
Ţara, lumea, ocolea,
Ca soro-sa nu-şi găsea,
Nici în faţă, nici în dos,
Nici în port aşa frumos :

El acasă se-ntorcea
Către maică-sa zicea :
— Maică, măiculiţa mea,
Să-mi dai mi pe soro-mea [1] !
Ţara, lumea,-am ocolit
Ca şi dînsa n-am găsit,
Nici în faţă, nici în dos,
Nici în port aşa frumos !
— După tine-oi da-o eu
De mi-i face, puiul meu :
        Pod de aramă
        Peste vamă,
        Pod de argint
        Peste pămînt,
Scăricică pîn' la soare,
Să vă fie nănaş mare,
        Şi lunuţa
        Nănăşuţa,
Steluţele călăraşii,
Iar luceferii diplaşii [2].
El toate le-a isprăvit
Şi din gură a grăit :
— Soră, soră Solomie,
Ţipă ţinta pe cîmpie !
Hai cu min' la cununie !
Amîndoi că se lua
La biserică pleca,
Şi în dînsa cum intra,
Deodată întuneca,
Sfinţii toţi îmi lăcrima,
Luminile se stingea,
Icoanele jos cădea,
Iară maica Precistei
Din fundul bisericei :
— Popă, popă, griji de tine !
Cumpeneşte lucrul bine !
Nu cununa sor cu frate,
Că şi Dumnezeu te-a bate !

PASĂREA STRĂINĂ

Cîte păsărele sînt,
Trăiesc bine pe pămînt,
    Toate cină
    Şi s-alină,
Numa io-s pasăre strină [1],
    Nice cin,
    Nice m-alin,
Că mi-i cuibul lîngă drum,
Pe-o crenguţă de alun.
Cîţi drumari pe drum trecea
Toţi în cuibul meu zvîrlea
Şi pe mine mă hăşea [2],
Şi-n glas mare îmi spunea
Să-mi mut cuibul d-acolea.
Eu cuibul nu l-oi muta
Deie-n mine cine-a da,
Că mi-s puii golăşei
Ş-ar fi vai ş-amar de ei ;
Lasă pînă ce-or fi mari
Pîn-or fi harnici şi tari,
Atunci i-oi zburători
Şi din cuib i-oi hăşii ;
Dar birăul [3] mai zicea :
— N-asculţi de porunca mea ?

Părăseşte cuibul tău,
Şi te du cu Dumnezeu !
— Ie tu seama birău, bine
Nu mă face de ruşine,
Nu face carte pe mine,
Că de-oi face-o carte rea,
Nu scapi de mînia mea.
Casa ta-i frumos chitită [4]
Şi-i cu paie acoperită,
Cu paie de grîi curat,
Faces-a lumină-n sat ;
Pentru că eşti ţănăros [5]
Fi-ua [6] satul luminos.
Ie tu seama birău bine
Ce poţi face tu cu mine ? !
Pe unde ţi-i cămara
Va umbla toată ţara.

GHEORGHE

În temniță la Zărlat
Zace Gheorghe răsturnat,
Iară mama Gheorghiții
Șade-n pragul temniții,
Și plîngînd ea chindisește [1]
Și pe Gheorghe mi-l hrănește.
Frunză verde ș-o lelea,
Gheorghe din gură grăia :
— Maică, măiculeana mea !
Nu-ți face inimă rea.
Scoală maică și mă lasă,
Și te du la noi acasă,
În fundul grajdului
La capul murguțului,
Înfrînă-l cu nouă frîne
Și-l adă pînă la mine,
Înșală-l cu nouă șele
Să-mi petrec zilele mele !
Dar ea la domni se ducea
Și din grai așa grăia :
— Domnilor,
Cinstiților !
Și cinstiți de Dumnezeu
Și v-oi mai cinsti și eu,
Slobozíți feciorul meu !

Că Gheorghe de cînd robeşte,
Pe de-o parte-mbătrîneşte,
Pe de alta putrezeşte,
Cu barba se-nvăluieşte ;
Ş-o spurcată de năpîrcă
Tot pe barbă i se-ncurcă.
Frunză verde ş-o lelea.
Domnii toţi aşa grăia :
— Lasă-ne muiere-n pace,
Vorbă multă nu ne face,
Că mîine la prînzul mare
Merge Gheorghe la schimbare.
Nevastă i-am căpătat,
Vin roşu i-am strecurat,
Şi nănaş i-am cîştigat.
Frunză verde ş-o lelea,
Ea la temniţă mergea
Şi din gur-aşa zicea :
— Gheorghe, Gheorghe, dragul meu !
Ascultă ce-auzii eu,
Că mîine la prînzul mare
Vreu pe tine să te-nsoare,
Nevastă ţ-or căpătat,
Vin roşu ţ-or strecurat,
Şi nănaş ţ-or cîştigat.
— Maică, maică, mare eşti
Şi puţin te socoteşti !
Poale lungi şi minte scurtă,
Femeie nepricepută !
Vin roşu mi-i sîngele,
Nevasta mi-s furcile,
Iar nănaşul
Hăngheraşul [2].
Nu te gîndi maică mult,
Că nu-i vreme de pierdut,
Intră-n fundul grajdului
La capul murguţului,
Inşală-l cu nouă şele,
Nouă chingi pe lîngă ele,

Înfrînă-l cu nouă frîne,
Şi-l adă, maică, la mine.
Du-te la domnii cei răi
Şi-ţi fă vreo treabă cu ei,
De departe-ngenunchează
Şi de-aproape cuvîntează :
— Domnilor,
Cinstiţilor !
Şi cinstiţi de Dumnezeu
Şi v-oi mai cinsti şi eu,
Sloboziţi feciorul meu !
Frunză verde ş-o lelea,
Gheorghe pe murg se suia,
Ca vîntul se repezea
Peste ziduri că sărea
Şi din grai aşa grăia :
— Domnilor, să fiţi cu bine,
Că n-aţi fost harnici de mine,
Şi-aşteptaţi cu osînda
Pînă eu m-oi înturna !

FATA RADULUI

(Fragment)

Colo-n jos către Solnoc [1]
Se vede-o pară de foc,
Dar la para focului ?
Cine-şi şede locului ?
Şede fata Radului
Slujnica-mpăratului,
Tot horeşte [2]-mpărăteşte
Şi-mpleteşte brîu şerpeşte.
Nime-n lume
N-o aude [3],
Numai singură una,
Numai împărăteasa,
Ce uimită asculta,
Şi din gură cuvînta :
— D-oi [4] slujnică, draga mea,
Ce horeşti aşa cu jele
În butul dragostei mele [5],
Soţul meu te-a auzi
Şi pre tine te-a-ndrăgi
Şi pre mine m-a urî.
Iară slujnica zicea :
— Draga mea, stăpîna mea,
Înălţată-mpărăteasă,
Doamnă mîndră şi aleasă,

Eu nu cînt în bucul tău,
Ci horesc de-aleanul meu [6];
Mă tînguiesc prunilor
De jelea părinţilor,
Şi mă vaier brazilor
De bănatul [7] fraţilor;
Mă tînguiesc florilor
De dorul surorilor,
Şi mă plîng brînduşilor
De jelea mătuşilor.

GIURGIU

Frunză verde de urzică,
Strigă, Doamne, cine strigă,
Strigă Giurgiu dintre lunci
De la boi şi de la junci.
Nime-n lume nu aude
Strigă Giurgiu dintre lunci
Numai sacă [1] maică-sa
Din grădină soro-sa,
Ea tare se îngrozea
Pîn' la dînsul se ducea
Şi din grai aşa grăia :
— Ce ţi-i ţie Giurgiu meu ?
Ce-a ajuns pe capul tău ?
Doar merindea ţ-ai sfîrşit,
Ori bani ţ-ai cheltuit ?
Doar opinci de fier ai rupt,
Ori juncanii ţ-ai pierdut ?
— Nici merindea n-am sfîrşit,
Nici banii n-am cheltuit,
Nici opinci de fier n-am rupt,
Nici juncanii n-am pierdut ;
Somnul m-o ademenit
Şi pe iarbă-am adormit,

[1] Săracă (V. N.).

Su' pom verde înflorit,
Şi-un vînt cald ce mi-o bătut
Florile au oborît [1],
Şi mi-o căst [2] şerpe bălaur,
Maică, cu coarne de aur.
Na, maică, naframa mea,
Înveleşte mîna-n ea
Şi o bagă-n sînul meu,
Scoate şerpele cel rău !
— Ba io pui, n-oi înveli,
Fără mînă nu pot fi,
Fără tine pot trăi,
Că de-a trăi taică-tău
Face altu-n locul tău.
Strigă Giurgiu, striga iară
De la junci dintre hotare,
Nime-n lume nu aude
Vaietele sale crude,
Numai drăguţ taică-său
Din pragul vecinu-său :
— Giurgiu taichii cel iubit,
Spune-mi, spune ce-ai păţit ?
— Taică, taică, dragul meu,
Am păţit-o foarte rău,
Că pe iarb-am adormit
Şi din pom s-o coborît,
Vai, un şerpe gălbănuţ
Şi mi-a intrat în sînuţ ;
Na, taică, năframa mea
Înveleşte mîna-n ea,
Scoate-mi şerpele din sîn
Că mă umple de venin.
— Ba io, zău, n-oi înveli,
Fără mînă nu pot fi,
Fără tine pot trăi,
Că de-a trăi maică-ta
Noi altul vom semăna.
Strigă Giurgiu-a treia-oară
Cît gîndeşti că stă să moară ;

Dar nime nu-l asculta,
Numai dalbă soro-sa,
Din pragul vecină-sa.
— Ce-i, Giurgiule, frăţioare ?
Aşa tare ce te doare ?
Fiare din munţi s-au sculat
Şi pe tine au urlat ?
Ori tîlharii te-au legat
Şi toţi juncii ţ-au mînat !
— Fiare din munţi n-au urlat,
Nici tîlhari nu m-au legat,
Ci somnul m-o-nceluit,
Sub un pom am adormit
Şi vînt cald a legănat
Pomul cu flori încărcat,
Şi-a căzut un şerpe rău,
Şi-a intrat în sînul meu,
Şerpe laur, bălaur,
Cu coarnele de aur,
El cu coarnele mă-mpunge,
Cu limbile mă străpunge.
Ie, soră, năframa mea,
Şi-ţi învăli mîna cu ea !
Şerpele din sîn îmi scoate
Şi mă scapă de la moarte !
— Ba nu, nu, fratele meu,
Aceea n-oi face eu,
Fără mînă nu pot fi,
Fără tine pot trăi !
Giurgiu iar prins-a striga,
Dar nime nu-l auzea
Numai ibovnica sa,
Din pragul suroată-sa.
— Giurgiule, sufletul meu,
Ce rîndu-i pe capul tău
De te vaieţi aşa rău ?
Doar în cale ţ-a ieşit
Pricolici afurisit [3],
Şi vre turma să ţ-o strice
Şi capul tău să-l mănînce ?

Ori tu zaci de-o boală grea
Şi nu-i nime p-acolea,
Să-ţi dea apă din izvor,
Şi să-ţi facă după dor ? !
— Ba, nu puiculiţa mea,
Nici nu zac de boală grea,
Nici în cale-mi n-o ieşit
Pricolici afurisit,
Dar somnul m-o-nceluit
Sub un pom am adormit,
Şi mi-o fost pomu-nflorit,
Ş-un vînt cald, ce-o aburit,
Florile le-a oborît,
Şi-a căzut cu ele jos
Şerpe laur, verinos,
Şi s-au tras la mine-n sîn ;
Vai, mîndruţă, pier de chin,
Că cu coarnele mă-mpunge
Cu limbile mă străpunge.
Na, dragă, năframa mea
Înveleşte mîna-n ea,
Şi o bagă-n sînul meu,
Scoate şerpele cel rău !
Mîndruliţa-l asculta
Năframa nici că lua,
Mîna goală ş-o-ntindea
Şi şerpele mi-l scotea,
Dar n-a fost şerpe bălaur,
Ci un mîndru brîu de aur [4].
— Mîndra mea, cruciţa mea,
Poartă-mi-l duminica
În ciudă la soro-mea,
Şi-l poartă şi sîmbăta
În ciudă la maica mea.

DRĂGUŢA ÎNŞELATĂ

Sub codrul cu fagi,
Pe valea cu fragi,
La rîul de rouă
Este-o casă nouă,
Nouă, şindilită,
Frumos văruită,
Cu sîrmă-ngrădită,
Cu fereastă-n cale,
Cu uşiţă-n vale,
În giur cu grădină
De flori toată plină.
În ea cine şede ?
O maică se vede
C-o fată frumoasă,
La chip drăgăstoasă,
La faţă duioasă.
Maica tot lucra,
Mereu se-nvîrtea,
Toate le făcea,
Iar fiica-i şedea
Cu ochii clipind
În somn aţipind,
Maică-sa grăia :
— Ficuleana mea,

Ce poate să fie
De stai lîncezie ?
Eu lucru prin casă,
Tu clipeşti la masă
Ca o jupîneasă.
— Ba, eu nu clipesc,
Somnul nu-l doresc,
Dar stau şi gîndesc,
Că eu am iubit
Cu foc nesfîrşit
Un bade înalt,
Voinic dezmierdat ;
Şi eu l-am mînat
Pînă-n Ţarigrad,
El să-mi tîrguiască
La şatră grecească
Pînzuţă de in,
Fir de ibrişin,
Să-i cos cu iubire
Cămeşă de mire,
El n-o tîrguit
Da s-o logodit,
Şi de-atunci n-am pace,
Nu ştiu ce mă face,
Ce mînc, nu-mi ticneşte,
Ce beu nu-mi prieşte,
Dorul mă răzbeşte,
Faţa-mi veştejeşte.
De scris nu mi-o scris,
Dară mi-o trimis
Cuvîntul pe vînt
Răvaş pe pămînt,
Nu ştiu cununa-l-oi
O' eu blestema-l-oi,
Cum or sta la spate
Gînduri cu păcate ?
Maică-sa grăia :
— Ficuleana mea,
Pasă şi-l cunună,
Nu mai fii nebună,

S-afli-un finişor,
Să-ţi treacă de dor.
Şi-nchină la fin
C-un pahar de vin,
    Şi-nchină
    La fină
Cu-altul de venin,
Ş-o strînge la sîn,
Ş-o apucă-n braţe,
Ş-o săruta-n faţă.

FECIORUL ŞI PEDEPSIREA MAICĂ-SA

Frunză verde de bujor,
Fost-au, fost un bădişor,
El de tînăr s-o-nsurat,
Dalbă fată ş-o luat,
    Pe sub soare
    Soaţă n-are,
Numai sora soarelui
Şede-n poarta raiului
Caută loc sufletului [1].
Nunta bine nu sfîrşea
Şi la faţă-ngălbenea,
Ca-n amiazăzi sosea
Carte mare-mpărătească
La biraie [2] s-o cetească,
Taberile să pornească ;
Cînd era pe la sfinţit
Gătau cartea de citit,
Taberile de pornit.
Cînd feciorul purcedea
El cu jele-aşa grăia :
— Maica mea, binele meu,
Ascultă tu ce-ţi spun eu !
Ţine-mi nevasta frumoasă
Cu ce ai mai bun în casă,

Cu vin vechi din Beligrad,
Cu colac din Țăligrad,
Cu colac în lapte dulce
Doar la mă-sa nu s-a duce.
— Ține-oi, dragă, ținea
Cu ce focare-oi avea ! [3]
Mă-sa-n pragul ușii sta,
După fecior se uita
Pîn' ce-n codri s-afunda,
Apoi în casă intra
Și din gură cuvînta :
— Alelele, Doamne sfinte,
Doamne sfinte și părinte !
De mîncare ce să-i dau ?
Da o coage [4] de mălai,
Uscată de nouă ai !
De băut în ce să-i dau ?
În ciubărul porcilor,
Cum li-i dată robilor !
Și de mînă mi-o lua
Și în temniț-o băga,
Într-o casă afurisită,
De cinci ani necurățită,
De soare nestrăbătută,
Pentru robii mari făcută,
Ș-o ținea maică-sa bine,
Fără milă și rușine,
Cu cogi arsă de pe masă
Cu spălături de prin vasă.
Iar nevasta suspina,
Inima-i [5] se despica,
Ziua, noaptea lăcrăma,
Lui Dumnezeu se ruga :
— Slobozi, Doamne,-n mila ta
Toți robii de la robie,
Iobagii din iobăgie [6],
Și slugii de la slugie,
Ș-al meu soț din cătănie !
Vorba nici c-au isprăvit,

Taberile mi-au venit
Şi bărbatul i-a sosit.
— Maică, măiculiţa mea,
Adă-ţi nora tinerea,
Nevăstuţa frumoşea,
Că doresc a o vedea
Cum doresc în rai a mea.
— Puiul meu, sufletul meu,
Bucuros ţi-aş da-o eu,
Dar de cînd tu ne-ai lăsat,
Ciuma-n ţară a intrat
Şi nevasta ţ-a mîncat.
— Haide, maică, şi-mi arată
Unde-i mîndra îngropată,
Ca să-i văz, maică, groapa
Şi să-mi stîmpăr inima,
Şi să-i sărut mormîntul,
Ca să-mi stîmpăr sufletul !
— Groapa cum pot să-ţi arat,
Că de trii ani ce-ai plecat,
Ploaie multă s-o vărsat
Şi groapa s-o înfundat,
Şi de cînd n-ai fost cu noi
Au fost vînturi mari cu ploi,
Şi de vînturi, ce-or suflat,
Mormîntul s-o-mprăştiat.
Feciorul se amărea,
Lăcrămînd aşa grăia :
— Dacă nu-mi poţi arăta
Mormîntul, unde-i mîndra,
Arată-mi măcar urma !
— Cum pot urma să-ţi arat
Că de trii ani ce-ai plecat,
Soarele mi-o strălucit
Şi ploi calde au venit,
Locul tot a înverzit,
Cu iarbă s-a învelit.
— Adă-mi dară cheile
Să descui cămările !

— Eu cheile ţi le-aş da
Dacă le-aş putea afla,
Că de cînd te-ai depărtat
Cu cheile s-or jucat
Mulţi pruncuţi
Nepricepuţi,
Nu ştiu în foc le-au ţipat,
O'n apă le-au aruncat.
Feciorul se încrunta
O secure apuca,
Temniţa toat-o spărgea
Şi nevasta ş-o găsea,
O găsea, ca vai de ea !
La faţă toată pierită,
Ca o frunză olivită,
Ne-ngrijită, necătată
De trii zile nemîncată.
— Alelei, soţia mea,
Cu ce maica te ţinea
De te-ai veştejit aşa ?
— Ţinutu-m-o dînsa bine,
Bat-o sfînta zi de mîine !
Că de trii ani ce-ai plecat,
Pită moale n-am mîncat,
Iarbă verde n-am călcat.
M-o ţinut ea, dragul meu,
Cum se ţine-un cîine rău,
Cu cogi arsă de pe masă,
Cu spălături de prin vase.
— Spune-mi, spune, mîndra mea,
Ce pedeapsă s-ar cădea
Să sufere maică-mea ?
— Să moară în chinuri grele,
Cum au fost şi ale mele,
Să mi-o lege şi spînzure
De trii cozi de iepe sure,
Să-ncungiure uliţele,
Să preceapă măicuţele,
Cum se ţin nurorile.

FATA RĂUTĂCIOASĂ

Frunză verde frunzuliţă,
Aşa strigă-o mîndruliţă,
Albă fată fecioriţă,
Către-un voinic din colniţă :
— Vere, vere, mila mea
Însoară-te şi mă ia !
Fără tine
Vai de mine !
Numa-n groapă mi-a fi bine.
— Ba eu nu te-oi lua zău,
C-ai un frate ca şi eu,
Şi umblă-n umbletul meu,
Şi se poartă-n portul meu,
Joacă-i calul ca ş-al meu.
Fata prins-a lăcrăma
Şi iar dete a striga :
— Ie-mă, vere, ie-mă, dragă,
Nu-ţi paie lucru de şagă,
Decît să nu-ţi fiu soţie
Mai bine-n pămînt de vie.
— Te-oi lua sufletul meu,
De ucizi pe frate-tău,
Pe frate-tău cel mai mic,
Cel mai mic şi mai voinic.

— Uciga-l-aş uciga,
Dar nu ştiu ce-i otrava.
— În grădină
La stupină
O fîntînă se găseşte
Iar pe fundul ei trăieşte
Şerpe laur, bălaur
Cu solzuţii de aur,
Şi din gură
Parcă-i cură,
Din coadă-i venin picură !
Umple ulceaua deplin
De otravă şi de vin.
Frate-tău venind acasă
Cu gura de sete arsă,
Apă rece tu nu-i da,
Ci din gură zi-i aşa :
„Frăţior de voinicel,
Na vin roşiu, mărmăzel [1] !
Be din ăsta, dragul meu,
Din care-am băut şi eu."
Fratele nenorocit,
De mult lucru obosit
Cînd acasă a sosit
Apă rece a dorit,
Iar soro-sa i-a grăit :
— Frăţior de voinicel,
Na vin roşiu mărmăzel !
Be din ăsta, dragul meu,
Din care-am băut şi eu.
— Adă-mi soră, a'să beu [2] !
Bine ştiu eu gîndul tău,
Fie-ţi casa uliţa
Şi cămara rîşniţa ;
Şi-ndată cum a gustat
Viaţa i s-a ciuntat [3],
Şi soro-sa iar zicea :
— Voinicele, mila mea
Împlinitu-ţi-am voia
Acum haide şi mă ia !

— Nu te ieu, căci nu te vreu
Nice eu, nici Dumnezeu,
Că dacă ti-i mînia
Şi cu mine-i face-aşa !

NIŢA ŞI PETREA BANULUI

Trei cocoşi negri cîntară,
Trei turci în ţară tunară :
— Vinde-ţi, frate, nevasta
Şi-mi plăteşte daria !
    Vîndu vii,
    Vîndu moşii,
    D-oi făcu
    Precum putu
Şi nevasta nu vîndu.
Şi-a avut o moară-n vînt
Şi-ncă alta pe pămînt,
Şi-acele le-nstrăina
Ca să-şi scape nevasta.
Şi veniră turcii iară
Şi strigar-a doua-oară :
— Vinde-ţi, frate, nevasta
Şi plăteşte daria !
El din grai aşa zicea :
— Mîndră, mîndruleana mea,
Ieşi afară din cămară
Şi-ţi bagă ochii-n cerneală,
    Şi-ţi ie iie
    Dintr-o mie,
Ca tine să nu mai fie,
Şi inel mîndru suflat

Şi basma din Ţărigrad.
Ea afară că ieşea
Şi frumos se primenea ;
El de mînă mi-o lua
Şi-amîndoi la tîrg pleca,
C-un turc tînăr se-ntîlnea :
— Bună ziua, turcule !
— Mulţămim, ciocoiule !
De vîndut ţi-i nevasta ?
— De vîndut mi-i zău, asta !
— Spune-mi cît o preţuieşti ?
— De trei ori s-o cumpeneşti,
O dată cu bani mărunţi
Ca să-mi paie că-s mai mulţi,
A doua cu lei bătuţi,
A treia cu gălbenuţi,
Că-s mai uşori la purtare
Şi mai spornici la schimbare.
Turcul vesel s-apuca
Galbenii a număra
Iar nevasta suspina :
„De-ar da Dumnezeu, de-ar da,
Banii să nu i s-ajungă
Pre mine să nu mă vînză."
Dar banii i-o numărat
Nevasta ş-o cumpărat,
Şi de mînă mi-o lua
Şi prin tîrguri o purta
Pe la şetre mi-o primbla,
De toate mi-o întreba
Şi în crîşmă se băga
Şi din grai aşa grăia :
— Mîndră, mîndruleana mea,
Eu cu drag te-am cumpărat,
Ce-o cerut pe tine-am dat,
Ce-ai poftit eu ţ-am luat,
De toate te-am întrebat,
Dar de una mi-am uitat ;
Mîndro, cu drept să grăieşti,
Spune-mi din ce viţă eşti ?

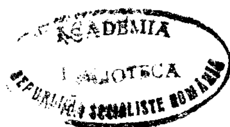
— Eu sînt Niţa Banului
Din Ţara Ardealului !
— Soră, soră, draga mea,
Dacă stă lucrul aşa,
Şi io-s Petru Banului
Din Ţara Ardealului.
Mai na bani pe cîţi ţ-am dat
Şi te du iar la bărbat !

PRUNCUL ŞI FATA ŢAGULUI

Pe cel cîmp cu seminic,
Jos la umbra unui nuc
Jeluieşte-şi un voinic :
— De ce n-am avut noroc
Să fiu ars mai bine-n foc,
Cînd în casă mi-am adus
De peste codri din sus
Buruiana ştevii,
Şi urîta cetăţii,
Decît cu urîta-n casă
Mai bine cu boala-n oase !
Nevasta mi-l auzea
Şi din gură-aşa grăia :
   — Dai, voinice,
   Seminice,
Dacă ţi-i urît de mine,
Du-mă-n oraş şi mă vinde,
Du-mă-n tîrg la Tîrgoveţ,
Unde au mîndrele preţ,
Şi mă strigă vînzător
Ca pe marhă [1] pieitor !
   Cum zicea
   Aşa făcea,
Cu ea-n tîrg mi se ducea
La nevastă că venea

Turc bătrîn
Cu moartea-n sîn,
Şi din grai aşa grăi :
— Cît îi preţul nevestii ?
— O vică [2] de bani galbini
Şi alta de husoşi buni,
Opt căntule
De piţule [3],
Să-mi fie pe drum destule !
Iar nevasta suspina
Şi cu jele cuvînta :
— Nu mă da dup-aista,
Cît pe lume voi custa [4]
Tot pe tine-oi blestema ;
Apoi sta şi mai ofta
Şi din gură se ruga :
— De-ar da Dumnezeu, de-ar da
Sutele să nu se umplă,
Bani mărunţi să nu s-ajungă,
Pre mine să nu mă vîndă !
Şi Dumnezeu a făcut
Sutele nu s-au umplut,
Bani mărunţi nu s-ajungea
Dup-acela n-o dădea.
La nevast-atunci vinea
Un turc tînăr, frumoşel,
La statură şugărel [5],
Părea tras printr-un inel,
Şi cu vorbă dulce zice :
— Cît îi preţul, măi voinice ?
— O vică de bani galbini
Şi alta de husoşi buni,
Opt căntule
De piţule,
Să-mi fie pe drum destule !
— Întinde chepenagul [6]
Să-ţi vărs banii cu sacul,
Şi întinde mintia
Să ţi-i vărs cu brădia [7].

Nevasta ş-o cumpăra
Şi cu ea vesel pleca,
Către casă se lua,
Şi pe cale cum mergea
Nevasta din grai grăia :
— Da hai să ne întrebăm,
Care de unde sîntem !
— Eu sînt pruncul Ţagului
Din Ţara Haţagului,
Pe tata-l cheamă Ilie
Şi pre mama Anisie,
Pe frate-meu Văsălie,
Iar pre sora
Todora.
— Voinice, binele meu,
Dacă-i aşa rîndul tău,
Şi io-s fata Ţagului
Din Ţara Haţagului.
Mulţămimu-ţi Doamne sfinte,
Că ne luminaşi la minte,
Şi s-află soră cu frate
Pînă n-or face păcate ! ?

MOARTEA DRĂGUŢEI

— Puică, puiculiţa mea,
Am gîndit că-i fi a mea ;
Am gîndit că mi-a fi bine
Drăgustindu-mă cu tine,
Dară văd că ai mai mulţi
După carii tu te uiţi,
Şi cu carii te săruţi.
Ţii minte vorbele noastre
Cînd săpai tenchiul [1] pe coaste ?
Ştii tu mîndră ce ţi-am spus
Castraveţii cînd i-ai pus,
Să porţi pană de colie,
Să-mi fii dragă numai mie,
Şi să nu porţi pană verde
Să fii dragă cui te vede,
Şi frunzuţă de mohor
Să fii dragă tuturor ;
De mine n-ai ascultat
Deci grea moarte ţi-ai gătat.
Spune-mi ce moarte doreşti,
Cum vrei să te chinuieşti ?
Te-oi tăia, te-oi împuşca
O'n sabie te-oi lua ?
— Alelei al meu gătit,
Nimic n-am păcătuit !

Să mă bată Precista
De-am călcat porunca ta,
Să mă bată Dumnezeu
De-am călcat cuvîntul tău.
— Taci, vicleană, nu minţi,
Nu eşti vrednic-a trăi ;
Că te-oi face o lumină,
Să-mi lumini sara la cină.
Bine vorba nu sfîrşea
Şi de braţe mi-o prindea
Şi-n grădină o ducea,
În grădină la stupină,
Şi cu cîlţi şi cu răşină
Mi-o-mbrăca şi mi-o-nvălea
Şi în cas-o aducea
Şi de masă o lega,
Mare flacără îi da,
        Mai întie
        La călchie,
Să ardă toată de vie.
Cînd sînu-i se mistuia
Ea cu jele-aşa grăia :
— O, chinzuitoriul [2] meu,
Bată-te pre tine zău,
Două ţîţe rotundele,
Care te jucai cu ele !
Cînd buzele-i flăcăra
Ea cu amar suspina :
— O, chinzuitoriul meu,
Bată-te pre tine zău,
Două buze subţirele
Şi sărutările mele.
Ba nu, nu, tîlhar de cîine,
Nu-i bună irima-n tine.

STANCIU ŞI VOCHIŢA

Sus pe plaiul munţilor,
La poalele brazilor,
La tulpina fagului,
La cetina bradului,
Şede Stanciu Bratului
Cu Oanea Celariului,
Cu Buca Ploscarului,
Şi cu Toader Cohălmeanu
Şi cu Bucur Braşoveanu ;
Da ei bea şi chiotea
Dintr-o ploscă mitutea,
Aşa mult că nu-mi ţinea,
O vadră şi cinci oca
Cînd la gură rădica,
Aşa bine mi-o golea,
Nici un pic nu rămînea,
Straje cine le era ?
Mitutică Vochiţa,
Ea din grai aşa grăia :
— Dali, frate Stanciule !
Şoimule, voinicule !
Da tu bei şi chioteşti
Cu fraţii te veseleşti,
De poteră nu-ţi gîndeşti.

Asară cînd m-am culcat
Aşa rău că m-am visat,
Că puşca ţi-i fără pat,
Iară pistoalele mele
Le-am visat fără oţele,
Apoi flintuliţa mea
O-am visat fără vergea.
Stanciu din gură grăia :
— Nu te teme, sora mea !
Pînă vezi puşca la mine
Nu te teme tu de nime !
De-a fi plină, de-a fi goală
Fuge potera să moară.
Bine vorba nu sfîrşea
Şi potera-i ocolea.
— Căpitan Bălaurea
Fă cu potera-n colea,
Că m-oi da pă dup-un fag
Şi ţ-oi trage-un glonţ prin cap,
Cam prin cap şi cam prin şele
Ca să te-ncîrneşti din ele,
Cam la furca pieptului
Unde-i greu voinicului.
— Dă-te, Stanciule, legat,
Să nu te ducem stricat !
— Ba, eu nu m-oi da legat
Cît nu m-oi vedea stricat !
Mitutică Vochiţa
Sta pe mal şi se uita,
Sta pe-o flintă rezemată
Ca o naibă-mpeliţată.
Zvîrlea pleata pe spinare
Pardosită de parale,
Pe la brîu tot cu pistoale,
Cu pistoale ghintuite
Şi frumos înargintite ;
Turci dacă ş-o văzut
Toţi Dunărea au trecut,
Iar Stanciu din grai grăia :

— Bate, Doamne, papura,
Că s-o aprins podina
Cu turcii alăturea,
Cînd ş-o trecut Dunărea
Dunărea la Ţărigrad,
Io-s voinic adevărat,
Cu soră-mea m-am scăpat.
Frunză verde Şolovîrv,
Muşca-ţi-aş limba din vîrf !

ANA ARDELEANA

La poalele muntelui,
În tîrgușul Graiului
　　Strigă Ana
　　Ardeleana,
Nu-i voinic s-o celuiască,
Nici catană-mpărătească
Mîna-n sînul ei să bage,
Pe picior ca să mi-o calce ;
Dar în tîrg mai de din jos
Zice-un domnișor frumos :
„De n-oi înșela-o eu,
Nu-mi ajute Dumnezeu
Să-ncalec pe murgul meu,
Și domnia să-mi domnesc,
Și viața să-mi trăiesc !"
Astfel dacă s-a jurat
Mers-acasă supărat,
Pe masă s-o incotat,
Iar maică-sa l-a-ntrebat :
— Puiul meu, ce te-o aflat,
În crîșmă băut-ai ?
Ori mîndră văzut-ai ?
— Nici în crîșmă n-am băut,
Nici mîndruță n-am văzut.

Strigă Ana Ardeleana
Nu-i voinic s-o celuiască,
Nici catană-mpărătească.
— Şi-am pus, maică, jurămînt
Să n-am pace pe pămînt,
Domnia să nu-mi domnesc
Eu de nu o celuiesc.
Aşa el dacă grăia
Pe murgu-i se arunca
Şi pe drum că se lua,
Şi mergea el cît mergea,
C-o babă se întîlnea,
Baba din gură zicea :
— Unde-alergi, voinice,-aşa ?
— Eu m-aş duce undeva,
Dacă pot afla ceva
Să înşel pe mîndruţa.
Şi bătrîna iară-i zice :
— Du-te acasă, măi voinice,
Ţipă haine bărbăteşti
Şi ie haine femeieşti,
Iar sara, cînd a-nnopta
Să te duci la mîndruţa,
La mîndruţa la fereastă,
Şi să-i spui că eşti nevastă.
Astfel voinicul făcea,
Sara pe lună mergea
Şi la fereastă grăia :
— Lasă-mă, vecină,-n casă
C-afară-i vreme ploioasă,
Ploaia ca din ol se varsă.
— Bucuros că te-aş lăsa
Dar mi-i frică de una,
Că tu nu eşti suroata,
Că ţi-i glasul bărbătesc
Nu samăn-a femeiesc.
— Nu sînt bărbat, ci nevastă
Şi sînt fugită de-acasă,
Sînt fugită de bărbat,
Că m-o bătut peste cap

Şi glasul mi s-o schimbat.
Soră dacă nu mă crezi,
Ieşi afară de mă vezi !
— Decît afar-oi ieşi
Mai bine te-oi slobozi.
El în casă că intra
După cap mi-o apuca,
Mîna-n sînul ei băga
Şi pe picior mi-o călca.
Foaie verde de sălouţă,
Săracă Ardelenuţă !
Asară fuseşi fecioară,
Miazănoapte nevestioară,
Zori de ziuă
Şi văduvă,
A doua zi pe scîndură !

TUDOR ŞI CATIŢA

La fîntîna lui Bujor
Paşte calul lui Tudor,
Calul paşte şi rînchează
Tudor doarme şi visează ;
Ce folos de visul lui
Dacă nu-i cu dumnealui
Mitutica lui Catiţă,
Cu sîn alb de porumbiţă
Şi cu miere pe guriţă.
— Catiţă, poale ciurate,
Rău te-am visat astă-noapte !
— Spune-mi, bade, spune-mi bine
Cum m-ai visat tu pre mine ?
— Că eu, dragă, te-am visat
Cu mărama ta pe cap,
Cu mărama mîndră, nouă
Ruptă, ruptă chiar în două !
— Tudore, fecior frumos,
Lasă, visu-i mincinos,
Nu mi-i ruptă mărama,
Ci mi-i ruptă inima,
Rău te temi că te-oi lăsa,
De ce te temi nu-i scăpa ;
Că fu calul poivănit
Tu la umbră-ai adormit,

Eu m-am dat la drăgostit ;
Tudor din gură grăia :
— Iubeşte-te, mîndra mea,
Vei iubi cît vei iubi,
La mine iară-i veni !

VOINA ŞI MÎNDRA LUI

Pe uliţa armenească,
La o casă ţigănească,
Voina calu-şi potcoveşte
Iar mîndruţa mi-l pîndeşte.
— Dali bade, dragul meu,
Unde găţi tu murgul tău ?
Doar ţi-i dor de pribegit,
Ori ţi-i dor de cătănit ?
— Ori mi-i dor de pribegit,
Ori mi-i dor de cătănit,
Eu trebuie să mă duc,
Cale lungă să apuc !
— Dacă e, bade, să mergi
Dar pre mine cui mă leşi ?
— Şezi acasă, puiul meu,
Că pe unde mă duc eu
Să ferească Dumnezeu,
Nu-i nici apă,
Nu-i nici iarbă
Numai, mîndră, piatră seacă.
— Decît, frate, să rămîi
Ca o pasăre în pustii,
Fă cu mine-atîta bine,
De mă ia pe cal cu tine,
Căci singură, vai de mine !

— Te-aş lua, dar mi-i ruşine !
— De ţi-i ruşine cu mine,
Fă-mă brîu pe lîngă tine !
De ţi-i ruşine de brîu,
Fă-m-o lumină de său,
Şi mă pune-n sînul tău,
Că sara unde-i cina
Mîndru eu ţi-oi lumina.
Bade, de ţi-a fi ruşine
Şi-ntr-acesta chip de mine,
Făm-o lumină de ceară
Şi mă pune susuoară,
Că ţi-oi prinde tare bine
Unde-a fi mai rău de tine,
Că sprincenuţele mele
Vor fi două cîmpurele
De va paşte murgu-n ele,
Iar, frate, guriţa mea
Se va face-o fîntînea
De va be murgul din ea.
Frunză verde de alună,
Mulţi feciori frumoşi s-adună
Şi-ntr-o ceată se-mpreună ;
Toţi îmi pleacă la bătaie
Între sunet de cimpoaie,
Cîte şase-alăturea,
Cîte patru-asemenea,
Şi Voina mergea cu ei
Pe cai iuţi şi porumbei ;
Iară mîndra-i rămînea,
Rămînea ca vai de ea !
Supărată, amărîtă
Ca o floare dogorîtă,
Tinereţea ei pierea,
Ca lumina se topea,
Ca lumina cea de ceară
Cînd bate vîntul de-afară.
Se bocea, se tînguia
Şi din ochi amar plîngea,
La fereastă se punea,

Toată ziua se uita
Doară Voina s-a-nturna.
Dimineaţa pe răcoare,
Cînd răsare sfîntul soare,
Pe cel plai, pe cea vîlcea
Toţi voinicii se ivea,
La hotar se-nţepenea
Şi de luptă s-aprindea,
Tunurile duruia,
Săbiile îmi sclipea
Şi de sînge se roşea,
Corbii grămadă buia,
Peste taberi se-nvîrtea
Şi cu groază croncănea,
Mulţi voinici frumoşi cădea,
Numai Voina rămînea ;
Amărît în loc şedea
Pe spatele murgului
În sîngele turcului,
Tot în sînge pîn' la brîu,
Că cura sînge pîrîu !
Cîţi oşteni au mai scăpat
Toţi acasă mi-au plecat,
Numai Voina rămînea
El acasă nu mergea,
Numai calu-şi trimitea.
Voinicii cari se duceau
Cînd acasă ajungeau,
În căile lor ieşeau
Fete albe, tinerele,
Pe obraz cu lăcrămele,
Pre feciori mi-i apuca
Şi în brațe mi-i strîngea.
Toată fata cunoştea
Pre drăguţul, ce iubea,
Pe sclipetul armelor,
Pe bumbii doloamelor
Pe schinteaua cailor.
Dar cea fată albă, blîndă,
Cu inima de dor frîntă

În deşert în cale sta
Căci drăguţu-i nu sosea,
Numai murgul singurel
Obosit ca vai de el !
Vinea-ncet şi schipătînd
Şi din gură rînchezînd,
Cu şeuţa pe sub foale,
Cu frîu galben în picioare.
— Dai murgule, dragul meu,
Ce rău-i pe capul tău ?
Coama-i cruntă,
Şaua-i ruptă,
Vai, cum vii tu de la luptă !
Spune-mi murgule curat,
Badiul unde mi-ai lăsat ?
— Eu stăpînul mi-am lăsat
La hotarul încruntat,
Tot în sînge pînă-n brîu,
Că sîngele me pîrîu !
Mîndruţa se jeluia,
Din suflet adînc ofta
Şi din grai aşa grăia :
— Fă-mă, Doamne,-n mila ta,
Fă-mă-o roică
Păsăroică,
Ca să zbor cu dorul meu
Unde trage Voina-n rău,
Să-l mai poci vedea o dată,
Căci mi-i irima săcată
De jele nestîmpărată.
Bine vorba nu găta,
În pasere se schimba,
Şi pe sus se rădica,
Şi ca gîndul se ducea
Şi la bade-i ajungea,
Voinicul cum o vedea
Cu glas de dor îi zicea :
— Dali, dragă păsărea,
Doară eşti din ţara mea ?

Doară glasul tău mi-aduce
De la mîndra vorbă dulce ?
Mitutica păsărea
Peste cap se întorcea,
Fată albă se făcea,
Şi pre Voina mi-l scotea
Din sîngele închegat
În care zăcea-mplîntat,
Apoi ei se sărutau
Şi acasă se-ntorceau.

RĂSCUMPĂRAREA VOINICULUI

Suflă vîntul
Romonul,
De ce-l suflă, de-acea-nfloare...
Voinicul piere-n prinsoare,
Cu mînuri în legătoare
Şi cu fiare pe picioare.
Mers-au părinţi
Cu arginţi,
Să-l poată răscumpăra,
Domnii zic că nu l-or da.
Mers-au fraţi
Cu bani laţi,
Să-l poată răscumpăra,
Domnii zic că nu l-or da.
Merge-o fată fecioriţă
Cu inelaş de credinţă.
— Dragul meu, Todor birău,
Sloboziţi drăguţul meu !
— Vinde-ţi, fată, mărgelele
Şi dezbate tu ferele,
Vinde-ţi, fată, primuţa
Şi descuie temniţa,
Că drăguţul ţi l-om da !

N O T E*

BRADUL (p. 55)

1 *Ca şi frunzuliţa-n plopu.*

U final din plop, în contra uzului, se pronunţă aci întreg, pentru completarea metrului. Aceasta este una din numeroasele excepţiuni şi licenţe, ce-şi permite prozodia poeziei populare. Pe lîngă armonioasele rime, cu care românul ştie să încunune improvizările sale poetice, el întrebuinţează cu mulţumire şi rime mai puţin sonore, mai puţin regulate, ceea ce demarcă gustul estetic al poporului, de a pune mai mare pond pe idei, imagini şi comparaţiuni, decît pe rime.

2 *...dărăburească.*

Dărăburesc este identic cu *bucăţesc*. *Dărăburesc* e format din *dărab* (bucată) cuvînt străin, adoptat de la unguri.

3 *...roşteie.*

Roştei este un fel de leasă, în miniatură, ce supleneşte uşa la intrări mai mici. Sînt case ţărăneşti, prevăzute şi cu uşă şi cu roştei ; uşa dinlăuntru, roşteiul dinafară.

---

* Notele şi precizările aparţin lui Miron Pompiliu.

TUDORIȚA ȘI MOȘNEAGUL (p. 57)

1 *Olurele zuruind.*

Ol, olurel : ulcior. Această notă îmi oferă ocaziunea de a atinge, pe scurt, spiritul viu de industrie, ce se manifestă la românii crișeni, cu deosebire, la cei din valea Crișului-Negru Pe de o parte, îngustele țarini mănoase, ce ocupă văile și șesurile de prin codri și dealuri, care țarini nu sînt în stare a satisface pe deplin, cu rodurile lor, lipsele țăranilor ; pe de altă parte, poziția cea muntoasă și numeroasele dealuri și coline de lut ; încă din vechime au dat naștere unei industrii remarcabile. Vasele de lut ale românului crișan se transportă pînă pe la Dunăre, în Ungaria și pînă în fundul Banatului. Cuțitele, coasele, secerile și securile făurite de țăranii români sînt foarte căutate ; apoi fără scîndurile, lețurile și alte lemne trebuincioase pentru construirea caselor, care constituie o importantă ocupațiune a unor sate din munți, industria ar fi lipsită de un avantaj de mare considerațiune. Să mai adăugăm la acestea renumitele manufacturi ale sumănarilor, cioreci, sucmane, foarte căutate pentru trăinicia și forma lor plăcută, și nu vom greși dacă afirmăm că românul crișan este destinat a avea un rol de frunte în dezvoltarea industriei noastre.

2 *Cizme roșii tropotind.*

Cizmele roșii, așa-numite „de cordovan“, sînt una dintre frumoasele podoabe de sărbătoare, ale nevestelor și copilelor crișene. Crăciunul și mai ales Paștile sînt pentru fete sărbătorile cele mai așteptate și mai iubite, deoarece de aceste zile însemnate și înveselitoare, părinții le cumpără cizme roșii, cu care se mîndresc la joc, ca cu niște comoare nestemate.

3 *...găzdac.*

Acest cuvînt, luat de la unguri, însamnă : bogat.

4 *Batăr.*

Însemnează : măcar.

MUSTRAREA FETEI (p. 60)

1 *Porumbù*

Un caz de licenţă poetică, asemenea celui din balada *Bradul.*

2 *Iarbă şovărcoasă.*

Şovar înseamnă papură ; *iarbă şovărcoasă :* iarbă crescută pe baltă la un loc cu şovar tînăr şi cu pipirig.

MARCU ŞI TURCU (p. 62)

1 *Tot copul.*

Cop este o măsură cam de mărimea unei oca.

2 *Felea.*

Fele este jumătate de cop.

NEVASTA FUGITĂ (p. 65)

1 *Husoş.*

Husoş : sfanţ ; cuvînt luat de la unguri.

2 *Groşiţă.*

O monetă de aramă ieşită din uz ; ea făcea trei creiţari vechi austrieci.

GHEORGHIŢĂ ŞI MIREASA LUI (p. 68)

1 *Orădiii.*

Oradea sau Urbea-Mare este un oraş situat pe malurile Crişului-Repede [...]. În apropierea lui se văd şi astăzi grămezi de ruine rămase din cetatea şi castelul ducelui Bihorului, Menumorot, care domnea peste Crişana pe timpul intrării ungurilor în ţară, unde se află astăzi.

Orădiii în loc de *Orădii* este un genitiv excepţional, uzitat des în cîntecele crişenilor.

2 *Me...*

Adică : merge. Latinul încă are acest verb şi tot cu acelaşi înţeles : *meo-are.*

3 *Andălia.*

Pleca, pornea. Italianul zice *andare,* spaniolul *andar,* francezul *aller.* De unde se vede lămurit, că *andălesc* este un cuvînt strămoşesc, din care s-a făcut ungurescul *indulni.*

4 *Nu-ntra-n casă nechemat,*
Nu be păhar ne-nchinat!

Aceste două şire fac aluzie la unul dintre cele mai principale obiceiuri ale românului crişan, relativ la propriile sale relaţiuni sociale. Se oglindeşte aici o lege de precauţiune, ce nu este impusă nimănui, dar care, ca obicei tradiţional, înrădăcinat în natura românului, se păzeşte cu mare luare-aminte.

Intră în casa cuiva, cînd eşti invitat din bunăvoinţă şi prietenie, dar fereşte-te a intra la cineva numai aşa, de flori de cuc, căci cine ştie în ce urmă poţi să calci ?!

„*Nu be păhar ne-nchinat.*" Vasăzică să bei numai după ce îmbietorul îţi închină cu sinceritate şi nefăţărnicie şi după ce a băut dînsul dintîi. Această urmare ţăranul o numeşte omenie şi bună-cuviinţă. Faptul însă se bazează pe alte considerente, care se simt în suflet şi care nu se denunţă decît foarte rar, într-un ton glumeţ. Românul adică, în naivitatea sa, nu e sigur, dacă închinătorul n-a amestecat băutura cu otravă sau n-a pocit-o cu vrăji şi farmece periculoase.

5 *...bai n-avea.*

Nu-i păsa. Se arăta indiferent. N-avea grije. *A picat un mare bai pe capul meu,* adică un necaz, o belea mare.

6 *Berea.*

Timpul imperfect al verbului *beu,* format din infinitivul lung *bere.* De asemenea se întîmplă şi cu auxiliarul *vreu,* uzitîndu-se în imperfect forma : *vreream.*

7 Cu cununa rugului
Să n-am traiul pruncului.

Cînd se săvîrşesc cununiile la românii crişeni, preotul, în mijlocul ceremoniilor, aşază pe capetele mirilor două cununi, făcute din crenguliţe de pomi roditori, cu deosebire de prun. Aceste cununii au forma unui cerc, şi poartă numele de *„cununi de nuntă“*. Apoi dacă juna pereche este lovită de nenorociri şi necazuri, precum ni se arată în balada de faţă, se zice c-au fost cununaţi cu cunună de rug, atribuindu-se astfel rugului o afinitate şi legătură mistică cu nefericirile şi aspra soartă a vieţii, sau din cauza ghimpilor săi, sau din cauza pietrosului şi sterpului loc, unde creşte.

„Să n-am traiul pruncului.“ Adică fără a gusta plăcerile şi dezmierdările, ce oferă omului viaţa tînără, traiul de nevastă.

8 *Duă*
văduă.

Crişanul pronunţă *duă, văduă,* apropiindu-se prin cazul din urmă mai tare de latinul *vidua.* În cărţile vechi româneşti, d. e. în *Cazania* lui Varlaam, se găsesc de asemenea acele două forme.

IION BRAD ŞI SORO-SA (p. 73)

1 *Să-mi dai mi pe soro-mea.*

Cel ce mi-a spus acest cîntec bătrînesc a exprimat întreg pre *i* din dativul de pronume personal al versului notat.

2 *Iar luceferii diplaşii.*

Diplaş înseamnă lăutar. Pentru lămurirea înţelesului acestei comparaţii admirabile trebuie să se ştie că românii aduc la nunţi de comun numai doi lăutari, unul primaş, celălalt secundant.

PASĂREA STRĂINĂ (p. 75)

1 *...strină.*

În loc de străină : uz provincial.

2 *...me hășea.*

Hășesc : alung, gonesc. Acest cuvînt se aplică numai la zburătoare. *Hăși :* fugi !

3 *...birăul.*

În părțile unde românii trăiesc înpreună sau în apropiere cu ungurii, numesc pe primar : *birău.*

4 *...chitită.*

Chitit : bine întocmit, împodobit.

5 *Țănăros.*

Om țănăros : om fudul, încrezut.

6 *Fi-ua.*

În loc de *fi-va.*

GHEORGHE (p. 77)

1 *Ghindisește.*

Chindisesc : cos cu flori, cos la gherghef, brodez.

2 *Hăngherașul.*

Înseamnă : călău.

FATA RADULUI (p. 80)

1 *Solnoc.*

Un oraș unguresc pe malul Tisei, în partea Pestei.

2 *Horește.*

Românii crișeni numesc strigăturile, ce întovărășesc dansurile lor, descîntături. La dînșii horă înseamnă o melodie duioasă, o doină ; de aci *horesc :* cînt de dor și jale.

3 *Nime-n lume*
N-o aude.

Acest pasaj se află întrebuinţat foarte des în improvizările poetice narative ale românului. *Lume, aude* par a nu oferi auzului nici un fel de consonanţă, care să indice existenţa rimei ; cu toate acestea, *lume, aude* rimează împreună, pe baza identităţii vocalelor. E de observat numai că asemenea cazuri de rimă, obişnuite de comun în versificarea unor naţiuni, vin foarte rar în poezia română.

4 *D-oi !*

Este o exclamaţie de duioşie. De asemenea natură e şi *Dolemi de mine,* ce se aude pînă astăzi în limbajul crişenilor.

5 *În butul dragostei mele.*

În butul meu : în ciuda mea, în mînia mea.

6 *Ci horesc de-aleanul meu.*

Alean în sens propriu înseamnă duşman, voitor de rău. *De-aleanul meu :* de necazul şi amarul meu.

7 *Bănatul.*

Bănat : cuvînt luat de la unguri, exprimă ideea de dor şi melancolie.

GIURGIU (p. 82)

1 *Florile au oborit.*

Obor înseamnă : scutur, dau jos.

2 *I-o căst...*

În unele părţi ale Transilvaniei se aude *căst, văst,* în loc de căzut, văzut.

3 *Doar în cale ţ-a ieşit*
Pricolici afurisit ?

Una dintre numeroasele fiinţe mitologice, create de fecunda fantezie a românului, este *tricoliciul* sau *pricoliciul*, după cum se numeşte în unele părţi peste Carpaţi. Tricoliciul se face dintr-un om cu coadă, om dedat a face rău, îngropat în păcate şi crime, prin întoarcerea de trei ori peste cap. Un asemenea om transfigurat are în crezarea poporului chipul de lup. Tricoliciul se suie la codri, adună turme de fiare sălbatice şi punîndu-se în fruntea lor le conduce în plaiuri şi crînguri, pentru a da năvală între vitele ce se află la păşune.

4 *Dar n-a fost şerpe, bălaur,*
Ci un mîndru brîu de aur.

Într-o variantă, găsită la Criş, în locul acestor şire de culminaţiune, găsim următoarele versuri, nu de mai puţină frumuseţe şi însemnătate :

Mîna-n sînul lui punea,
Galbeni şi taleri scotea.

FECIORUL ŞI PEDEPSIREA MAICĂ-SA (p. 89)

1 *Numai sora soarelui*
Şede-n poarta raiului
Caută loc sufletului.

Sora soarelui, după crezarea populară, este o femeie de minune : frumoasă, inocentă, fermecătoare şi amoroasă. Cu această creaţiune gingaşă se aseamănă în poveşti zînele şi copilele de crai şi împăraţi. Ea se ţine de numeroasele şi poeticele rămăşiţe ale mitologiei antice, ce s-au păstrat pînă astăzi în închipuirea poporului nostru, şi ne aminteşte de Apolo şi Diana sau Luna. Viul tablou cu sora soarelui ce şade în poarta raiului şi caută locul sufletului pare a fi un misterios amestec de mitologie păgînă şi de credinţe creştine, pentru a cărui lămurire precisă se cer cunoştinţe perfecte în mitologia noastră populară.

2 *Biraie.*

Pluralul de la *birău. Biraie :* funcţionarii comunali.

3 *Cu ce focare-oi avea!*

Idiotism. Astfel se zice : *Ce foc să-ţi dau ; Date-ai focului să te fie ; Bată-te focarea ta* etc.

4 *Da o coage.*

Da are cam înţelesul lui *dar.*

5 *Irima.*

În loc de *inimă :* provincialism.

6 *Iobagii din iobăgie.*

Iobag : clăcaş, om fără moşie şi drepturi, supus proprietarului.

Această baladă are o mulţime de variante, răspîndite în toate părţile. O asemenea variantă începe astfel :

Frunză verde cărugele,
Gele-i, Doamne, cui-i gele,
Gele-i, Doamne, l-un crăiuţ,
Că s-o-nsurat tănăruţ,
Că Vinerea fu făcut,
Sîmbătă fu botezat,
Duminică cununat,
Luni la tabăr-a plecat.
Etc., etc., etc.

şi se sfîrşesc cu aceste şire :

Crăiuţ din gură găia :
— Dali, maică, draga mea
Hai cu mine pîn-afară
Să-ţi arăt steaua de sară!
Afară mă-sa ieşea,
Crăiuţ suliţa prindea
Şi în sus o azvîrlea,
La maică-sa-n cap cădea.

Din o altă variantă, aflată pe malul Mureşului, în Ardeal, merită a fi reprodusă încheierea, ce sună aşa :

Ai noroc că-mi ești măicuță,
Că te-aș lua de cosiță
Și te-aș purta pe uliță,
Și-aș lua sbiciu-ntr-o mînă
Și te-aș bate-o săptămînă.

FATA RĂUTĂCIOASĂ (p. 93)

1 *...mărmăzel.*

Vin mărmăzel : vin de culoare purpurie.

2 *...a' să beu.*

O prescurtare din *adă,* adică : dă-mi, să-mi aduci. De asemenea natură e și *aù* în loc de auzi.

3 *Viața i s-a ciuntat.*

A ciunta : a tăia, a sfîrși.

Această baladă încă are o mulțime de variante. Una din ele se începe astfel :

Pe cele șetri-nchitate [1]
Sînt două frunzuțe late,
Dară nu-s frunzuțe late,
Ci-s două fete suroate [2]*,*
Una-i fată de găzdac
Ceialaltă de sărac.
Un voinic cu mustețele
Trece chiar pe lîngă ele.
Cea găzdacă mi-l privește
Și din grai așa-i grăiește :
— Vină la părinții mei,
De nevastă să mă iei,
Că ne-or da ce-om cere noi,

---

[1] *Inchitat :* îmbinat, alăturat.
[2] În idioma crișenilor legătura de prietenie se exprimă prin cuvintele *fărtăție* și *surăție.* Bărbații și feciorii se prind fărtați, muierile și fetele suroate. Fărtatul este al doilea frate, suroata a doua soră.

Un pluguț cu patru boi,
Pecurar cu multe oi.
— Ba io, fată, nu te ieu,
Că mi-am pus în gîndul meu
S-aleg în fete sărace,
Că de-a fi lumea pe pace
Noi pluguț și boi ne-m face ;
Dar de m-oi socoti bine
Poate te iau și pre tine,
De-i face pe gîndul meu,
Să omori pe frate-tău !
Etc., etc., etc.

PRUNCUL ȘI FATA ȚAGULUI (p. 99)

În fond această baladă este identică cu *Nița și Petru Banului.* Motivul, pentru care le publicăm pe amîndouă, este de a prezenta cititorilor un exemplu, cum același sujet, aceeași îmtîmplare este tratată în moduri diferite, rezultînd astfel numeroase variante, ce se deosebesc de olaltă numai prin particularitățile limbajului și prin puține modificări neesențiale.

1 *Marhă.*

Cuvînt luat de la unguri, înseamnă : vită.

2 *Vică.*

Vică : dimerlie.

3 *Opt căntule*
De pițule.

Căntulă este un vas făcut din lut. *Pițulă :* o monetă austriacă de argint, ce face 10 creițari.

4 *Custa.*

Cust : trăiesc.

5 *La stătură șugărel.*

Șugărel : ca raza de soare, mlădios, deliu.

6 *Chepenagul.*

Înseamnă : manta.

7 *Mintia*
Brădia.

Mintie, iarăşi manta. *Brădie :* jumătate de vică.

MOARTEA DRĂGUŢEI (p. 102)

1 *Tenchiul.*

Tenchi : porumb.

2 *Chinzuitor.*

Înseamnă : torturător.

VI. POESII POPULARE DE PESTE CARPAȚI

BADE, PE CÎND...

Bade, pe cînd nu iubeam
Unde mă culcam, dormeam,
Dar de cînd eu te iubesc
N-am cap să mă odihnesc.
Pînă nu te-am cunoscut
De pat moale n-am ştiut,
Mă culcam pe cărămidă
Pe vatră la foc în tindă
Şi mă sculam mulţămită ;
Dar acum amar de mine
Ori ce-oi face nu mi-e bine,
Pun capul pe pat de pene
Şi-mi pare că-l pun pe lemne.

PLECAREA

Tu te duci, bade, sărace,
Dar cu dorul tău ce-oi face
Că mă arde şi mă coace ?
Bădişor ia-mă călare
Pe murguţul dumitale.
De ţi-a cădea cu ruşine
Fă-mă brîu pe lîngă tine,
De ţi-a părea brîul greu
Fă-mă lumină de seu,
De ţi-a fi că m-oi topi
Şi de mine te-i lipi
Fă-mă lumină de ceară
Şi mă pune subsuoară,
Că pe unde-i înnopta
Eu frumos ţ-oi lumina
Şi de cină ţ-oi gata.
Cînd vei rîde
M-oi aprinde,
Când vei plînge
Mă vei stinge.
Cineva de te-a-ntreba,
Voinicele, dumneata
Ce-i cu lumina asta,
Bade, tu să-i spui aşa :

„Asta lumină-i o stea,
Mîndruţa din ţara mea.
Asta-i lumină de ceară,
Mîndruţa dintr-a mea ţară,
Asta-i lumină de seu,
Mîndruţa din satul meu.“

SPUNE, MÎNDRĂ...

Spune, mîndră, maică-ta,
Să-şi închidă uliţa,
Tot cu lin şi cu pelin,
Să nu ne mai întîlnim,
Să ne-ntîlnim rareori,
Toată ziua de trei ori,
Şi s-o-nchidă tot cu glaje [1],
Că de mine nu s-a sparge ;
Numai sîmbăta o dată,
Duminica ziua toată.

---

[1] *Glaje* înseamnă sticlă (M. P.).

FLORICICĂ...

Floricică din poiană,
Astă-iarnă era iarnă
Şi ningea de prăpădea,
Şi badea la noi venea.
Floricică foaie-amară,
Acuma-i vreme de vară,
Acuma-i bine şi cald
Şi bădiţa ne-a uitat.

LA FÎNTÎNĂ

La fîntîna cerbului
Iată boii bădiului
Şuierînd el trage apă,
Şi frumoşii boi adapă,
Nu-i adapă de setoşi,
Ci-i adapă de făloşi.
    La juguri,
    Cu ciucuri,
    La restaie
    Ţingălaie [1],
    La tîngele
    Cărugele [2].
— Dragul nanei [3] bădişor
Dac-ai face pe-al meu dor,
Cînd vei trece pe la noi
Pune clopote pe boi,
Pune, bade, pe toţi şase

---

[1] *Ţingălău :* clopoţel (M. P.).

[2] *Cărugele* sînt o floare de grădină foarte favorită a românului. Pe aici (în Moldova, V. N.) această floare de culoare galbenă poartă numele de *Vîzdoagă* (M. P.).

[3] *Nană* peste Carpaţi şi mai ales în părţile Crişurilor se zice la fete şi neveste în loc de *lele* (M. P.).

În şinore de mătasă,
S-audă nana din casă,
Că de-a fi nana pe moarte
S-a scula în două coate ;
Că de-a fi nana pe foc
S-a trage pîn' la obloc [1].

---

[1] *Obloc :* fereastră (M. P.).

SPUNE-MI...

— Spune-mi, mîndră, ce gîndeşti
De la faţă-ngălbineşti,
Şi veselă-n veci nu eşti ?
Spune-mi mîndră ce ţi-e gîndul
De ţi-e faţa ca pămîntul
Şi cu ochii caţi mormîntul ?
— Bucuros, bade, ţi-aş spune,
Dar mi-e frică şi ruşine...
Sînt cu gîndul tot la tine !

Convorbiri literare, V,
1 nov. 1871, nr. 17, pp. 295—296.

CERCEII ŞI MĂRGELELE

Frunză verde izmă neagră,
Vine badea fără treabă
Şi cu glas de dor mă-ntreabă,
Mă întreabă de cercei :
— Cine-a dat banii pe ei ?
— Cui i-e drag de ochii mei.
Şi mă-ntreabă de mărgele :
— Cine-a dat banii pe ele ?
— Cui îi plac buzele mele.

FECIORUL FERMECAT

Ce s-aude scîrţîind
Şi pe drum încet venind ?
E un car cu patru boi
Încărcat de păpuşoi ;
Dar în car cine-i culcat ?
Un bădiţă mort de bat !
Da nu-i bat de beutură,
Ci de rea fărmecătură.
Şi cine l-a fărmecat
Minţile de i-a luat ?
O copilă din Banat
Cu trei maci din trei grădini,
Cu apă din trei fîntîni,
Cu aşchiţă din portiţă,
Cu pămînt de sub temniţă,
Cu pană de liliac,
Ca să nu-şi mai dea de leac,
Şi să n-aibă alinare,
Ca Dunărea cînd e mare.

UN DOR DE JUNIE

Frunză verde măgheran,
Cînd eram eu junişan,
De plecam prin sat cîntînd
Şi din buze fluierînd,
Care mîndră m-auzea,
Grabnic focul îl făcea
Şi luminele-aprindea ;
Dar de cînd m-am însurat
Serile plecînd prin sat,
Iar cu dragoste cîntînd
Şi din buze fluierînd,
De m-aude vreo fată
Potoleşte focu-n vatră
Şi lumina stinge-ndată.

OMUL DRAG ŞI OMUL URÎT

Pentru omul ce mi-e drag
Cale n-am şi cale-mi fac,
Pentru omul ce-l urăsc
Cale am şi nu pornesc.
Pentru badea ce mi-e drag
Multe rabd şi multe trag,
Pentru care mi-e urît
Eu nu rabd nici un cuvînt,
Dar vai, badea ce mi-e drag
Nu-mi face tină pe prag [1] ;
Pe cînd cel ce mi-e urît
Face-mi tină pînă-n gît.

---

[1] *Nu-mi face tină pe prag*, expresiune figurată, ce are sensul : nu vine de fel la mine (M. P.).

JALEA ÎNSTRĂINĂRII

Frunză verde lemn uscat,
Mult măicuţă te-am rugat,
Să ţii zile pentru mine
Să mă dai în sat cu tine.
Dar tu, maică, n-ai ţinut,
Peste deal eu am trecut,
Am trecut dealul cu spini
Vai ! la satul de străini,
Am trecut valea cu flori
Vai ! la sat fără surori ;
Tu nu vezi sara ce cin
Toată noaptea cum suspin,
Dimineaţa ce prînzesc
Peste zi cum mă topesc...
Ah ! în satul maicei mele
Apa n-o cunoşti din miere,
Dar în satul cu străinul
Ea-i amară ca veninul !

NEVASTA ZBURDALNICĂ

Astă lună nu e bună,
Că mi-e nevasta nebună,
Ştie focul ce gîndeşte
Toate vasele zdrobeşte ;
Îmbl, -aleargă, se-nvîrteşte,
Uşile turbat izbeşte.
Frunză verde poamă rea,
Bici de foc muierea mea
Eu zic una, alta ea,
Eu zic dulce, ea amar,
Eu cer apă, ea-mi dă jar,
Eu zic cald, ea zice frig
Şi-n potrivă n-am să-i strig,
Doamne, ce-am păcătuit
De-am ajuns aşa căznit ?
Poate-am fost fără vedere
Cînd o luai de muiere,
Sau de mic am fost ursit
Ca să fiu nenorocit ?
Nu ştiu ce să mai gîndesc,
Unii oameni chiar vorbesc,
Că eu cînd m-am cununat
Aş fi fost mai mort de bat.

BĂRBATUL URÎT

Lele cu bărbat urît,
Leagă-i o funie de gît,
Şi te du la tîrg cu el
De mi-l vinde frumoşel,
Dar nu-i pune preţul mare
Doară-l cheltueşti pe cale,
De ţi-a da treizeci şi opt [1]
Dă-l cu funie cu tot.

---

[1] Adecă treizeci şi opt florini, lei etc. (M. P.).

NEVASTA ŞI FURCA

Aş fi bună şi voinică
Însă furca de nimică
Traiul meu amar îl strică ;
De mă pun să dorm un pic
Ea nu mai lucră nimic,
N-aibă tihnă-n ceea lume,
Cine-a născocit-o-n lume !
Mă dusei la mănăstire
Să-mi mai treacă de trudire,
Însă vai, pe urma mea
Iat-o alergînd şi ea,
Bat-o Precesta căţea !
Cînd icoanele cinsteam
Şi la ele mă-nchinam
La brîu furca o simţeam,
De vream să mă uit la sfinţi
Ea-mi umplea ochii de cîlţi.
Mă-ntorsei pe vale-n sus,
Iată şi bala [1] de fus
Ca un priznăr sfîrăind
Înaintea mea sărind...

---

[1] Cuvînt ce exprimă dispreţ şi urîciune, se întrebuinţează mai cu seamă în legătură cu alte substantive, cum se arată în exemplul de faţă (M. P.).

Vai de mine ce să fac,
Că nu ştiu unde să scap ;
Văd că nu-i loc de scăpat
Decît crîşma dintr-alt sat.

VINUL ŞI PĂLINCA [1]

Mă dusei la Dobriţin
Mă-ntîlnii cu sfîntul vin
Şi mă-ntorsei pe la Tinca
Unde găsii şi pălinca,
Vinul mi-e frate-de-cruce
Iar pălinca soră dulce!
Pălincă, buleandră rea,
M-am jurat că nu te-oi bea,
Da văzănd pe alţii bînd
Mă pusei şi eu la rînd.
Astăzi beu pe sănătate
Mîne-mi ieu desagii-n spate,
Şi pe drum ciulit mă ieu
Lăsînd murgu-n locul meu.
Vinule, măria-ta,
Dacă nu te-ai supăra
Eu cu bine te-aş ruga :
Aşa rău să nu mă porţi
De mă faci de rîs la toţi,
Dacă ţie mă supun
Şi te beau că eşti pre bun,

---

[1] *Pălincă* **se zice** la rachiu în părţile unde românii stau în contact cu ungurii (M. P.).

Tu mă faci că sînt nebun ;
Dacă las voia să-ţi faci
Şi te beau, că mult îmi placi,
Tu de haine mă dezbraci.

BLĂSTEMUL MÎNDREI

Ajungă-te, bade, ajungă
Chin și supărare lungă,
Dorul, care mă alungă.
Ajungă-te-un dor cu drag,
Să stai toată ziua-n prag,
Să te legeni ca un steag,
Cînd va fi pe la ugină [1]
Să te-aprinzi ca o lumină
Și să arzi cu pară plină ;
Să te topești de cu sară
Ca lumina cea de ceară,
Cînd bate vîntul de-afară ;
Cînd va fi la miazănoapte
Treacă-te sudori de moarte
Și junghiuri neîmpăcate,
Iar soarele luminat
Să te afle răsturnat
Pe o scîndură de brad.

---

[1] *Pe la ugină :* pe la toacă (M. P.).

MĂ DUSEI...

Mă dusei în păduriţă
Dup-un fir de romaniţă,
Mă coborîi pe-o vălcuţă
Şi găsii una micuţă.
Lăsai mica să mai crească
Şi frumos să înflorească.
Cînd mersei a doua oară
Cu dor lung la inimioară
Aflu mica înstrăinată
Şi cîrpa [1] mea lepădată.
Atunci din ochi lăcrămînd,
Din inimă suspinînd,
Mă suii în jilţiuaş
Şi-mi făcui un tilincaş,
Cînd prinsei a tilinca
Fetele se aduna ;
Toate fetele sosea,
Numai mica rămînea.
Şi luai tilinca iară,
Şi strigai a doua oară,
Şi pe pajiştea cea verde
Strînsei oaste de neveste ;

---

[1] *Cîrpă,* de regulă, înseamnă învelitoare de cap, aci însă are sensul de basma (M. P.).

Văzui pe mica venind
Cizme roşii tropotind,
Poale albe sfîrăind,
Zadia [1]-n vînt fîlfăind.

---

[1] *Zadia :* şurţ dinainte (M. P.).

MĂ-NSURAI...

Mă-nsurai să-mi iau muiere,
Luai muma mumei mele.
Cînd o văd la foc şezînd
Parcă văd ursul jucînd,
Cînd o văd în gura şurei
Parcă văd muma-pădurei,
Stau să iau muchea securei,
S-o lovesc în cerul gurei.
Cînd o văd nepieptănată,
Parcă-i boghia [1] negreblată ;
Cînd iese în capul gol,
Fug vacile prin ocol
Şi viţeii mai nu mor,
Că gîndesc că-i boala lor.
Cînd s-apucă de ţesut
Să vedeţi ce n-aţi văzut.
Printre iţe, printre spată
Paóte-o iapă împiedecată !
Gîştele cu puii lor
Fac pe pînză ciorobor [2],

[1] *Boghie :* căpiţă mică de fîn (M. P.).
[2] *Ciorobor :* larmă, zîzanie (M. P.).

Pe sulul cel dinapoi,
Patruzeci de lătunoi [1]
Iar pe cele dinainte...
Dracul le mai ţine minte.

Convorbiri literare, V, 1 iunie 1871, nr. 7, pp. 113—116.

[1] *Lătunoi :* încîlcituri de fire (M. P.).

CÎNTECE

I

Părăuaş cu apă rece
Pe la poarta maicii trece,
Ieşi maica să se spele,
Văzu că-s lacrimi de-a mele
Şi nu se putu de jele.

II

Pleacă-ţi, codru, vîrfurile,
Să mai văd eu cîmpurile
Pe unde-am fost cu oile,
Şi-ţi ridică poalele
Să mai văd cărările,
Unde-am umblat cu caprele.

III

Cînd bădiţa m-a iubit
Cu-amîndoi ochi am dormit,
Cînd bădiţa m-a lăsat
Cu-amîndoi ochi m-am uitat.

IV

Cît era mîndra pe-aici
Zilele erau mai mici,
Dar mîndra s-o depărtat
Zilele s-o-ndelungat.

V

Pe margine de pămînt,
Merge badea sămănînd
Şi din gură cuvîntînd :
„Să te faci, grîule, faci
Şi să stai la săcerat
Ca mîndra la sărutat,
Şi să stai şi la-mblătit
Ca şi mîndra la iubit."

VI

Jele-i, Doamne, cui-i jele,
Jele-i, Doamne, codrului
De armele Iovului,
Că le plouă şi le ninge
Şi n-are cine le-ncinge.

VII

Tot aştept doar a-nturna
Badea-meu de undeva,
Tot mă uit doar a veni
Badea-meu de unde-a fi.

VIII

Picat-au frunza din faţă,
Picat-au, rămas-au rară,
Dară cît va rămînea,
Pica-va de jelea mea.

IX

Fire-ar dată Dumnezeu,
Să se ia care li-s dragi,
Fire-ar iarna frunză-n fagi,
Dar să eu cari li-s urîţi,
Fagii iarna-s potoliţi.

X

Jelui-m-aş şi n-am cui,
Jelui-m-aş codrului,
Codru-i jalnic ca şi mine,
Că nici frunza nu-i rămîne,
Numai goale clomburele,
Să le bată vînturi grele,
Vremile, vînturile
Ca pe mine gîndurile.

XI

Hai, mîndră, să ne luăm,
Că noi bine sămănăm
Şi la ochi şi la sprincene
Ca doi porumbei la pene,
Şi la ochi şi la uitat
Ca doi porumbei la pene,
Tu n-ai tată, eu n-am mamă
Amîndoi sîntem de-o samă,
Tu n-ai fraţi, eu n-am surori
Amîndoi ca două flori.

XII

De la Mureş pîn' la tău,
Ard două lumini de său,
Ziua plouă, noaptea ninge,
Nime nu le poate stinge
Făr-inima mea cînd plînge.

Convorbiri literare, X, 1 aug. 1876, nr. 5, pp. 202—203.

VII. BASME

ILEANA COSÎNZANA, DIN COSIŢĂ FLOAREA-I CÎNTĂ, NOUĂ-MPĂRĂŢII ASCULTĂ

Era odată în vremile de demult un împărat. Barba lui albă ca omătul, faţa zbîrcită şi capul său plecat înainte arătau că este un om de o vîrstă foarte înaintată. Trei fete, ce avusese, le măritase după alţi trei împăraţi tineri şi vestiţi în lume, acum nu-i mai rămăsese altă grijă pe cap decît să încredinţeze fiului său stăpînirea ţării.

Bătrînul împărat, simţind că din ce în ce slăbeşte mai mult şi că nu este departe ceasul de pe urmă, chemă lîngă patul său pe fecior şi-i zise : „Fătul meu, mie mi-a sosit ceasul despărţirii de viaţa aceasta, deci înainte de-a închide ochii pentru totdeauna am socotit de bine să te chem, să-ţi dau cîteva sfaturi părinteşti şi binecuvîntarea cea de pe urmă.

Scaunul meu împărătesc rămîne pe sama ta, fii dar înţelept şi cugetă bine cum ai să cîrmuieşti ţara aceasta. Poartă-te cu oamenii ca un stăpîn bun la inimă şi îndurat, ca un tată cu milă cătră fiii săi.

Pe lîngă aceste încă un lucru, dragul tatei ; cînd vei vrea să faci băi vara în apă de rîuri, scaldă-te unde ţi-a plăcea, dar în lacul zînelor, piciorul tău să nu intre. De te va împinge păcatul şi vei lucra împotriva acestui sfat, vei plăti cu lacrimi, cu trudă cumplită şi poate în sfîrşit cu moarte năprasnică neascultarea ta, după cum spun izvoadele că au păţit cîţiva din strămoşii noştri care au fost slabi de inimă şi n-au putut să-şi calce pe dorinţe şi pe slăbiciunile sufleteşti.“

Sfîrşind bătrînul împărat aceste cuvinte, închise ochii şi-şi dede sufletul.

Tînărul fecior de împărat după ce se sui pe scaunul împărătesc cu mare veselie ce ţinu trei zile şi trei nopţi, începu să se puie pe gînduri şi să-şi aducă aminte de cele ce-i spusese tată-său despre lacul zînelor. „De ce să mă fi oprit ? şoptea el cu sine însuşi. Lacul acesta este pe pămîntul împărăţiei mele, cine-mi poate face mie rău cît ţine largul acestei ţări ?" Cîmpul unde se află acest lac, spun oamenii că este ca raiul de frumos, apoi mai spun cei ce au trecut pe acolo că apa este curată şi limpede ca roua dimineţii pe flori şi rece şi răcoritoare în mijlocul arşiţelor de vară.

Tot cu asemenea gînduri îşi bătea el capul zi şi noapte. Cu cît mai des îşi aducea aminte de tată-său şi de poveştile sale, cu atît mai tare creştea în sufletul său dorinţa de a vedea lacul şi împrejurimile lui şi a se scălda în limpezile valuri. Aşa astăzi, aşa mîine, pînă ce într-una din zile, neputînd să mai rabde flacăra dorului, ce-l zădărea necontenit, dede poruncă vizitiului [1] să scoată din grajd doi cai şi să-i înşeie. Împăratul încălecă şi plecă înspre lacul zînelor dimpreună cu vizitiul. Razele soarelui străluceau fierbinte, încît era zăduf mare de grozavă căldură. Dar cînd se apropia împăratul de lac, o răcoreală dulce aburea în faţa lui. Ajungînd acolo ochii lui se încîntă de ceea ce văd : o apă limpede cuprinsă între nişte ţărmuri, pe care străluceau la umbra mestecată cu fâşii de lumină fel de fel de flori mirositoare, pe margini pădure de sălcii pletoase, a căror crengi se plecau şi sărutau faţa apei. Împăratul în grabă se pogoară de pe cal şi s-aşază pe malul înverzit la umbră şi se uită lung pe lacul, a cărui apă de-abia tresărea sub legănarea unui vînt uşurel. Astfel stătu împăratul cîteva minute, apoi se dezbrăcă, cînd vru să intre în apă părea că se sfieşte, punea piciorul şi iarăşi îl trăgea înapoi, aşa sta el în cumpănă, cînd se răpezi şi se văzu înotînd prin lac.

După ce ieşi şi se îmbrăcă pe pajiştea cea verde cu flori, se ivi împrejurul său suflarea unui vînt încetişor, care îi aduse un somn adînc. După aceasta numai ce răsare din sînul valurilor o femeie cu părul lung de aur, cu faţa rumenă ca tran-

[1] În original : *vezeteului* (V. N.).

dafinul şi cu braţele albe ca lăcrămioarele ; o zînă înaltă la statură şi frumoasă, încît la[1] soare te puteai uita, iar la dînsa ba. Ridicîndu-se pe mal, se aşează lîngă tînărul împărat şi prinde a-l săruta pe faţă şi pe ochi cu dragostea cea mai înfocată. Se sărută o dată, de două ori, de zece ori, de o sută de ori, şi împăratul nu simte nimic, somnul greu îl ţine înmărmurit ; îl cuprinde în braţe şi îl dezmiardă, oftînd din tot sufletul ei, şi împăratul nu se poate trezi. Atunci zîna cu ochii lăcrămaţi îl părăseşte, se lasă de pe mal în apă şi se face nevăzută, rămînînd în urma ei, pe faţa lacului, numai nişte cercuri tremurătoare de apă, ce din ce în ce se măreau, pînă ce se risipeau în depărtare.

Într-un tîrziu împăratul îşi deschide ochii de-abia, se uită cam speriat împrejurul său şi răsuflarea îi se pare atît de grea şi de obosită. „Ce visuri grele m-au fost cuprins", gîndi el în sine. Îndată veni vizitiul cu caii păscuţi în trifoiu verde, încalecară şi purceseră către casă.

A doua zi împăratul iarăşi veni să facă baie în lacul limpede al zînelor. După baie îl cuprinse somnul greu ca în ziua cealaltă. Zîna cea cu părul frumos de aur iarăşi se arătă. Se apropie de dînsul, îl sărută, îl alintă cu iubire nesfîrşită, caută prin tot felul de farmece ce ştia ca să-l trezească şi împăratul tot nu se trezi.

Atunci vizitiul, care păscînd caii în apropiere, văzuse cele petrecute, nu se mai putu răbda şi spuse împăratului cum îl cercetează, pe cînd doarme, o fată frumoasă ca soarele, ce iese din fundul apei, cum îl sărută şi cum dînsul doarme dus, fără să ştie nimic despre toate aceste.

Împăratul mişcat pînă în adîncul inimii sale de o asemene veste nemaiauzită, de-abia aştepta să treacă noaptea, să răsară zorile zilei şi să sosească ceasul dulce, care s-aducă zîna lîngă sine. Aşa că mîine pe la vremea obicinuită, împăratul plecă a treia oară să facă baie în lacul zînelor. El se hotărîse a nu dormi de fel de astă dată. Zadarnică fu însă opintirea sa împotriva somnului.

Răsărind zîna din spumele apei şi apropiindu-se de el, prinse a-l săruta şi a-l îmbrăţoşa şi mai cu pornire, ca în celelalte rînduri. Văzînd că n-ajung nimic sărutările ei cu foc,

[1] În original : *pe* (V. N.).

începu să plîngă şi să se tînguiască de răsuna lacul de la o margine la cealaltă şi crengile copacilor se băteau una de alta şi făceau un vuiet ca de vijelie. Pînă şi pietrele s-ar fi muiat de lacrimile şi suspinele ei — singur împăratul sta mut şi ţeapăn ca lemnul. Dacă văzu şi văzu zîna că nu-l poate deştepta, mai moartă de întristare se plecă pe braţele ca împietrite ale împăratului şi grăi suspinînd : „Dacă vei dori să afli de mine şi să mă vezi, caută-mă tu de acum înainte, cu venirea mea s-a sfîrşit !“ Grăind aceste vorbe, scoase inelul de pe degetul împăratului, şi-n locu-i puse pe al ei. Apoi se cufundă în apă şi se duse.

Trezindu-se împăratul, cu inima apucată de bătăi iuţi şi puternice, şi aflînd de la vizitiu de arătarea din nou a zînei precum şi de cuvintele duioase ce grăise ea la despărţire, tăcu molcom şi plecă iute la palat. Pe cale către oraş, uitîndu-se el la mînă, numai ce vede cu mirare un inel străin în locul inelului său. Pe inelul acesta, ce era cu totul şi cu totul de diamant, erau scrise vorbele : „Ileana Cosînzana, din cosiţă floarea-i cîntă, nouă-mpărăţii ascultă“. Împăratul sărută inelul şi se jură că nu se va odihni pînă nu va da de stăpîna frumosului inel.

A doua zi împăratul schimbă în aur şi argint toate bogăţiile sale, apoi împărţi banii pe la săraci, pe la văduve şi pe la oameni neputincioşi, dărui sume mari pe seama bisericilor, iar pentru sine făcu o pereche de opinci de fier şi un baston de oţel şi se luă la drum prin lumea lui Dumnezeu, încotro vedea cu ochii şi-ncotro îl ducea întîmplarea.

Se ducea, se ducea Ionică Făt-Frumos, se ducea cale lungă să-i ajungă, zi de vară pînă-n seară, la inimă foc şi pară. În drumurile sale străine şi îndelungate el întreba şi-ntreba pe cine întîlnea nu cumva a auzit de ţara şi palaturile zînelor şi mai ales de mîndra lumii, Ileana Cosînzana. Pe cine-ntreba, clătina din cap şi da din umere. Unii spuneau că au călcat multe ţări în viaţa lor ş-au călătorit pe multe mări, dar de numele acela n-a pomenit nicăieri pe faţa pămîntului.

Se-ntristă Ionică Făt-Frumos pe răspunsurile oamenilor şi apucă înainte prin pustiuri necălcate de picior de om, prin codri nepătrunşi de razele soarelui, prin cîmpii întinse cu iarbă necosită cine ştie de cînd. Cînd da de munţi, urca stînci ţepişe, primejdioase, şi de pe înălţimile grozave se cobora iar

în văi adînci, încît sta să-i iasă sufletul de oboseală şi trudă. Astfel rătăcea el zi şi noapte fără alinare umplînd pustietăţile cu răsunetele vaietelor şi plîngerilor sale nedomolite.

Cîteodată ajungea pe vîrfuri de munţi, unde se bat norii în capete. Fulgerile şi tunetele înspăimîntătoare nu-i făceau nimic. Vijeliile turbate, care fac de se cutremură şi se zguduie pămîntul din temelii, şi care prăvălesc la pămînt stejarii cei tari şi fagii cei groşi — lăsau neatins pre Făt-Frumos. Alte dăţi el intra în puterea nopţii prin văgăunele şi crăpăturile munţilor, pe unde se află cuiburile şi puii pajurilor urieşe şi-a şoimilor lacomi, şi nu păţea nimic. Moartea fugea de dînsul şi de cumplitele lui suferinţi cu toate că el o dorea şi o chema.

În sfîrşit, după ce colindase el aproape jumătate din lume, cînd de la soare-răsare către soare-apune, cînd de la miazăzi către miazănoapte, ajunse în ţara cumnatului său după care era măritată sora sa cea mai mare. În cîteva zile se văzu la palaturile împărăteşti. De multul umblat fără folos şi priinţă se roseseră opincile cele de fier încît de-abia mai rămăsese o talpă subţirică ca frunza, iar bastonul de oţel era pe jumătate scăzut.

Soră-sa se-ncruci, cînd cunoscu în feciorul cu faţa pierită şi arsă de soare, cu hainele rupte şi coperite de colb, pre mult doritul său frate.

După ce se sărutară şi se strînseră în braţe, fu dus în odaia soră-sa, ce strălucea de odoare şi de covoare frumoase. Aci îl rugă să le spuie ce nenorocire a ajuns pe capul lui de se află în aşa stare de plîns ; de ce a părăsit stăpînirea ţării şi a luat lumea de-alungul, ca un om fără ţară şi fără căpătîi.

După ce le descoperi el taina sufletului său, zise : dacă vreţi să-mi faceţi un bine, spuneţi-mi de aveţi ştiinţă, unde să aflu eu ţara zînelor, să mă duc şi să găsesc floarea dragostei mele.

— De ştiut, nu putem şti, decît putem să te îndreptăm la cumnatul tău, care ţine pe soră-ta cea mijlocie. Ionică îşi luă rămas bun şi se duse la al doilea cumnat. Nici acesta nu ştiu să-i spuie despre Ileana Cosînzana.

Numai cu atîta se folosi Ionică ş-aci, că-i arătă calea către împărăţia cumnatului său, ce luase de nevastă pe sora sa cea mai mică. La acesta era toată nădejdea şi credinţa în bine.

Mai nainte de a ajunge Ionică la al treilea cumnat, acesta avea cunoştinţă despre înstrăinarea lui prin lumea largă. Ceialalţi doi cumnaţi ai lui Ionică îi trimiseseră răvaşuri, în care îl sfătuiau ca să steie de capul nenorocitului Ionică şi să-l facă a nu se duce mai departe.

Împărăţia acestui cumnat al lui Ionică Făt-Frumos se găsea la marginea pămîntului. Aşa el trierase acum lumea de la un capăt pîn-aproape de celălalt şi nici o gură de om nu scosese încă o singură vorbă îndulcitoare pentru amărăciunea sa, şi nici un semn şi nici o urmă nu se ivise ochilor săi despre luceafărul pierdut al vieţei sale.

După ce nici acest cumnat nu-l putu face să se puie cu ei la masă şi să ospăteze, grăi astfel către dînsul :

— Cu cea mai mare plăcere ţi-aş ajuta cumnate, dacă mi-ar sta cu putinţă ; numai Dumnezeu sfîntul ştie, cît mi-i silă şi jale de-a tale suferinţe, ce nu se mai vindecă. M-aş lipsi chiar de împărăţie numai să te văd scăpat de chinurile mari ce-ţi taie sufletul, şi de farmecul afurisit, ce este aruncat asupra ta. Tu spui că umbli după o zînă, de care n-ai auzit pomenindu-se de cînd calci atîta lume. Şi acum mai lumea întreagă este bătută de picioarele tale ; bine n-ai văzut tu un chip de femeie, un bujor de fată, care să-ţi fie pe plăcere şi care să te facă a uita o nălucire ce a zburat ca un vis ce s-a topit, o umbră ce s-a şters. Stai cu noi în aceste palaturi fără seamăn şi te bucură, şi te veseleşte, gustînd toate plăcerile ce doreşti, ori te întoarnă cu alai la leagănul copilăriei tale. Drept să-ţi spun, cumnate dragă, asta nu s-a mai pomenit pe lumea lui Dumnezeu, ca tu pentru o arătare înşelătoare să părăseşti rang strălucit de împărat, atîta cinste ş-atîtea bogăţii. Pentru-o vedenie ce s-arată cu măgulire în visurile omeneşti tu să lepezi haine de aur împărăteşti şi să pui pe trupul tău haine proaste zdrenţuroase, să te depărtezi nesilit de nimeni de locaşul de odihnă şi pace, şi să iei lumea în cap ca un ieşit din minţile sale, s-ajungi a te odihni pe bolovanii pustietăţilor nemărginite ş-a dormi pe pămîntul gol, unde te-apucă noaptea ? Cumnate, cumnate, te rog fierbinte, şi te roagă soră-ta cu rîuri de lacrimi, schimbă-ţi gîndul ce te stăpîneşte, şi te întoarnă la palaturile părintelui tău. Zic să te laşi de a mai pleca înainte, căci moartea straşnică pîndeşte în calea ta şi piericiunea aşteaptă să te înghită, încît să nu s-aleagă nici prav şi pulbere de tine.

Cît timp vorbi cumnatu-său, Ionică sta neclintit, cu ochii ţintiţi spre pămînt.

— Iubite cumnate şi dragă soră, cuvintele voastre în loc să mă lecuiască, îmi pricinuiesc durere mai mare. Ci dacă mă iubiţi şi îmi doriţi cele mai bune nu mă ţineţi mult, ci îmi spuneţi dacă veţi fi auzit unde se află ţara zînelor cu mîndra lumei Ileana Cosînzana, mîngîierea sufletului meu. Nimic cumnate şi soră, nu mă mişcă şi nu-mi prieşte, decît numele ei cel dulce şi inelul ce a pus pe degetul meu. Înduraţi-vă dar şi mă îndreptaţi unde doresc, ca să se lumineze ochii mei, şi să se potolească grozava sete a dragostei mele, ce mă arde, încît nu pot să vă spun.

Cumnatul său văzînd că este zadarnică orice sfătuire împotriva voinţei sale nedumerite zise :

— Dacă nu vrei s-asculţi de mine, Ionică, apoi Dumnezeu cu tine, eu n-am auzit de vestea acelei Ilene Cosînzene. Dar mergi într-un noroc şi poate vei afla despre ea.

Ionică Făt-Frumos se despărţi şi de al treilea cumnat şi porni.

Se duse şi se duse cîtă lume şi împărăţie ca Dumnezeu să ne ţie că din poveste înainte mult şi frumos mai este.

Aşa merse el cîte zile-s într-un an deplin, acuşi trecînd munţi, ce se ridicau pînă-n naltul cerului, acuşi apucînd peste deşerturi năsipoase, pe unde nu era pomană de copac şi de iarbă verde, şi pe unde de-abia la trei-patru zile găsea puţintică apă ca să-şi stîmpere arşiţa cumplită de sete.

Unde vedea Ionică vrun sat, de-a rîndul întreba la toată casa de mult căutata ţară a zînelor. Unde zărea noaptea focuri aprinse prin sînurile întunecoase ale codrilor se apropia fără spaimă de ele şi pe cine afla acolo întreba mereu de ţara zînelor şi de mîndra lumei Ileana Cosînzana. Şi se întrista Ionică iară şi-şi blestema ceasul în care s-a născut, căci după atîta vreme de rătăcire şi de chinuri tot nu-i era dat să afle o ştire îmbucurătoare.

După mult amar de cale şi de umblet zadarnic iată că într-o zi se trezeşte pe piscul unui munte, pe care se părea că se sprijineşte marginea cerului. Aici de-abia în timpul de ameazi mai soseau cîteva raze pierdute şi slabe din soarele cerului. Era capătul lumei aceştia, nu se vedea alta decît întuneric adînc şi gura unui vîrtej de vale neguros, de al cărui fund numai Dumnezeu sfîntul ştia.

Acum opincile lui Ionică se rupseseră de tot, de-abia mai rămăsese din ele o bucăţică de călcîi, bastonul se rosese şi se bătuse atît de mult încît de-abia mai era de ce să prindă cu mîna.

— Am să intru în această afundătură cu noapte nesfîrşită fie ce-o fi, gîndi el, căci de ce să mă tem eu ? Moartea de atîtea ori a fugit văzîndu-mă în calea ei şi eu ce caut alta decît moartea ?

Întărindu-se el tot mai tare în gîndul acesta, se sculă de pe piatra unde se odihnea şi apucă în jos prin noaptea adîncă în mijlocul zilei. Ziua albă deasupra lui i se părea ca un vis frumos, ce-l vezi depărtîndu-se şi resfirîndu-se la deşteptare din somn. Din ce s-apropia mai către fund, lumina de sus scădea şi se stingea mai mult pînă ce se făcu întunecime, cum ai strînge ochii. Acum începu pentru Ionică Făt-Frumos ispita cea mai crîncenă, ce poate da de capul unui om pămîntean. Numai cu picioarele nu era putinţă să mergi prin aceste locuri, trebuia să se ţie ţeapăn cu mîinile de colţurile stîncilor şi ale buturugilor, ca să nu lunece în adîncime. Apoi îţi închipuieşti că auzi mii de sîsăituri împrejur ca de şerpi şi de alte bidihănii nezărite, şi vuiete înspăimîntătoare ca de trîntituri între fiarele pustiei. Ca trei zile şi trei nopţi rătăci el prin această prăpastie oarbă, mîinile lui erau zgîriate, coatele şi genunchii jupuiţi de piele ; acum era aproape să cadă de pe picioare, cînd adînc, sub dînsul, ochii lui zăresc o mică ţintă de lumină. Mîngîiat de această arătare, el prinde inimă şi-şi pune toate puterile cîte mai avea pentru ca să ajungă acolo. Ca vreo jumătate de zi se mai duse el cum se mai duse, şi ajunse la locul de unde răsărea lumina, în fundul vîrtejului, acolo ce să vezi ? O moară c-o singură roată, ce se învîrtea grozav, mînată de un rîu repede cu apă neagră cum e cărbunele.

Intrînd Ionică în moară, nu găseşte decît un moşneag bătrîn cu barba căruntă atîrnată de piept în jos pînă la genunchi, şi cu genele crescute mult peste ochi, încît trebuia să le ridice cu cîrja pentru ca să vază.

— Bine te-am găsit moşule, zise Ionică.

— Bine ai venit, cine eşti, răspunse moşneagul, ridicîndu-şi genele cu cîrja şi uitîndu-se lung la Ionică ; dar ce văd ochii mei ? Om pămîntean aici, pe unde nici pasăre măiastră de pe lumea albă nu străbate. Mult mă prinde mirarea, fătul

meu, ce păcate te-au împins să intri în această groapă, de unde cei veniţi nu se mai întorc niciodată.

— Hei tată, tată, multe sînt păcatele şi ispitele omeneşti. De-ai şti de cît amar de vreme nu mai stau locului nici zi, nici noapte ! Dar acum pesemne mi-a sosit şi mie ceasul să mă opresc, căci numai este cale de pătruns nici într-o parte, nici în alta. Dar spune-mi moşule, ce moară-i asta, pentru cine se macină făina în ea, căci aici numai tu singur te afli şi ce întîmplare tristă te-a adus în groapa asta fără chip de ieşire la faţa soarelui ?

— Ei, dragul moşului, amară-i ursita mea şi vrednică de jale. Eu de mic copil am fost adus aici şi afurisit şi pedepsit să-mi îngrop zilele de viu în acest mormînt. De cînd am intrat aici, faţă de om pămîntean n-am văzut, raza soarelui nu mi-a luminat şi nu m-a încălzit. Ş-acum că te văd pre tine, sufletul meu cercat de atîta urît şi chinuri pare a se mai înveseli o oleacă. Fii dar de acum înainte copilul meu şi tovarăş nedespărţit în această lume strîmtă şi fără lumină şi dacă eu voi pica de adîncile bătrîneţe vei rămîne tu în locul meu cum ţi-a ajuta Dumnezeu sfîntul.

— Cu adevărat, tată eşti vrednic de plîns, dar nu mai puţin şi eu. Nu uita însă a-mi spune, pe a cui seamă se macină făina în această moară ?

— Moara asta fătul meu este a Ilenei Cosînzanei, din cosiţă floarea-i cîntă, nouă-mpărăţii ascultă ; acea zînă fermecătoare care a biruit puterea zmeului ce o ţinea de nevastă şi care trăieşte acum singură şi nu vre să se mărite de fel.

Cînd auzi Ionică vestea frumoasă ce dorise s-audă, de cînd plecase de acasă, faţa lui mîhnită părea că se umple de o lumină cerească. Precum însă cînd calci cu piciorul pe un şarpe, astfel tresări Ionică deodată din visul său dulce, cînd îşi aduse aminte de vorbele moşneagului că cine intră o dată în acel vîrtej, acolo se stinge. În jos nu mai puteai străbate, în sus iarăşi nu, ce se ştie face Ionică sărmanul ? Cum s-o mai caute ?

Văzînd bătrînul morariu adînca lui întristare şi lacrimile ce-i izvorau din ochi, prinse a-l întreba de ce plînge şi se mîhneşte. El îi spuse că de dorul părinţilor ş-a ţării sale, iar de Ileana Cosînzana nu pomeni nimic.

Aşa trecu azi, trecu mîine, şi Ionică se usca pe picioare văzînd cu ochii. El da ajutor moşneagului la măcinat şi la alte treburi ce mai erau de făcut pe fundul acelui vîrtej de munte.

În timp de o lună Ionică se deprinse foarte bine cu lucrul la moară, încît moşneagul putea să se lase în credinţa şi hărnicia lui.

Pe cînd făina albă ca zăpada se turna prin saci, veneau de la curţile Ilenei, tot la două săptămîni opt pajuri uriaşe şi se lăsau din zbor la moara din prăpăstii. Aci li se punea la fiecare pe spate cîte patru saci plini cu făină. Apoi se înălţau în sus şi duceau făina la palaturile Ilenei.

Ionică Făt-Frumos se deprinse şi cu această treabă şi de cîte ori auzea vîjîitul pajurilor ce se apropiau, se grăbea să umple sacii, apoi îi ridica pe aripele lor.

Moşneagul ajunse acum a nu se mai îngriji de nimic. Cînd îl apuca somnul, se odihnea în dragă voie, cînd îi venea să se mai primble prin prejurul morii, se primbla după plac. Într-una din zile însă, ziua sosirii pajurilor după saci, moşneagul obosit se culcase în odaie pe pat. Într-un tîrziu numai ce se trezeşte spăriat, smuncit din somn de un vuiet grozav ce se aude la uşă. Ieşind afară vede pajurile bătînd amarnic din aripi şi scoţînd din pliscuri nişte strigăte de pocnea şi tuna prăpastia de larma lor. Se întîmplase adică că pajurile sosise de două ceasuri dacă nu mai mult şi nu era cine să le ridice sacii pe spate, şi dacă ele nu se întorceau la Ileana la vremea hotărîtă, erau bătute cu biciu de foc, de aceea dar făceau un vuiet atît de mare acum.

Moşneagul încrucindu-se foarte tare, ce s-a făcut Ionică, s-apucă iute de lucru, şi ridică sacii pe pajuri. Apoi cătă prin podul morii în toate ungherele, ieşi afară şi prinse a cerca ş-a striga cît îl ţinea gura. Dar Ionică nicăieri. Mai caută o dată, mai strigă pe afară, Ionică nu se mai iveşte. Atunci moşneagul se gîndea în sufletul său, că doară Ionică nemaiputînd suferi viaţa în această singurătate, ş-a fi cercat norocul să se urce pe stîncile înspăimîntătoare, ce se ridicau deasupra morii şi să iasă afară la lume. Dar, îşi zicea bătrînul : „Dacă va urca cîteva stînci, la *Piatra dracului* va fi silit să se oprească ; a trece în sus peste ea nu se poate unui om pămîntean, deci nu peste multă trecere de vreme se va întoarce el iar.“ După ce se urî moşneagul de aşteptat îşi zise : „O fi pierit bietul, zdrobindu-se de vreo stîncă !“

Ionică însă nici nu se încercase să iasă din prăpastie prin crăpăturile munţilor de piatră, nici nu pierise, după cum bă-

nuia moşneagul, ci iată ce se făcu : Aproape de sosirea pajurilor la moară, el umplu toţi sacii cu făină afară de unul ; într-acesta intră dînsul şi cusu bine gura sacului pe dinlăuntru. Cu chipul acesta el ajunse a fi ridicat pe aripele unei pajuri.

Pajurile, după patru zile de zburat, aproape fără repaos, se lăsară cu povara la o pităríe din curţile Ilenei. Aci, Ionică îndată fu descoperit şi dus înaintea pitarului. Ionică întrebat fiind cu ce chip a venit el în sac adus de către pajură, îi povesti toată întîmplarea de la moara Ilenei. Atunci, pitarul care era frate dulce cu morarul din vîrtejul munţilor, se arătă către el cu vorbe blînde, căci îi plăcea să întrebe despre frate-său cel mai nenorocit. De aci înainte Ionică rămase la pităríe ca ucenic. În cîteva zile el dovedi o deprindere ş-o hărnicie atît de mare, încît pitarul îl avea tare drag şi punea cea mai mare încredere într-însul.

Pîinea menită pentru Ileana trebuia frămîntată şi pregătită numai de însuşi pitarul. Pîine făcută de mîna altuia, Ileana nu mînca de fel. Într-o zi se întîmplă ca pitarul să uite cu totul de treburile sale de acasă.

Băieţii de la pităríe aşteptau, ş-aşteptau să vie stăpînul ca să frămînte aluatul şi să facă pîinea. Fiind aproape de miezul nopţii, Ionică zice către ceilalţi :

— Ştiţi voi ce ? Am să m-apuc şi să fac eu pîinea.

— Ba ferească Dumnezeu, strigară ceilalţi cu frică. Ileana are să cunoască, apoi vai de tine şi de stăpînul nostru !

Ionică nebăgînd în seamă vorbele tovarăşilor săi, s-apucă de frămîntat, după aceea lăsînd aluatul să dospească, turnă nişte pîini cum nu se mai văzuse, le împodobi cu felurite împistriri minunate, încît îţi era mai mare dragul să tot priveşti la ele.

Cînd scoaseră pîinile din cuptor, pe cînd cîntau cocoşii de către ziuă, cu toţii se minunară de frumuseţea lor. De crescute şi de sclipitoare ce erau n-aveau a face cu cele ieşite din mîinile pitarului.

Dimineaţa, pitarul vrînd-nevrînd le duse la Ileana. Văzîndu-le zîna cît de mult se osebesc de cele de pîn-acuma, zise cu asprime :

— Cine-a făcut pîinea aceasta ?

— Cine s-o facă, Măria-ta ? cine-a făcut-o şi pîn-acum.

— Să-mi iasă pîinea tot aşa de bună, mă înţelegi ?

— Am înţeles Măria-ta, zise pitarul cu umilinţă şi ieşi.

De-abia mai trecură două săptămîni şi pitarul iarăşi uită, şi Ionică văzînd că noaptea trece, iarăşi se apucă de frămîntat şi pregăti pîinea. De astă dată el puse inelul său în mijlocul pîinei, ce era menită pentru Ileana.

Cînd duse pitarul pîinile, Ileana mînioasă îi zise :

— Degrabă spune cine face pîinea astfel ?

— Nu te îndura de capul meu, Măria-ta. Se întîmplă uneori că grîul este mai frumos, făina mai aleasă dar de acum înainte mă jur...

— Soldaţi, în temniţă cu el !

Mai liniştindu-se Ileana un pic, luă pîinea de pe masă şi înfipse cuţitul în ea. Cînd vru s-o taie în jumătate, cuţitul se opri pe ceva tare şi desfăcînd-o zări cu uimire un inel de diamant în mijlocul miezului.

Cînd se uită la el, deodată se schimbă la faţă. Fruntea i se încreţeşte puţintel, ochii îi stau neclintiţi şi privirea pironită, apoi şopteşte încetişor din buze :

„Doamne sfinte, sînt trează ori visez oare ? Parcă nu pot să cred minunea ce mi s-arată. Să fi sosit el, frumosul fecior cu faţa de bujor, lumina sufletului meu ? Să fie el aici în curţile mele ? O, cîtă bucurie cînd gîndesc că el a fi aici undeva, şi cîtă întristare cînd mă socotesc că credinţa mea poate mă înşeală !"

După această tainică şoptire, porunci s-aducă înaintea ei pe pitaru, şi să cheme un gealat cu paloşul scos.

— Spune-mi cine a făcut pîinea de astăzi, dacă nu, apoi capul nu-ţi va sta unde-ţi stă.

Pitarul înmărmurit de groază, ce era să facă alta decît să spuie.

Ileana dede poruncă ca tînărul ce făcuse pîinea să fie adus înaintea ei.

Intrînd Ionică în palatul de topaz, ce strălucea de-ţi lua vederile şi ajungînd în odaia unde se afla Ileana, cum o văzu, fiori de dragoste cuprinseră sufletul său, încît s-ar fi aruncat la picioarele ei, dacă n-ar fi fost de faţă cîteva zîne şi doi sfetnici de-a Ilenei. Ileana, aşijderea, de turburarea cea mare ce-o năpădi la vederea lui, nu ştia ce să facă.

După ce se depărtară zînele şi sfetnicii, Ileana porunci la două roabe să-l ducă şi să-l scalde, şi după baie să-i deie un rînd de haine, care va fi mai frumos din tot palatul.

Peste jumătate de ceas Ionică răcorit și scăpat de îmbrăcămintea sa cea ruptă și colboasă, și îmbrăcat cu straie muiate numai cu fir și aur curat, se văzu intrînd la Ileana Cosînzana, care-l aștepta singură într-un foișor numai în covoare de aur și de mătase.

Cum îl văzu, lăcrimînd de bucurie nespusă se apropie Ileana de el și-l cuprinse după gît cu brațele sale albe. Ionică Făt-Frumos iarăși o strînse la sînul său sfîșiat de arșița dorului îndelungat. Apoi se sărutară lung pe gură și-n față ca doi porumbași ; se mai înbrățoșară și se sărutară din nou cu atîta duioșie și dragoste, cu atîta plîns și foc, încît se părea că-i pîndește minutul despărțirii veșnice, după ce de-abia se întîlnise.

Desfăcîndu-se unul din brațele altuia, Ionică începu a-i spune cu drag toate suferințele și trudele ce-a întîmpinat pînă a ajuns acolo, și cum povestea el, se uita la ochii încîntători ai iubitei zîne împărătese și sufletul său tremura de fericirea mare ce-i zîmbea dintr-înșii. Ileana asculta cu luare-aminte cuvintele lui Ionică, ștergînd din cînd în cînd cîte-o lacrimă, ce i-o trimitea în lumina ochiului o simțire tainică, fără nume, trezită în pieptul ei de povestirile duioase. Toată ziua aceea și sara încă o petrecură în povestiri ; nu se mai puteau sătura de a se întreba unul pe altul cu atîta dulceață de zilele negre din trecut.

A doua zi, Ileana Cosînzana, lepădă mohorîtele sale haine de văduvie și singurătate și luă altele cusute numai în flori și firuri de mătasea cea mai scumpă din lume ; atîrnă la gîtul său alb ca fața crinului o salbă cu bănuți turnați numai din rubin și smarand, iar pe fruntea sa înseninată anină o cunună de florile cele mai tinere și mai mîndre ce culesese roabele des-dimineață în grădina cea mai de frunte a curților împărătești, numită „Cuibul zorilor“. Apoi dete poruncă să ieie jos steagurile negre ce fălfăiau de trei ani deplin ca niște lungi aripi de corb, pe creștetul palatului de topaz, și în locul lor să puie altele albe de pace și de viață îndulcită. În sfîrșit, pristavii vestiră în toate orașele și satele să nu mai tragă a vecinică amărăciune clopotele dogite, al căror glas jălea de multă vreme în toată ziua de trei ori prin slava ceriului dorul nepotolit al Ilenei arsă de dragostea covîrșitoare către Făt-Frumos.

Palaturile zînelor, şi toate tîrgurile şi toată suflarea de om din împărăţie părea că tresare din visuri grele înfricoşate la trezie cu dulce părere de bine.

A treia zi se dădu o masă împărătească la umbra mirositoare de alămîi şi portocali în „Cuibul zorilor" la care veniră zînele mai de frunte şi sfetnicii şi toţi boierii mari din ţară. Pe cînd mesenii se adunase pînă la unul, iată că se apropie şi Ionică Făt-Frumos cu Ileana[1] lui cea mîndră şi se pun în fruntea mesei între chiotele de bucurie şi de urare ale oaspeţilor. După ce se ospătară cît se ospătară, Ileana se sculă în picioare şi scoase dintr-o cutie bătută în pietre o floare frumoasă şi luminătoare ca luceafărul ceresc din dimineţile de vară. Puse floarea, ce avea vraja cîntecului neîntrecut, în cosiţa ei bălaie şi cum se atinse de viţele de păr, începu a scoate nişte glasuri, de se părea că îngerii prăznuiesc în rai lauda şi mărirea Domnului. Sfîntul soare se opri în calea sa aprinsă ca să se mai răcorească la ascultarea cîntecului amorţit de atîta vreme, păsările şedeau încremenite şi mute în sînul verde al frunzişului, iar valurile pîrîului de argint, ce se strecura pe aproape, stau locului şi se suiau unele peste altele de se făcea movile de apă numai ca să vază minunea şi să nu scape glasul ei fermecător.

Pînă la nouă împărăţii se auzea glasul ce răsărea din floare. Împăraţii ce se aflau în războaie, cum îl simţiră, făcură semn să ridice în văzduh steagurile de pace şi frăţie şi să curme vrajba şi duşmănia. Cei ce se găseau prin codrii pustii la vînătoare, scăpară arcurile din mîini şi se lăsară pe muşchiu verde cu gîndul lănţuit de dulcea revărsare a cîntecului de departe.

În ziua următoare purceseră soli la craii şi împăraţii dimprejurul împărăţiei Ilenii, şi-i chemară la nuntă. Şi se făcu o nuntă strălucită ca aceea, de nu se mai pomenise aşa ceva de cînd a zidit Dumnezeu lumea. Numai în grădinile şi curtea cea largă a palatului erau întinse două mii de mese de marmură albă. Trei zile şi trei nopţi muzicile nu mai conteniră. Mîncări peste mîncări, băuturi de cele mai preţioase, chiote şi cîntece, de părea că se ridică curţile în slava cerului. D-apoi danţuri ?! Să fi văzut zînele cum se mlădiau şi cum jucau, de n-atingeau pămîntul cu picioarele. Prin ţară, pînă şi-n cel

---

[1] În original : *Leana* (V. N.).

de pe urmă bordei era veselie şi petrecanie ca-n ziua de Paşti. Oricine se întîmpla să s-abată pe la curtea Ilenei, cunoscut, necunoscut, om bogat sau cerşitor, era poftit la mesele încărcate cu tot felul de bucate, ce-i cerea inima.

Sfîrşindu-se această nuntă fără pereche, se împrăştiară cu toţii pe la casele lor, iar mirele cu mireasa intrară în odăile cu pereţii auriţi şi pe jos cu catifea roşie, ca să se sfătuiască de una, de alta, şi să înceapă traiul zilelor luminoase după ani de adîncă durere.

Aşa în fericire nemărginită pentru ei, trecu o lună de zile. Atunci împărăteasa Ileana Cosînzana trebuia să se ducă la Divan. Cînd era să plece grăi cătră Ionică :

— Iată dragă, îţi încredinţez cheile de la toate odăile şi salele, ce se află în palaturile aceste. În dragă voie poţi să intri unde ţi-a plăcea, dar să te ferească Dumnezeu să te încerci a descuia uşa pe care se potriveşte această cheie. Mai multe nu-ţi spun. Zise şi ieşi.

Ionică Făt-Frumos de-ndată se coborî din etacul unde era şi prinse a descuia pe rînd uşile odăilor şi bolţilor de piatră ce găsea. Nu se putea mira în destul de lucrurile frumoase şi ciudate ce se înfăţişau vederii lui. Într-o odaie erau mulţime de mere de aur ce se-nvîrteau în cercuri prin aer, fără să se lovească unul de altul şi nu se zărea nimic ce să le poarte astfel. Într-alta, fel de fel de păsări măiestre care cîntînd ca o fată cu glasul dulce, care ca o muzică plăcută, care ca un copil de şapte ani. Într-altele, iarăşi fîntîni, ce zvîrleau în sus picături de argint şi diamant. Şi cîte de toate nu se găseau prin acele cameri minunate. În sfîrşit, după ce le colindă Ionică pe toate, zise în sine :

„Ian să mă duc şi să descui odaia din fund cu uşa de oţel, că ştiu că doară nu m-a mînca nime."

Se duse ş-o descuie. Cînd intră înlăuntru, îi lovi auzul un pocnet înfricoşat ş-un gemet adînc şi înăduşit. Ce era acolo ? Un butoi cît un stog de fîn împresurat pe la capete cu două cercuri de fier ca trupina stejarului de groase : iar pe la mijloc treceau crucişi prin ea două lanţuri împletite din zale groase ca piciorul omului de la genunche în sus şi aceste lanţuri erau prinse şi înţepenite la capete de nişte stîlpi de piatră ca nişte colţuri de stîncă. Înlăuntrul butoiului se afla legat cu şferi de mătasă împletite tot în şase un zmeu, zmeul ce furase

pe Ileana ş-o ţinuse cîteva luni de nevastă. De toate părţile, unde sta el în pîntecele butoiului, se-naintau către dînsul nişte colţi ascuţiţi de oţel, care-l ameninţau cu străpungere în tot minutul, cum se clătea într-o parte sau în alta.

Dar cum se deschise uşa şi se făcu vînt, zmeul supse aer proaspăt, se umflă o dată şi pocni un cerc de fier de pe butoi. Atunci zmeul strigă : — Alei Ionică Făt-Frumos, fie-ţi pomană, că mult bine-mi făcuşi. Cum ţi-aş mulţumi dac-ai deschide uşa tare în lături, cînd vei ieşi de aice. Ar fi vreme să scap şi eu o dată de la înăduşala şi schingiurile ce mi-au ros plămînele timp de trei ani şi jumătate.

Ionică Făt-Frumos plin de spaimă ieşi iute afară din odaia cea îngrozitoare. Şi cum se făcu iarăşi vînt pe uşă, zmeul se încrînceni şi se mai umflă o dată din toate puterile lui răcorite, şi pocni şi celălalt cerc de fier de pe butoi. Atunci butoiul se despică în doage ţăndurite şi lanţurile se sfărmară bucăţele, iar cînd se răsuflă bine şi gemu o dată zmeul, scrîşnind din dinţi, se cutremurară din temelii curţile Ilenei ca de o înfricoşată zguduitură de pămînt.

Acei din sfatul împărătesc, încremeniră de groază şi se uitau spăriaţi unul la altul, neputînd pricepe ce mînia lui Dumnezeu să fie asta. Ileana Cosînzana şi ea tresări năpădită de fiori reci şi pierdu de pe obrazul ei în clipeală trandafirii cei gingaşi. Ea ştia bine ce s-a întîmplat. Sus în cer, ochiul soarelui se înfăşură de nişte dungi uriaşe de nori negri ca miazănoaptea cea furtunoasă. Roiuri de corbi flămînzi croncăneau a pierzare pe deasupra palatului, iar „Cuibul zorilor" se cutropi în gîtlejul pămîntului, ce se căscase, încît nu se mai vedea altă rămăşiţă din această grădină minunată decît numai nişte frunze arse, ce foiau foarte pe sus prin volbura vîntoaselor turbate.

Văzîndu-se zmeul scăpat din borta cea din zid, ieşi la faţa lumei şi se duse la o pivniţă de piatră din dosul palatului. Aci, trîntind de două ori cu piciorul într-o uşă, o scoase din ţîţîni şi cum şuieră, o dată ieşi cu repeziciune din fundul pivniţei un cal năzdrăvan, ce arunca pară pe nări. Zmeul îl duse şi-i dete o baniţă de jăratic apoi încălecă pe el. Calul simţindu-şi stăpînul pe spatele sale, necheză o dată de tremură palatul şi vuiră şapte hotare de nechezul lui cel puternic ca sunetul cerului.

După ce se învîrti zmeul călare de cîteva ori prin curtea palatului, intră la Ileana şi la Ionică.

— Ionică Făt-Frumos, grăi el, acum eşti în mîinile mele. Pot să te omor cu ce moarte vreau. Mi-am luat însă de samă să nu-ţi iau zilele, că mi-ai făcut şi tu mare bine.

Dar să te mături de aici, ca să nu ţi s-audă nici de nume, dacă-ţi place să rămîi cu viaţa.

Iată într-un sat de munte cale de două zile de la oraşul împărătesei, era o vrăjitoare renumită în toată ţara de vrăji şi de făcătură, o babă hîrcă, bătrînă, cu faţa zbîrcită, de spate încovoiată, cu capul chilug de ger, încît de-abia se mai ţinea ici şi colea cîte un fir aspru şi sur. Ea ştia meşteşugul de a închega apele curgătoare, de a schimba oamenii în pricolici, de a opri ploile şi alte multe fermecătorii.

Ileana Cosînzana prinsese de mult de vestea babei şi într-o sară, trimesese lui Ionică o pungă cu aur şi-i spuse să meargă la baba aceea ca să-i vrăjească.

Ionică plecă a doua zi şi ajungînd la vrăjitoarea, îi dede punga cea cu aur, şi îndată începu hîrca a-i căuta de noroc.

— Mai nainte de toate, îi zise baba, trebuie să se ştie în ce stă puterea zmeului. Du-te dar îndărăpt şi fă ce-i face ca să afli taina aceasta, după aceea vino iară la mine.

Întorcîndu-se Ionică şi întîlnindu-se cu Ileana, îi spuse ceea ce i-a descoperit vrăjitoarea.

În cealaltă zi Ileana se făcu bolnavă. Zmeul întrebînd-o ce o doare, ea nu răspunse nimic, ci sta culcată cu faţa către părete, oftînd mereu. Zmeul se apropia de patul ei şi grăi cu milă :

— Ileană, draga mea, deschide-ţi gura şi spune-mi ce-ţi este ?

— Nu-i nimic, răspunse iarăşi Ileana.

— Cum nimic, cînd tu zaci dusă şi nu te poţi scula din pat ?

— Oh, bărbate dragă ! ţi-aş spune şi mi-e frică că te-i supăra.

— Eu să mă supăr ? cînd nu ţi-am împlinit eu toate dorinţele tale ? Mînă-mă în matca focului şi m-oi duce pentru tine, cere ce vei voi şi ţi-oi împlini pofta, să ştiu că m-oi lăsa în fundul mării.

— Nici nu te mîn nicăiri, nici nu-ţi cer să intri pentru mine în fundul mării. Dar mă ustură la suflet cînd văd că

te fereşti de mine şi nu vrei să cunosc eu nimic din tainele tale. Eu ţi-am deschis inima totdeauna, am împărtăşit cu tine toate simţirile şi toate cugetele mele. Tu însă nu vrei ca să mă bucur şi eu de ceea ce trece prin gîndul tău.

— Ce am ascuns eu de tine ? Ce taină am şi ce ştiu, să nu-ţi spun şi ţie ?

— Ce-ai ascuns ?... Oh, lasă-mă nu mă îmbolnăvi şi mai rău.

— Ba spune, sufletul meu, spune.

— Dacă este să-ţi spun, apoi ascultă : Tu ştii că toată lumea se miră de faptele tale vitejeşti. Pe cîţi puternici n-ai biruit tu ? Şi s-a aflat vrun împărat care să te poată bate vreodată ? Tu te duci singur în faţa duşmanilor mulţi ca frunza şi iarba, şi vii acasă biruitor. Bine, cum se poate întîmpla asemenea lucru ? Eu, împărăteasa şi nevasta ta, nu ştiu unde-ţi stă ţie acea putere grozavă ! Nefericită de mine ! Alţi împăraţi n-ascund nimic de nevestele lor, numai tu te-ai aflat care să te poţi stăpîni a-ţi înstrăina sufletul de către mine. Acum îţi mai vine să mă-ntrebi de ce am căzut la pat şi de ce nu peste mult are să mi se sfarme sufletul de amărăciune ?

— Ileană, Ileană, nu ştiu ce să zic cînd te-aud vorbind astfel. Îmi vine să-ţi spun şi să nu-ţi spun.

— Nu spune, dacă vrei să-mi sapi groapa mîine, poimîine, zise Ileana suspinînd şi întorcîndu-şi capul iar către părete.

Zmeul stete oleacă şi se gîndi. Apoi zise :

— Am să-ţi spun, Ileană, cu toate că mi se pare că nu fac bine. Toată puterea şi vitejia mea îmi vine de la cal. Calul meu este mînzul unei iepe, care se află la Mama-Ciumei din marginea lumei de lîngă mările albastre. El are şapte inimi de cal într-însul şi nu-l poate dovedi nici un şoiman din lume, fără doară vrun frate de-al său. Pe lîngă aceasta Mama-Ciumei l-a vrăjit de mic şi l-a uns în toată ziua pînă ce-a ajuns de trei ani cu untură de urs pe şele, încît cu el nu mi-e frică de oşti întregi.

Auzind Ileana aceste, se arătă mai veselă, şi grăi :

— Parcă mi-ai luat o piatră de pe suflet, atît mă simt uşurată prin cuvintele tale.

După trei zile Ileana spuse lui Ionică cele ce a aflat de la zmeu. Ionică plecă numaidecît la vrăjitoare şi-i descoperi în ce stă puterea zmeului.

— Acum fătul meu, zise baba, pregăteşte-te de drum şi te du pînă la Sfînta Miercuri. Dacă n-a şti ca să te îndrepte la Mama-Ciumei din marginea lumei de lîngă mările albastre, are să-ţi arate calea ce duce la Sfînta Vineri, iar dacă nici aci nu te-i putea folosi, atunci la Sfînta Duminică nesmintit ai să afli încotro bate ţara zmeoaicei.

Cum zise baba, aşa făcu Ionică Făt-Frumos.

Puse la brîu un paloş de argint şi luă pe spate un arc şi o tolbă cu săgeţi şi plecă în voia lui Dumnezeu în cale lungă. Se duse şi se tot duse pînă ce ajunse la curtea Sfintei Miercuri. Văzîndu-l Sfînta Miercuri îi zise :

— Ce soartă te-aduce pe la noi ?

— Sfîntă Miercuri, Sfîntă Miercuri, binecuvîntată să fii de Dumnezeu şi ziua ta să fie petrecută în posturi de către oameni. M-am abătut din drumul meu pe aice ca să te-ntreb, în ce parte de lume să aflu eu pe Mama-Ciumei din marginea lumei ?

— De mare lucru mă-ntrebi ! De spus nu pot să-ţi spun, dar ţine calul acesta şi-ncalecă pe el. Are să te ducă pînă la soră-mea, Sfînta Vineri. Cred că ea te a şti îndrepta.

Se luă Ionică şi se duse la Sfînta Vineri.

După ce nici Sfînta Vineri nu ştiu să-i spuie nimic de Mama-Ciumei, îi dede şi ea un cal, deoarece calul celălalt obosise, încît de-abia mai putea călca pe două picioare cum se cuvine.

În sfîrşit, ajunse Ionică la curţile strălucite a Sfintei Duminici. Intrînd el înlăuntru fu poftit de către o slugă s-aştepte pînă ce-a veni Sfînta Duminică, care era dusă la biserică.

— Ce vînt te-aduce prin curţile mele voinice, grăi Sfînta Duminică, sosind de la biserică.

— Sfîntă Duminică, Sfîntă Duminică, luminată să fii de Domnul-Dumnezeu şi prăznuită cu rugăciuni şi cu încetare de lucru de către creştini. Am venit înaintea feţei tale strălucite ca razele soarelui, ca să faci bine şi să îndreptezi drumul meu către Mama-Ciumei din marginea lumei. Am fost însurat cu Ileana Cosînzana, din cosiţă floarea-i cîntă, nouă-mpărăţii ascultă, şi un vrăjmaş de zmeu mi-a luat-o din mînă. Am gîndit să mă bat cu el în paloş pentru nevasta răpită, şi

mi-am luat de socoteală că m-a birui. Apoi am făcut ce-am făcut pîn-am aflat că puterea cea strașnică îi stă în calul său, ce are șapte inimi băgate într-însul de către Mama-Ciumei, la care se află mama calului ; mai departe am descoperit că nime nu l-ar putea dovedi afară de voinicul ce-ar avea un cal, frate cu calul său năzdrăvan. Din clipita aceea m-am luat prin lume, ca doar oi da de Mama-Ciumei, și pînă acum am umblat fără pic de folos.

— Nu te amărî, voinice dragul meu, căci ai plecat în ceas bun într-acoace. De la mine n-ai să ieși fără mîngîiere. Ascultă dar și ia aminte bine vorbele mele. Mama-Ciumei pe care o cauți tu, este zmeoaica cea mai afurisită, lăsată de duhurile necurate să trăiască spre binele și norocirea neamului spurcat al zmeilor și spre risipa și pustiirea neamului omenesc. Ea se hrănește numai și numai cu carne de om. Și această hrană i-o cîștigă iapa îndrăcită, care-a fătat pre calul zmeului, ce ți-a luat nevasta. Adecă baba cea vrăjmașă tocmește cu anul argați care să îngrijească de iapă la pășune. Ea plătește o simbrie mare și la anul încheiat dă voie argatului, să-și aleagă din herghelia de cai, pe care-i va plăcea. Iapa paște numai nopțile și baba face legătură cu cel ce se bagă la ea de argat, că dacă va veni dimineața fără iapă, ea să aibă dreptul a-i reteza capul. Cîți voinici s-au apucat pînă acum să păzească iapa zmeoaicei, nici unul n-a scăpat cu viață. Tu însă du-te, învoiește-te cu baba și gîndește mereu la Dumnezeu. Na bețișorul acesta, și cînd vei fi la nevoia cea mare, fă cu el de trei ori înspre codrul, ce va răsări înaintea ta. În sfîrșit, fătul meu, cînd te-a chema baba să-ți alegi calul, drept răsplată, tu să pui ochiul pe un cal slab și deșelat și să nu te lași de el pîn-o dată cu capul. Baba te va căina pentru gustul tău, și-ți va toca cîte-n lună și-n soare ca să-ți iei un harmăsar frumos și înalt, dar tu să nu primești de fel decît numai pe cel tăpălog ce vei zări zvîrcolindu-se în gunoiul cailor și chehăind ca de moarte.

— Așa am să fac, zise Ionică închinîndu-se Sfintei Duminici și mulțumindu-i din suflet. Apoi sărutîndu-i mîinile cele sfințite de Dumnezeu se luă la drum.

Și se duse și se tot duse, cale de trei zile și trei nopți, pînă ce se văzu pe creștetul unui munte, ce se înălța pînă la cer ; de aici ochii lui întîmpinară în zarea întinsei depărtări o cîmpie nemărginită, albastră ca fața cerului răzbunat. Erau mările

— Ține-te și te-nțepenește bine, dragul meu stăpîn — grăi calul și nechezînd o dată puternic — se ridică într-un zbor pînă în nori, de se vedea numai ca o pasăre plutind prin înaltul văzduhului. Cînd se lăsă jos, pică în mijlocul mării ; se cufundă de trei ori pînă se spălă și se curăți bine, de sclipea ca plaiul cu flori dimineața pe rouă, apoi zbură cu Ionică pe mal.

— Te sparieși, stăpîne ! grăi el.

— Mă spăriei și nu pre ! răspunse Ionică.

— Acum, cum să te duc, ca vîntul ori ca gîndul ?

— Ca gîndul, căci mă arde dorul cumplit.

Și se înălță calul în slavă și fugea, fugea, încît lui Ionică i se părea că stă pe loc neclintit și pămîntul trece pe dinaintea ochilor săi ca glonțul din pușcă.

Cînd ajunse la frumoasa Ileana, o găsi plîngînd cu amar, încît de multele lacrimi se făcuse fîntînă în casă.

— Nu mai plînge... nu mai plînge — strigă Ionică repezindu-se în brațele ei.

Apoi degrabă ieșiră amîndoi, se suiră pe calul năzdrăvan și se făcură nevăzuți.

Zmeul se afla dus la un ospăț, și pe cînd se veselea mai bine, calul său necheză cu atîta înverșunare, încît îi căzu paharul din mînă de se făcu hîrburi. Îndată se sculă zmeul și se duse la cal, care arunca scîntei albastre din ochi.

— Ce-ai pățit de te-a ajuns dorul să nechezi așa de-nverșunat ? Poate nu ți-i bine pe aici ?

— Ba de mine este cum este, dar de tine-i rău. Ionică Făt-Frumos a intrat în palat și ți-a furat pre Ileana.

— Putem să mai stăm și să mai benchetuim ?

— Poți să te și culci și să nu te mai scoli, căci mi se pare că nu-i nădejde de ai mai ajunge. Calul lui Ionică este frate-meu și are într-însul patrusprezece inimi, pe cînd eu am numai șapte. Fără să se mai întoarcă și să-și ieie ziua bună de la mesenii cu care ospătase, zmeul repede se aruncă pe cal și s-așternu drumului ca și pana vîntului.

Luînd drumul de-a lungul se ducea zmeul plin de turbare de se hurduca pămîntul sub picioarele calului și dinapoia lui se-nvolbau nori de colb.

Cînd era aproape să-nsereze, iată că ochii zmeului dau de Ionică și de Ileana, care zburau cu calul lor pe sub bolta

albastre. Făcînd departe pe coborîşul muntelui, iată că pe o cracă de fag vede o pasăre grozavă de mare, care sta neclintită, cu o aripă ruptă, ce spînzura în jos, şi scotea din piept bocete plîngătoare. Ionică încordă arcul şi punînd o săgeată în el, îl îndreptă ţintă către pasăre, din a cărei carne gîndea să cineze în sara acelei zile. Dar nu ajunse să ochească bine, cînd pasărea strigă către dînsul.

— Voinice, voinice, stai nu da, căci bine ştiu eu gîndul tău şi unde te duci tu. Decît să mă omori, mai bine îndură-te de suferinţele mele şi vino de-mi leagă aripa cea dezghinată, căci ţi-oi fi şi eu de folos cîndva.

Ionică mişcat de mila pasării, aruncă arcul şi apropiindu-se de ea, îi legă aripa şi plecă mai departe.

Cînd se coborî de pe plaiul muntelui şi ajunse pe marginea mării, întîlni pe ţărmure un peşte mare şi gros, zvîrcolindu-se în năsip, el voi să-l pregătească de mîncare, căci era mai leşinat de foame. Dar nu apucă a-l prinde şi din pîntecele peştelui se auzi un glas care-i grăi aşa :

— Voinice, voinice, opreşte-te şi nu da ! Ci mai bine du-te şi taie cu paloşul o prăjină din copacul cela şi mă rostogoleşte cu ea în valurile mării, că ţi-oi prinde şi eu bine, cînd va fi mai rău de tine.

Lui Ionică i se făcu milă şi făcu după cum ceruse peştele. Apoi mai merse cale de trei ceasuri şi văzu pe o coastă de munte pleşuv o casă uriaşă ce părea alcătuită din lespezi, şi bîrne de stînci risipite. Soarele care era aproape să se cufunde în albastrul potop de apă, aruncă asupra mohorîtei zidiri o lumină roşietică nălucoasă. Pe coperişul casei, prin pari clătinaţi de vînt ţioleau pozderii de scăfîrlii de om şi corbii setoşi de pradă cîrduri, cîrduri croncănind pe deasupra lor. Iar din fundul pustiităţii vîntul aducea urlete înspăimîntătoare de lupi hămisiţi de foame.

Ionică apucă pe o potică în sus şi ajungînd la casele din coastă, intră înlăuntru.

— Bună sara la voi, zise Ionică.

— Bine-ai venit, şi auzi un glas ca de o oală hîrbuită, ce ieşea din gura largă cît o şură. Era matahala de Mama-Ciumei, o bală [1] de babă ce nu era nici om, nici cal, căci capul ei de om era cît un stog de fîn, şi picioarele-i erau de cal.

---

[1] În original : *babă* (V. N.).

— Da ce-ţi poartă cioarele picioarele, vîntul părul, corbii ochii, de te-ai abătut pe la casa mea ?

— Nici cioarele nu-mi poartă picioarele, nici vîntul părul, nici corbii ochii, dar am venit să-mi cerc norocul şi să mă bag slugă la tine.

— La bună vreme ai sosit. Te aşteptam cu multă nerăbdare, hurducă mătăhala din gură, hîrjind nişte dinţi ca lopeţile, şi scînteindu-i ochii, care ardeau în fundul căpăţînei ca două hopătăi roşii în adîncimea codrului înnoptat. La mine n-ai altă de lucru decît numai să duci o iapă ce ţi-oi da la iarbă, de sara pînă dimineaţa. Şi dacă mă-i sluji cum se cade, te-oi mulţumi la anul împlinit, cu o simbrie bună şi cu un cal care ţi-a place din herghelia mea. Iar dacă mi-i pierde iapa şi-i veni fără ea acasă, carnea ta să fie a mea şi ciolanele tale ale lupilor.

— Mă învoiesc, zise Ionică, care nici nu să năzuia, ce are să se întîmple.

Aşa că mîne de cu seară, după asfinţitul soarelui, Ionică încălecă pe iapă şi se duse cu ea la cîmp. Acolo descălecă şi aşezîndu-se pe iarbă, se uita la iapă cum paşte. De la o vreme numai ce simte că toate vinele îi slăbesc, capul îi cade la pămînt, ochii i se păinjănesc şi adoarme ca legănat în somn greu ca şi cum nu ar fi închis ochii de trei-patru nopţi.

Cînd se trezeşte, luceafărul de dimineaţă era de o suliţă pe cer. Se uită împrejurul său : iapa nicăieri. Dă-ncoace, dă-ncolo, aleargă în sus, aleargă în jos în ruptul capului. În deşert toate opintirile sale. Nici nu vede, nici nu aude nimic. Un cutremur rece străbătu pînă în rărunchii săi. I se părea că ochii lui dau prin văzduhul trierat de razele lunei, ca scăfîrliile bortite, ce zărise pe casele Ciumei, i se părea că aude urlete de lupi şi croncănituri de corbi. Multe spaime şi stahii i se năluceau lui Ionică, şi el sărmanul rătăcea văitîndu-se şi pălindu-l lacrămile.

Ajungînd lîngă o pădure numai ce vede că se lasă înaintea lui o pasăre mare.

— Nu te speria, om bun, că sînt eu pasărea pe care ai scăpat-o tu de la moarte. Dar spune-mi de ce plîngi şi te boceşti pe vremea asta ?

Ionică îi spuse cum a pierdut iapa şi cum are să fie omorît de Mama-Ciumei.

— Liniştește-te și stai aice că ți-o aduc eu îndată. Și pasărea care era Împărăteasa-Păsărilor intră în codrul cel des și zburînd prin el curmeziș și curmeziș, începu a țipa de se strînseră la glasul ei pajuri uriașe, vulturi și șoimi ca norul. Ea le dete o poruncă pe limba păsărească să caute prin tufișuri și prin ruji, și să strivească pasărea străină ce-a intrat noaptea aceea acolo. Se răspîndi neamul păsăresc prin codru ca lăcustele încît erau cîte zece pînă și la huceagul cel mai mic și cum întîlniră pasărea străină, care era iapa zmeoaicei, se puseră pe ea cu pliscurile și dă-i, și dă-i cu ciupitul pîn-o scoaseră din codru și o siliră să se facă ce-a fost.

— Ho ! iapă afurisită, strigă Ionică văzînd-o, și-i aruncă frîul în cap. Apoi plecă și ajunse acasă înainte de răsăritul soarelui.

Mama-Ciumei era trează și sta lîngă un cazan cu apă ce clocotea și se legăna încet pe picioarele ei de cal și din buze mormăia un cîntec ce se părea că iese din clănțănitul măselelor.

Ea aștepta cu neastîmpăr pre voinic ca să-i reteze capul și să-l toarne cu picioarele-n sus în cazanul clocotitor.

Dar cînd văzu pre Ionică intrînd călare pe iapă, de ciudă și de otravă răsturnă cazanul pe foc cu fundu-n sus și-și încleștă ghearele îndrăcite în părul cel burzuluit și prins-a se trage de cap ș-a crîșca din dinți de se părea c-au apucat-o nouăzeci și nouă de năbădăi.

Ionică băgă iapa în grajdul cel de piatră și intră în casă.

— Ei stăpînă, te slujesc bine ? întrebă Ionică.

— Bine, răspunse baba, aruncînd pe sub genele cele stufoase chiorîș o căutătură vrăjmașă înspre Ionică.

După aceasta, Mama-Ciumei ieși afară și intră la iapă c-un bici de foc și prinse a o bate de mergea fum din spatele ei.

— Osîndească-te Dumnezeu și te pedepsească cum a ști mai cumplit ! așa te-ascunzi tu ?

Și da baba mereu de-o făcea numai vînătăi pe șele și pe bot.

— La noapte ia sama și te ascunde bine să nu te mai afle, că de te-a mai afla, te bat și te pisez, pînă ți-oi face carnea bucățele !

Cînd sosi seara, Ionică plecă iar cu iapa la păscut. El își puse în gînd ca de astă dată să nu se coboare de fel de pe

iapă. Dar de-abia trecu un ceas de vreme, şi simţi iarăşi strecurîndu-i-se prin vine o slăbire ş-apucîndu-l o găimăceală, ce-l dovedea din ce în ce mai tare. El se opinti destul ca să nu doarmă, dar după ce mişcă de cîteva ori cu capul încet-încet, lunecă de pe iapă ca mort în iarbă.

Atunci iapa pieri de lîngă el şi se făcu o mreană pe fundul mărilor albastre.

Cînd se trezi Ionică, se uită plin de uimire, neputînd pricepe unde se află şi ce s-a-ntîmplat cu el. După ce-şi veni în fire se sculă şi plecă iar în toate părţile, bocindu-se amarnic. Acum luceafărul de dimineaţă se suise ca de două suliţi pe cer.

Umblînd Ionică prin pustiul pămîntului ajunse pe malul mării. Şi cum se uita el plîngînd de-a lungul păturii nemărginite de apă, vede cu mirare tulburîndu-se faţa liniştită şi luminoasă a mării şi răsărind din valuri un cap mare de peşte a cărui solzi stecleau la strălucirea lunei călătoare prin aburi ca nişte rotiţe de diamant.

— Ce plîngi şi te tînguieşti, făcătorul meu de bine, grăi peştele, spune ca la un frate, ca să te mîngîi şi să te scap şi eu după cum ai făcut şi tu cu mine.

Ionică îndată cunoscu ce este şi descoperi peştelui pricina tînguirii sale.

Atunci peştele, care era împărat peste peşti se umflă din urechi, se încruntă şi prinse a cutreiera marea de la o margine pînă la alta ş-a o răscoli din adîncul adîncurilor de se părea că se potopeşte şi se prăpădeşte lumea. Şi-n fugele sale prin noianul de apă, el da de ştire tuturor peştilor mici şi mari să pornească care încotro, să răstoarne şi să scormonească nisipul şi pietrele de pe fund, pîn-or afla o mreană ce a intrat noaptea acolo.

Şi s-apucă seminţia peştilor să împlinească porunca împăratului. Şi se făcu marea din faţă pînă în fund numai nămol şi cir, şi fierbea şi vîjăia apa închegată şi izbucnea cîteodată în sus în formă de munţi, de gîndeai că acum apucă luna, ce se înfiorase şi se făcuse roşie ca sîngele.

Mreana sînziana era pitulată în nisipul adîncului, băgată de doi stănjini în pămînt. Cum o simţiră chiţii cei înspăimîntători, porniră după ea cu fălcile căscate ! Ş-o alungară, ş-o goniră marea întreagă în lung şi în lat muşcînd-o. Atîta o

fugăriră ş-o înclenţiră cu fălcile, încît la urmă fu silită să iasă la faţă lîngă mal şi să se prefacă în iapă.

— Stai, iapa babei cea îndrăcită — strigă Ionică Făt-Frumos, văzînd-o. I-aruncă frîul în cap şi plecă cu ea la stăpînă.

Cum îl zări zmeoaica, se turbă de furie, prinse iarăşi a se trage de păr ş-a se zvăngioli ca apucată de spasmuri. Era aproape să plesnească de înciudarea şi veninul ce-i străbătuse tot sîngele.

— Ei stăpînă, îţi place cum te slujesc? o întrebă Ionică, cînd intră în casă.

— Place, răspunse baba, mornăind mai departe din gură nişte cuvinte pe jumătate înghiţite şi clănţănind din măsele.

Şi ieşind afară se duse la iapă şi luînd un bici de foc mai cumplit decît în rîndul trecut, prinse a o măsura cu el pe spete şi picioare, de pîrîia ciolanele în ea.

— Gîndeam să te schingiuesc pînă nu-i mai putea răsufla, trăsnească-te urgia cerească să te trăsnească! Dar te mai cerc o dată ; îţi spun însă verde şi curat că dacă nici la noapte nu vei putea vicleni pe păzitorul tău, îţi turtesc capul ca la o şopîrlă şi te fac mii de fărîmi.

Cînd se lăsă negreaţa nopţii, Ionică scoase la cîmp pentru cea de pe urmă oară iapa babei. Cuprinzîndu-l somnul ca-n celelalte nopţi, el căzu iară ca înţepenit pe iarbă. Luceafărul era aproape cînd se deşteptă. Umblă el pe ţărmurile mării cît umblă, se apropie de pădurea, unde s-ascunsese iapa în noaptea întîi, dar nu se mai arătă nici peşte, nici pasăre.

Aşa pierzîndu-se el prin adînca tăcere de noapte, cu groaza morţii în sîn, cînd era aproape de marginea unei păduri tufoase şi dese, numai ce-şi aduce aminte de beţişorul dăruit de Sf. Duminică. Îl scoate cum îi spusese Sf. Duminică şi ce să vezi?

Copacul, din care era tăiat băţul, începu a se scutura din rădăcină ş-a împrăştia ca un fior de vifor în toată pădurea de la un capăt la altul. Şi se treziră din somn stejarii şi fagii şi carpenii, în sfîrşit toţi copacii de la cel mai mic pînă la cel mai înalt, şi prinseră a se zgudui şi a-şi tremura crengile de să părea c-a răzbit o furtună înspăimîntătoare. Atunci iapa, care era ascunsă în mijlocul pădurii, lovită şi înţepată de spini şi ghimpi sări de acolo ş-o prinse la fugă. Pe unde trecea,

crengile pliosc pe spate şi peste bot, încît sta să-i sară ochii de usturime, pînă ce mai leşinată de atîtea lovituri şi plesnituri ce primise se pomeni că iese din pădure.

— Ho ! iapa babei cea vicleană, strigă Ionică cum o zări — şi încălecînd pe ea se-ntoarse acasă.

— Acum stăpînă, mi s-a împlinit anul, dă-mi simbria şi hai degrabă să-mi aleg calul ce mi se cuvine, zise Ionică după ce intră la zmeoaică ce era umflată de ciudă şi de mînie de sta să pocnească.

Ce era să facă baba ? Trebuia să ţie de legătură. Deci se duse cu Ionică la herghelia cea de cai.

Acolo patrusprezece armăsari sirepi, unul ca altul înalţi şi frumoşi, iar de lături, tăvălit în gunoi şi mocirlă, o hîrţoagă de cal chior, slăbănog de-ţi era scîrbă să te uiţi la el atît era de păcătos. Cei patruspreze armăsari însă erau lipsiţi de inimi. Zmeoaica băgase inimile lor toate în hîrţoaga ce se zvîrcolea în gunoi, care era un mînz de doi ani de la iapa ce o păzise Ionică.

— Ei, alege-ţi, care-ţi place — grăi zmeoaica către Ionică.

— Într-adevăr, unul e mai frumos decît altul, zise Ionică, chiar unui împărat i-ar plăcea s-aleagă între ei. Dar eu n-am gîndit să m-arunc aşa pe sus. Mie ca unui om sărac ce sînt nu mi s-ar potrivi un asemene şoiman. Toată lumea m-ar lua în rîs, cînd m-ar vedea pre mine, opincă hîrzobată, încălecat pe un asemenea pui de cal frumos ; eu m-oi mulţumi cu cel ce zace colo în gunoi. Acela-i de mine.

Mama-Ciumei îşi încruntă sprîncenele şi se uită chiorîş la Ionică, apoi prefăcîndu-şi glasul a milă ş-a părere de rău, zise :

— Da cum, Doamne păzeşte, să te duci de la mine c-un cal atît de rău ? Mi-ar fi ruşine de moarte să plătesc astfel credinţa cu care m-ai slujit. Lasă-l la pustia să-l aibă, şi-ţi ia unul dintre işti zdraveni şi voinici !

— Ţi-am spus că dintre işti armăsari nu pot să-mi ieu. Dacă vrei să mi-l dai pe cel slab, dă-mi-l, dacă nu, nu vreau nici unul.

Mai cercă baba să-i schimbe voia, spuindu-i multe de toate, dar în sfîrşit trebui să-i dea calul, ce cerea.

Atunci Ionică Făt-Frumos se apropie de calul cel chior, îl sculă de pe gunoi şi încălecă.

cerului. Își împlîntă el pintenii în coastele calului, ca să se înalțe pînă la ei, dar în deșert, calul său nu putea zbura prin slavă decît numai patru stănjini pe sus de la pămînt, pe cînd Ionică se clătina pe deasupra lui, pe unde umblă tabăra norilor, ca o pasăre ușoară. Așa se-ntreceau ei în fugă prin văzduh pînă ce zmeul obosindu-se, zise calului să spuie fratelui său de sus, să se coboare de acolo că-l va ține cu jăratic și cu pară. Auzind calul lui Ionică aceste vorbe, le împărtăși stăpîne-său. Atunci Ionică zise credinciosului său șoimulean:

— Spune, voinice, frate-tău, să-și trîntească stăpînul și să-l facă fărîmi, că eu l-oi ținea cu trifoi nescuturat de rouă și l-oi adăpa cu lapte dulce.

Cum auzi calul zmeului cuvintele ce-i trimise frate-său, se-ncrînceni și se scutură o dată de izbi pe zmeu în colțul unei stînci încît să făcu numai bucățele. Îndată se lăsă Ionică cu calul său în jos, și suind pe Ileana pe calul zmeului, se întoarseră îndărăt. Și Ileana prefăcu curțile sale într-un măr de aur, apoi se luară și se duseră în împărăția lui Ionică Făt-Frumos.

Ajungînd Ionică Făt-Frumos acasă cu frumoasa Ileana, îndată plecară la lacul zînelor, și trîntind mărul pe pămînt, ca din nimic răsăriră pe mal curțile strălucite ale Ilenei dimpreună cu toate minunile ce se aflau într-însele. Apoi se făcu o nuntă de o sută și de o mie de ori mai bogată și mai veselă ca cea întîi. Fost-au la nunta aceasta și cumnații lui Ionică cu surorile sale, care cu toții plînseră de bucurie cînd văzură pre Ionică, atît de nenorocit odinioară, ieșindu-le înainte cu mîndra lui soție.

De aci înainte Ionică și Ileana viețuiră în fericire cerească cu dragoste nesfîrșită unul către altul. Și-n trecerea zilelor de plăcere adeseori ei se puneau la fereastră și rătăcindu-și ochii în lungul lacului, cine știe de ce-și aduceau aminte, că numai ce luneca cîte o lacrimă pe fețele lor. Lacrimi și aduceri-aminte ce-i făceau să-ntinerească cînd îmbătrîneau, așa că poate trăiesc și astăzi și vor trăi cît va fi lumea și veacul.

Convorbiri literare, VI, Iași, 1 apr. 1872, nr. 1, pp. 17—31.

CODREANA SÎNZIEANA

Era odată ca niciodată, că de n-ar fi fost nu s-ar povesti. Pe cînd lupii cu oile în staul se culca şi ciobanii cu împăraţii şi craii la masă verde ospăta. Pe cînd un soare apunea şi altul răsărea.

Era, dragii mei oameni buni, un om. Omul acela o fi fost acum, să nu minţesc, da zău, o fi fost de-o sută de ani, dacă nu şi mai bine cu vreo douăzeci ; femeia lui, aşijderea, era bătrînă, ca nu ştiu cine să spun ; era ca Sfînta Vineri ; şi din tinereţe pînă la adînci bătrîneţe ea nu făcuse nici un copil. Şi cine ştie ce-s copiii la casa omului numai acela poate să priceapă întristarea cea nemolcomită a babei şi-a moşneagului celui pustiu. Ce n-a făcut moşneagul bietul, doară-doară i se va îmbucura şi lumina casa cu ceea ce dorea aşa de mult. Făcut-a pomană pe la mănăstiri şi biserici, dat-o liturghii la 7 biserici, adus-o preoţi cu bărbi albe-albe, că ei sînt mai sfinţiţi şi mai cu priinţă la rugăciune ş-a făcut feştanie şi maslu. Da toate n-au avut nici un folos. Apucatu-s-a baba de vrăjitorii şi descîntece. Care meşteră-n vrăji a rămas nechemată de babă, să fi fost departe de acolo chiar cale de o săptămînă de zile ? Şi crezi că a rămas o buruiană din cele culese în ziua sfintei cruci şi puse în podul casei, nefiartă şi nebosconită de dînsa ? Cum vă spun ce n-a făcut ?! Da degeaba ; toate acele n-a prins nimic.

Aşa moşneagul într-o zi lăsată de Dumnezeu, întristat şi pus pe gînduri, zice către babă :

— Măi babă !
— Ce-i ?
— Fă-mi merinde că vreau să iau lumea largă-n cap, să mă duc încotro oi vedea cu ochii, doară oi găsi un copil, că vezi tu mă ustură şi mă doare sufletul, cugetînd că după ce mi se va-ncheia viaţa, n-a fi nime cine să stăpînească casa noastră şi moşia noastră ; şi toate or să rămînă de bajocură şi de pradă în mîinile străinilor. În toate chipurile am cercat. Oi cerca şi asta. Şi să ştii, că dacă nu găsesc copil, eu acasă nu mai vin.
Grăi moşneagul, luă traista în spate, ieşi şi porni. Şi s-o dus, şi s-o dus, şi s-o cam mai dus, cîtă lume şi împărăţie, ca Dumnezeu să ne ţie. Ascultaţi oameni buni, că nu vă spun minciuni. S-o dus pîn-o ajuns într-un codru des ca acela de părea zid nu altceva. Că se mesteca copac cu copac şi tufiş cu tufiş, încît de frunzişul cel îndesat, nici ca prin urechile acului lumina soarelui n-avea chip să pătrundă. Moşneagul văzînd aşa pădure straşnică îşi făcu de trei ori cruce spre răsărit, de trei ori metanii tot spre răsărit şi intră cu mare vai. Cît o fi bojbăit el prin codru şi cît nu, nu pot s-o ştiu, destul că într-o zi dă de gura unei peşteri. Peştera pe de o sută şi pe de o mie de ori mai întunecoasă decît fundul codrului, noapte cum ai strînge cu ochii, cumu-i adică în peşterile cele fără capăt. Mai bătu moşneagul cîteva metanii, mai făcu trei cruci şi intră cu ajutorul lui Dumnezeu, pe lîngă o dungă de stîncă. Şi merse ca de-o puşcătură şi numai ce dă cu ochii de o ţintă de lumină într-o încovăitură. S-apropie el s-apropie şi nu credea ochilor ce vedea acolo la lumina aceea. Un pusnic bătrîn, bătrîn, ca Dumnezeu de bătrîn. Că avea o barbă albă care se cobora pînă la genunchi şi sprincenile lui cînd le ridica şi spre lumina aceea le tremura, peştera cu noapte năprasnică se zugrăvea. Şi sta pusnicul neclintit ca un stîlp de piatră cu ochii şi coatele pironite pe o Psaltire împistrită cu semne mari roşii ; veche, veche, Dumnezeu ştie de pe ce vreme ; şi pe un lat de piatră clipea cu pară roşie şi cu fum vînăt, gros ca norul, o făclie galbenă de ceară. Ajungînd moşneagul aproape de sfîntul în rugăciune tot bătînd la metanii, grăi din gură :
— Bine v-am găsit sfinţite părinte.
Pusnicul de adîncit ce era în cetanie n-auzi. Atunce strigă moşneagul mai tare. Pusnicul nu se mişca, ci făcu numai semn

cu cîrja să steie la o parte. Şi stete moşneagul de-o parte pînă ce pusnicul îşi mîntui rugăciunea. Cînd fu gata, luă cîrja, îşi ridică sprincenele şi grăi :

— Fiule, ce cauţi aici la mine în locaşul acest năpustit şi întunecos. De atîta veac de vreme ochii mei nu văzură faţă de om ş-acuma, mă cuprinde mirarea ce ţ-o putut abate picioarele într-acoace.

Moşneagul o răspuns :

— Sărut dreapta. Ia păcatele mele m-o adus. De atîţia ani de cînd trăiesc cu baba mea, şi nu mi-o făcut un copil şi aş vrea să rămîie după mine un rod, cum vreau să văd faţa cea luminată a Domnului.

Atunci luă pusnicul un măr şi sfinţindu-l şi blagoslovindu-l îl tăie în două şi zise :

— Na aste două jumătăţi de măr ; asta s-o dai babei, asta ia s-o mănînci tu şi du-te cu bine, nu mai umbla pribeag şi buimac prin lume.

Luă moşneagul darul cel blagoslovit, sărută dreapta şi picioarele pusnicului şi ieşi din peşteră. Şi luîndu-se el prin codrul cel des, după mult umblet ieşi la poiană. Acolo pe un plai îi veni ca o sete ş-o arşiţă amarnică la coş. Ce să ştie el face, că apă nu găsea ? Făcu ce-i era dată pesemne să facă. Luă o jumătate de măr ş-o mîncă. Da el în loc să mănînce pe cea menită lui, mîncă pe-a babei. Şi nici n-apucă s-o înghită bine cînd îl loviră dureri şi strînsori de facere, încît nu putu merge mai departe. Aşa se puse el pe iarbă, unde era mulţime de flori de sînziene şi adormi ca mort. Şi se coborî îngerul Domnului din cer şi se puse lîngă dînsul de strajă. Cînd se dezmeteci şi se trezi, ce să vadă cu ochii treji. Minunea minunilor ! Nepomenita nepomenitelor. Lîngă el un puişor de copiliţă plîngea între florile de sînziene şi da din mînuţele cele mici. Îngerul Domnului scoase busuioc şi aghiazmă sfinţită de nouă ori, stropi faţa ş-o boteză puindu-i numele Codreana Sînzieana. Moşneagul cu voie bună ca niciodată, văzînd aşa aldaş de fată o luă în braţe, o sărută în faţă şi plecă cu ea la baba lui. Ajungînd la bordei, luă o covăţică, puse fata într-însa ş-o lăsă pe vîrful bordeiului, apoi intră în casă cu vorba-n gură :

— Hai babă, hai degrabă să vezi şi să nu crezi, ce odor de fată mi-o dat Dumnezeu, că-i cu părul de aur şi cu ochii de stele.

Cînd ieşiră să vadă odorul de fată, şi luară covăţica de pe bordei ; pace, fata nicăieri. Îşi face moşneagul cruce şi se şuhaieşte din inimă. Caută-ncoace, caută-ncolo, dă-n stînga, dă-n dreapta, fata nu-i şi nu-i. Mai caută în paiele bordeiului, mai caută pe jos, pe după casă, nu cumva o picat ; da dacă nu-i, nu-i şi gata, din pămînt n-o poţi scoate.

Ho, Doamne cum se mai căznea moşneagul şi-şi frîngea mînile de necaz. Da cum să nu te şi superi pentru una ca asta. Că doară o pus-o în covată, ş-o văzut cînd o pus-o, ş-o ştiut bine unde şi într-o clipită să n-o găseşti.

„Ce să fie cu fata ? O luat-o îngerul Domnului ? O luat-o ielele şi şoimanele cele năprasnice ? Ce Doamne sfinte şi părinte să fie ?“ zicea moşneagul suspinînd.

De luat vezi bine c-o luat-o cineva. Da nici înger nici iele şi şoimane pe-acolo nu umblase. Ci să vedeţi oameni buni nevăzuta. Un vultur ori o pajură uriaşă, ce-i fi fost ; da să zicem o pajură uriaşă, trecînd pe acolo şi auzind plînsetul fetei, să lăsă repede pe bordei, apucă fata, o vîrî sub aripa dreaptă şi se aşternu cu ea pe aripele văzduhului din înaltul cerului. Ş-o duse la cuibul ei să-şi hrănească copiii. Cum o puse în cuib pajura iarăşi se duse în treaba ei. Da puii se uitau la fată cu milă şi dragoste şi-n loc s-o mănînce prinseră a-i strînge pănuşi moi şi-i făcură un pătul de odihnă ş-o acoperiră cu aripile lor, să n-o bată răcoreala dimineţei.

Acum ce să vă spun, acolo în codrul acela grozav, trăia într-o fîntînă cu apă numai otravă, un balaur cu 12 capete, şi fîntîna aceea nu era departe de copacul în vîrful căruia sta cuibul pajurei. Acel balaur îngrozitor, de cîte ori scotea pajura pui, nu-i lăsa să ajungă voinici şi zdraveni deplin, ci pe cînd erau aproape de zburat, întindea două capete de foc şi le stingea zilele cele fragede ; şi pajura săraca de ea şi de ea, de cînd se ştia vie pe lume, n-o ajuns să-şi vadă un singur pui zburînd. Aşa fiind puii acuma mari şi aşteptînd să se reverse de ziuă ca să zboare în largul codrului ş-a munţilor, iată că aproape de mijlocul nopţii se aude în fîntînă apa clocotind şi numai ce se văd la faţa lunei ce scăpăta printre crengile copacilor, se văd două capete de foc roş întinzîndu-se spre cuib şi făcînd un muget şi un urlet, de se clătina dealurile din temelie şi umblau văile ca coveţile cînd le clatini. O dată, cum ai clipi cu ochii se zguduiră şi se înfiorară încheiturile ceriului ş-a pămîntului

şi-n nor de aur se zări îngerul cu sabia-n mînă, viind ca fulgerul în jos ; şi cînd era pe-aci, pe-aci s-apuce balaurul puii, învîrti îngerul sabia de la răsărit la apus, şi iar de la apus la răsărit, şi dînd o dată colea dumnezeieşte, reteză cele două capete cum ai bea o lingură de apă. Ieşiră mai înspăimîntătoare alte două, bucăţi le face şi pe aceste. Mai ieşiră două ; capăt fu şi de ele. Şi tot aşa pînă în douăsprezece capete. Şi se făcu codrul şi valea numai vladnic de sînge închegat şi de otravă, şi se izbeau capetele în copacul cu cuib, de pica frunza din crengi cale de 10 mile de loc. Atunci îngerul luă busuioc, şi cu apă sfinţită în rai de nouă ani stropi în patru părţi a lumei şi se traseră şiroaiele cele de sînge toate la un loc şi capetele leşinară, şi deschizîndu-se gura pămîntului, le înghiţi cu tot sîngele rămînînd codrul curat, luminat, cum Dumnezeu l-o lăsat.

Cînd se ivi pajura o dată cu zorile şi văzu puii teferi dormind în cuib, şi fîntîna cea afurisită ştearsă de pe faţa pămîntului, dede un ţipet de bucurie, încît se zguduiră şi se cutremurară şapte hotare cu nouă funduri de ţară.

Apoi trezindu-se puii, îi întrebă :

— Spuneţi-mi degrabă, dragii mamei dragi, cine mi-o putut face binele acesta mare ?

Puii clătinară din cap şi ziseră :

— Noi nu ştim, că am dormit toată noaptea somn dulce.

Uitîndu-se pajura împrejur dede cu ochii de fata ce strălucea cu părul ei de aur şi cu ochii de stele în amurgul dimineţei, ca făcliile raiului în faţa soarelui, şi-i plesni prin minte că numai făclia acea frumoasă de fată i-a fi făcut bunătatea cea nespusă.

— Copii — grăi pajura cu glas înciudat — voi n-aţi mîncat fata, ce-i asta ? ! Puii tăcură chitic, da pajura s-apucă şi-nghiţi pe frumoasa Sînzieană, iar cînd o dede iarăşi la lumină, Sînzieana era pe de şapte ori mai frumoasă de cum era.

Şi s-apucă pajura de lucru mare : o zi întreagă cără flori de prin poieni şi muşchi verde moale şi făcu fetei un ietăcel, încît părea cuib de zînă ; şi ietăcelul, cînd bătea vîntul se clătina molcom ca leagănul. De acolea înainte Sînzieana îi era dragă ca copiii săi, ba ca ochii din cap, că o îngrijea ş-o hrănea cu toate cele, ce putea pajura găsi mai bun.

Şi prinse Sînzieana cu părul de aur a creşte ş-a-nflori ca un crinişor mîndru. Dimineaţa o sărutau ş-o trezeau cu dulce

zorile cele vesele ; la amiază o alintau umbrele crîngurilor tufoase şi sara o legăna suflarea cea molcomă a vîntului uşurel şi cîntecele ce se revărsau de departe peste codru din buciumele păstorilor.

Aşa crescînd mîndra pînă ce puţin sta pe picioare, iată că-ntr-o zi, cînd se scălda luceafărul de sară în lumina trandafirie a soarelui scăpătat după munţi, o făcut Dumnezeu să fie ce-o fost de mai nainte pesemne să fie şi să se întîmple ce nu s-o mai întîmplat de cînd s-o zidit lumea asta şi s-o dat drumul soarelui pe cer. Fost-a adică aşa că sculîndu-se Sînzieana în picioare o ieşit din gura ietacului şi s-o uitat pentru cea de-ntîi dată la lume ; şi cum dete cerul cel înserat ou ochii de dînsa, pe loc se făcu o tremurare de văzduh ş-o tresărire de stelele ce răsărise, şi ca dintr-o mare de foc răsări cu slavă şi strălucire nevăzută un alt soare pe marginile răsăritului, mai frumos şi cu faţa mai de aur pe de o sută de ori decît soarele coborît după munţi. Şi pe codri, pe plaiuri şi văi le cuprinsese ca un fior ş-un tremur şi florile şopoteau de-a dragul între ele şi-şi întorceau capul către valurile cele nouă de raze înviitoare. D-apoi încă să vezi şi ochilor să nu crezi. Florile codrului care de care se îmbulzea mai tare ca să fie în faţa fetei şi să soarbă căutăturile sale cele senine şi copacii de pe de lături îşi plecau capetele ca cel puţin cît ai strînge din ochi să se îndulcească de frumuseţile Codrenei. Vorbă scurtă, toate zidirile lui Dumnezeu : păsări de-a ceriului şi fiară de-a codrului se bucura şi se sălta de bucurie, simţind minunea cea dumnezeiască.

Din sara asta de sărbătoare luminată încolo trecură de două ori cîte trei, apoi de trei ori cîte trei, în sfîrşit mai trecură cîţiva şi iată Sînzieana de 14 ani.

Cînd fu de patrusprezece ani, Sînzieana era frumoasă... dar frumoasă... încît mă tem s-o laud şi să spun, cum şi ce fel era de frumoasă ; mă tem să nu ziceţi la urmă că aşa frumoasă voi aţi văzut. Una era ea cît ţine împărăţia soarelui. Da nici nu putea să nu fie frumoasă cum era, după ce fiinţă de om ea încă nu zărise şi de împăraţii şi oraşe nici pomană pentru dînsa, ci numai cu florile surorile trăia, cu fluturii se juca, cu glasul pîrîului se-ngăna, cu pasările-n doine se întrecea. Acuma iertaţi dragii mei, dacă am zis să nu mai zic şi tot am zis două vorbe în lauda Sînzienei. Că cine se poate răbda să nu grăiască de Codreana Sînzieana, după ce-o văzut-o.

Aşa trecea ziua ca ceasul şi ceasul ca minutul, pînă ce într-o zi dată de Dumnezeu se făcu o vînătoare mare prin codrii aceia frumoşi. La vînătoare ieşi şi feciorul împăratului. De, pesemne aşa o fost să fie. Că feciorul de împărat zări într-un ceas bun ori rău, nu ştiu cum să zic, zări o fiară sărind dintr-o tufă : Şi haide, şi haide, şi haide după dînsa, pînă ce se trezi voinicul, unde nici prin vis nu i-o pocnit vreodată : tocmai în matca cea nepătrunsă de picior de om a codrului pustiu.

Văzîndu-se feciorul de împărat unde-o putut el ajunge, stete pe loc şi se făcu tot ureche ca să audă ceva din pustietate... un hămăit de cîini... vrun răsunet de bucium... vrun pocnet de puşcă... ori aşa ceva care să-i placă feciorului. Da degeaba pîndea zău el, că numai tăcerea cea tainică şi pustiul cel mut îi năpădea auzul.

Într-un tîrziu, făcîndu-şi el ochii roată împrejur, i se năzări printre frunzele copacilor ca o strălucire de-ţi lua vederile. Mai aruncă el ochii o dată într-acolo, şi simţi că era ce era. Nici una, nici două se duse să afle ce şi cum. Şi află... află copacul cel cu ietac şi cu puii pajurei, care se uitau la dînsul. Ce gîndi el ce nu gîndi, puse arcul la ochi şi acuşi-acuşi era să zbîrnăie săgeata şi să ieie capetele puilor, cînd deodată ca un fulger străluminat îi umplu faţa un şuvoi de lumină, încît feciorul scăpă arcul jos şi-şi astupă ochii cu mîinile. Cînd se mai uită o dată zări ca jumătate de minut faţa şi trupul Sînzienei şi i se păru că-i pe altă lume, că leşină şi pică jos pe iarbă. Venindu-şi în fire prinse a striga pe fată să se coboare jos la dînsul. Da Sînzieana de unde să facă una ca asta. Nu se coborî zău ea la fecior, ci şezu binişor în casa mumei sale.

Feciorul de împărat văzînd aşa, se întoarse cum a venit. Ba zău, nu s-o întors chiar cum o venit, că el n-o venit oftînd din inimă şi cuprins la suflet de dorul şi arşiţa dragostei ca un vierme neadormit. Şi el n-o venit prin huceagul cel fără pic de potică şi fără rarişte. De acuma tot umbla făcea pe unde mergea parcă ochi n-avea. Da cum s-o întors, s-o întors el acuma şi colea cînd întră în sat boarul cu boii de la păşune, noroc că întîlni doi voinici din alaiul de vînătoare.

În ceea zi, des-de-dimineaţă, plecară de la curtea împărătească crainici în toată ţara, care crăinicea : că, cine s-a afla

s-aducă o minunăţie de fată din codrii Fîntînei cu doi pomi, împărăţia-l va ţinea pînă la moarte ca pe un sfetnic şi mare cinste va avea la toată curtea. Iaca o babă carabă, şchioapă, cu pupuiu [1] în spate şi cu părul pe cap ca în palmă :

— Io-s aceea care voi aduce fata din codrii Fîntînei cu doi pomi. Crainicii se uitară la babă şi prinseră a pocni de rîs.

— Firea-i a focului să fii — mătăhală de babă, grăi un crainic, cine Mama-Pădurei te scoate în calea noastră, c-acuma are să ne meargă rău. Piei ciotă din ochi să nu te văd !

Dar baba ba şi ba, că ea va aduce fata aceea din codru. Şi se ţinea de crainici ca scaiul de oaie.

Atunci mai-marele dintre crainici zise :

— Voinici, luaţ-o, că ne-o spus împăratul limpede că cine s-a lăuda să împlinească porunca să-l ducem la curte, fie cine-a fi, voinici, luaţi baba ş-o puneţi în car.

Şi luară baba şi hai cu ea la curte.

— Tu te-ai lăudat, că-i aduce fata din codrii Fîntînei cu doi pomi ? — grăi împăratul din scaunul împărătesc.

— Să trăieşti Măria-ta, eu cu capul meu — răspunse baba.

— Aşadar pune-te pe treabă !

— De pus, lasă pe baba, da să-mi daţi un ceaun ş-o pereche de chirostii. Şi-i dederă degrabă un ceaun ş-o păreche de chirostii şi porni baba dinapoia alaiului împărătesc, tot hodorogind din gură şi zurăind ceaunul cum fac lăieşii cînd se duc după mireasă. Nici feciorul de împărat nu rămîne acasă. Că şi putea parcă el să rămîie şi să nu ştie ce şi cum ?! Ajungînd ceata în codru, alaiul cu feciorul de împărat dimpreună se puse la popas şi mai departe merse baba singură ca Mama-Pădurei.

La copacul cel cu fata, baba meşteră şi pricepută, făcu foc la rădăcină ; puse chirostiile şi aşeză ceaunul pe ele. Da ceaunu sta strîmb şi se răsturna de cîte ori îl punea. Iar Sînzieana din gura ietacului uitîndu-se în jos şi văzînd prostia babei se aprinse de nerăbdare şi zise din gură :

— Nu aşa mătuşă, pune chirostiile altfel !

— Da, dacă nu mă pricep draga mătuşei.

Şi în zadar le aşeza şi le învîrtea şi le potrivea baba, că ceaunul nu vrea să steie bine o dată cu capul.

Pe Sînzieana o cuprinse neastîmpărul şi ciuda mai tare.

---

[1] *Pupuiu :* cocoaşă (V. N.).

— Nu ţ-am spus o dată, că nu-i bine aşa, întoarce ceaunul cu toartele spre copac.

Baba făcea de-a-ndoasăle. Apoi mai zise :

— Vino jos, draga babei, de-mi arată.

Şi Sînzieana cu gîndul prins în laţ nici una, nici două se coborî din copac să-nveţe pe babă. Da o învăţă baba pe ea, de nu i-a trebui învăţătură mai bună. Că o apucă de braţe, o ridică de-a umăr şi fuga cu ea la feciorul cel ars de dor.

Feciorul de împărat văzînd-o, o cuprinse în braţe, o întrebă de viaţă ş-o sărută în faţă. Apoi puseră pe ea un rînd de haine cusute cu fir şi bătute în mărgăritare, lucrate aşa de nouă fete fecioare de crai.

După aceea o puseră în trăsura împărătească şi pînă acasă numai o dată răsuflară caii cei ce n-aveau seamăn decît poate numai pe-ai soarelui. Ş-acolo o luă feciorul ş-o băgă în casă, o puse după masă ca pe o crăiasă. Şi părinţii feciorului, săracii moşnegi se uitau cu bucurie la ea, aducîndu-şi aminte de zilele tinereţelor.

O sosit seara în ziua aceea, apoi s-o făcut noapte, noaptea a trecut şi o rîs la răsărit ochii zorilor. Cînd au rîs ochii zorilor, colea în poiană, voinicul fu în picioare cu caii cei înaripaţi, puse pe ei şele de argint şi frîie... tot de argint şi-i aduse la curte. Încălecase soli să meargă la împăraţii depărtaţi şi pe la boerii mari să ducă veste bună, că adică : feciorul împărăţiei cu un soare-apune şi cu un soare-răsare ş-o găsit nevastă... Iar la săptămîna se făcu cununia strălucită care-o picat tocmai în ziua de Sînziene.

Apoi... ce să mai zic, ce-o fost şi ce n-o fost după aceea. Că doară ştie tot omul lui Dumnezeu, că după cununie cu noroc se face nuntă. Făcutu-s-o dar nuntă, care-o ţinut trei zile şi trei nopţi, după aceea s-o făcut o zi popas, şi iar o mai ţinut trei zile şi trei nopţi şi încă o zi pe deasupra numai în hatîrul lui Pepelea, care nu putuse s-ajungă pe la început, pentru că se zăpăcise prin ţară cu poznele şi şodeniile [1] lui.

Ş-o fost nunta aceea straşnică încît aşa paradie n-o mai văzut sfîntul soare numai una a Ilenei mîndra lumei cu Făt-Frumos, la curţile albe de peste nouă mări şi nouă ţări.

---

[1] *Şodenie :* ciudăţenie, glumă (V. N.).

Că s-au aşternut mese de cristal — cine le mai ţine minte cîte de toate — într-un soi de grădină împănată cu fel de fel de flori şi plină de copăcei de iorgovan, de oleandru, de tulipan şi trandafir. Şi cîntau păsările prin flori şi între toate pasărea măiastră cu glasul vrăjit făcea frunza să salte de bucurie şi florile să cînte încet după dînsa. Aici au petrecut mesenii cei aleşi ; apoi alte rînduri de mese s-au aşternut în ograda Curţei şi cine venea la masă-l poftea şi mînca şi bea, pînă chiuia şi cu pălăria după lună azvîrlea.

Dusu-m-am şi eu, dar fiind şchiop de un picior, cînd am sosit nunta era pe sfîrşit şi numai zama goală am găsit şi în zadar în zamă pînă în pîntece înotam, că de carne ca-n palmă dam. Şi m-am apucat de sorbit c-un ciur blagoslovit ; vă puteţi închipui cum am chefuit.

Convorbiri literare, IX, Iaşi, 1 aug. 1875, nr. 5, pp. 185—192.

PĂCALĂ ŞI AMĂGEALĂ ŞI-AU GĂSIT OMUL

Pe vremea lui Statu-Palmă ş-a lui Piticot numai de-un cot cu barbă cu tot, Păcală şi cu Amăgeală îşi făceau mendrele prin ţara lui crai-Roş. Numele lor era vestit de la munte pînă la mare, de la răsărit pînă la apus. Se temeau oamenii de ei ca de Ucigă-l toaca. Numai nişte sate din meleagurile munţilor şi curtea craiului scăpase pînă acum de poznele şi păcăliturile lor.

Într-unul din acele sate pierdute în desimea brazilor trăia un moşneag ş-o babă. Şi erau săraci, săraci, de mai că le venea uneori să ieie lumea în cap. Nici tu loc de fînaţ sau semănătură, nici tu putere în oase să mai ciocîrteşti la cele ciubere şi cercuri ! Ba, tot le mai rămăsese ceva pe sub suflet : o cioancă de vacă. Şi se apropiau Paştile şi nu ştiau bieţii ce să facă şi să dreagă ca să aibă cu ce se îndulci şi ei în ziua cea luminată a învierii Domnului. Ce puteau face alta decît să vîndă vaca ? Într-o zi s-apucă moşneagul, legă vaca de coarne c-un ştreang şi plecă la tîrg cu dînsa.

Cum mergea el singur pe drumul ţării, ţiind vaca de ştreang, iată că-i scoate naiba-n cale pe Păcală şi Amăgeală.

— Încotro, moşule ? îl întrebă Amăgeală.

— La tîrg să vînd vaca asta.

— Ce vacă ?... căz asta nu-i vacă, ci-i capră.

— Cum să fie ?

— Aşa, bine.

— Iacă, îţi cumpărăm noi capra, grăi şi Păcală, poftim 15 lei şi noroc bun să deie Dumnezeu !

Ce fu, ce nu fu, destul că moşneagul vîndu vaca cu 15 lei. Se duse în oraş, cumpără carne, colaci, rachiu şi mai nu ştiu ce, îi mai rămase trei-patru lei şi se întoarse acasă.

— Vîndut-ai vaca ? întrebă baba, cum văzu pe moşneag deschizînd uşa.

— D-apoi că să te ţie Dumnezeu, bătrînă, n-o fost vacă, ci o fost capră.

— Cum, Doamne, apără şi păzeşte să fi fost capră ! Doar n-ai căpiet de cînd te-ai dus de acasă ?

— Aha !... strigă moşneagul repede, or fi fost zău aceia tîlharii de Păcală şi Amăgeală, dar las' că le-oi răsplăti eu, de m-or pomeni cîte zile or avea.

Zise moşneagul şi n-aşteptă mult, ci se duse în şură, luă o pălărie cît o roată de car, ce slujise cuibar la găini, o puse în cap şi porni la drum.

Ajungînd în oraş, intră pe rînd în trei birturi, plăti la fiecare cîte două ocale de vin, lăsînd vorbă că are să vie mai pe urmă să beie împreună cu doi fîrtaţi. După aceea se luă pe uliţele oraşului, şi umblînd încoace şi-ncolo ca un ceas de vreme, iată că dede de Păcală şi Amăgeală.

— Bun întîlnit, oameni buni, grăi moşneagul. Cum aţi vîndut vaca ?

— Cu pagubă, moşule, răspunse Păcală.

— Haideţi dar cu mine să vă cinstesc c-oleacă de vin, ca să mai uitaţi din cel necaz.

Merseră la birtul cel dintîi şi băură două ocale de vin. Cînd să iasă, moşneagul ţanţoş se loveşte peste pălăria cea lată, strigînd :

— Plătitu-i, crîşmar dragă ?

— Plătit cu cinste, de altă dată ş-o vadră, răspunse crîşmarul cu mulţămire.

— Acum să vă duc la vin şi mai bun, grăi moşneagul şi cotigind p-o uliţă, intrară în al doilea birt. După ce supseră ş-aci două ocale de vin roşu, la ieşire, moşneagul, drept plată îşi lovi pălăria, spuse vorbele ce le-a spus la celălalt birt şi crîşmarul iarăşi răspunse : Plătit cu cinste, de altă dată ş-o vadră.

În sfîrşit moşneagul îi duse la al treilea birt. Aici se întîmplă tot aşa.

Păcală şi Amăgeală se uitau unul la altul cu coada ochiului, se ghiontiau clătinînd încetişor din cap şi se înţeleseră numai din privire, să cumpere pălăria cea mare, căci pălăria trebuie să fie toată pricina.

Moşneagul nu stete mult la cumpănă şi vîndu pălăria cu 500 de lei.

Ajungînd acasă, îl întrebă baba :

— Ţi-ai scos banii pe vacă ?

— Încă nu toţi.

Iar Păcală şi Amăgeală, bucuroşi de tîrgul ce-au făcut, nici una, nici două, se duseră la birtul cel mai de frunte din oraş, ca să se puie pe chef. Mîncară şi beură de cu seara pînă a doua zi în răsărit de zori. Cînd fu la plată, Păcală îşi puse pălăria cea lată pe cap şi dîndu-i una cu palma, grăi :

— Plătitu-i, crîşmar dragă ?

— Plătitu-i sufletu mîne-ta ! răspunse crîşmarul cu ciudă.

Văzînd aşa, luă Amăgeală pălăria, gîndind că doară i-a merge lui mai bine. Dar de unde să-i meargă mai bine ? Crîşmarul se făcu şi mai dîrz şi începu a-i înjura. Şi neavînd voinicii nici banul orbului în taşcă, se făcu poznă şi gălăgie mare ca aceea, se strînse lume ; şi-i apucă crîşmarul la răfuială c-un băţ de corn şi-i pisă de nu era buni de nimic.

Două săptămîni deplin, voinicii se făcură nevăzuţi. După ce se înfiripară şi ieşiră la lume, plecară la moşneag, ca să se socotească cu dînsul aspru. Dar moşneagul învăţase minte. El cam ştia dinainte, că Păcală şi Amăgeală au să vie la casa lui. Deci se sfătuieşte cu baba ce şi cum să fie.

— Măi babă, taie degrabă o găină, stoarce-i sîngele într-o beşică ; ia beşica aşa plină de sînge ş-o leagă la gît, ascunzînd-o bine în sîn ca să nu se vadă. După aceea om vedea noi ce-a mai fi.

Cum zise moşul, aşa făcu baba.

Şi îndată ce zări moşneagul pe ferestruică că vine Păcală şi Amăgeală, le ieşi înainte la prilaz, îi pofti cu dragoste în casă, îi puse după masă şi începu a închina cătră ei cu o litrişoară de rachiu : „Norocire bună — bine-aţi venit sănătoşi.

Dumnezeu să v-ajute. Şi la mulţi ani cu bine." Iar babei îi dede poruncă să pregătească iute demîncare, să frigă o găină şi să coacă plăcinte, ca să-şi omenească cum se cade oaspeţii cei buni.

Baba făcea cît putea. Cînd la foc, cînd la podişor, cînd în tindă, cînd afară la trunchi după vreascuri şi găteje.

Moşneagul se arăta foarte nerăbdător şi văzînd că baba tot nu mai aduce friptura şi plăcintele pe masă, se înciudează grozav, sare de pe scaun şi apucînd un cuţit, poc cu el la baba în gît. Sîngele izbucni stropind toată casa ; baba căzu jos ca moartă.

— Pentru numele lui Dumnezeu, ce-ai făcut ?! strigară Păcală şi Amăgeală spăimîntaţi.

Moşneagul nu zise nimic, ci luă dintr-un cui o scripcă de strujan cu corzi de păr de cal şi întorcîndu-se împrejurul moartei, scîrţia din arcuş şi drăngănea din gură :

Pe la cap, pe la picioare,
Ca baba mea să se scoale.

Baba mişcă un picior. Moşul se mai învîrti o dată scîrţîind din scripcă, baba mişcă şi celălalt picior. Pe urmă deschide încetişor ochii şi se ridică din balta de sînge în care era tăvălită.

Păcală şi Amăgeală părea, nu altceva, dar curat stîlpi de piatră, atîta mirare şi uimire îi cuprinsese. După ce îşi veniră în ori, uitară cu totul pentru ce au venit şi acum nu le umbla mintea pe altceva decît în ce chip să facă pe moşneag ca să le vîndă scripca aceea făcătoare de minuni.

Treaba însă nu era aşa grea, după cum îşi închipuiau ei ; deoarece numărară pe masă 800 lei şi moşneagul le dede scripca, se înţelege, după ce mai întîi făcu oleacă de vorbă.

Cine era Păcală şi cu Amăgeală, cînd se văzură stăpîni pe scripca cea cu putere învietoare !

În vremea aceea iată că pică pe ţară o cumplită nenorocire. Jalea se întindea de la o margine a crăiei la cealaltă. La curtea craiului bătea vîntul praporii şi porţile cele de aur erau învălite în pînză ghisizie. Fata cea frumoasă a Măriei-sale zăcea moartă în mijlocul casei şi numai pe ea o avea craiul. Cum suspina şi se zbuciuma crăiasa, cum plîngeau toate sufletele la curte !

— Prea-nălţate stăpîne ! grăi Amăgeală către crai-Roş, după ce străbătu cu mult greu pînă dinaintea feţei Măriei-sale — ce mi-i da să-ţi înviu fata ?

— Ce nu ţi-oi da ? răspunse împăratul.

Şi s-apucă Amăgeală a zdrăngăni din scripcă ş-a se învîrti împrejurul fetei, bodogănind din gură :

Pe la cap, pe la picioare,
Ca fata de crai să se scoale.

Dar cu scîrţeitul şi cu bodogănitul rămase. Fata nu vrea s-asculte scripca.

Veni şi Păcală să-şi cerce norocul. Ţăngăni şi el coardele de două-trei ori, bolborosi şi el ce ştiu, şi împăratul nemaiputîndu-se stăpîni porunci străjilor să-i ieie, să-i bată cît le-a ajunge, apoi să-i înfunde în temniţă.

Aşa au păţit Păcală şi Amăgeală în ţara lui crai-Roş pe vremea lui Piticot de un cot cu barbă cu tot. Ce s-a ales de ei pe urmă, nu se ştie. Destul, că după întîmplarea aceea, n-a mai fost pomană de ei prin ţara lui crai-Roş.

Familia, Oradea-Mare, 10/22 ianuarie 1888, nr. 2, pp. 13—14.

TOVĂRĂŞIE LA HOŢIT

Odată un român şi un ţigan făcură tocmeală să hoţească împreună, şi pe ce vor putea pune mîna, să împărţească în două, frăţeşte.

Într-o zi plecînd ei la un iarmaroc, făcură ce făcură şi furară o ploscă cu rachiu, o pîine şi o bucată de pastramă. După ce ieşiră din oraş şi ajunseră în marginea unui codru, se puseră jos pe pajiştea cea verde lîngă o tufă de alun, ca să împartă cîştigul.

Da ţiganul, cumu-i firea lui, sfătos de n-are păreche, se puse şi grăi :

— Măi românică ! ştii una ? Cîştigul nostru de astăzi ca şi cum n-ar fi. Om gusta amîndoi dintr-însul, ne-om strica mai rău : nici eu sătul, nici tu. Mai bine toate a unuia, ori ale mele, ori ale tale. Hai ş-om dormi şi care a visa visul cel mai frumos, a lui să fie toate.

— De mine, fie, cum zici tu să fie, grăi românul. Se tologiră pe iarbă ca să doarmă.

Ţiganul, cum puse capul, adormi dus. Iar românul, geaba se opintia, geaba îşi strîngea ochii pe somn ; el vedea numai plosca şi pastrama. Stete el cît stete lungit pe iarbă, de la o vreme nu mai putu. Se sculă frumuşel, luă ploscuţa, închină o dată la lună ce se ivise printre frunza de stejar, ş-o întoarse cu fundu-n sus, pe gîtleanul cel însetat. Începu a rupe din pîine ş-a muşca din pastramă ; vorbă scurtă : ospătă cum se cuvine. Apoi se culcă şi adormi îndată. Într-un tîrziu, cînd luceafărul

dimineţii se ridicase de-o suliţă deasupra măgurilor, se trezeşte ţiganul şi uitîndu-se la tovarăşul său, strigă :

— Romănică hei ! scoală, scoală degrabă.

Românul horăia din greu şi nu se clintea.

Ţiganul îl boldi de două ori cu cotul. Românul se trezi.

— Ei, romănică, ce-ai visat ?

— Spune tu întîi !

— Ho, Doamne, ce-am visat eu ! Eram în rai, în raiul cel frumos şi desfătător şi stam la masa cea bogată cu Dumnezeu şi cu îngerii. Ce mîncăruri minunate... nu ştiai din care să iei. Ce vinuri împărăteşti ! Mîncam ce-mi cerea inima şi beam numai Cotnari. Alei, că bine-am trăit !

— Eu, zise românul, văzîndu-te poftit la aşa masă m-am mulţămit cu ploscuţa cea de rachiu şi cu ce-am găsit lîngă ea.

— D-apoi că numai vis, numai vis a fost, grăbi ţiganul cu vorba.

— Acuma vis, nevis, ce-a fost, a trecut, ce-a mai fi, a fi.

A doua zi tovarăşii se duseră la poalele munţilor pe unde umblau turmele de oi la păşune, şi furară un miel gras şi frumos ; şi colea pe la cina cea bună cînd şi apa parcă stă de se mai odihneşte, se înfundară în desişul codrului unde aprinseră un foc ca să frigă mielul.

Ţiganul iarăşi sfătos şi hîtru, grăi astfel cătră român :

— Hai şi ne-om spăria unul pe altul, şi care a spăria mai bine, acela să mănînce mielul tot.

— Fie voia ta, ţigane, zise românul.

Se sculă ţiganul de la foc, şi depărtîndu-se printre tufani ca de o azvîrlitură de piatră, începu a face ca lupii, strigînd : Bum... bum... Fugi, române, că te mănîncă lupul.

Iar românul de la foc : Mielul ai vrea tu să-l mănînci, nu pe mine, ţigane. Te cunosc, te cunosc.

Veni rîndul românului ca să sparie. El îşi lepădă sarica, o atîrnă de creanga unui copac şi prinse a o pisa cu o bîtă de pocnea şi răsuna codrul ; şi cum îmblătea sarica cu bîta, din gură striga cu glas prefăcut : Na, na, tîlharule, de ce l-ai furat ?

Apoi strigă pe glasul său : Sărăcuţ de maică-mea, dacă nu l-am furat eu, l-o furat cel de la foc.

Auzind ţiganul vorbele din urmă, ca priznărul [1] se învîrti o dată şi o luă la picior.

---

[1] Prîznelul (V. N.).

Românul rămase singur cu mielul care se rumenise frumos, cum e mai bun de ospătat.

În cealaltă zi se găsiră ei iarăşi. Făcură sfat pentru o nouă izbîndă. Nu stătură mult pe gînduri, ci se luară pe potecile munţilor şi noaptea tîrziu ajunseră la o stînă. Cînd erau aproape, zise românul încet : Eu am să intru la oi, tu să stai cu braţele deschise în strungă. Am să iau o oaie şi am să ţi-o dau. Tu ţine atunci bine. Am să ies, şi ne-om c-am duce.

Cum s-a zis, aşa s-a făcut.

Dar lucrul naibei, puţin mai înainte intrase la oi un lup, care simţind pe român huşte ! pe strungă, tocmai în braţe la ţigan. Ţiganul îl strînse după gît ţapăn, dar îndată văzu el că nu-i oaie. Românul văzînd întîmplarea, o luă la sănătoasă, iar ţiganul în loc să facă tot aşa, prinse a striga : Iacă lupu, iacă lupu !

Se treziră cînii şi ciobanii, şi găsind numai pe ţigan lîngă stînă, nici una, nici două, îl apucară la depănat, şi dă-i, şi dă-i pînă îl făcură scăpat. Asta n-a putut ţiganul s-o uite şi se jură că n-are să mai umble la furat.

Amărît, flămînd şi bătut cum era, îşi aduse aminte de dancii cei mici de acasă. Îi vedea cu gîndul cum pomenesc pe dada, cum îl aşteaptă să le aducă ceva de la iarmaroc. Mergînd el aşa abătut pe gînduri, pe la revărsat de zori ajunse la stînă, tocmai pe cînd ciobanii alegeau caşul.

Ţiganul ceru de la ciobani zer. Şi fiindcă n-avea în ce să-l puie, luă pălăria din cap, o întinse ca să toarne într-însa. După ce se umplu rasă, ţiganul o întoarse cu fundu în jos, zicînd ciobanului :

— Ia mai pune şi-n hastă bartă ! Şi punînd ciobanul, ţiganul se luă către casă, ţiind pălăria cu amîndouă mîinile şi cumpănind să nu se verse zărul din bartă.

— Strîngeţi-vă puii dadei, că v-am adus de hăl bun, grăi ţiganul intrînd în bojdeucă.

Cum ai clipi din ochi, puradeii fură toţi împregiurul danciului.

— Da nu-i numai aci, îi şi dincoci, grăi ţiganul, întorcînd pălăria şi vărsînd zerul şi din bartă.

Familia, Oradea-Mare. 24/5 februarie 1888, nr. 4, pp. 37—38.

VIII. SCRISORI DE LA ȚARĂ

SCRISOAREA ÎNTÎI

Amica mea !

În sfîrşit, iată-mă la capătul călătoriei. După zile şi nopţi petrecute cînd în diligenţă, cînd în tren, cînd în trăsură descoperită, astăzi stau pe loc, departe şi de tren şi de căruţa poştei şi chiar de trăsuri. Un sat mic şi într-o stare de tot înapoiată, mă sălăşluieşte în sînul său. Într-adevăr o aşezare omenească foarte neînsemnată ; dar în schimb o natură dintre cele mai romantice şi mai desfătătoare ce ţi se întîmplă să-ţi vadă ochii în curmezişul Carpaţilor.

Cîtă deosebire între lumea ce mă cuprindea mai zilele trecute şi între cele ce privesc acuma în preajma mea ! Un oraş mare cu trotoare şi cu uliţele de căpetenie asfaltate ; cu vreo două cofetării luxoase ; cu o cafenea elegantă ; cu sute de birji cari zuruie şi duruiesc de-a lungul stradei ce duce la grădina publică ; cu tarafuri de lăutari serile pe la grădini şi teatre de vară ; iată din ce hal şi vălmăşag am ieşit. Două rînduri de case ţărăneşti, mici, cu acoperişele de paie, ţuguiete, cele mai multe afumate ; prin mijloc o şosea sau cum îi mai zic drum de ţară ; două case mai de seamă : a popii şi a unui om bogat : iată unde am ajuns.

Şi nu poţi să-ţi închipuieşti cîtă mulţămire mi-a adus această schimbare.

Să te întorci în fiecare zi pe două-trei uliţe : la treabă, la restaurant, într-o cafenea sau cofetărie şi seara la o reprezen-

tație sau concert într-o grădină, zău, de la o vreme e plicticos de tot. Nu-i de mirare dar, dacă acum îmi simțesc sufletul ca reînnoit.

S-au dus zidirile cele-nalte ; privirea mea acum se îndreaptă de-a lungul spre răsărit și lunecă pe munții ce se ridică măreț în formă de amfiteatru, apoi se întoarce la apus spre dealurile și dîmburile înalte cu codri străvechi. S-au dus ulițele cu paveaua și asfaltul cel fierbinte ; acum mă poartă picioarele pe cărări cari în une locuri de-abia se recunosc din iarba cea verde și deasă. Seripca lui Barbu Băietu n-o mai aud scîrțiind, romanțele de prin București și doinele de inimă albastră ale lui Ionică nu mai răsună. În schimb însă dulce îmi prinde gîndul o *horă* a unei românce care seceră în „ogrăzi“ sau o strigătură a unui flăcăuandru zburdalnic care păzește boii pe miriști.

Nici o săptămînă n-a trecut bine de cînd sînt oaspele acestui loc plin de frumuseți.

Dă-mi voie, amica mea, să-ți vorbesc în acestă scrisoare despre impresiile cele mai cu putere ce am avut în acest timp și despre pricinile din care au pornit.

Dimineața, pe la 8 ceasuri, cînd mii de raze se răsfrîng printre frunzele pomilor verzi, ies din casă și apuc pe cărărușa din grădină sau *telechiu* cum se zice în graiul de p-aci. La dreapta pînă colo în capăt, o otavă verde, ca un covor de toată frumusețea, îți farmecă și-ți înveselește vederea. Pe acest covor se înșiră în linii drepte pomii cu prunele și merele crude încă, dar pîrguite frumos. Ajungînd la gardul din fund, trec prilazul și înaintez printr-un lan mic de păpușoi cu spicul abia răsărit. Într-o clipă sînt pe un tăpșan cu otavă moale lîngă cînepiște, în mijlocul căruia se înalță doi nuci zdraveni, cu crengi multe și întinse, cu frunză foarte deasă.

Toată ziua, oricum vine soarele, sub acești nuci se întind pături de umbră plăcută... Mă las jos pe spate cu mîinile sub cap ; și cum stau așa privind în sus la desimea frunzelor și la nucile cu coaja verde închisă, mă fură ca un vis plin de vrajă. Nu departe se aud neveste la cules de cînepă ; dincolo de rîu un clopoțel pe un bou ș-o doină care s-amestecă cu murmurul apei ce se strecoară printre sălcii. Reveria de care-s răpit îmi lănțuiește închipuirea din ce în ce mai tare...

Parcă-i pe-nserate... frunzele, zugrăvindu-se cu aurul soarelui ce clipeşte la asfinţit pe vîrful codrului, aşa se leagănă de dulce... auzul mi-l năpădeşte ţipetul răzbitor şi cadenţat al pîrpăriţei de la moară... eu trec înainte pe cărare. Cu cît mă apropii, cu atît aud mai bine piatra învîrtindu-se şi hurducînd şi roata cea mare de afară şovăind în valurile cele spumegătoare. Iată-mă-s în pragul de la tindă... mă uit la făina galbenă care ţîşneşte de sub piatră şi curge pe scob în albioară... intru în moară şi văd pe morarul cel bun de lîngă vatră învălind o azimă cu cenuşe. El se bucură de venirea mea şi poftindu-mă pe un scăunaş la foc, îmi povesteşte fel de fel de năzdrăvănii şi şodenii. Ascult încremenit pînă ce simt că cineva mă ghionteşte. E Flicea, cînele nostru. A văzut că nu-s acasă şi m-a căutat sărmanul pînă m-a găsit.

Deodată tresării ca din somn. Mă ridic şi mă uit împregiur. O, iluzii fericite ! O, timpuri de aur ce v-aţi topit ca roua de pe florile cîmpului cînd le îmbrăţişează razele soarelui !... Da numai colea, lîngă nucul cela, era o moară odată. Astăzi nici locul nu i se mai cunoaşte bine. Era o moară şi eu eram copil p-atunci, copilul răsfăţat al acestei văi frumoase.

S-a stricat şi s-a cotropit moara, s-a astupat iruga de n-a rămas numai ici şi colo cîte-o răchită ca semn din alte vremuri. S-a dus morarul care mă purta în spate şi Flicea, dragul meu Flicea, cine ştie de cîţi ani nu mai este ! Ca un fior de plîns îmi arde pieptul şi privirea mi se împiedecă de o lacrimă.

Iartă-mi amica mea, această lacrimă ; de-ai fi în locul meu, n-ai vărsa o lacrimă-două, ci ai plînge cu suspinare.

Dar hai, să trecem mai departe de nucii cei rămuroşi şi răcoroşi.

Îndată încep răchitele şi desişul de sălcii, arini, brusturi mari şi alte felurite plante. E aproape malul rîului. Iată şi un izvor sub o boltă de nuiele. Apă aşa de frumoasă şi de limpede ; pe fund frunziş curat. E cu neputinţă de-a trece ş-a nu gusta din apa cea curată. De-ai fi fată, draga mea, te-aş ruga să-ţi faci mînile trocuţă, să scoţi apă şi să-mi dai să beau. Dar aşa, fac doi-trei paşi pînă la curechişte, rup o foaie verde, o strîng creţele pe la margini şi scoţ apă cu dînsa. Tot aşa beau şi ţăranii şi ţărancele cînd trec p-aci.

Am avut de gînd să cutreier malul rîului, să pătrund în sălcii şi s-ascult de-aproape graiul valurilor ce şuguiesc... dar dinspre munţi se aude tunînd ; o ceată de nori împînzeşte piscurile pleşuve... frunzele şi nuielele se clatină mai tare. Mă întorc în sat să nu m-apuce ploaia.

Am însă nădejde că ţi-oi da prilej de-a te plimba cu gîndul şi de-a lungul acestei ape frumoase.

Familia, Oradea-Mare, 27 iulie/8 august 1886, nr. 30, p. 360.

SCRISOAREA A DOUA

Amica mea !

Rîulețul despre care am pomenit în scrisoarea întîia, izvorăște la poalele muntelui Bihor, munte cu piscuri pleșuve, peste care trec moții cu caii încărcați de ciubere și cercuri, de se coboară în Țara Ungurească.

Apa lui pînă să ajungă-n hotarul sătușorului unde mă aflu, se sporește cu cîteva păraie ce se scurg de prin văile laterale.

Cum va fi acest rîu în părțile de sus, nu știu bine. De multe ori l-am trecut și l-am colindat și pe acolo, pe cînd umblam la școala nemțească din Băița ; dar sînt mulți ani de atunci și nu-mi mai aduc aminte. Pe aci însă e de-o frumusețe răpitoare. De izvorul din care ți-am spus că beau apă cu frunză de curechi, e foarte aproape ; dar nu vezi alta nimic, decît desiș nepătruns de ramuri frumoase. Într-adevăr în sus, precum și la vale, spre sat, pe amîndoi țărmurii : sălcii dese, răchiți rămuroase, tufe de arini, toate îndesite cu brusturi, curpen și alte plante cățărătoare. În vreo două locuri e mai deschis, la vaduri pe unde trec sătenii în țarina de peste apă, la tău [1], la holde și la curechiști ; pe alte locuri malul fiind mîncat și năruit de apă a rămas pietriș de nu s-au putut prinde bine plantele. Încolo foarte cu greu poți răzbate. Dar și unde e peste putință să te strecuri de nuiele și crengi împletecite, tot ți se dă

[1] Lac (V. N.).

prilej îndeajuns pentru desfătarea poetică a sufletului. Asculţi valurile cum şopotesc pe pietricele, cum gem la o buturugă, sau cum plioscăieşte o nuia verde, pe care o saltă unda în trecerea ei. Şi dacă eşti norocit şi ai o-nchipuire mai nălucitoare, te uiţi pe tine însuţi, tot gîndul îşi rămîne înlănţuit de şoaptele ce sună încetişor, şi ţi se pare că auzi graiul de pe altă lume a unor fiinţe misterioase, un grai de şăgalnice dezmierdări, o limbă a dragostei, ferită de patimi lumeşti şi de zvon pămîntesc...

E plăcut a privi la sălcetul cel des şi la arinişul frunzos care ascund rîul ; e o înaltă desfătare de-a te plimba, croindu-ţi singur cărare, de-a lungul pe lîngă desime. Dar nu se poate asemăna simţirea ce te cuprinde cînd ai pătruns înlăuntrul verdeţei şi te vezi aproape de valurile creţe ce vin rostogolindu-se cu repeziciune ! Nici înainte, nici îndărăt nu mai e orizont, în sus încă numai ţi se năzare albastrul cerului căci nuiele şi crengi stufoase se-ndoaie spre apă şi alcătuiesc ca o boltă verde. Departe de tot ce-i omenesc dezbrăcat de orice grije, uimit de sfinţenia singurătăţii, simţeşti aşa de aproape dragostea naturii, auzi aşa de lămurit glasul ei, încît ai dori să te cufunzi pentru totdeauna în această tainică zămislire de viaţă şi să nu te mai întorci în labirintul omenesc !

Ca orice apă de munte, după ce s-a rostogolit, prin adîncimi prăpăstioase, printre stane colţurate şi vine la un şes plecat, cu vegetaţie mai bogată şi rîuleţul nostru, pe aci are un drum tare capriţios. În foarte puţine locuri merge mult timp drept înainte ; de cele mai multe ori se face nevăzut din calea privirii şi cotigeşte în altă parte. Şi acest mers cotigit, pe multe locuri e nou. Din bătrîni n-a putut să fie tot astfel. Cu fiecare potop ce aduc ploi îndelungate sau rupere de nori în creierii munţilor, îşi croieşte altă albie. La asemene întîmplare — ce rămîne mulţi ani în pomenirea poporului — se umflă mereu, pînă ce rupe şi cutrupeşte malul şi apoi cu turbare se aruncă peste semănături şi livezi, făcînd valvîrtej prin grădinile şi ocoalele oamenilor. Cîte-o zi sau două unele case şi şuri stau nămolite în valurile cele mocirloase.

După ce se mai răzbună erul [1], valurile se retrag sau intră în pămînt şi oamenii sărmanii ies ca să vadă ce stricăciuni a

---

[1] *Er :* rîuleţ (V. N.).

făcut revărsarea cea cumplită. Cu mare mîhnire găsesc unii pămîncioarele lor din apropierea rîului răscolite de apă şi acoperite cu bolovani şi prundiş. Încetul cu încetul rîul se astîmpără şi se aşază în noua albie ce ş-a săpat. După trecere de mulţi ani, oamenii mai în vîrstă arată celor tineri pe unde a fost matca apei, mai înainte, de „urlarea cea mare".

Dar să lăsăm asemenea răstimpuri de fierbere şi străşnicie ale rîuleţului. Acum e aşa de blînd şi de drăgălaş... să nu-i mai pomenim de momentele în care şi pe el îl ajunge mînia şi pornirea vrăjmaşă.

Cît ţine hotarul satului în partea de sus, înfăţişarea rîuleţului e următoarea : Pe o bucată de loc, apa curge cu vălmăşeală şi repede, sfărîmîndu-se la fiecare pas de petrile ce se văd şi făcînd spumă. Îndată însă întîmpinînd o rădăcină rămuroasă de răchită sau arin, parcă se opreşte şi sapă malul buruienos şi buturuga cea grămădită cu lemne şi vreascuri. La asemenea buturugi faţa apei e netedă şi mai liniştită, apa nu-i adîncă, e adecă o bulboană cum se zice la noi în graiul moldovenesc şi dulbină, cum îi zic românii pe aci. În dulbine, pe sub rădăcini şi cioturi, se ţin peştii mai mărişori ; despre peşti mari nici vorbă prin asemenea rîuri mici.

Fiindcă veni vorba despre peşti şi fiindcă nu ştiu ce să-ţi mai spun, ca să-ţi faci o idee despre această apă drăgălaşe, dă-mi voie să-ţi arăt cum umblă oamenii pe aci la pescuit :

Unealta de prins peşte, cea mai întrebuinţată, e vîrşa. Am să descriu această unealtă, pe cît mă pricep, deşi mulţi din cititori vor fi cunoscînd-o pe deplin.

Vîrşa se alcătuieşte din două părţi de căpetenie : covîrşocul şi trupul. La covîrşoc distingem gură şi fund. Gura e un semicerc făcut dintr-o nuia grosuţă de stejar, căreia după ce a fost curăţită şi cioplită bine i se dă acea formă arcată prin încălzire ; ea poartă numele de salbă. Giur împregiurul salbei se încolătăcesc cu un capăt, una lîngă alta, nuiele subţiri şi mlădioase ; ca de trei degete de la salbă, printre nuiele, curmeziş, se împletesc două rînduri de curpen tare şi vînjos, apoi se taie tot a doua nuia, lăsîndu-se însă o teşitură subţire ; la aceeaşi distanţă se împleteşte iarăşi curpen strîngînd ţapăn teşiturile de nuiele rămase ; din nou se taie tot a doua nuia şi cu modul acesta covînşocul se rotunzeşte şi se strimtează din ce în ce mai tare, pînă cînd se încheie într-o bortă pe care de-abia poţi

vîrî mîna. Trupul vîrşei se face astfel : la o mică depărtare de la salbă, unde sînt rînduri de curpen, se prind de covîrşoc nuiele lungi giur împregiur. Printre aceste nuiele, la distanţe egale, se ţes fire de curpen pînă ce trupul se găseşte a fi potrivit de lung. În sfîrşit, după ce s-a introdus înlăuntru un cerc care se înţepeneşte bine de nuiele ca să nu se turtească vîrşa, se retează nuielele, se strîng într-un mănunchi care se leagă tare cu sfoară şi vîrşa-i gata.

Iată cum se prind peştii cu vîrşa : pui vîrşa în apă, la fund ; dasupra ei aşezi o piatră grea ca să stea jos şi să nu o ieie apa ; apoi te-apuci şi răscoleşti pe la rădăcini şi prin dulbină cu un băţ care se numeşte ştiulbic. Peştii se sperie şi în fuga lor dau în gura vîrşei şi intră pe covîrşoc înlăuntru, de unde nu mai pot ieşi. Cînd ridici vîrşa şi o scoţi afară vezi peştii cum se zbat la fund. N-ai prins nimic, te duci înainte pe apă şi continui aceeaşi încercare.

Peştii mai mici, cum sînt aşa-numitele brude şi mrenele tinere, care se ţin pe sub petri şi lespezi, se prind mai uşor în următorul chip : Unde-i apa repede şi mică, de la amîndouă marginile rîului, clădeşti pietri în rînd la vale, astfel ca la mijloc în matca apei să se îmbine formînd un unghi. În acest unghi aşezi vîrşa bine pe năsip ca să nu poată străbate peştii dedesupt, iar deasupra pe salbă pui frunzar de arini şi salcie ca să facă umbră ; deasemenea cele două vaduri de pietri le iezeşti cu brusturi, pentru ca peştii alungaţi, negăsind loc de trecere, să lunece spre vîrşe. Punîndu-se toate aceste în rînduială, te duci în sus şi începi a ştiulbica din dulbina cea mai apropiată. Tot ştiulbicînd şi răsturnînd pietrile, vii la vale spre vaduri pînă în gura vîrşei.

Fii bună şi iartă, amica mea, dacă aceste descripţii amănunţite te vor fi plictisind. Pentru plăcerea amicului tău, fii cu răbdare şi ascultătoare. Nu uita, că lucrurile de care îţi vorbesc, în mintea mea nu se înfăţişează numai ca nişte idei de cunoştinţă, ci ca icoane vii, însoţite de sentimente aprinse. Dacă mi-i drag să întorc vîrşa şi s-o cercetez ce formă are, este pentru că-mi aduc aminte, de cîte ori o luam în spate — în anii cei frumoşi ai copilăriei — ş-o purtam pe la toate vadurile şi prin toate bulboanele, începînd de unde se varsă acest rîuleţ în Criş şi pînă din sus la şanţul ce desparte ţarinele de hotarul satului vecin. Mi-aduc aminte, cum pieream de acasă dimineaţa,

ferindu-mă să mă vază cineva din familie şi cîtu-i ziulica de mare cu vîrşa de-a lungul apei ! Mă întorceam seara pe la scăpătat, o dată cu turmele ce veneau acasă de la păşune, muiat pînă la os, rupt şi fleciuit de nu se alegea nimica din hainele mele. Mă dosedeau [1] şi mă certau cu bunătate părinţii ; dar eu ştiam ce ştiam eu şi pîndeam din nou prilejul potrivit de mă ;terpeleam de acasă şi mai trăgeam o raită pe la cele dulbine şi pe la cele coşuri cu eleni şi cu mrene mărişoare.

Întîmplările de tot felul ale copilăriei, bucuriile ca şi pătăraniile, aşa se vede, se-ntipăresc în suflet cu tărie nebiruită. Cîte valuri nu vin pe urmă, cîte vînturi aspre nu bat ! dar pătura cea veche, ca lespedea de granit, rămîne neştirbită ; dar lampa amintirilor nevinovate din anii fragezi arde înainte cu văpaia sa poetică !

Adevăr a grăit cine a zis întîiaşi dată, că vîrsta copilăriei este paradisul pămîntesc. Minte tînără ca roua, închipuire în care impresiile prind rădăcini puternice, un suflet bun, nevinovat ; lipsă de grijile şi patimile furtunoase care frămîntă pe om ; neştiinţa deplină despre cele ce se află în depărtare, despre nădejdile şi iluziile cari leagănă inimile tinerilor ; în scurt o existenţă aproape de sînul naturii şi de oarba putere creatoare ce ţine şi reînnoieşte mereu cele ce sînt şi viază pe faţa pămîntului.

Lasă-mă dar, amica mea, să-mi mai întorc gîndul la acest paradis pierdut şi să-mi fac nălucirea de o clipă, că încă m-aş găsi într-însul.

Familia, Oradea-Mare, 24/5 septembrie 1886, nr. 34, pp. 408—409.

---

[1] *A dosedi :* a dojeni (V. N.).

SCRISOAREA A TREIA

Amica mea !

Chiar acum sosii de la baie sau feredeu, cum se zice în Moldova. Baie ! într-un sat aşa de prăpădit, într-un loc dintr-o fundătură de munţi, pe unde un om, dacă are o bojdeucă de casă acoperită cu şindile, patru boi de înjugat şi încă vreo şapte-opt capete de vite, se făleşte şi se socoate îndată bogătaş de frunte !

Dar — baie, şi încă ce baie ! Mînă omenească nu s-a ostenit pentru ca să ai unde te scălda, ca în cel mai strălucit bazin de marmoră de la un stabiliment de băi cu renume european.

Asemănarea dintre locul de băi unde am venit eu est timp şi dintre stabilimentele de cură cunoscute şi renumite, e aşa de mică, încît ar fi păcat de-a risipi vorba în această privinţă.

Osebirea însă este mare de tot ! Mai întîi nici un doctor pe lume nu trimite vrun bolnav aci. Şi din împrejurarea aceasta tragi două foloase : unul, că venind aci nu plăteşti un ban sau o leţcaie pentru înţeleapta şi binefăcătoarea consultare doftorească ; al doilea, e semn bun că te duci la băi de capul tău fără să mai întrebi pe procopsiţii reparatori ai sănătăţii omeneşti. Mai departe, cînd vrei să te scalzi, nu-i trebuinţă să scoţi bilet ; eşti primit fără să fii supărat cu nici un fel de taxă ; de asemenea, nici pomană de bacşişuri feredegiilor. Alee şi parcuri nu s-au făcut şi nici cred că se vor face pînă la judecata din urmă ; în loc de alee sînt rînduri de pruni cu crengile încovoiate de mulţimea prunelor numite buturuşe, mai sînt răchite scorbu-

roase în care clocesc vrăbiile și scot pui ; în loc de parc, sălcet des cu arini prin trînsul ; în loc de bănci, pajiștea cea verde și brazde de fîn mirositor. La fața locului nu-i nici o clădire sau vrun adăpost făcut de mîna omenească ; te aciuezi sub malul încununat cu nuiele și brusturi, iar la o întîmplare de ploaie ce te-ar surprinde repede, strîngi surtucul pe lîngă tine, tragi pălăria mai bine pe cap și zici că nu te plouă tare. Dar nu s-a îndurat nime să facă măcar o cabină cît de becisnică ori o colibă de nuiele ; cerul nesfîrșit se-ntinde deasupra și te acopere cu bunătate. În partea băii nu duce nici un fel de cale, sau mai bine tot prelargul e o cale ; apuci pe unde-ți place ; căci tăblițe cu inscripții prin cari ești avertizat să nu rupi flori, să nu strici pomi, să nu tăvălești iarba, nu numai pe aci nu sînt, dar pe toată valea Crișului nu cred să fie undeva una singură. Pe lîngă toate aceste te mai bucuri de un avantagi deosebit : ești singur-singurel oaspe ; țăranii, deși au apa așa-zicînd la gură, nu se scaldă cu anii. Femeile se udă și se liociăiesc, cum se zice pe aci, numai cînd pun cînepa de-a moi în topile și bărbații cînd umblă cu vîrșa sau cu sacul după pești. Numai pruncii se mai tolocănesc prin cele valuri și bulboane. Așadar, scăldătoarea ți-i largă, nu te supără nimene, huzurești de-a binele într-însa. Așa ar fi cînd ar fi, vorba românului din părțile aceste. Treaba e însă că nu-i scăldătoare ca scăldătoarea. Chiar și la băile minerale, întocmesc un bazin cu apă pînă în umeri. Dar pe rîulețul unde-mi fac sezonul vara asta nu găsești în acest timp de secetă amarnică nici o bulboană să ajungă apa măcar pînă-n șold. E una, dar nu în albia pe unde curge rîul acum, ci de-o parte unde a fost iruga morii ce s-a risipit. Și anul acesta s-a întîmplat o mare revărsare a apei și după ce a trecut potopul, a rămas în capătul din jos a irugii apă stătătoare. Se-nțelege că nu-i de făcut baie în acest loc : fundul e ticsit de mîl și dasupra e strînsură de nuiele și vreascuri înnădite aci. Am făcut deci o cercetare locală a rîului și m-am oprit colo din sus aproape de pruniște, cam unde a fost iazul morii bătrîne, la o bulboană cu o răchită crăcănată și rămuroasă. Îndată din sus de bulboană vine apa ca pe o costișă repede și spumegînd. Chiar aci în gura bulboanei am pus un flăcău de a scos pietrile de pe fund aruncîndu-le la o parte și făcînd o adîncătură ca o covată. Iată baia mea de la care sosii.

Şi lăsînd şaga la o parte, zău, nu mă căiesc de fel c-am venit anul acesta la asemenea feredeie. Mă simţesc mai mulţămit decît la Prut sau la Sîngeorgiul din nordul Transilvaniei, sau la Slănic. La Prut nu pot zice că-i rău, dar nici că-i bine pe deplin. Ţii cu chirie o odăiţă de la un ţăran şi pe lîngă căsuţa cea acoperită cu stuh şi prin preajma Prutului îţi treci cele zile călduroase de vară. Ieşi din bojdeuca ţărănească dimineaţa la 7 ceasuri ş-o tuleşti pe o cărare de picioare printre nişte buruieni ghimpoase înalte ce le zice „holeră“ pînă la mal ; de pe mal te cobori la vadul cel nisipos şi dezbrăcîndu-te înaintezi încet în valurile cele de-a pururea tulburi ale Prutului. Dacă eşti voinic de-a înota, te arunci la adînc şi treci Prutul dincolo pe malul din Rusia. Nu ştii înota, aţine-te tot cam spre margine, căci mai şugubeţ rîu decît Prutul nu-i altul pe faţa pămîntului. Aci apa-i potrivită, nici prea mică, nici prea tare adîncă ; ai făcut un pas înainte, te-ai dus de-ţi rămîne pomenire cu jale, te-ai dus într-o bulboană cît casa, săpată în nisipul de pe fund. Nu-i an în care Prutul să-şi caute de drum fără o jertfă omenească. După ce te-ai scăldat, te îmbraci pe o rogojină sau pe un lăicer, adecă un ţol de lînă întins pe laiţele din casă. Un băiet de ţăran care a venit cu tine să-ţi fie la îndemînă scoate apă cu un cofăiel şi-ţi toarnă pe picioare, de te limpezeşti de mîl. Asta se cheamă că ai făcut un feredeu ; pe la douăsprezece, înainte de dejun, faci al doilea şi după-miază-zi, înainte de masă, al treilea.

Seara te tologeşti pe prispă, pe un lăicer, şi stai de vorbă cu Trochin ori cu lelea Zamfira, care tocmai pune melesteul în mămăliga ce clocoteşte în ceaun. Stai de vorbă şi nu prea, căci ţînţarii îţi vin de hac ; năpădesc ca roiul şi bîzîie într-un cor frumos, de nu mai este aşa nici în stranele din România cînd cîntă psaltul de psaltichie, secundat de un ucenic care ţine ison. Pe lîngă cîntec, te mai drăgostesc cu pişcatul, de sai în sus ca şi cosaşii pe mirişte. Îi mai alungi cu fum de putregai şi de o buruiană cu miros tare. Dar scapi de una, dai de alta. Se face fumăraie ca un nor de colb şi n-ai încotro ; tragi în piept aerul încărcat de fum şi te înveţi binişor cu răbdarea. Bine ar fi la Prut, de te-ar slăbi ţînţarii cu musafirlicul lor şi de-ar mai curăţi cei români uliţele de holeră, pe care se vede că o păstrează cu sfinţenie din moşi strămoşi, spre podoaba şi înveselirea satului.

La Sîngeorgiu, în districtul Năsăudului, lucru firesc, e altceva. Izvoare bogate de apă minerală la poalele unui munte gol,

stîncos, care cu cîţiva ani în urmă s-a brăzdat cu o mulţime de cărări şi s-a plantat cu fel de fel de copăcei. Mai la vale spre sat un hotel destul de încăpător clădit acum un an, pe dinainte cu alei umbroase şi răsădite de flori ; aproape de izvoarele cele mai îmbelşugate un rînd de cabine cu căzi de făcut baie caldă şi patru încăperi de scînduri cu bazinuri pentru băi reci.

Cînd am fost la băile aceste, m-am mulţămit destul să mă scald o dată în bazinul cel rece ; a doua oară nu m-am încumetat să intru. M-am scăldat dar în apă caldă. De la o vreme însă îmi era lehamete. Două lucruri, mai pe sus de toate, mi-au plăcut la Sîngeorgiu : apa cea acră atît de bună la beut şi aşa de priitoare sănătăţii şi priveliştile ce-ţi răpesc ochii şi-ţi desfătează inima, cînd te uiţi jur împrejur, de pe muntele cel stîncos, la vîrfurile din depărtare, încoronate cu brazi. Deşi trece vreme destulă la mijloc, totuşi îmi aduc bine aminte cu vioiciune de unele clipe fericite ce-am gustat pe lespedea din vîrful stîncii. Mă duceam în acel loc seara pe aproape de asfinţitul soarelui. Ţipenie de om, nici teafăr, nici bolnav, nu mai era pe cărările costişe. Toată lumea era strînsă dinaintea fîntînei principale la cadril, horă, romană şi ardeleană, unii ca dănţuitori şi alţii ca simpli privitori. Un taraf de lăutari din Bistriţa trăgeau din scripce de tremura podişul cel de scînduri. Eu, singuratic şi cu o dulce melancolie în suflet, mă puneam jos pe muşchi şi pe iarba cea mirositoare de munte şi-mi lăsam privirea cu drag spre soarele ce era aproape să se culce în ramurile de brad. Muzica şi tropotele dănţuitorilor nu străbăteau pînă la mine, o linişte sfîntă mă învăluia. Umbrele munţilor ţuguieţi, de o parte, se întindeau, lungi şi întunecoase din vîrf pînă în fundul văii, părea că-s nişte urieşi cari din înălţimea muntelui pun piciorul în vale. Înainte, o vale deschisă se îmbrobodea cu purpura cea strălucitoare a serii, tufişurile de pe coaste se zugrăveau c-un aur de toată frumuseţea. De pe dealurile din stînga şi din dreapta se coborau turmele de vaci şi de oi şi se apropiau încet de sat. Cîte o talangă se auzea, mai întîi într-o depărtare fermecătoare, pe urmă din ce în ce mai aproape, după cum vaca ce o purta la gît ieşea mai în faţă de după huceaguri şi de după colnice. Discul soarelui scăpătase acum după munţi, toată împrejurimea era o umbră de noapte, cerul se desfăşura deasupra ca un cort albastru, ţintuit cu mii de mii de briliante... Mă ridicam de pe muşchi şi mă duceam încet spre sălaş, avînd întipărite în minte

tablourile frumoase ce m-au desfătat şi nălucindu-mi pînă în momentul de a adormi, că încă aud de-abia talanga cea idilică...

Baia băilor, izvorul izvoarelor tămăduitoare, în Ţara Românească, e Slănicul, în judeţul Bacău dinspre Transilvania. Sînt vreo opt-nouă ani de cînd l-am vizitat şi eu. De atunci nu l-am mai văzut. Am fost o dată şi nu mi-a mai venit dor de el. Ţin minte : era într-o seară ploioasă ; trăsura noastră se opri dinaintea unor hărdughii de case lungăreţe. Un vechil sau ce mîncare era veni degrabă, deschise uşa din faţă şi aprinse un capăt de lumînare. Intrarăm... o pustietate ce te strîngea de inimă... o duhoare de aer mucezit... o igrasie ce-ţi pătrundea pînă în rărunchi. Toată iarna şi primăvara, odăile stătuseră închise, nimeni pe lume nu le aerisise. Eu, care pătimeam de nevralgie şi de oleacă de reumatism, rămăsei ca lovit de trăsnet. Într-o clipă mă îmbolnăvii mai tare. Dar ce era de făcut ? Ni se aduse mindire de paie, prin care cine ştie de cîte ori se scursese ploaia, le aşezarăm pe paturile cele cu capre, trîntirăm cuferele şi pachetele prin colţurile odăilor şi ne instalarăm cum se cade ca nişte robi osîndiţi la temniţă. A doua zi, de dimineaţă, am început să beau apă, nu mai ţin minte de la care număr şi să fac băi calde, conform rînduielii doctorului. Apa, ce-i drept e admirabilă : minunată la gust şi curăţitoare de toate metehnele ce s-au înnădit în trup. Dar băile ? aud că în anii din urmă s-au făcut îmbunătăţiri mari, atunci însă era o ticăloşie şi o blestemăţie de se ducea vestea. Într-o rîpă aproape de rîul Slănic erau înşirate cîteva chilii de scînduri ; în fiecare cîte două căzi de brad. Rîndaşii aduceau întîi apă minerală cu ciuberele ş-o turnau în cadă pînă aproape de gură. În acest timp în marginea apei, pe prundiş ardeau focuri cu flacără mare ; între tăciunii cari pocneau se încălzeau pietri pînă se făceau roşii ; apoi feredegiul aducea pietrile cele fierbinţi şi le rostogolea în apa din cadă. Sfîrîia apa şi clocotea aruncînd în sus bulbuci peste bulbuci. Baia era gata şi te scăldai ca-ntr-o topitoare de cositor. Dacă era vreme urîtă, şuiera vîntul prin crăpăturile cabinei, şi de sus te picura cîte un strop de ploaie, încît la sfîrşit ieşind şi ducîndu-te acasă, te pomeneai cu un guturai din cele tătăreşti. Nu cred să fi fost mai rău nici pe la 1819, pe cînd venea poetul Conachi cu draga şi iar draga lui Zulnie şi bolnavii se adăposteau sub corturi.

Nici poziţia Slănicului nu mi-a venit la socoteală. E un loc romantic, împrejurimi sălbatece, munţi maiestoşi, prăpăstii

adîncate. Toate bune şi frumoase. Dar să stai săptămîni întregi strîmtorat de munţi, ce se înalţă de toate părţile, ca într-un fund de căldare uriaşă, să nu vezi soarele cum răsare sau cum apune la o depărtare oarecare ; mulţumesc de asemenea regiune. Îmi place să trec printr-însa, să stau o zi-două, dar să mă oploşesc pentru vreme îndelungată, să mă scutească ! De altfel, la dreptul grăind, cu timpul ca loc de cură, Slănicul o să dobîndească un renume european. Toţi îi prevestesc asemenea viitor de aur. Şi oricare român cu inimă duioasă pentru ţara sa, nu poate decît să dorească aceasta.

Iartă-mă, amica mea, pentru că m-am abătut aşa pe departe de la cărarea pe care am pornit, pentru că te-am purtat pe la băi în atîtea locuri. Nici nu te-a plictisit trenul, nici nu te-a zdruncinat trăsura, nici nu te-a legănat căruţa poştei, un zbor clipelnic pe aripa închipuirii : atîta-i totul. Şi mă măgulesc că-i fi bună bucuroasă pentru că ţi-am dat pricina să mai călătoreşti cu gîndul, dacă în realitate, fatalitatea cea nedreaptă nu ţi-a dat învoirea să te duci şi tu vara aceasta undeva.

În asemănare dar cu băile despre care ţi-am vorbit, baia mea din acest sat de munte, pentru mine unul, n-are păreche.

Aerul curat, nici cald, nici rece, îmbălsămat ; valurile limpezi şi străvezii ca cristalul, la fiecare minută altele noi, răcoritoare ; nici miros de pucioasă sau de săruri, nici glod cleios ca la Prut, nici scînduri de pe laturi cari să oprească undularea aerului celui curat, nici acoperiş care să împiedice razele cele binefăcătoare ale soarelui ; dar o libertate desăvîrşită, dar o legănare cu drag pe sînul încîntător al naturii primitoare !

Tot anul între păreţi de cărămidă şi ziduri de piatră, în mijlocul obiceiurilor şi apucăturilor rafinate ale unei culturi pe jumătate, în atingere cu oameni cari îşi caută pururea de ale lor şi nu te bagă în seamă din toată inima decît numai cînd le poţi fi spre folos sau spre stricăciune : cîtă fericire că mă pot bucura puţintele zile de o viaţă retrasă şi mă pot răcori de năduf într-o baie dintre cele mai primitive pe faţa pămîntului.

Familia, Oradea-Mare, 31 aug./12 sept. 1886, nr. 35, pp. 419—420.

IX. STUDII DESPRE LIMBĂ
GLOSARE DE CUVINTE

GRAIUL ROMÂNESC DIN BIHAREA

În vara anului trecut am stat cîteva săptămîni de-a rîndul în Ştei, un sătuşor din valea Crişului-Negru, pe aproape de poalele Munţilor Biharea, cale de o poştă de Beiuş, cunoscutul tîrg cu unicul gimnaziu românesc. După cum altă dată, tot în această localitate, m-am ocupat cu strîngerea literaturii populare din care la 1870 am tipărit baladele, aşa şi acum m-am interesat de ţăranul fără cultură, de modul lui de viaţă, de îndeletnicirile sale zilnice, şi mai cu seamă de graiul său românesc pe care-l auzeam în fiece clipă. Zi cu zi m-am deprins a înţelege tot mai bine particularităţile limbistice ale acestui grai ; din ce în ce am simţit o deosebită plăcere de a însemna vorbele ce nu le mai auzisem în alte părţi sau pe cari le-am auzit pomenindu-se mai rar. Cu acest chip am ajuns să încerc formularea celor mai de căpetenie regule fonetice, caracteristice limbii din acest colţ, şi să alcătuiesc o colecţie de cîteva sute de cuvinte mai mult sau mai puţin locale.

Însă mai înainte de-a înfăţişa cetitorului observările fonetice şi cuvintele adunate, cred că nu va fi fără folos a-i face întru cîtva cunoscute aceste locuri şi pe aceşti români, cari trăiesc aici din moşi strămoşi, pe o întindere destul de mare şi într-o masă compactă.

De la Oradea-Mare, sau cum îi zice poporul : Orade, se întind spre miazăzi şi sud-est mulţime de dealuri pline de păduri şi lanţuri de munţi înalţi. Un însemnat număr de văi frumoase se deschid printre înălţimile cele măreţe şi codrii cei deşi, toate

udate de rîuri şi pîraie limpezi. Cea mai mare şi mai romantică între dînsele e valea Crişului-Negru, care începe la dealul Răbăganilor şi la Petrani, aproape de Beiuş, şi ţine pînă dincolo de tîrguşorul Vaşcău, lîngă hotarul satului Criştior.

Pe la Criştior se prelungesc poalele cele pitoreşti ale munţilor, cu Dealul-Mare, peste care duce un drum de ţară în fostul district al Zărandului, spre Hălmagiu şi Baia-de-Criş. Spre răsărit se ridică maiestoşi, cu vîrfurile goale, Munţii Bihării [...], iar la apus alt şir de munţi mai mici, cari se numesc „Codri" de către popor.

În lungul acestei văi împresurate de lanţuri de munţi şi dealuri, şerpuieşte Crişul-Negru, în direcţia dinspre miazăzi spre nord-vest. El se formează din două rîuleţe : din apa Vaşcăului care izvorăşte în hotarul satului Criştior şi la început poartă numele de Criştiorel, şi din apa Băiţei. Aceasta din urmă izvorăşte dintr-o peşteră măreaţă, aproape de Băiţa, un tîrguşor montan, într-o vale prăpăstioasă, la poalele piscului Biharea, unul dintre cele mai înalte vîrfuri ale acestui lanţ de munţi cari se mai numesc şi Munţii Apuseni ai Ardealului. Apa Băiţei, după ce se rostogoleşte cu răpejune prin trei sate, între Ştei şi Ghighişeni se uneşte cu apa Vaşcăului de formează rîul Criş.

După ce Crişul primeşte în matca sa o mulţime de rîuleţe şi pîraie din stînga şi din dreapta, pe la Petrani şi Uilac se întoarce de tot spre apus şi intră într-o vale strîmtă, prăpăstioasă şi plină de stînci. Ieşind dintre culmile cele povîrnite, la Tinca cotigeşte spre miazăzi ; la urmă apucă iar spre apus pînă ce se varsă în Crişul-Alb.

Văile de-a dreapta Crişului, formate de mulţimea de ape ce vin din înfundăturile munţilor celor mari, sînt toate semănate cu comune mici. De asemenea şi pe malul stîng se înşiră numeroase sătuşoare de-a lungul Crişului, pe sub poalele codrilor. Puţine unghiuri din cuprinsul Daciei vor fi unde satele să fie aşa de apropiate unele de altele. Şi în acelaşi timp puţine locuri sînt atît de sărace în pămînturi roditoare. Din pricina aceasta sărăcia e mare la românii de aici şi ca o consecinţă neapărată, starea de cultură foarte înapoiată. Sînt destule sate fără şcoală de loc ; iar unde sînt şcoale, mare parte din ele figurează numai cu numele. De altfel nici nu-i mirare, căci statul nu dă un ban pentru susţinerea lor, şi românii se găsesc în poziţia deznădăjduită de a se feri prin toate mijloacele de ajutorarea sta-

tului. După legile şi orînduielile aduse de cînd s-a înfiinţat dualismul, guvernul unguresc sprijineşte cu plăcere orice aşezămînt de cultură, însă cu condiţia ca el să aibă administraţia într-un mod absolut. Aceasta însemnează că guvernul numeşte ca învăţători persoane care-i convin, şi-i convin numai persoanele care cunosc bine limba ungurească şi sînt pătrunse de spiritul maghiarizării. Românii, unde pot, aduc jertfe mari pentru susţinerea şcoalelor confesionale, iar unde nu pot, preferă să rămînă în stare de necultură, decît să primească o binefacere care este spre cea mai mare pagubă a naţionalităţii lor.

Ocupaţia de căpetenie a crişenilor de aici, e lucrarea pămîntului şi creşterea vitelor. În satele din albia Crişului şi de pe tăpşanele învecinate nici nu se ocupă românii cu altceva. Însă unde pămînt de lucrat e puţin, pe la munţi, sau unde nu-i priincios semănăturilor, oamenii din vremuri vechi, s-au dedat la industrie. Sătenii din Vărzarul-de-Jos şi de-Sus fac cizme, cuţite, coase, săpi şi pluguri, cei din Leheceni şi Selişte, fac vase de lut, cei din Serbeşti pregătesc sumane şi cioareci de lînă ; în Fînaţe sînt industriaşi cari fabrică în mori pe apă un fel de postav sur ; în fine prin cîteva localităţi de munte se fac şindile şi scînduri de brad. Mai departe în tîrguşorul Vaşcău, capitala cercului, adică a plăşii, e un stabiliment în care se fabrică ferul ; iar la Băiţa, în munţii despre piscul Bihării, sînt mine de plumb, aramă, argint şi aur. O mulţime de băieşi români găsesc aici de lucru, cînd băile merg bine. Nu trebuie să uităm satul Băreştii, în nemijlocită apropiere de Vaşcău, ai cărui locuitori mai toţi, erau pînă mai în anii din urmă ferari. Băreştenii cu meşteşugul lor ajunseseră odată să se bucure de o stare foarte bună. Astăzi se găsesc într-o decadenţă mare.

Locuitorii din regiunea aceasta, afară de un număr mic de colonişti germani din Băiţa şi afară de o samă de unguri aşezaţi în Vaşcău, sînt cu toţii români ortodocşi [...].

Comerţul ce fac bihărenii din aceste părţi, e relativ destul de însemnat. Prin orăşelele de aici şi cîteodată, chiar mai departe, ei transportă zarzavaturi şi mai cu semă curechi. De cîţiva ani încoace însă aceste transporturi mai pe departe au încetat cu desăvîrşire din cauză că prin apropierea oraşelor mai mari, cum e Oradea, a început a se lucra bulgării ca şi în România, de către ţăranii veniţi din Bosnia şi Munţii Servieni. Dar comerţul cu articolele de industrie despre care am pomenit, a

rămas în toată puterea. Cu deosebire e interesant comerţul cu oale pentru modul primitiv cum se vînd oalele. Ţăranii încarcă un car mare cu tot felul de oale şi ulcioare, şi prinzînd doi boi, pleacă încet pe drum. Săptămîni întregi rămîn duşi ; în acest timp cutreieră partea nordică a districtului pînă pe la Mărghita sau partea sud-vestică ; de multe ori pătrund şi în districtele învecinate Békés şi Arad. La întoarcere, aduc în car cîţiva saci de grîu. Ei au dat oalele primind în schimb grîu. Un alt comerţ însemnat se face cu fructe ; căci dacă pe de o parte această ţărişoară e săracă în ogoare roditoare, pe de altă parte se poate numi patria fructelor. Sînt sate, ale căror case nici nu se văd prin desimea cea de nuci înalţi şi rămuroşi ; apoi fiecare ţăran are lîngă căsuţa cea de bîrne, acoperită cu paie, o livadă, sau cum îi zic *telechiu,* plină de pruni, meri, peri şi cireşi. Ei se duc cu fructele întocmai ca şi cu oalele în felurite direcţii ale districtului, şi desfăcîndu-le, aduc acasă grîu.

Cu Transilvania, românii de aici comunică mult mai rar. Sînt ţărani, negustori de vite, cari se duc la tîrgurile cele mari, în Cîmpeni, Lăpuşna, Huedin, unde cumpără oi, vaci şi boi cu care negustoresc prin oraşele din Ungaria. Calea în aceste părţi o fac oamenii pe jos sau călări, căci peste vîrfurile cele înalte ale munţilor nu există drum de care.

E foarte caracteristică pentru starea cea rea a românilor de aici, călătoria depărtată, ce o fac oamenii săraci în fiecare an pe aproape de timpul coasei şi a secerişului şi cu cîteva săptămîni înainte de culesul viilor. Anume se întovărăşesc mai mulţi inşi, îşi iau merinde, coasele şi secerile în spinare, trec codrii Vaşcăului spre apus, şi după ce străbat, zile întregi, districtul Ardealului, se pierd în cîmpiile Banatului Timişan. Aici se tocmesc vara la munca cîmpului şi înspre toamnă la paza viilor. Cînd se întorc, dacă le-a mers bine, e o bucurie nespusă în sat ; nevestele şi copiii lor le ies înainte, iar ei vin cîntînd, de răsună locurile. Cu banii cîştigaţi ei se plătesc de bir şi mai scad din cele datorii la chiaburii satului cari i-au împrumutat cu păpuşoi, ca să poată ieşi din iarnă.

Limba românilor din Biharea e mai apropiată de graiul moldovenesc decît de cel muntenesc, deşi unele modificări fonetice din Moldova, nu se găsesc la românii bihoreni. Aşa de pildă trecerea labialei *b* în *bgh* şi apoi în *gh* (ghine, alghină, boghi), n-am întîlnit-o ; această labială se află în toate vor-

bele întocmai ca în limba literară. Dintre modificările dialectice la care este supusă consonanta π, se găseşte în unele forme ca *pty* (pch), mai ales înainte de *i* în diftong, astfel se zice ptyatră (piatră) ; ptyer (pier) ; ptyele (piele) ; ptyoă (pioă) ; ptyicătură (picătură). Nuanţa *ch* ca în luchi, pochi, săchi (săpi), adăchi (adăpi), nu se află. *V* nu se schimbă, în (jie-vie ; jin-vin), ci sau rămîne curat, sau, în unele sate, se află trecut în *h* : hin-vin ; hină-vină. De asemenea ц (ce) a rămas în totul ca în limba literară şi nu se află de fel plecat spre *ş* ca în Moldova : şe-ce, şine-cine. În sfîrşit, mai amintim de consonanta *f* care nu trece în *h* (hie-fie ; herbe-ferbe ; hier-fier), ci sau se rosteşte curată sau, pe unele locuri, modificată în *ş* (şerbe-ferbe).

Asemănările se vor vedea mai jos cînd vom expune fenomenele fonetice, caracteristice acestui grai.

Afirmarea de mai sus poate fi sprijinită întru cîtva şi prin prezenţa în acest grai a unor vorbe şi forme de cuvinte cari nu se află în limba din Muntenia. Românii bihăreni zic întocmai ca şi moldovenii : amù, ista, aista, aiasta (formele munteneşti : ăst, astă, ăl, a, ăla, ăia, ăi, aia, alea, nu se pomenesc în Biharea), oleacă, o ţîră, o ţîruţă.

În ce priveşte înrîuririle străine, graiul acesta e împestriţat cu mulţime de vorbe ungureşti. Starea cea înapoiată a ţăranului, poziţiunea lui de subjugare şi umilire, lipsa totală în vremile trecute de o clasă de cultură cît de restrînsă şi mai pe sus de toate, atingerea necontenită cu centruri ungureşti prin mijlocirea comerţului, toate aceste au fost cauze puternice, pentru ca fizionomia limbei strămoşeşti să se altereze şi să se înstrăineze.

Înrîurirea ungurească nu e pretutindenea egală ; ea creşte în măsura în care populaţia ungurească se află într-un număr din ce în ce mai mare. Cuvintele ungureşti din acest colţ extrem al districtului Biharea şi din toate localităţile de sub poalele munţilor, sînt puţine în comparaţie cu înrîurirea cea covîrşitoare de prin satele aproape de Oradea-Mare, sau de Tinca, sau de Salonta. Această stînjenire şi desfiinţare a graiului naţional merge treptat, pînă ce în unele localităţi din aşa-numita Pustă a Ungariei, în regiunea Tisei, dai de ţărani cu popi români, cari se zic români, dar cari au uitat cu desăvîrşire limba românească.

Aşa se vede, în timpuri foarte depărtate, românii adăpostiţi în creierii şi prăpăstiile munţilor, cînd încep a răsufla mai uşor, în urma încetării potopului de năvălitori barbari, şi se încearcă a se răzleţi pe şesuri mai întinse, găsesc ţara ocupată de elemente mai tari ; cîmpiile cele roditoare în stăpînirea neamurilor proaspete dar mai bine organizate. Neavînd încotro, ei se simt nevoiţi, sau a emigra în alte locuri mai libere, sau a se supune împrejurărilor, şi a duce o viaţă umilită, plină de apăsări şi de urmări păgubitoare, pentru caracterul lor naţional. Traiul cel îndelungat în sînul munţilor unde sînt aşa de puţine locuri priincioase semănăturilor, primejdia vecinică de o nouă năvălire cotropitoare a trebuit să-i sece şi să-i slăbească moraliceşte, pînă a nu se mai cunoaşte că odinioară ei au fost o colonie tare şi înfloriă a Romei. La o viaţă de sine, la o plăsmuire de stat ei nu pot ajunge decît acolo unde nici o seminţie nu s-a statornicit şi n-a prins rădăcină.

Înrîurirea ungurească s-a făcut într-un mod inconştient, în virtutea împrejurărilor oarbe. E un fenomen constatat pe deplin, că dintre două popoare convieţuitoare care se află pe aceeaşi treaptă a dezvoltării sociale, acela va precumpăni şi va avea înrîurirea care din vechi stăpîneşte şi se află risipiţi printre unguri, îşi desfigurează limba şi cu timpul o pierd de tot ; tot astfel ungurii ciangăi din Moldova, unde trăiesc îndeaproape atingere cu românii, îşi pierd individualitatea naţională şi de bună voie învaţă limba română.

Deznaţionalizarea prin mijloace raţionale, prin măsuri aplicate cu conştiinţă deplină despre scopul ce se urmăreşte, e cu putinţă dar mult mai greu de îndeplinit. Cînd un popor are în fruntea sa o clasă întreagă de oameni cultivaţi pătrunşi de conştiinţa naţională, pierderea naţionalităţii e un lucru imposibil. Cu o singură condiţie s-ar putea şi aceasta, anume dacă acea clasă de bărbaţi convinşi şi tari în credinţa neamului lor, s-ar stinge pînă la cel din urmă, şi poporul cel incult ar sta mult timp sub înrîuririle străine, conduse cu hotărîre şi adîncă pricepere. La aceasta voiesc să ajungă ungurii faţă cu românii şi cu celelalte neamuri cari se află în regatul Ungariei. Desfiinţarea şcoalelor naţionale şi înfiinţarea de şcoale şi de institute de creştere ungureşti, prigonirea în toate chipurile şi pe toate căile a bărbaţilor mai tari de suflet şi în acelaşi timp îmbrăţişarea acelora care se împacă cu starea de

lucruri şi se arată dispuşi pentru planul deznaţionalizării generale ; împărţirea cercurilor administrative astfel ca românii să nu fie nicăiri, numai ei înde ei în vreun district ; aceste şi multe altele sînt mijloacele de care se servesc bărbaţii de stat unguri pentru a nu mai avea cu timpul o Ungarie poliglotă.

Dar să revenim la cercetarea graiului românesc din valea Crişului-Negru, aşa cum se află el astăzi.

Iată fenomenele fonetice cele mai de căpetenie, care-l deosebesc mai mult sau mai puţin de unele forme a limbii literare.

1. Diftongul *ea* e rar în acest grai. Un *e* accentat preces de consonantele џ, б, щ, в, ц, ·i (consonans), ф, б, м, п fără să fie în silaba următoare *e* sau *i*, a trecut în *a :* ciapă, ciară, sară, samă, şadă, şase, vară, vadă, ţară, ţapă, iarnă,, iarbă, trăiască, fată, bat, bată (beat, beată), masă, popască (popească), visază, pisază, încolţească.

La finea cuvintelor, sub accent, e un *e* deschis, şi niciodată diftongat : mè (mea), grè (grea), iè (ea), să stè, să dè, a vedè, tăcè, durè etc.

2. Genitivul şi dativul articulat al numelor feminine e totdeauna cu *i* contras şi niciodată cu *ei :* feti, mesi, mami, ţări, văi, capri, punţi, dureri, Ani, Anuţi (Anuţă), Petrosi (Petroasă), Dilinchi (Dilincă), păsări, nepoati, vergeli, căţeli, api, Mării (Mărie), mănii (mănie). Tot astfel şi la numele masculine articulate cu articolul femenin : popi, tati, vlădichi, slugi.

3. Articolul feminin *a* nu se mai aude ; nu se zice valea, ci valè, nu cîmpia, ci cîmpiè, nu Părlea, ci Părlè. Deosebirea dintre forma articulată şi cea nearticulată se află în deosebirea rostirii lui *e*. Ca terminaţie avem un *e* închis, ca articolul un *e* plecat spre *a*, adică un *e* deschis şi mai apăsat.

4. Nuanţarea vocalei *e* în sensul arătat are un rol foarte însemnat şi în alte cazuri. Persoana I de la indicativ timp. prez. plur. conj. II, nu se deosebeşte decît prin acea nuanţare a lui *e* de pers. I. sing. şi plural de la imperfect. Noi vedem prezentul, şi eu vedeam, noi vedem imperfectul ; noi tăcem, şi eu tăceam, noi tăceam.

5. Verbele care în cărţile bisericeşti şi în graiul muntenesc au *ia* la infinitiv, pe Criş au toate formele la toate persoanele ca în Moldova : el taie, noi tăiem, imperf. tăiem, tăiai etc. perf. simplu tăiei, tăieşi, taie (un *e* închis, altfel s-ar confunda

cu pers. a 3-a sing. de la imperfect) ; infinitiv taiè ; part. tăiat ; gerunziul tăiind.

6. *I* din *ie*, care *ie* a provenit dintr-un *e* deschis accentat al limbii latine populare, s-a pierdut. Se zice ferb şi nu fierb, verme şi nu vierme, fer şi nu fier. În cuvinte cu labialele *m* şi *p*, *m* se aude împreunat cu *ny* şi *p* cu *ty* : mnyeu (mieu), mnyel (miel), mnyere (miere), mnyed (mied), mnyez (miez), ptyele (piele), ptyere (piere), mnyerlă (mierlă).

7. În locul formelor *a* şi *au* ale verbului auxiliar, se află numai *o* şi *or* : el o mers, ei or mers ; sosit-o el, sosit-or ei.

8. Perfectul simplu al verbelor *stau*, *dau* e întocmai ca în Moldova : dădui, stătui, dăduşi, stătuşi ; dădù, stătù. Nicăiri în aceste părţi ale Biharei nu auzi dedei, stetei.

9. Perfectul simplu de la verbul *sînt* are numai aceste forme : fusei, fuseşi, fu, fuserăm, fuserăţi, fură (cu accentul pe *se* la toate persoanele).

10. Articolul masculin *l*, ca şi în toate celelalte părţi din Dacia Traiană nu se mai aude, încît şi în acest grai *u* final cuprinde în sine articularea : calu, bou, leu, cucu, Iancu, Sărbăscu, Găbanu, harnicu etc. Tot aşa, nici la plural nu se mai aude deosebit articolul *i*, ci, contras cu terminaţia într-un *i* întreg : bunĭ-buni ; feciorĭ-feciori ; puĭ-pui, stupĭ-stupi.

11. Sunetul care se adaugă la formele atone : *mi*, *ţi*, *i* (lui, ei şi este), *e* (el), *s* (sînt), cînd trebuiesc rostite singure, nu-i *î*, ci *ă* : ămi, ăţi, ăi, ăl, ăs.

12. Multe verbe de conj. 1, 2 şi a 3-a se aud la imperativ, pers. 2 plur. cu aveţi, eveţi în loc de *aţi*, *eţi* : mînca-veţi, beveţi, mergere-ţi.

13. Accentul în formele conj. a 3-a e ca la conj. a 2-a, adecă pe sufixele personale şi nu pe tulpină : mergem, mergeţi, mersei, merserăm, merserăţi, merseră.

14. Consonanta ḑ a trecut în toate cuvintele în *j* : jem, jene, impunje, ninje, sănje etc.

15. Substantivele şi adjectivele feminine terminate în Muntenia cu *ea* şi în Moldova cu *e* sau *ică*, în limba românilor bihăreni, s-au păstrat cu formele neapocopate : steauă, purceauă, căţauă, ziuă, neauă, curauă, mişauă, măsauă, rănduneauă, viţauă, ulceauă, frumuşauă.

16. Verbele cu *rî* la infinitiv, ca d. ex. a ocărî, urî, părî, coborî, amărî, omorî, au în terminaţiile personale de la imper-

fect un sunet particular între *e* deschis şi ъ, care nu se poate arăta exact în scris ; nu-i nici ocărém (*e* deschis), nici ocărăm, ci un sunet mijlociu.

17. Un *m* urmat de un *i* cu o altă vocală se rosteşte ca mny : mnyeu (meu), mnyiazăzi (miazăzi), mnyie (mie), mă mnyer (mier), mnyiercuri (miercuri), mnyaună (miaună), mnyia (mia) mnyiile (miile) ; lăcomnyie (lăcomie). În unele cazuri chiar dinaintea lui *i* urmat de consonantă Mnyihai (Mihai), mnyerişte (merişte-mireşte).

18. Consonanta *v* din auxiliarul *voi* a dispărut ; se zice numai : oi fi, ei fi, a fi, om fi, îţi fi, or fi. În formele înscrise, adică cu auxiliarul la urmă, care se întrebuinţează foarte des : fi-oi, fi-i, fi-ua, fi-om, fi-iţi, fi-or. La verbele de conjugarea a 3-a : mere-oi (merge-voi), mere-i, mere-a, mere-om, mere-iţi, mere-or.

19. Numele proprii de persoane bărbăteşti, au articolul la urmă ca şi celelalte nume : Lazăr, Iancului (lui Iancu), Culae Bonchi (i) (Culae a lui Bonca ca popi, vlădichi) ; casa cucului ; boii Petri (i) (boii lui Petre) ; moara Şerbescului. Excepţie fac numai acele care nu sînt articulate nici la nominativ : Floarea lui Teodor (nu Teodorului) ; ogorul lui Gheorghe ; casa lui Marton ; feciorul lui Bujac ; iarba lui Tatin.

20. Forme vechi cu pronumele personal ca regim, repetat se aud şi azi prin Biharea : m-am dusu-mă ; s-o dusu-să.

21. În perfectul subjonctivului se aude participiul cu forma feminină : nu ştiu să fi sosită ; oare să fi vinită ?

22. Rotacismul, adică fenomenul unui *r* provenit din *n* l-am găsit numai în următoarele vorbe : irimă, verin, verinos, serin. Probabil că rotacismul va fi fost mai lăţit de mult şi în acest grai, socotind că valea aceasta a Bihării e relativ aproape de satele munteneşti ale moţilor, unde s-a păstrat fenomenul într-o măsură surprinzătoare [1].

Iată acum şi modificările fonetice pricinuite de înrîurirea limbei ungureşti :

1. Sunetele *k* şi *t*, fiind urmate de un *i* sau *e* se rosteşte ca ungurescul *ty :* otyiu (ochiu), tyip (chip), untyiu (unchiu), aştty e (aşchie), tyeltuiesc (cheltuiesc), tyem (chem şi tem) ;

---

[1] Vezi în privinţa aceasta interesanta scriere : *Rotacismul la moţi şi istrieni* de Teofil Frîncu şi Gheorghe Candrea, Bucureşti, 1886 (V. N.).

tye (te), tyindă (tindă), păretye (pănete), sănătatye (sănătate), sfintye (sfinte), Tyodor (Teodor), Urseştyi (Urseşti), vorbeştyi (vorbeşti).

2. Sunetele *d* şi *r*, urmate fiind de *i* şi *e* se rostesc ca ungurescul *gy :* gyin (din) ; pringye (prinde), gyemineaţă (demineaţă), oragye (orade) ; gyirept (dirept), meringye (merinde) ; gyem (ghem), ungye (unghie) ; gyeunoae (gheunoae), gyaţă (gheaţă), Gyeorigyie (Gheorghie) ; gyingye (ghinde), a ingyimpa (a înghimpa).

3. Consonanta *n*, dinaintea unui *e* sau *i*, sună ca ungurescul *ny :* minye (mine), binye (bine) ; nyime (nime) ; nyimeresc (nimeresc), mănye (măne), banyi (bani), Dumnyezeu (Dumnezeu).

CUVINTE DIN GRAIUL ROMÂNILOR DIN BIHAREA [1]

A

aborî (a) — a da jos un lucru care se găseşte aşezat sus, sau atîrnat ; are acelaşi înţeles cu *a oborî.*

acău, acaŭă — o măsură de capacitate mai mare decît *vadra* (ung. *akó).*

ai — usturoi.

ainderea — altundeva.

aituri — răcituri, piftii.

aldàş — binecuvîntare (ung. *áldás).*

alduiesc — binecuvîntez (ung. *áldani*).

alean — chin, necaz, duşmănie (cuvînt slav, ung. *ellen ;* duşman, inamic).

alèu — arvonă (ung. *foglaló*).

amù — acum.

andălesc, a andăli — pornesc (ung. *indulni*).

ànderete — într-alt loc.

aoàce — acolo.

are — arie.

---

[1] Influenţa maghiară şi germană reflectată în graiul românesc din Bihor s-a exercitat, mai ales, pe calea administraţiei şi în cea mai mare măsură, cuvintele de această origine au ieşit din circulaţie o dată cu destrămarea monarhiei austro-ungare (V. N.).

arinde — arin.
aù, aù — auzi ! auzi !
au ! — exclamaţiune de mirare.

B

babă — femeie bătrînă şi bunică.
bai — belea, supărare ; *nu-i bai de-acea* — nu-i supărare pentru asta (ung. *baj*).
barem — măcar, cel puţin (ung. *bár, ámbár*).
bartă — bordură la pălărie şi cunună pe frunte la fete, *bertiţă*, ca diminutiv numai pentru cununele fetelor (ung. *párta*).
bàsma — prescurtare din *bag sama ;* înseamnează : pesemne, aşa se vede.
bàtăr — deşi, cu toate că (ung. *bátor, ámbator*) ; se întrebuinţează şi ca exclamaţiune : *Doamne batăr ! ce-a fi de el !*
bănat — întristare, regret, mîhnire (ung. *bánat*).
bănuiesc — îmi ; îmi pare rău (ung. *bánom*).
băuna (a) — a urla (se zice despre cîni şi lupi).
bèrem — pers. 1 plur. prezentul indic. în loc de *bem ;* tot astfel persoana a doua voi *bereţi ;* imperf. *beream, bereai, berea* etc., de asemene şi imperativul plural pers. 2. *bereţi !* La imperativ se aud multe verbe cu această formă : *mîncareţi ! cîntareţi !* etc.
besèrecă — în loc de biserică.
birău, birac — primar (ung. *biró*).
bistriţe — prune bistriţe, perje.
bitùşe — sarică, o îmbrăcăminte lungă, pentru iarnă, fără mîneci, făcută din piei de oaie.
bîrle — vatalele războiului.
bîzdăresc, bîzdări — a strechia.
bocioc, bocioacă — măciucă.
bociu — expresia cu care cheamă viţeii ; chiar şi numele general pentru viţei, pînă a nu li se da nume ; diminutiv *bociuţ*.
bocsai — turtă de mălai copt, de-abia scoasă din cuptor, ruptă bucăţele care se ung cu grăsime de porc.
bogăt — destul de mult ; *de bogate ori :* de destule ori.
bojic — buzunar mic.
bolfă — umflătură rotundă şi tare sub piele, cum sînt gîlcii.
bongariu şi *bozgariu* — cărăbuş (ung. *bogár*).
bornăi (a), pers. 3 ind. prez. *bornoac* — a mugi (se zice despre boi şi vaci).
boscă, boşte — balercuţă, budăieş (ung. *bocská*).

boscoană, boscoane — farmece.

brădie — o măsură de capacitate pentru măsurat grîu, păpuşoi, orz etc., de vreo zece ocale.

brîncă — mînă.

broticol — buratic.

brozbă — un zarzavat cum e napul şi caralamba, însă are forma mai lungăreaţă.

brudă — un peşte rotunjor şi lungăreţ ; nu creşte mare ; trăieşte prin apele cele pietroase de munte.

bruş — bulgăr.

bucate — pînile, cerealele.

bucium — butuc la roată.

buhai — un fel de mintean din materie de lînă albă.

bulă — dihanie (se zice despre femei rele).

buptăr — un slujbaş din sat, care e trimis pe la oameni de către birău pentru felurite pricini ; în acelaşi timp şi păzitor de noapte pe uliţele satului (ung. *bakter*, nemţ. *Wächter*).

buşulii (a se), buşelit — a se amărî (ung. *busulni*).

but — ciudă, pismă (în puţine expresii : *în butul meu*).

butură — buturugă, ciot gros.

C

căce ? — pentru ce ?

cămeniţă — sobă (ung. *kemeneze*).

cămiş — ţeava de la lulea.

căntulă — un vas de lut cu coadă, la gură ca o ulcică, încolo mai largă ; un fel de cană (ung. *kanta*).

căpeta (a) — pe lîngă înţelesul de *a primi*, mai are şi acel de *a culege :* capăt, cînepă, prune, mere.

cărabă — un instrument muzical din ţevi de soc sau de cucută, un fel de nai.

cărugele — văzdoage.

cătărîge — catalige.

cătigăn — încetişor.

ceapsă — bonetă.

cel, cei — expresie cu care cheamă porcii.

celuiesc — înşel (ung. *csalni*).

cersăla (a), subst. *cearsălă* — a secela, seceală.

chepeneag — manta (ung. *köpenyeg*).

cheșet — cu pete albe (despre porci).
chilăvi (a), adj. *chilav* — a schilodi, schilod.
chilin, de chilin — despărţi, la o parte (ung. *külön*).
chimeșe — cămeşă.
chinzuiesc — chinuiesc, torturez (ung. *kinozni*).
chiposi (a) — a ticni, a prii.
chitit — gătit, împodobit, bine aşezat.
cicariu — pişcar.
cilèdiu — o familie (ung. *cseléd*).
ciociu — cocian de păpuşoi, se zice şi ciocan.
ciort — gură la porci, rît.
cios — paznic la sat, jitar (ung. *csösz*).
cipcă — dantelă (ung. *esipke*).
circovi (a) — a gînguri (despre păsări).
ciucòrt — un ulcior, căruia i s-au spart borticele de la gură spre a se întrebuinţa la fiert apă pentru cămeşi.
ciudi (a se) — a se minuna (ung. *csodálni*).
ciufuli (a) — a batjocori (ung. *csufolni*) ; *ciuf* — om de batjocură.
ciumpi (a se), adv. *ciump* — a se incenchii.
ciunta (a) — a sfîrşi, a tăia.
ciupă — apă călduţă în care se scaldă copiii, cînd sînt în leagăn.
ciupeli (a) — a jumuli.
ciurat — cusătură în borticele mici ; *poale ciurate* — fustă, la capătul de jos cusută în borticele.
ciurdă — turmă de vaci (ung. *csordia*) ; *ciurdar* — păstor la vaci.
ciuroi — izvor care curge pe un scoc îngust de scoarţă pus anume.
cîrpă — tulpan şi batistă.
clean — un peşte, cu solzi albi strălucitori, trăieşte prin rîurile de munte, unde-i apa mai adîncă.
clemendeu — o bucată mică de oţel în formă de paralelogram ; e vîrîtă şi înţepenită într-o tigăiţă de schijă, care e aşezată într-o grindă transversală, de la moară. Capătul de jos al unui drug de fier ce ţine crîngul se sprijineşte pe clemendeu ; capătul de sus al drugului e înţepenit în creierii pietrei deasupra pe care o învîrteşte.
clep — clăpăug, bleg (se zice despre porci).
cleșniță — cleampă.
clisă — slănină.
cloambă — creangă.
clop — pălărie (ung. *kalap*).
cocină — încăpere de bîrne sau nuiele pentru porci.
codăriște — coadă de bici.

conci — moţoc, părul la femeile măritate, adunat şi legat în creştet. Fetele nu au conci.
conopoşteriţă — chifteriţă.
copîrşeu — sicriu (ung. *koporsó*).
corcoreza (a) — a cotcodăci.
cordii — frunze tinere de curechi, tăiate cataif ; se face o mîncare gustoasă, acrită, din asemenea frunze tăiate.
corobeţe — porùmbele ; se zice însă şi porumbele.
costre — mohor.
coşară, coşer — o dependinţă de nuiele, unde să ţine păpuşoiul.
coştioc şi *cotrov* — locul unde se ascund şi trăiesc peştii şi racii, pe sub rădăcini şi maluri ; de asemenea locul ce-şi fac cîinii în paie sau fîn de se adăpostesc şi dorm.
cota (a), eu cot, el cotă — caut, mă uit şi cerc.
cotătoare — oglindă.
coteţ — clădire de nuiele sau bîrne pentru raţe şi gîşte.
covîrşoc — parte dinlăuntru a vărşei, o unealtă de nuiele pentru prins peşte.
creri — se zice şi la partea de la roată unde sînt vîrîte spiţele.
crişca (a) — a pocni (crişcă lemnele de frig).
crîmpiţă — încurcătură în fire cînd ţiese.
crîng — o unealtă la moară ; are forma cilindrică, e alcătuită din beţe de corn verticale ; între aceste beţe se vîră măselele de la roată spre a învîrti crîngul, care în acelaşi timp învîrteşte piatra deasupra din podul morii, de se zdrobesc şi se macină seminţele.
crumpe — cartofe (ung. *krompli*).
cucurbetă — bostan porcesc.
cucurbeţeşti — pere cucurbeţeşti, pere ce seamănă la formă cu bostanii.
cumpăta (a) — a potrivi, a aduce pe cineva să facă un lucru.
custa (a) — a trăi ; *custă-te Dumnezeu* — trăiască-te Dumnezeu ; *custă-l Doamne* — trăieşte-l Doamne.
cutiu — se zice la viţei pentru a-i îndemna să se deie la o parte şi să nu sugă.

D

dănde — dar unde ?
diac — psalt, cîntăreţ în strană.
dimica (a) — a dumica, a rupe în bucăţi mici.
diob, diobă — putină mică.
dirept — drept.

dîr, în expresia *pe dîr* — în dreptul, vis-à-vis.
dîrlu — o unealtă de lemn cu care trage jăratecul din cuptor cînd coace pîinea ; cocioarbă.
dîrt — pentru ; *dîrt-ce* — pentru ce ?
doloamă — dulamă (ung. *dolmány*).
dolorî (a) — a zace în dureri mari.
drot — sîrmă (ung. *drót*).
dudă — o ţeavă groasă (ung. *duda*).
duhàn — tutun (ung. *dohány*).
duhănesc — fumez (ung. *dohányozni*).
dulbină — bulboană.
duroare — durere.

E

e (fără *i* consonans) — da, aşa.
einu — prescurtare din *deinu ; deinu* o formă din *daina,* adică doina. Cuvîntul doina nu se află în graiul crişenilor ; ei zic *cîntec* sau *horă.* Însă mai totdeauna cîntecul începe cu introducerea :

Aina şi daina, daina, daina
Şi iară, nană, daina.
Sau :
Einu şi deinu, deinu
şi iară, nană, deinu.

F

fălcele — scîndurelele între care intră limba meliţei.
făleţ — fudul, mîndru.
fă-te mai aproape — dă-te mai aproape.
fărină — făină.
fedeù — pocriş, capac de lut (ung. *fedö*).
felegă — ştergar de părete.
feştanie — sfeştanie.
fetàn — sulhar, ghindar.
fioc — saltar (ung. *fiók*).
firea, om de-a firea — om vrednic, priceput.
firez — ferestău (ung. *furész*).
fitău — aţă de mătasă.
flit — gura la porc.
flocăiesc — arunc, împrăştii în aer.

foale — pîntece.
fodre — creţele (ung. *fodor*).
fu! — fugi!

G

galiţă — pasăre de casă.
găfană — găvan, cavitatea lingurii.
gălbănoi, galbănoaie — foarte galbăn.
găscoi — gănsac.
găunoi — vespe mare, tăun.
găzdac — bogat (ung. *gazdag*).
găzdăcie — bogăţie.
găzdăcoi — om chiabur, cu avere multă.
glod — partea din mijloc de la măr sau pară, cu sîmburii.
goangă — insectă mică, gîză.
golie — cucoară.
gòron — stejar.
goz — gunoi, paie sau fîn rău (ung. *gaz*).
greluş — grier.
gros, subst. — copac gros, înalt.
gudă — căţea, haită.

H

hajmă — cepuşoară ; nu creşte mare.
hasnă — folos (ung. *haszon*).
hat, haturi — porţiuni mici de pămînt arător.
hărăbor — sprintenel, vioi (se zice mai ales despre copii).
heba — în zadar (ung. *hiába*).
herean — hrean.
hibaş — cu defect (ung. *hibás*).
hie — cînd se adresează o femeie către alta.
highidiş — scripcar, lăutar (ung. *hegedüs*).
hilintă — scrinciob (ung. *hinta*, verb. *hintálni*).
hitezan — slab la trup, viteuan (ung. *hitvány*).
hîşi (a) — a alunga păsările ; hîş !
hoi! — hoi Ioane ! hoi Floare ! măi !
hopătaie — flacără mare care fîlfăie.
hore, hori — cîntece, doine.
horesc — cînt.

horincă — rachiu.
hreascuri — vreascuri.
hudră — bortă.
huiduca (a) — a face zgomot (mai ales despre care).
huduroaie, pl. — locuri sălbatice.
hunsfut — viclean, hîtru (ung. *hunsfut* de la germ. *hundsvieh*).
hutupesc — mănînc cu lăcomie.

I

iagă — sticlă, garafă (ung. *üveg*).
ice (a) — a zice. Acest verb are multe forme fără z: *isei*, *iseşi*, *ise* etc., *iceam*, *iceaţi* etc., *am is*, *ai is* etc. (însă zic, zicînd).
ijog — un fel de mătură cu coadă lungă, făcută dintr-o buruiană cu numele iarbă roşie; cu dînsa se mătură cuptorul cînd coace.
imburda (a) — a răsturna.
imprinde (a se) — a se acăţa.
inchitat, inchitate — puse lîngă olaltă în orînduială.
incotat — răzemat pe coate.
io — eu.
irimă, irmă — inimă.
işcoală — şcoală (ung. *oskola*).
iţar (la război) — zgripţ.
iujdi (a se) — a se munci, a se opinti.

Î

încredinţa (a) — a logodi.

J

jinapăn — ieniper.
joapă — nuia subţire.
junincă — juncă.

L

laibăr — jiletcă (ung. *laibli* de la germ. *leibel*).
lard — slănină grasă.
laviţă — laiţă.
lăieţ — ţigan de laie, lăieş.

lăngălău — pîine lată, coaptă în pripă pe lopată în gura cuptorului (ung. *láng*, flacără ; *lángoló*, înflăcărat, arzător).
lăţos — murdar, înnegrit (despre cămeşi).
lebeniţă — harbuz.
libă ! — exclamaţiune cu care strigă gîştele (ung. *liba*).
liociăiesc — stropesc cu apă.
lipideu — prostire, cearşaf (ung. *lepedö*).
lipiiu — o pînişoară de grîu sau păpuşoi.
liuliu — expresia cu care se îndeamnă copiii în leagăn ca să adoarmă ; se zice şi la leagăn.
loază — viţele de la fasole, castraveţi şi bostani.
lotru — hoţ (ung. *lator*).
lud — naiv, fără experienţă, zălud.
ludae — dovleac.

M

maramă — un fel de îmbrobodітură la femei.
matur — într-o vîrstă potrivită ; boi maturi, fată matură.
maur — ghizdele la fîntînă.
măgăn (de) — de sine, de bună voie (ung. *magán*).
mălai — pîine mare de păpuşoi.
măndru — frumos.
măroc — foarte mare.
mere (a) — a merge ; *merg, mei* şi *meri, me ; mem* şi *merem, meţi* şi *mereţi ; merg ; meream, mereai ; merea* etc., la alte timpuri e regulat.
merîu — albastru ; aţă merîie.
metreancuri — mărunţişuri fără preţ, bagatele, fleacuri.
mezdrea — cuţitoaie.
mezdresc — cioplesc cu cuţitoaia.
michit, cu al doilea *i* emfatic — micuţ (pentru a arăta o impresie adîncă despre micimea unui lucru).
mievăzenie — miracol.
minten, mintenaş — îndată (ung. *mindjárt*).
mintie — manta.
mire — în loc de mare ; cînd cineva vorbeşte cu mirare despre un lucru de o mărime excepţională.
moş — om bătrîn şi bunic.

mulduoan, în expresia *mere mulduoane* — poate mere moldoveneşti, românii bihăreni zic *Moldua* în loc de *Moldova.*
muşiţă — musculiţă în vin şi oţet.

N

nană — lele, ţaţă.
nădăi (a se) — a presupune.
nialcoş — cochet, mîndru.
nimară, într-o nimară — odată, cu o ocazie oarecare.
ninerat — alintat, rîzgăiat.

O

o — sau, ori (mergi ori ba ?) ; are înţeles şi de vreo ; o cîteva.
obloc — fereastră (ung. *ablak*).
oboroc — jumătate de brădie (vezi la litera *b*).
ogaş — haugaş (ung. *vágás*).
ol — ulcior.
orbeţ — orb care caliceşte.
ortac — companion.
ortăcie — companie.

P

pană, pene — floare.
parastas — un colac mare, ce se dă preotului la maslu şi la îngropăciune.
păcurar — cioban.
pălincă — rachiu (ung. *pálinka*).
pănde — pe unde.
păngă — pe lîngă.
părdi — vis-á-vis de...
părîngă — prăjină.
păsulă — fasole (ung. *paszuly*).
păzitură — fiertură, merinde.
pepe — insectă mică cu aripi tari, gîză.
picături (a) — a pica.
piceucă — gule (ung. *pityóka* — cartofe).
piparcă — ardei roş.
pipă — lulea (ung. *pipa*).

pirgălău — clopoţel de boi şi vaci.
Piticot — Statu-Palmă-Barbă-Cot.
piţiga (a) — a pişca.
piţiguş — piţigoi.
pliscoi — tevişoară de pai sau de gîscă.
pliscoiet — ascuţit.
plotog — potlog.
poale — fustă la ţărance.
pocrovită — cergă pentru cai.
podeu — podul de la şură.
podişor — dulap pentru vase.
pogace — azimă de grîu coaptă în spuza din vatră (ung. *pagácsa).*
pogan — harnic, voinic (ung. e cuvîntul *pogány* ce înseamnează păgîn).
poiată — încăpere pentru boi şi vaci.
poivan — funie de priponit caii.
poivănit — priponit.
pomnesc — pocnesc.
pomnol — talpa de la prispă.
porşor (de fîn) — porcuşor, porcan.
porumbeşti, prune porumbeşti — prune mici şi negre ca porumbele.
postată — o grindă groasă la moară, pe care se razemă o altă grindă cu crîngul. Postata se ridică şi se lasă în jos cu ajutorul unui ic, după cum voim ca făina să iasă mai măruntă sau mai mare.
potăng — otgon de nuiele rotilat ; slujeşte mai ales pentru a lega plugul de tînjală.
poţoc — guzgan (ung. *paczak).*
primă, primuţă — cordea, cordeluţă.
primă, adv. — devreme, de timpuriu *(e lucru pre-n primă ; pere ce se coc în primă).*
pristol — o pecete de lemn sau metal, pe care sînt tăiate cuvinte prescurtate de pe crucifix. Se întrebuinţează pentru a imprima literele pe cornurile de la prescuri.
prodit — pribegit, dus în lume.
prunc — copil şi flăcău.
pupuiu — gheb.
purcălaş — purceluş.
purav — rău la fire, iute, abraş.
purcărie — slujba de păzitor la porci.

R

raf — cercul de fier de pe roata carului (ung. *raf* de la germ. *reif*).
raznă — felie.
rănză — stomac.
răsad — firele mici de curechi.
răsni (a se) — a se despărţi, a trăi despărţit.
răsunoi — pînişoră care se face din răsăturile de pe covată.
rică ! — expresie cu care cheamă raţele.
roştei — uşă de scîndurele sau de lemne cioplite (ung. *rostély*).
rotii, pere rotii — probabil de la roată, fiindcă asemenea pere sînt lătăreţe şi la coadă şi la partea cealaltă, înfăţişînd o formă de rotiţă groasă.
ruje — roză (ung. *rózsa*).

S

sarcă — ţarcă (ung. *szarka*), coţofană.
săcuieţ — săculeţ.
sămăchiş — brînză de vacă.
săngerete — cîrnat făcut cu sînge.
sănt-Georgiu — sf. Gheorghe.
sănt-Ilie — sf. Ilie.
sănt-Ioan — sf. Ioan.
sărăntoc — calic, sărac de tot.
sărăriţă — solniţă.
sbiciula (a) — a sbici, a usca.
sburătoare — deprind, învăţat la zburat.
scand — scaun.
scălcia (a) — a scutura tare.
scărtăveţi — castraveţi.
schitagiu, schitecuţ — curat, dichisit.
sclab — slab.
sclugă — slugă.
scob — o scîndură de brad pe care curge făina de sub piatră în albioară.
sdrăvia (a) — a strănuta.
sdranţă — petecă.
sdrănţar — evreu care vinde mărunţişuri pe sdrenţe.
sfărgaciuri — uscături, găteje (ung. *fórgacs*).

sglăvoacă — în Moldova pe la munţi sglăvoc — un peşte mic fără ţepe : la cap seamănă puţin cu broasca.
smărc — o unealtă cu care se scot, prin aspirarea aerului, lichidele din buţi şi balerce ; e fructul unei plante care în unele locuri se cheamă cucurbetă ; un fruct în formă de bostan cu coadă lungă. Cînd e copt se usucă, rămînînd gol pe dinlăuntru, coada vîrîndu-se în vrada de la bute sau balercă, printr-o borticică făcută deasupra, se aspiră, pînă ce se umple bostanul.
serin — senin.
smărd — urît, mănjit.
smidă — desiş de spini, rugi şi tufe de alun.
smintă — greşeală.
sminţi — a greşi.
sor — şoric.
spătoi — cămaşă de femei.
spălătură — zoi.
sorb — drob.
sterţ — opaiţ.
strèpezi — viermi în brînză, în slănină.
strănşte — noroc (mai ales în înjurături).
strin — străin.
strînjea — felie de pîine.
strofoca (a) — a scărmăna.
strolimbat — sturlubatic, neastîmpărat.
sucitoare — un lemn lungăreţ, cilindric, cu care întind aluatul de fac pături.
sudui (a) — a înjura (ung. *szidni*).
sumedru — sf. Dumitru.
sumnă — fustă (ung. *szoknya*).
supărete — prispă.
suroată — amică.
suspesc — suspin.
susta (a) — a ofta.

Ş

şdeamp — scurtătură.
şeldeu — godac (ung. *süldö*).
şerpoaie — şerpoaică.

șinor — șiret (șireturi)
șod — nostim.
șolduros — cu șolduri mari.
șovăr (șovăreos) — papură.
șteangă — un drug de fier pe care a înțepenit crîngul morii.
ștergură — prosop.
știlboc — sentinelă (germ. *Schildwache*).
știulbic — un țăruș cu care se răscolește printre pietre și pe la rădăcini, pentru a alunga peștii spre vîrșă.
știulbica (a) — a da cu știulbicul.
știulbină — o bulboană mică.
ștrengărie — atelier unde se fac funiile și ștreangurile.
șumari — păzitor peste pădurile și proprietățile domnești.
șumăn — trăsnit puțin de băutură.
șurincă — un fel de brîu la femei.
șușnic — lazuiță.
șuștări — șitar, doniță în care mulg laptele.
șuștori — țărușii de la crîngul morii ; între acești țăruși se vîră măselele de la roată și, învîrtind crîngul, acesta învîrtește piatra, de se macină semințele.

T

taică — tată.
tăgășesc — grijesc în casă (ung. *tágas* — larg).
tăndăli (a) — a glumi, a spune palavre.
tăpăranie — pătăranie.
tăria — cu de-a tăria ; cu de-a sila.
tărhoțit — lapte acru, pregătit cu cheag.
tărnaț — cerdac (ung. *tornácz*).
tărsi (a) — a scoate spini, tufe, pentru a face loc de arat.
telechiu — grădină cu arbori roditori din dosul casei (ung. *telek*).
teporiște — coadă la secure și topor.
terhetiu — povară, încărcătură (ung. *teher*).
teugeriu — negustor de vite (ung. *tozsér*, însemnează bancher).
tialfăd — palid, galben la față.
tiligă — tileagă (ung. *talyga*).
tină — glod, noroi.
tire — tare, numai în unele expresii, pentru a arăta surprinderea.

titilig — tilincă.
tur! — expresie cu care se îndeamnă boii ca să intre în jug.
tocitoare — cadă largă cu cercuri de fier.
toi — vuiet, larmă.
toi (a) — a face larmă.
tolteu — caşarcă (ung. *töltö*).
trăgăna (a) — a cînta din gură sau din frunză.
trăngău — în expresia : *cît ai scos trăngău,* cînd aruncă în sus cu lemn sau piatră.
trăsăritoare — clampă.
trebe — trebuieşte.
troacă — treucă.
troc — lemn scobit în care se ţine de obicei sare, făină ; treucuţă.
tufă — alun.
tulai — aoleu (ung. *tolvaj* — tîlhar).
tulburos — tulbure.
tulnic — buci de tei.
tuleu, tulei —strujan.
tuluc — juncan.
tup! — exclamaţie la joc.
turcu — în expresia : *a tăiè turcu* — a-şi astupa nările, apoi a se da pe spate în apă adîncă.
tureac —tureatcă.
tutu — tontul.

Ţ

ţietoare — o prăjină de care te ţii cînd te sui în podul morii pe o scară cu 5—6 trepte.
ţinăros — mîndru, fudul.
ţingălău — clopoţel.
ţipa (a) — a arunca.
ţirfă — nisip.
ţiuică — cucuveică.
ţoangă — un clopoţel rău, stricat.
ţov — baston.
ţuca (a) — a săruta (ung. *csókolni).*

țuleap — tumulug (ung. *czölöp).*
țundră — un fel de suman.
țuțura (a) — a țurnăi.

U

uiuiu — exclamație la joc.
ujină — spre seară, cînd toacă (ung.*ozsoni,* mîncare pe la toaca de seară).
ujina (a) — a mînca spre seară.
unerete — uneori.
unghеț — ungher.
ürla (a) — se zice despre apă cînd vine mare, se mai zice cînd cobori pe un plai înclinat.
uștior — ușor (la uși).

V

valău — jgheabul unde se adapă vitele și scocul de la moară (ung. *válu*).
vareți și *vați* — duceți-vă.
vă — du-te (alte forme nu mai are acest verb).
văii — văzui ; *văiși, văi, văirem* etc. ; *am văit* — am văzut (celelalte forme neregulate).
văitău — o măsură mică de scoarță de fag, cu care se vămuiește grîul, păpușoiul de măcinat ; mertic.
vămaș — vameș (ung. *vámos*).
vărșe — o unealtă de prins pește, făcută din nuiele (ung. *vörzse*).
vrea și *vea* ca auxiliare ; *vrea veni, tu vrea veni, el vrea veni* etc. — veneam sau aș fi venit etc.
vreream, vrereai etc. — voiam, voiai etc.
verin — venin ; *verinos* — veninos.
verișană — verișoară.
vică — o măsură de capacitate, are două brădii (ung. *véka*).
videre — vadră, ciutură (ung. *veder*).
vigan — vesel, cu chef (ung. *vigan*).
vinars — rachiu.
vintre, vintricel — partea de sus a pîntecelui.
vițelariu — păstor la vițеi.
voieși, de-a voieși — de bună voie.
vut — în loc de vrut ; se întrebuințează cu această formă ca auxiliar la optativ : *vutu-l-o fi bătut Dumnezeu.*

Z

zadie — pestelcă, şorţ dinainte.
zap, zapi — pari subţiri (mai ales la lesele de la car şi la zaplazuri).
zară — zerul de la unt.
zălog, zălogesc — amanet, pun amanet (ung. *zalog*).
zămnată — focul adunat în gura cuptorului cînd coace.
zimbresc, a zimbri — a fi cu mare lăcomie exprimată în faţă.
zo — zeu.
zoli (a se) — a se sili tare, a se munci.

Convorbiri literare, XX, 1.II.1887, nr. 12, pp. 993—1022.

LIMBĂ, LITERATURĂ ŞI OBICEIURI LA ROMÂNII DIN BIHAREA

I

Poezii populare

Frunză vergye pipirig,
farmecele-îm face vig [1].

Frunză vergye dye pĕ baltă
fostu-mny-o binye d-odată,
dar s-o-ntors frunza pĕ tău,
ş-am ajuns bugăt gye rău.

D-ar trăi tăt omu binye,
dă năcaz n-ar mai fi nyime.

D-atîta, Doamnye, m-oi duce,
pîn-oi da gye gură dulce !

---

[1] *Vig* (ung. *veg*) : sfîrşit (M. P.).

Mult se mnyară găzdacu [1]
cum trăieştye săracu,
vai trăieştye iel cum poatye,
numai otyi nu şi-i scoate.

Vai, vai, vai d-a me viiaţă,
care o dam gye gyiminyaţă,
pĕ negură şi pĕ ciaţă,
că io-mi ieu puşcuţa-n braţă,
şi m-alerg prin grădinuţă
d-aflai iarba tăvălită
şi p-a me mîndra-adormită.
Dă murgu cu picioru,
spăriei mîndrii somnu ;
mîndra sus că s-o sculat,
şi din grai d-aşe-mi grăi :
— Ie-me tu, vere pĕ minye.
— Io tunce că ty-oi lua
cînd tu mnyie mnyi-i aduce
mure nyegre gyin pădure,
sloi gye gyaţă su ţărmure
d-apă rece gyin Dunăre.
Ia gyin grai d-aşe-mi grăi :
— Mure nyegre s-or d-uscat,
d-apă rece s-o încălzit,
Iel gyn grai de d-aşe-mi grăi :
— Fire-ai curvă taică-tău,
ce tu mnyie mny-ai grăit ;
mure nyegre-s otyi mnyei
d-apă rece-i gura mea
sloi ghe gyaţă-i mintye mea.

Cel ce-ş mînă plugu binye,
şi mai bea şi mai rămînye ;

[1] Bogatul (S.T.K.).

care-şi mînă plugu rău,
trece p-îngă făgădău ;
zice că-i vinarsu rău,
că n-are banyi în jaşcău [1].

Baş muiere, ie-i cu drac
că cu cîrpa-şi leagă cap
ca s-o mai creadă bărbatu.
— Bărbate, sufletu mnyeu,
io mă jor şi tu mă crez,
mă iubesc cînd nu mă vez.
Dă m-am iubit cu d-altu,
să n-am parte dă dracu.
— Gye ty-ai iubit cu d-altu
sufletu să-i margă-n iad,
norocu să-i stee-n gard.

Vai dă minye, n-am pe nyime ;
d-aş ave pe oarecinye,
m-ar scoate gyin rĕu la byinye,
ş-ar punye mîna pîn gard,
m-ar scoatye gye la nacaz (nacaz, moldovenism).

Ş-ai dudu ş-un duduman,
sărmanu-s, Doamnye, sărman,
fără taică, fără maică,
fără nici un ban în taşcă.

Măi, calule, dă măcaz
că io n-am d-ungye te las ;
ty-aş lăsa la taică-mnyeu,
da taica-mnyeu om bătrîn,

[1] *Jaşcău* (ung. *zsasko)* : pungă (M. P.).

vai, cu coasa nu-m coseştye,
cu furca n-agoniseştye.
Ty-aş lăsa la soru-mea,
da soru-mea-i fată mare,
punye furca-n cingătoare
ş-aleargă la şezătoare,
tu-mi ptyei calule, gye foame.

Dă-mi, Doamnye, ce-oi cere ieu :
doi cai suri la paru mnyeu,
ş-o muiere pe plăcere
capu mi gyestulă-avere.

(Culese în Tătăreni,
de la un ţigan corturar.)

II

Hore (descîntece)

Dă, Doamnye, la popa coarnye
că să-ntyină la icoanye.

Dă drace cu popa-n tău,
cu dascălu în Bărcău [1] ;
dă drace cu popa-n Criş
cu dascălu gye tolyiş.

Zis-o hîda că m-o da
şasă boi dă oi lua ;

---

[1] Un rîuşor (M. P.).

şasă boi mii tare-m plac,
da cu hîda ce să fac ?

Sfîrtycată-i zagyie,
să vegye paragyie.

(Hore culese de la notarul din Nojorîd,
lîngă Oradea-Mare.)

Cîtu-i fata gye micuţă
săre-n danţ ca o broscuţă,
dacă-şi vegye drăguţu,
dă gyin coadă ca mîţu.

Sări, Mărie, cît gye sus,
că roşele ştiu c-ai pus,
şi le-ai pus cu lingura
ca să tye poţ mărita.

Tăt aşe mă ţînye Doamnye,
cu cimpoi şi cu higyegye,
şi cu iegyeriţă vergye.

Asta fată joacă binye,
ie mă-nvaţă şi pe minye ;
ie mă-nvaţă a juca,
io o-nvăţ a săruta.

(Hore culese din părţile Tincăi.)

III

*Cîntece din Bihare*a

Jelui-m-aş şi n-am cui,
jelui-m-aş codrului
codrului săracului.
Codru-i jalnic ca şi mine,
că nici frunza nu-i rămîne,
numai goale clomburele,
să le bată vînturi grele,
vremurile, vînturile
ca pe mine gîndurile.
Oi aştepta pîn' la vară
şi m-oi jelui eu iară,
ca să crească viorele,
să mă jeluiesc la ele
ca la surorele mele,
ca să crească bobocei,
să mă jeluiesc la ei
ca la fraţiorii mei.

(Culeasă din cîmp.)

Mă dusei pe dumbrăviţă,
dup-un fir de romoniţă ;
romoniţă nu aflai,
ci aflai o feciorită
şi-mi păru că-i prea micuţă.
Lăsai mica să mai crească
pe părinţi să slugărească.
Cînd mersei a doua oară
găsii mica mărişoară.
Cînd mersei a treia oară
găsii mica măritată
c-un fiuţ micuţ în braţă.
Mă suii-ntr-o păltiniţă
şi tăiei o fluieriţă ;
începui a fluiera,
toată lumea se strîngea,
numai mîndra nu vinea.

Mă suii-ntr-un păltinaş ;
şi tăiei un titiligaş ;
începui a titiliga,
toată lumea se strîngea
şi şi mîndra mea vinea.
Luai arcul şi o săgeată,
Ea din graiu-i îmi grăia :
— Bade, nu mă săgeta,
că nu ţi-s eu vinovată,
ce mi-i vinovată maica,
că m-a făcut în haină verde,
să fiu dragă cui mă vede,
nu m-a făcut în haină neagră,
să-ţi fiu numai ţie dragă !

Mă uitai peste-un deluţ,
văzui fată de muntean
periindu-şi păr galben,
periind şi blestemând :
— Facă-mi-te părul meu,
facă-mi-te Dumnezeu
colie de pe cîmpie,
să te taie cosaşii,
să te aduie greblaşii,
să te puie-n ieslea boilor,
să te iee boii-n coarne ;
din coarnele boilor
cornite purcarilor,
din peile boilor
cizme roşii fetelor.

Taie drace pădurea,
să rămîie num-un ciung
să mă sui în vîrfu lui,
să mă uit peste Bănat,
să văd pe badea-n Arad
cu cizme roşii-ncălţat,
cu suman îmbăierat.

Du-mă, Doamne, de-aice
cu cinci cai cu cocie.
Du-mă, Doamne,-n ţara me,
că-i mai bun mălaiu-n ie
decît pita aice !

Cîtă-i mierea de dulcie
nu-i ca mama cea dintîie ;
cîtă-i mierea de amară
nu-i ca cea de-a doua oară.

Merg în lume după bine,
vin acasă n-am pe nime ;
caut în toate laturile,
nu văd numai gardurile,
nici-i mamă, nici-i tată
ca şi cum aş fi din piatră,
nici-s fraţi, nici-s surori
ca şi cum aş fi din flori [1].

Frunză verde de tuleu,
însoară-mă taică-meu,
că ţie, taică, ţi-i bine,
că eşti cu mîndra lîngă tine.
Da mie taică mi-i rău,
că eu dorm în iştalău (grajd)
pe-un petec de buhai rău.

[1] În capul acestui cîntec din manuscris este o cruce făcută de culegător, care de bună samă a însemnat-o fiindcă se potrivea cu starea culegătorului, care a emigrat în „Ţară“ şi cînd se întorcea iarăşi la locul său de naştere vedea multe schimbări (S.T.K.).

Tot mă-ntorc şi mă sucesc
de nime nu mă lovesc
numai de părete rece ;
dorul mîndrei tot nu-mi trece.

Busuioace, busuioace,
stai pe loc şi nu te coace.
Şi de ce să nu mă coc,
că mă pun feciorii-n clop ;
fără mine nu pot fi
nici popa la liturghie,
nici fecior la cununie.

Pe din jos de uliţă,
merge-o dalbă de fetiţă
şi voinicu pe uliţă.
Fata din grai îi grăia :
— Ie-mă Voină, ie-mă dragă,
nu-mi usca tu sufletul,
ca soarele răzoarele
şi bruma busuioacele.
— Luate-aş fată, lua
d-ai un frate-n cătănie
şi-i dus pe lotrie,
dacă acasă a veni
pe tine te-a sfădi,
pe mine m-a omorî.
Dar du-te-n dos
că este-un gros
ş-un fag cam putregăios
ş-o şerpoaie gălbănoaie ;
căci o vezi capul i-l taie,
că pe gură sînge-i cură
şi pe coadă verin galbăn.

Tu-n păhar îl sprigineşte,
pe frate-tău îl otrăveşte.

— Aleu, soră, draga mea,
adă-un ol cu apă rece.
— Aleu, frate, dragu meu,
caută-n tindă pe almariu [1],
că este vin într-un păhar
şi vinu-i cam îndulcit
bun de omu ostenit.

— Aleu, soră, draga mea,
c-o mînă ţîne de mine
cu una-mi aşterne bine ;
şi de-a fi cu ştirea ta,
atunci tu te-i mărita
cînd eu în nuntă te-oi juca.

Pe din gios de uliţă
merge-o dalbă de fetiţă
şi voinicu pe uliţă.
Fata din grai îi grăia :
— Ie-mă Voină, ie-mă dragă,
nu-mi usca tu sufletul,
ca soarele răzoarele
şi bruma busuioacele.
— Luate-aş fată, lua,
da mă tem că te-oi sfădi
şi tu te-i mînia
pe mine mă-i otrăvi
ca şi pe frate-tău !...

---

[1] *Almariu :* dulap ; blidar (M. P.).

Peline, dragă peline,
amară-i frunza pe tine,
aşa-i şi inima-n mine,
amară după oarecine.
Şi peline, dragă peline,
amaru-i tuleu tău,
aşa-i şi sufletul meu
amărît şi chinuit
după cine am iubit [1].

— Cucule, de unde vii ?
— De la tîrg de la Săbii.
— De la maica ce mai ştii ?
— Ştiu aşa că-i sănătoasă
şede la masă şi coasă.
Nu ştiu coasă, ori descoasă
da la lacrămi ştiu că varsă
de-au făcut fîntînă-n casă.
Fîntîna-i cu trei izvoare
cine-a bea din ea, să moară.
Doar-a bea şi bădiţa,
să mi-l bată credinţa.
Doar-a bea şi bade meu,
să mi-l bată Dumnezeu.

Fă-mă, Doamne, ce mi-i face ;
fă-mă-o pasăre măiastră,
să zbor la maica-n fereastră,
să văd cine ce-o cina.
Maica cină cu lumină,
eu făcui cu aripa,
stînsei maicii lumina.
Maica prinsă-a blăstăma
cine stinse lumina.

[1] Cîntecul acesta iarăşi îi semnat cu o cruce şi de bună samă că a fi avînd oarecare potriviri de sentimente cu ale culegătorului (S.T.K.).

— Maică, nu mă blăstăma
că eu stînsei lumina.
Maica prinse-a mă-ntreba :
— Bine-i la străini ori ba ?
— Taci, maică, nu mă-ntreba,
că spune-mi-se faţa,
că-i galbenă ca ceara
şi veştedă ca ceapa.
Că străinii pînă cină
mă pun feşnic la lumină.
Dacă gată de cinat
nu mă-ntreabă ce-am cinat,
da mă-ntreabă ce-am lucrat.

La tău belceului
fată albă adipă cai.
Suru be, murgu nu be.
— Ce rîndu-i murgule-aşe ?
Doară apa-i turburată
ori iarba îi sălcioasă ?
— Nici apa nu-i turburată,
nici iarba nu-i sălcioasă,
numai fata-i prea frumoasă.
— Eu, murgule, nu-s de vină,
că maica m-o ciupăit
în şuştariu cu lapte dulce,
să fiu mîndră ca ş-o cruce,
şi maica ciupa o ţipat-o
lîngă grădina cu flori,
să fiu dragă la feciori,
şi lîngă grădina verde,
să fiu dragă cui mă vede.

Mă-nsurai să-mi iau muiere ;
luai mama mamii mele.
Cînd o văd sara la pat
parcă-i dracu încălţat ;

cînd o văd ziua la soare
parcă-i dracu în picioare.

Bată-te focu amar,
cum te beui din pahar.
Eu gîndii că beu oțet
și beui amaru tăt.

Vai de mine amărîtu-s,
tot așa-am fost de cîndu-s,
voie bună cînd și cînd,
da amaru nu-și dă rînd.
Și vai, Domine, și de mine
negre-s hainele pe mine.
Nu-s negre că nu-s spălate,
da-s negre că-s judecate.
Și nu-s negre că nu-s lăute,
da-s negre că-s amărîte.

Furi-vă dracu gînduri
cum veniți tot pe rînduri,
de nu veniți tot o dată
să vă-nchid într-o poiată.

Hodolean și iarbă neagră,
ieși afară maică dragă
să vezi domnii cum mă leagă,
cu 3 rifi [1] de primă neagră [2]
cumpărați de la cetate
cu 3 zloți și jumătate.

---

[1] *Rif :* unitate de măsurat lungimele, îi mai mare ca un cot și mai mic ca un metru (Sim. Mesășanu).

[2] *Primă neagră :* cordică, panglică neagră (Idem).

Mult mă mustră gazdele
că le-am furat vacile,
dară cine le-au furat
să moară spînzurat
în fune de teiţei (tocmagi, tăieţei)
încălziţi în petrijei.

Mult mă mir maică de tine
ce pămînt negru te ţine
de nu vii maică la mine.
Ţine-mă pămînt de iarbă
nu pot veni fără treabă.
Vină maică prin grădină,
şi ia două fire de iarbă,
şi nu veni fără treabă.

Pusei şaua pe murgu
luai drumu de-a lungu ;
cînd fusei pădri nana
murgu prinse-a necheza.
Legai murgu de săgeată,
mă băgai la nana-n casă,
găsii cina pusă-n masă,
eu cinai şi mai rămasă ;
nana prinse-a mă jura
c-am cinat şi la alta.
Eu jurai şi nu pre-pre
că ştiu că au fost aşe.

— Rozmalină din grădină,
ce-ai grăbit de-ai înflorit,
ori soarele te-au pălit ?
— Soarele nu m-au pălit
numai m-au ajuns acele hori,
să fiu tuleuaş cu flori.

Toată ziua trag cu coasa
sara mă culc cu mucoasa ;
toată ziua trag cu cîrna
sara mă culc cu bătrîna.

(De la un țăran ce lucra la cosălauc.)

Busuioc bociolios [1],
era badea mînios.
Busuioc cu bociolie
nu-mi pasă de-a lui mînie.

Bityerire-aş bityeri [2] :
nu ştiu rîndu pădurii
şi m-or prinde jindarii
şi nu ştiu ce-oi dobîndi.
Ferele de nouă fonţi
mă mir, bade, cum le porţi ?
Portu-le mîndruţă bine,
că mi-a fost drag de tine.

Cucule cu pene verzi,
mîndru cînţi vara-n livezi.
Cucule cu pene sure,
mîndru cînţi vara-n pădure.

Cîte păsări îs pe munte
nu-s ca cucu de cuminte,
căci aude glas de coasă,
el menge din ţara noastră.

---

[1] *Bociolios :* măciulie (S. Mesăşanu).
[2] *Bityeri :* a hoţi, a tîlhări (M. P.).

★

Mers-au badea la Arad
după lemnişor de brad,
dar nu ştiu ce zăbăveşte,
bag samă îl sicluieşte (?)
şi mers-au badea la cîmpie
nu-i nidejde să mai vie.

(Culese din satul Cîmp.)

— Merluţă, merluţă,
pasere murguţă,
ce te tînguieşti
şi te jeluieşti ?
Ziua pe garduri,
noaptea pe vaduri ?
— Eu mă tînguiesc
şi mă jeluiesc,
că eu ş-am d-avut
nişte puişori
într-un ciung uscat
din margini de sat ;
vîntul ş-o suflat
ciungu l-o-mburdat [1],
puii mi-o turtit
rău mi-am bănuit,
şi mi-oi bănui
pînă ce-oi trăi.

(Cîntec de pe la Bel, Biharea.)

---

[1] Dat jos (M. P.).

IV

Cimilituri

(Din Goruni [1].)

Cinel, cinel
baba grasa
umple casa ?

(Lumînarea)

Măciucuţă glava,
încunjură dumbrava ?

(Albina)

Cîntec cules din Iaşi

Hoi, saracă nora me,
mare bine mă ţine,
tot în tindă după uşă
într-un ştiubei cu cenuşă.
De mîncare ce-mi dăde ?
Mămăligă-ntr-o surce,
lapte acru-ntr-o lule,
şi mîncam şi rămîne !

V

Formule de salutare (bineţe)

De Dumnezeu bine.
Noroc bun de Dumnezeu.
Norocu bun [2].
Sanatate bună.
Dumnezeu te-alduiască.

---

[1] În textul din *Şezătoarea : Goroani.*
[2] În munţii ţinutului Suceava s-aude : Norocul cel bun (M. P.).

Buna sara [1].
Sara bună.
Noapte bună.
Hodină curată [2].
Dumnezeu te ţie.
Custe-te Dumnezeu.
Prînz bun.
Bună hodină.
Bun lucru.
Drum bun.
Cele bune.

VI

Salutări glumeţe :

Buna dimineaţa — roade gheaţa.
Buna ziua — roade piua.
Buna sara — roade scara [3].

---

[1] *Buna sara* se zice cînd te duci sara la casa unui om ; şi cînd ieşi, zici : *Sara bună* (M. P.).

[2] Se zice şi *hodină uşoară,* adică somn uşor. Hodină uşoară se zice şi în Basarabia (M. P.).

[3] Se mai zice : *Buna dimineaţa — pipă coştereaţa* (poiatu găinilor). *Buna ziua — pupă piua. Buna sara — pupă ocara. Buna calea — pupă pe badea.* Între amorezaţi se zice altfel :

Sara bună, eu mă duc ;
Mulţămăsc gură de cuc !

Sara bună, eu m-oi duce ;
Mulţămăsc de gură dulce !

(Adică i-a cîntat drăguţa sau are drăguţa glas duios.)

Alţii cînd se despărţesc sara, zic în semn de prietenie :

Sara bună, nu di tăt,
Şi mîni să ti mai văd. (M. P.).

VII

Expresii interesante :

Cele bune să s-adune ;
cele rele să se spele [1].
Doamne, batăr !
Vai Domine ! [2]

VIII

Expresii și frazeologie
din vorbirea țăranilor din comitatul Bihării

— Tomă, Tomă Totoromă
face oale gurgoetye
dă cu iele gye păretye.

(Satul Ștei)

— Este ceva sminteală-n iel ? (adecă în pasuș, bilete de vite). Însemnează greșeală.

— Ai cartye să mei la lege ? — Ai citație să mergi la judecătorie ?

— Datuț-o conträlușu să mergi afară ?

— Goi ca șerpii ; se zice și ca napii, despre copii săraci, cu hainele rupte.

— Rupi-o osie ! (fără explicări)

---

[1] Aceste vorbe se aud și pe valea Bistriții din Moldova, se zice cînd închină cineva paharul (M. P.).

[2] În manuscris, la fața 112 se găsește o poezie populară cu expresia aceasta :

Vai de mine amărîtu-s,
tot așa am fost de cîndu-s,
voie bună cînd și cînd
de amaru nu-și dă rînd,
Și vai, Domine, de mine
Negre-s hainele pe mine ;
și celelalte (Notă de S. T. Kirileanu).

— Rupt-o pe mă-sa

Şezătoarea, Fălticeni, VII, 1903, 1 febr., nr. 12, pp. 177—192.

— Ho ! mînce-tye mă-ta ! astfel strigă la cai ca să se oprească.

— Segye-n curuş (fără explicare).

— Perzîndu-se cuiul de la leuca trăsurii, un român se duce să-l caute pe drum îndărăt ; vizitiul văzînd că nu-l află, strigă la dînsul ; — Tragă-l dracu pe... la tyinye. Drace, bagătye-n iel ! (sudalmă, cînd cineva te supără ; te năcăjeste rău).

— Ei zo — da zeu.
— Ei nu mai nană daina-le (re) (fără explicare).
— Ba, Doamnye ! Negaţiune cu tărie.
— Ba io zo ! — Ba eu zeu !
— N-am fost harnici de-a punere (fără explicare).
— Bată-l voie lui Dumnezeu !
— Dumnezeu lungiască-ţi anii vieţii
— I...I ! Batye-i Domnye !
— Dac-o murit iel, se tătye duc.
— Nu ieram gye bere pe apă pînă ny-am înfoiet ! — Nu ne puteam sătura de apă.
— N-ar mere ore cu cocia să ducă pe...
— Nu se duce cu... (fără explicare).
— Vai dolean gye minye : vai de mine ! aman ! (Auzită în satul Cîmp, comit. Biharea.)
— Cluţa mamii, cînd strigă (o femeie) pe cloşca cu pui (idem).
— Puţii mei cînd cheamă puii (idem).
— N-am ce cu el ; nu-nu trebuieşte ; nu-mi e de nici o trebuinţă.
— Ni-i bine (nu-i bine) (ibid.).
— A-i fi pregetă, a se ruşina de cineva (ibid.).
— La vro mîni : Vine un român cu ouă. — Cum le dai ?
— D-apoi trei parale ou ; vine 5 la 15 bani. — Da smîntînă n-ai ? — Smîntînă la vreo mîni (Tazlău, jud. Neamţ.).
— Cîntă de-ţi vine să-ţ uiţi neamurile (despre un cioban care cîntă din fluier) (idem).

IX

Nume de botez

la românii din comitatul Bihării

(Culese în Cîmp, Criştior şi Dumbrăveni.)

Acsintie : Sentie.
Adam : Adămuţ, Dămuţ, Damu, Muţu.
Alexandru : Sandru, Şandor, Şendruţ, Şandre.
Ana : Anuţa, Anyţa, Anişca, Nyişca, Nuţa.
Anisie : Anyisie, Sie, Anyişca.
Andrei : Indrei.
Armanca : Armăncuţa, Manca.
Aron : Aronye, Ronye.
Atanasie : Tănasă, Tănăsuţă.
Barbara : Bărbăruţă, Bură.
Blagu : Blăguţ.
Brînduşe.
Constantin : Costan, Coste, Costiţă.
Crăciun : Crăciunyel, Crăciunaş, Ciunye.
Creştina : Creştinuţa.
Dănylă : Dănyiluţă, Nyilă.
David : Vicu.
Dilinca : Dilincuţă.
Dimitrie : Dumitru, Mitru, Mitre, Mitruţ, Truţ.
Dochia : Dolye, Docă.
Ecaterina : Cătălina, Catiţa, Tiţa, Catrina, Trina.
Elesei : Ilisei.
Fanye : Fănyucă.
Filimon.
Filip : Filipaş.
Floare : Floriţa, Florica.
Flore : Floriţa, Floroiu.
Găvrilă [1] : Vilă.
Gheorghie [2] : Gyorghe, Gyorgye, Gyurcă, Gyie.
Gruie.
Iacob : Iacove, Cove.

---

[1] În Broşteni (Suceava) se mai zice : Gavriluţ şi Gavrilaş (M. P.).
[2] *Ibidem :* Ghiorghiţă, Ghiţă, Ghiorghieş (M. P.).

Iancu : Iencuţu.
Ieva : Ievuţa, Vuţa.
Ileana [1] : Ilenuţa, Lina.
Ioan [2] : Ion, Ionuţ, Nuţ, Ionaş, Ioanye, Nyeş, Oanye.
Iob : Iovu.
Iosif : Iosiv, Sivu, Sivuţu, Sive.
Irimie : Irimnyie, Rima, Rimu, Mie.
Iuliana : Iuliţa, Iulcia.
Iustina.
Ivantie : Vantie, Văntiţă.
Lazăr : Lazare.
Luău : Lupuţ, Lupe, Lupa.
Macrina.
Macovei.
Magdalina : Lină.
Marcu : Mărcuţu, Mărcoieş.
Mărie [3] : Măriuţă, Măriţa, Mărişcă, Mărioara.
Marina : Mărinuţă.
Maria : Mărtuţa, Mărtiţa.
Martin : Marţian.
Mihai : Mnyihai, Mnyihăieş, Mnyihăiuţ, Mihu, Haiu, Hăiduţu, Haie, Mnyihuţă, Mnyhuţ.
Mina : (fem.).
Miron : Mironaş, Mironuţ, Ronye (?)
Moise : Moisică, Sică.
Nicolae [4] : Mnyiculae, Mnyiculiţă, Culiţă, Culă, Culae.
Nyicoară : Mnyicoară, Mnyicoriţă, Mnyicoruţă.
Novac.
Paraschiva [5] : Parasclie.
Paşcu : Păşcuţ, Pascule, Păşcoiu.
Pavel : Păvăluţ, Păvălaş, Pavele.
Petru [6] : Petre, Petruţ, Petrişor, Petriţă, Petroiu, Pera.
Procopie : Precup, Precupaş.

---

[1] În Broşteni (Suceava) se mai zice : Ilinca (M. P.).
[2] *Ibidem :* Ionel, Ionuţă, Niţă (M. P.).
[3] În partea Moldovei de la şes de zice şi Marghioala (M. P.).
[4] *Ibidem :* Culeană, Culăiaş (M. P.).
[5] În Broşteni (Suceava) se zice şi : Parasca, dar numai la o femeie din satul Holda care-i venită din Bucovina (Cordun) (M. P.).
[6] În Broşteni (Suceava) se zice şi Petrache şi Petriuc, dar acest din urmă nume se zice numai ţiganilor (M. P.).

Raveica : Raveicuţa, Veica, Veicuţa.
Rusanda : Sanda.
Samson : Sonye, Nonye.
Sanda : Sănduţa.
Saveta : Savetuţa, Veta.
Savu : Săvuţu, Vuţu.
Simion : Sumnă, Non şi Simon (după ungureşte, acest din urmă).
Sînzîiana.
Solomon : Monu.
Stană : Stănuţă.
Todor [1] : Tyodor, Todoruţ, Togyeraş, Toagyer, Togyere, Tyirică (Doretogyică).
Todora : Dora.
Todosia : Todosie.
Toma : Tomiţă, Tomic.
Tilina : Tilinuţă.
Ursu : Ursuţu.
Vasile [2] : Vasilic, Vasilică, Lică, Tilică.
Veselina.

X

Nume de familie

1. La ţăranii din Cîmp.

Roman, Micle, Rădac, Bortiş, Moş, Copil, Colariu, Teaha, Todor, Creţ, Alyimuţ, Popa, Hoţ, Daliman, Băruţă, Cioară. Acest sat este compus din 140—150 de familii.

2. La ţăranii din Coleşti, filiala Cîmpului.

Moş, Monya, Deliman, Ciba Suciu, Faur (ţigani), Dan (o singură familie).

---

[1] În Broşteni (Suceava) se mai zice : Todică, Todiriţă şi Todirică (M. P.).
[2] *Ibidem :* Vasilică, Vasiloae (după numele de botez al bărbatului (M. P.).

3. La ţăranii din Criştior.

Condre, Dolog, Bălaj, Boc, Baba, Anca, Laza, Trit, Toma, Zoica, Bogdan, Tomşe, Baclu, Groza, Filip, Nemeş, Petruţ, Chiş, Pura (ţigan).

4. La ţăranii din Ştei.

Sustra, Pantye, Sumedre, Botăşel, Belgye, Găbanu, Totolicu, Petroiu, Pihu, Bonca, Ursa, Cidu, Mîţ, Cucu.

5. La ţăranii din Tazlău [1].

Hîrle, Flintoc, Lireghie, Oltean, Coborîşanu, Borlan, (ţigan), Spănachi, Coste, Tiuntiuc (ţigan), Cheche (ţigan), Mornăi (ţigan), Mărian, Labiş, Odor, Stele (ţigan), Zăvate, Butuc, Grasu, Iescariu, Chiţu, Găinariu, Dirle (familie stînsă), Toboleiu (familie stînsă), Stupcan.

XI

Nume de vite

Nume de boi (în Biharea) : Seme, Lomba, Pirom, Daro, Higye, Bodor, Sugar, Vilaş.

Nume de vaci (tot din Biharea) : Mîndrac, Sîmbac, Bămac, Ruje, Bujora.

Nume de boi (din comuna Tazlău, ţinutul Neamţ) : Duman (fătat dumineca), Joian (fătat joi), Busuioc, Tuluc, Pădureanu, Mîndrilă, Zorilă, Boian, Medelean, Clopoţel, Cercel, Cudalb.

Nume de vaci (tot din comuna Tazlău) : Marţoleana, Marţolea (fătată marţa), Veronică, Sîmbotica (fătată sîmbăta), Lunae, Pădureana, Plăvaia, Gălbinuţa.

Nume de cîni (comuna Tazlău) : Grivei, Torozan, Brezoiu, Chiperi, Sîrbu, Ciobanu, Corbu, Azor, Turel, Molda.

---

[1] Comună în ţinutul Neamţ (M. P.).

XII

Cum suna clopotul la unguri, români și sași

Clopotul la ungurii Calvini, zice :
Hus ha dög is ; hus ha dög is.
La reformați : *Szent Antal foz lencset ; szent Antal foz lencset.*
La români : *Ciapă cu pasulă, ciapă cu pasulă.*
Cel săsesc : *Bofliș* [1].
Cel de la neuniți : *Stan din deal.*
Cel unit răspunde : *Dacă dai n-ai.*

XIII

Vorbe locale (provincialisme) din satele Ștei, Cîmp, Criștior și tîrgușorul Vașcău, Valea Tazlăului (satele Tazlău și Frumoasa, județul Neamț) și din satul Goruni, jud. Iași.

A

Agyistat : atestat.
aleg : figurat, alege-se cînd vine..., adică vine rar, cîteodată.
alintat : rupt de foame, mort de sete.
amucare : amuce, oarecare ; amuce = duce : ducea ceva.
arnici : ață de bumbac boită roș sau vînăt. (Valea Tazlăului-Neamț.)
aspreală : sîneală.

B

Babiță : piatră de var sau de marmură.
bai : nu-i bai gy-ace : nu-i nici o supărare pentru asta.
băgău [2] (fără explicare).
belesc : jupesc.

---

[1] În Solnoc-Dobîca, zice că cel săsesc sună : buvniși (S. Mesășanu).
[2] Se zice celuia care suge tabac în gură (Solnoc-Dobîca, Transilvania) (S. Mesășanu).

bendereu (fără explicaţie).
bica [1] (ungureşte *bika)* : buhai, taur.
bireş : bulgăr de pămînt. (Nu se poate descifra bine, poate să fie : *biceş.)*
bleasc : grai.
blociori [2] : a se juca în apă.
boance : văzdoage (cărujele), flori de grădină, galbene, forma rozelor. (Valea Tazlăului-Neamţ.)
boariu : păstor la boi.
bocişte (fără explicaţie). (Nu se poate bine descifra, poate să fie : *borişte.*)
bociulie : bocioală, căciulie de usturoi.
bodroanţe : catrafuse, boarfe. *Ş-a luat bodroanţele-n spate ş-a plecat.*
bojinc şi *bojic* : buzunar.
bombic : bolovan rotund.
bopsai (fără explicaţie).
brăcinariu : gînneţ.
brusturărie (fără explicaţie) (Valea Tazlăului-Neamţ).
bubuşlui : fructul hămeiului. Grăunţele hămeiului se cheamă lăstări (Goruni, jud. Iaşi).
bucate : cereale.
bulughene : cartofe (se zice) în partea de sus a jud. Neamţ.
bumnyi (a se) : a se ciocni cu cineva în cale.
bureţii bolundariţi : roşii la culoare, mari şi cu pete negre.
busumflat [3] (fără explicaţie).
buptăr (fără explicaţie).

C

Cafă : cafea (ungureşte *Kave*).
căfană : cafenea.
Călin [4] : copăcel cu fructe care se cheamă căline, un fel de bobiţe roşii mai mici ca cireşele obişnuite. La gust sînt amare, cu toate acestea ţăranii le mînîncă. Fructele stau şi iarna pe copac (Valea Tazlăului-Neamţ).

---

[1] *Bica* se mai zice şi la petricică (M. P.).
[2] *A bliotocori,* cu acelaşi înţeles şi în comuna Broşteni, ţinutul Suceava (M. P.).
[3] Bosumflat, drîmboiet, mînios (Broşteni — Suceava) (M. P.).
[4] Broşteni (Suceava) rodul acestui copăcel să fierbe şi zama se bea ca leac pentru tusă (M. P.).

camenită (ungureşte *Kemeneze*) : sobă.
cantă, cîntulă (?) (fără explicaţie).
cardaboş [1] : cîrnaţ gros.
cervereu (glasul să meargă ca cervereu) (fără explicaţie).
ceucă : stancă.
cîrcăi (a) : cum fac găinile (de spaimă).
chiotoare [2] (fără explicaţie).
chişetoare şi *chişoscă* : o cascadă mică. (Valea Tazlăului.)
ciaptă [3] (fără explicaţie).
cioareci [4] : iţari.
ciobîrcău : se zice despre un om carele îmblă prin locuri streine, precum şi despre care îmblă noaptea bătînd cîrciumele.
cioroslan (fără explicaţie).
cisar şi *ipan* : întreg, sănătos, teafăr.
ciudesc (mă) : mă mir (ung. *csodalni*).
ciuderiu : must de mere sau pere verzi.
ciugulesc : despre găini cînd ciupesc căutînd mîncare.
ciumar (ciumafaie) : o buruiană înaltă rămuroasă, cu nişte fructe cît nucile cele mari, cu ghimpi. Creşte în belşug (buiacă) pe lîngă garduri şi prin şanţurile uliţelor. Fructul e otrăvicios. Se coseşte pe la începutul lui august. Românul pe care l-am văzut cosind-o, zicea că după ce are să mîntuie, trebuie să-şi facă mojdei de usturoi, aşa de tare că-l ameţeşte la cap. L-am întrebat pe român, n-ar putea să scape uliţele cu totul de-aşa buruiană proastă, fără nici un folos. Mi-a zis : „că o cosesc şi alt ce-i de făcut ?"

[1] La Broşteni se zice chişcă şi prin alte părţi ale ţării : calbaş (M. P.).

[2] Tot la Broşteni, se zice gheotoane pl. i. aţelor de la gura cămeşilor gospodarilor cu care se încheie la gît. Se mai zice şi la colţul casei de dinafară ; „chiotoarea casei" (M. P.).

[3] Scufie sau bonetă care se pune pe capul copiilor mici (Solnoc-Dobîca) (S. Mesăşanu).

[4] Alte celea-s cioarecii şi alte celea iţarii. La Broşteni (Suceava), cînd zici cioareci sau berneveci, mai delicat, se înţelege acea haină de tras pe picioare, făcută de pănură groasă de lînă albă, care se poartă iarna, toamna şi primăvara. Rar se fac cioareci de lînă lae sau neagră, cu care se îmblă la tăiet pădure. Iţarii se făceau în vechime numai din lînă toarsă „tors în tors" şi îs cu mult mai subţiri decît cioarecii, aşa că se purta numai vara. În vremea de astăzi se fac iţari şi de bumbac, adică urzala şi bătătura ori cu urzala de bumbac şi bătătura de lînă. Numai tineretul poartă iţari de bumbac, gospodarii bătrîni port tot de cei de lînă (M. P.).

— „Să săpaţi frumoşel locu şi şanţu colea primăvara şi să-i scoateţi rădăcinile ; ar creşte oleacă de iarbă !"

— „D-apoi cît de multă-i, de unde-ar putea primăria să săpe atîta loc ?!"

— „Apoi nu aşa, fiecare gospodar să săpe pe dinaintea gardului său".

— „Ba că bine zici, cucoane. Ce ţ-ar fi, un băiet ar putea face uşor treaba asta."

Pe lîngă ciumar mai e bozul care cuprind multe părţi ale satului, partea dintre şanţuri şi gardurile de la ogrăzile caselor. Sînt drumuri, uliţe şi maidanuri, cuprinse mai mult de jumătate de boz, ca de-o pădure.

ciungări (a) : a curăţi arborii de crengi (Valea Tazlăului-Neamţ).

ciupă [1] (fără explicaţii).

ciuruitoare : borticele de la gura ulciorului, pe care se strecoară apa.

clindos : se zice cînd ceva nu-i copt bine. *Pînea asta e clendoasă.*

clonţ : cioc.

cocoşi [2] (fără explicaţie).

corhăi : locuri rele, rîpoase. Se zice şi *corhăni*, s. *corhană* (Valea Tazlăului-Neamţ).

corobeţe [3] (fără explicaţie).

coromîslă (fără explicaţie).

cotcoreza[4] *(a)* : a cotcodăci.

cuciu : expresie cu care se cheamă cînii.

cumpeni (a) : a potrivi. *Rău m-a cumpenit.*

curpeni : un păzitor la vacile satului, în munţi cu coliba în nişte preluci, avea o grădinuţă cu castraveţi. Luîndu-mă de vorbă şi zicîndu-i :

— Ai şi castraveţi, moşule ? A răspuns :

— Ia avem nişte curpeni (Valea Tazlăului-Neamţ).

---

[1] *Albie :* covăţică de scăldat copiii (Solnoc-Dobîca) (S. Mesăşanu).

[2] Poate : cucoş (S. T. K.). Nu, floricele din porumb (V. N.).

[3] Se zice la pere sălbatice şi mere pădureţe (Solnoc-Dobîca) (S. Mesăşanu).

[4] În Solnoc-Dobîca se zice : a cotcoreza (S. Mesăşanu).

D

Dîrpi (a) : a călca, a culca jos. Se zice cînd culcăm iarba rostogolindu-ne pe pajişte. — *Toată mi-a dărpit iarba jucîndu-se prin ea.*
diac : student şi psalt.
dolană [1] : orice fel de mantie neagră.
dos : partea potrivnică a dealului.
drîmboaie : drîmbă.
dulce : a mînca de dulce, a mînca de frupt.
dumesnice : caprele nu fug de vite, îs mai dumesnice (Valea-Tazlăului).

E

E, da : aşa-i. E, da ? adică, aşa-i ? E doamny ; desigur, aşa.

F

Faidă [2] : putere, tărie.
faioş, făioşel (fără explicaţie).
fanele : fasole-fanele, adecă de care n-are haraci (ologuţă) ; se mai zice şi fasole ouşoare (Valea Tazlăului-Neamţ).
faţă : partea dealului sau a muntelui întoarsă spre soare sau miazăzi.
feştilă : fitil.
fetan (fără explicaţie).
fiostru : fiu vitrig şi hiostru.
fitye : a fitye, în zadar.
fluier : şuer.

G

Gad, gadină : animale sălbatice hrăpitoare, ca lupii, vulpile, ulii etc. Se zice şi despre găini. De asemenea despre pureci, păduchi, lindini ; în cazul din urmă mai ales gad.
gangav [3] (fără explicaţie).

---

[1] *Dulama* : era un strai bătrînesc şi de care se pomeneşte în poezia populară — din Moldova — că îmblau îmbrăcaţi haiducii ca Pietrariu ş. a. (M. P.).

[2] În Broşteni se zice : făidă, cu înţeles de formă, d. p. altă făidă ; altă formă (M. P.).

[3] În Broşteni se zice : la cel care nu răspică bine vorba (M. P.).

gîrlă (fig.) : un copil fugind după o femeie : *Se ține după dînsa gîrlă*[1] (Valea Tazlăului-Neamț).
gîscolu : gînsac.
gheară : unghiile de la picioarele găinilor.
glingan[2] : porc sălbatic.
golie (ung. *golga*) (fără explicație).
gorgoașe : fructele cînd încep a fi bune de mîncat (com. Goruni, jud. Iași).
grămujda (a)[3] (fără explicații).
grije : lasă ; grije me.
grohotar : un loc petros, unde sînt grămădite peste olaltă pietre multe.
guri, gurii : cum se strigă porcii.
guzu : strînge lemne, se zice despre un vier bătrîn, care strînge pe iarnă ca guzu (guzganu) (com. Goruni-Iași).

H

Hauc : vreasc.
hăbădic[4] : tot vreasc.
hăbădicariu : un loc unde sînt grămădite vreascuri multe peste olaltă, vreascuri de nici o treabă.
hăti (a) : a trage, a scoate.
hăituiesc : le hăituiesc pădurarii (căprioarele) (Valea Tazlăului).
hîrț (post)[5] (fără explicații).
highidiș[6] : ceteraș, scripcar. *Highidiș de lîngă Criș* (cimilitură), țînțariul.
hoi, hoi Ioanye ! hoi Floare ! (fără explicații).
horăiesc : horcăiesc.
horcotesc : se zice despre horăit (Valea Tazlăului-Neamț).

---

[1] În Broșteni se zice : tot cu același înțeles : grapă. *„Se ținea grapă (grăpiș) de el"* (M. P.)
[2] În Moldova prin vorba asta se-nțelege un flăcău crescut bine, fără a avea vîrsta înaintată, adică potrivită înălțimei (M. P.).
[3] A hopăi în horă (Solnoc-Dobîca) (S. Mesășanu).
[4] În Broșteni se zice : *hapaticuri*, la strujiturile de la geluitură (M. P.).
[5] În Moldova se-nțelege prin hîrț, săptămîna de lîngă postul mare, adică cea din urmă săptămînă din cișlegile de iarnă — se mînîncă de frupt și miercurea și vinerea, deolaltă (M. P.).
[6] În Solnoc-Dobîca, se zice highiduș, tot cu același înțeles (S. Mesășanu).

huhurez (fără explicaţie).
hupa şi *hupi (a)* : a striga tare pe cineva. *Hupască dracul dintr-însul.*
hutupală : un om mîncăcios.
hutupi (a) : a îmbuca cu lăcomie.

I

Ioie, (foarte întrebuinţat în expresia : *ioie cînilor*) (fără explicaţie).
iujdesc (mă) : mă opintesc.
izîgyi (a) : a pieri, despre boi, cai etc. cînd mor.

Î

Îmbăierat [1] (fără explicaţie).
încala (a se) : a se îngrăşa tare.
încărăba : a încărăbăni, a cîştiga, a încărca.
îngurzi : a încreţi (obrazul sau opincele).
întoloci (a) [2] : a împreuna, a lega laolaltă.
întutyipa (a) : a face să fie pe-o formă.

J

Jechilă : toate uneltele pentru serviciu la stînă. În unele părţi se zice : *tarhatu stînii, pojijie* (Valea Tazlăului).
jinapăn [3] : ieniper.
jinău (ung. *gyanu*) : bănuială (năpaste).
jirav : om iute de fire.
jordănesc (?) (fără explicaţie).
jubră : jumară, pl. jumere (fără explicaţie).
jugănesc : scopesc.
jumurli şi *jumuli (a)* : se zice despre porci cînd scurmă în noroi căutînd grăunţe.

L

Lăduni : fagi, mesteacăni [4], răchiţi etc. groşi de la un decimetru pînă ce-s buni de bîrne (Valea Tazlăului-Neamţ).

---

[1] Împodobit (Solnoc-Dobîca) (S. Mesăşanu).
[2] Adică a întorloca, cu acelaşi înţeles în Moldova (M. P.).
[3] În Broşteni se zice : jneapăn la un copăcel mic şi foarte crengos, de soiul bradului. Îi plăcut pentru verdeaţa lui deschisă şi cetena sa mărunţică (M. P.).
[4] În Broşteni ; pl. mestecini (M. P.).

lăngălău (ung. *langolo*) : o pătură de aluat ce se coace pe lopată în vatra cuptorului, pe cînd focul arde de-a binelea înlăuntru.
lăptucă : burete galbăn, se mînîncă aşa crud.
lăturghie : liturghie.
leciu [1] : ud pînă la piele.
lihod : gust ce rămîne în gură după lucruri dulci : gură lihodă.
lipiu [2] : o pîinişoară rotundă de făină de grîu.

M

Măcăiesc : cum fac răţele (Valea Tazlăului-Neamţ).
mălai : pîne de păpuşoi.
mărmăzel : vin roşu mòrmăşel.
mimică : nimică.
mîngeală : un aluat din făină necernută de păpuşoi (care slujeşte la uns pînza de cînepă).
mîţoi : motan, cotoi.
mîrăi (a) : a mornăi.
mormoloci : viţelari, pui de broască. Fig. Despre copii mici se zice mormoloci (Valea Tazlăului).
muc [3] (fără explicaţie).
mursă (fără explicaţie).

N

Nădăiesc (mă) : dau cu socoteala, bănuiesc (ahnen [4]).
năpusti (a se) : a se lăsa, a se neglija.
nemţişori sau *ciurciulaşi* : bureţi mici galbeni.
ninerat [5] (fără explicaţie).

---

[1] Sinonim cu moldovenescul : *lioarcă* (M. P.).
[2] Poate că ceea ce se cheamă în Moldova : *litie*, care se face în ajunul unei prăznuiri sau a unei pomeniri de samă (M. P.).
[3] *Muc* se zice la fitilul ars la un capăt a lumînării şi se mai zice şi la o scobitură făcută cu dalta într-un lemn pentru ca să se bage acolo capătul altui lemn (Solnoc-Dobîca) (S. Mesăşanu).
[4] *Ahnen*, însamnă pe româneşte a presimţi şi are şi înţelesul cuvintelor la care l-a alăturat răpos. M. Pompiliu (S. T. K.).
[5] Dezmierdat (Solnoc-Dobîca) (S. Mesăşanu) ; *nenerit* (Broşteni) (M. P.).

O

Ogîrji (a) : a slăbi tare. Cîne, vită ogîrjită.
oiască : partea de deasupra buretelui cam verzit-vineţit.
opăci (a) : a întîrzia. *Nu mă opăci.*

P

Paicoş [1] (fără explicaţie).
păsulă : fasolă, (ung. *paszuli*).
păsulă ologuţă : fără haraci.
părăstas : o pîine mare de grîu ce se dă popei, la maslu mai ales.
păzitură [2] (fără explicaţie).
pe : pe.
pîca [3] : nume de batjocură ce se dă lulelei.
picheuce, picheucuţe : cartofe şi barabule la ţigani (se zice) mai ales (Valea Tazlăului-Neamţ).
pigulesc : vezi ciugulesc.
piparcă : ardei pisat.
piromită : piramidă.
pisghirit (fără explicaţie).
piucuţe [4] (fără explicaţie).
pleaznă [5] (fără explicaţie).
pocozi (a se) : a se mira, a se minuna.
poţoc (ung. *paczak*) : guzgan.
pricăzit [6] (fără explicaţie).
pristol (fără explicaţie).
pristui : a se ascunde, a se scuti.
pupi (fără explicaţie) (pînişoare coapte pe sobă) (V.N.).
pur : de pur ce-i bun, adică foarte bun. De pur ce samănă, adică samănă în totul (com. Crişior).
pusintyic [7] : om mic şi gros.

---

[1] În Solnoc-Dobîca, această vorbă se dă ca nume boilor (S. Mesăşanu).
[2] Sorbitură, sorbală (M. P.).
[3] Numirea de pîca, i-a venit de la zgomotul ce-l face fumătorul cînd trage din liulea : pîc, pîc (Solnoc-Dobîca) (S. Mesăşanu).
[4] Poate : puicuţă, găină aproape de un an (M. P.).
[5] Pleaznă de zbici (bici) (Solnoc-Dobîca) (S. Mesăşanu).
[6] Prostanac *(ibidem)* (M. P.).
[7] Se-ntrebuinţează şi în com. Broşteni, dar se zice numai copiilor (M. P.).

R

Ratotă (ung. *rátota*) : jumări.
razna : felie (de măr, pară).
răsunoi [1](fără explicaţie).
rebelie : revoluţie (rebeliune).
rischituri [2] (fără explicaţie).
rînsă [3] : mugurul carpănului.
rîşchie (a) : găinele cînd scormonesc pravul şi gunoaile pentru a găsi grăunţe.
roine : bureţi galbeni, foarte buni de mîncat.
rugărie [4] (fără explicaţie) (Valea Tazlăului).

S

Sagnă [5] : rană ; cal cu sagnă (Valea Tazlăului-Neamţ).
sălămăzdră [6] (fără explicaţie).
scleanţă : orice fel de om îmbrăcat în haine negre.
sclintit : scrintit.
sclînciob [7] (fără explicaţie).
scoarţă (fără explicaţie).
scovardă : scoverzi, clătite.
sdrănţariu [8] (fără explicaţie).
sgrăciuna (a) : cînd se învîrteşte o vită pe lîngă grajd cu gînd de a intra. *Tot pe la uşa coteţului a zgrăciunat.*
sîngerete (fără explicaţie).
Sîntă Mărie (fără explicaţie).
Sîn-Petru (fără explicaţie).
Sînza Sîmbe : aşa-i, de bună sumă. În satul Ştei se zice Sîntu-Sîmbe (ung. *szentol szembe* : ochi în ochi).

---

[1] Aluatul care se rade de pe covată, în care s-a fost frămîntat pîne. (Solnoc-Dobîca) (S. Mesăşanu).

[2] Poate că : răschituri (dărîmături) (idem) (M. P.).

[3] La Broşteni se zice rînsă, nu la muguri, ci la floarea tufei de alun, de arin ş.a. (M. P.).

[4] În Solnoc-Dobîca, rugărie însamnă un loc plin cu rugi (S. Mesăşanu). Rug se zice la trandafirul sălbatic (M. P.).

[5] În Broşteni se zice : *sacnă*, tot cu acelaşi înţeles (M. P.).

[6] *Sălămăzdra*, sau cum i se zice la Broşteni : *solomîzdră*, îi un animal din ordinul bratacianilor cu coadă, cu pete galbene şi negre pe trup, cu mersul foarte încet şi îmblă după ce-a plouat (S. T. K.).

[7] Poate că : scrînciob sau cum se mai zice dulap (Solnoc-Dobîca) (S. Mesăşanu).

[8] Zdrenţuros, flenduros (Solnoc-Dobîca) (S. Mesăşanu).

sînzîiene [1] (fără explicaţie).
spuză : cenuşă fierbinte.
staji (a) : a grăbi. *Nu stăji vitele* : nu mîna vitele iute.
strîmbătate : nedreptate.
strolimbat : striulubatic.
stupină : prisacă.
superat : amărît.
suretiu (ung. *szuret*) : cules (culesul viilor, V.N.).

Ş

Şinor [2] (fără explicaţie).
şocat : şod, ciudat, deşanţat.
şubă [3] (fără explicaţie).
şumă [4] (fără explicaţie).
şuşorcă : susorci [5], pănuşi de păpuşoi.

T

Tare : a dat puhoi şi i-o dus la vale (păstravii), alţii s-o tras în sus la locuri tari (rele).
Tatin : iarba lui Tatin, o buruiană al cărei rădăcini se curăţă de coajă şi se pun în lapte de se bea pentru vătămătură.
tăt, tătă, tăţi, tăte : tot, toate etc.
tău : băltoc, lac.
tîrău : părăuaş.
tîrşit [6] : dezvelit.

---

[1] Sînzienele cad la 24 a lunei Cuptor. La faţa 39 a manuscrisului este scris : *cununele de la sînziene.* În ziua aceasta, e obicei că fetele culeg nişte flori de cîmp, galbene, numite sînziene, le împletesc în cununi mici şi menind pe fiecare cu numele celor din familie, le aruncă pe acoperişul casei, pe unele locuri le atîrnă în cuiele de la streşini. A cui cunună se risipeşte şi cade mai degrabă de pe casă, acela va muri mai întăi (M. P.).

[2] Şnur, moldoveneşte : sarad, cu care să sărăduieşte şi se înfloreşte sumanul (Solnoc-Dobîca) (S. Mesăşanu).

[3] În Solnoc-Dobîca, şubă înseamnă suman şi mai are înţelesul şi de haine. *„L-apucă iarna cu slabe şube"*, adică, l-apucă iarna cu haine (straie) slabe (S. Mesăşanu).

[4] Cam beat ; chearhuz (mold.) (Solnoc-Dobîca) (S. Mesăşanu).

[5] Sau piţiele, cum se zice în Solnoc-Dobîca (S. Mesăşanu).

[6] Se zice şi-n Broşteni, tot cu înţelesul acesta : *„Ce te-ai tîrsit aşa la foc"*, dar are întotdeauna mai mult un înţeles ruşinos (M. P.).

tyer, tyer cu tine, tyer fără tine : adică ori cu tine, ori fără tine.
tuduman : mărturie (martor).
tuleu [1], pl. *tulei* (fără explicație).

Ț

Ţaică : drojdii de Viena (Valea Tazlăului).
ţîpa (a) : a arunca. Figurat : *ţîpă-tye după el :* du-te de-i cheamă.
ţîră : o ţîră, o ţîruţă, oleacă, puţintel.
ţîrhndă : se zice despre pîne cînd nu-i coaptă bine, adică care nu-i puhavă (trîndavă, trîndăvită, Mold. N.).
ţîrhoţit (lapte) (fără explicaţie).

U

Ugilit : umilit ; plouat (Valea Tazlăului).
uimă [2] : udmă.
uit (mă) : mă uit a dormi, m-am uitat a dormi ; adorm, am adormit.
ujină (ung. *ozsonă)* : pe la toacă.
ultuoană : ultoi (altoi).

V

Văi (a) : a vedea, perf. simplu : *văii, văişi* etc. ; perf. comp. : *am văit, ai văit* etc. ; gerund. : *văind ;* infinitiv : *văi ;* celelalte timpuri de la văd.
vărzări : plăcinte făcute cu mărar, marole, ştir, ceapă şi se coace în cuptoriu cînd coc pîne.
verişană şi *văruşană* : vară, verişoară.
vevericioşi : bureţi negricioşi, băloşi.
vrav : grămadă.

Z

Zagan : o pasăre mare ; posibil : vulturul. *Atîta-i găina cît un zagan.*
zăgrănyi : a îndesa haine într-un loc strîmt. Figurat se întrebuinţează în înjurătură.

---

[1] Ciocanul (poterejul) rămas în pămînt, după ce s-a tăiat tujleanul de păpuşoi (Solnoc-Dobîca) (S. Mesăşanu).
[2] Uimă se zice şi la Broşteni (M. P.).

zăluzală : a plătit-o (pe găină) zăluzală de clocit, adică nebuneală (Valea Tazlăului-Neamț).
zbăngăi (a) : a zbîrnăi.
zdrasiu : strănut.
zglîmboaie [1] : a se mira prostește. *Nu zglîmboia ochii.*
zogonyi : a frămînta pe cineva la trîntă.
zoli (a) : a frămînta ceva cu mîinile ori cu lingura.

XIV

Ceva din terminologia populară [2]

(Numirile părților de casă, moară, stative, bucătărie, căsăpie, bici, îmblăciu și altele)

Almariu [3] (fără explicație).
arhir [4] : o piatră cam rotundă cu care se ascute coasa.

Baier : călușă îngustă cu care se prinde iusca de coadă (Valea Tazlăului-Neamț).
bălătruc : o bucată de fier ori de piatră rotundă și mică cu care se pisază sare.
bălăuș : lemnul cu care se lovește mingea.
bănyță : oală mare cu două torți.
brîle : vatale.
blidariu : un cuier unde se pun vasele de bucătărie.
brișcă (ung. *briska)* (fără explicație) : (briceag V.N.).
brînci (la război) (fără explicație).

Cadă : poloboc, putină mare.
calu : aparatul de lemn prin care se rădică sau se lasă piatra (morei) după trebuință de a măcina mai mare sau mai mic.

---

[1] Sinonim cu moldovenescul : a zgîi. „*Ce te zgîiești așa cu ochii?*" (M. P.).
[2] Acest capitol să se confrunte cu *Încercare de terminologie poporană română* de Fr. Dame, București, 1901 (S. T. K.).
[3] Almariu, dulap (blidariu) (Solnoc-Dobîca) (S. Mesășanu).
[4] Arceri *(idem)* (M. P.).

car de foc : tren.
căpriori : nişte lemne ca nişte drugi mai subţiri, c-un capăt aşezate pe culme, cu altul în streaşina (casei) (Valea Tazlăului).
căptar : o coajă de brad care se pune dinainte, între găleată şi între locul unde şede ciobanul cînd mulge, pentru ca laptele să nu sară pe straiele ciobanului şi picăturile ce sar, să se scurgă iarăşi în găleată (Valea Tazlăului-Neamţ).
căşiţe : celule de faguri (Valea Tazlăului-Neamţ).
cep (la moară) (fără explicaţie) (Valea Tazlăului-Neamţ).
cercelu leucii (fără explicaţie) (Valea Tazlăului-Neamţ).
chefe (ung. *kefe*) : perie.
chiotori : capetele ieşite afară de la bîrnele caselor (Valea Tazlăului).
colac (la fîntînă) : un copac rotund de piatră ; dacă-i de lemn, se cheamă ghizdele (Goruni-Iaşi).
corcăni : viţă de vie, bătrînă (Goruni Iaşi).
costoroabă [1], pl. *costorobi* : lemnele la streşină, paralele cu culmea, pe care se razimă capetele de jos ale căpriorilor (Valea Tazlăului).
coş (la moară) : o unealtă din patru scînduri, partea de sus largă apoi din ce în ce se mai strîmtează pînă ce se încheie într-o bortă pe care se lasă încet grăunţele într-o trocuţă de lemn, ce scuturîndu-se mereu, grăunţele se naintează şi cad unul cîte unul în crierii pietrei. Coşul e înţepenit între două lemne paralele numite jug.
covată : unealtă de scînduri în care curge făina de sub piatra (morii) (Valea Tazlăului-Neamţ).
crăcăni : două lemne în formă de furci în picioare, pe cari se aşează ceaunul cel mare cu zeru, (după ce s-a ales caşul dintr-însul), pentru a fierbe şi-a se face jintiţă (Valea Tazlăului).
crîmbiţă [2] (fără explicaţie).

---

[1] Pluralul : costoroabe (Broşteni) (M. P.).

[2] Crimpiţa e o greşală care se face în urzit. Iată cum vine greşala pe urzitor : a b
c d
În loc de-a urzi aţa de la *b* la *a* — căci urzitorul se învîrte de la stînga spre dreapta — treci cu aţa de la *b* la *c*, ori de la *d* la *a*. În Broşteni la crîmpiţă se zice crîmbghiţă (M. P.).

crîngu : unealtă care mijloceşte învîrtirea pietrii. Prin mijloc e un fus de fier, cu partea de jos răzîmată într-o tigăiuţă, cu partea de sus ţapen de piatra superioară (Valea Tazlăului).

Dologi : aţa ori curăluşa cu care se leagă zbiciul de coadă (baier în Moldova, jud. Neamţ).
dranițe : scîndurile ce-s bătute cu cuie pe leţuri (Valea Tazlăului).
drug : un lemn grosuţ cu care se manipulează stativele (Valea Tazlăului).

Ferghetej : unealtă la car (?).
firidă : spaţiul liber dintre trupurile unei sobe.
furci : două lemne ţapene şi înalte, bătute în pămînt, în vîrf cu crăci în care e răzămată culmea clădirei : un lemn cilindric care se-ntinde în lungul clădirii (Valea Tazlăului).

Gîrgoi : gura ulciorului.
gîrlă (s. propriu) : un rîu mic şi mai ales un crac de rîu, care e condus la moară (Valea Tazlăului-Neamţ).
gîrniţe [1] : brîie de lînă, colorate (roş, albastru, negru) (Valea Tazlăului-Neamţ).
grindei : fusul roţii (?) (Valea Tazlăului-Neamţ).
gurgoi : gurguiul la opinci.

Hambariu la moară : un hambariu mai mic decît de obicei cu două despărţituri : una pentru păpuşoi şi alta pentru grîu. Se poate mai multe despărţituri. Deasupra sînt două coşurele pe care se toarnă vama, unul într-o despărţitură, altul în cealaltă. Hambarul se află în podul morii.
hatarag : lemnul cel scurt şi subţire de la îmblăcel (Valea Tazlăului).
hlube : rudele la trăsura c-un cal (Valea Tazlăului-Neamţ).
hustucău : vas în care se alege unt.

Iuşcă : un bici mai scurt, de curea împletită (Valea Tazlăului-Neamţ).

---

[1] Aici trebuie să fie o greşală, căci în partea Munţilor Neamţului şi Sucevii se zice bîrneţe, nu gîrneţe cu acelaşi înţeles (S. T. K.).

Închieturi : unde se împreună bîrnele la colţurile caselor (Valea Tazlăului-Neamţ).
încordător (la război) (fără explicaţie).

Lăptoc : scoc (vălău) (Valea Tazlăului).
lătunoaie [1] (fără explicaţie).
leţuri : despicături aşezate transversal pe căpriori.

Maiul (unealtă de la stativa) (fără explicaţie).
maşină : locomotivă (scîndură groasă, V.N.).
merticu : o măsură mică de capacitate, tot de lemn, cu care se ia vamă (Valea Tazlăului-Neamţ).
mnysărnyţă : căsăpie (mnyszaros, casap) (măcelărie, V.N.).

Nielesteu : făcăleţ (în Muntenia) ; culişer (Valea Tazlăului-Neamţ).

Oglajii : curăluşele cu care leagă lemnele de la îmblăcei împreună.

Peringyele : o unealtă în care se bagă vinovaţii pentru a fi bătuţi (?).
periuţă : o bădănăluţă pe care se pune mînjîală de se freacă firele.
piscoae : scîndurele pe care lunecă făina în covată (Valea Tazlăului-Neamţ).
podeii [2] (fără explicaţie).
podişor [3] (fără explicaţie).
poliţă, (fără explicaţie).
polonic : o lingură mare cu gavan rotund, de paltin, cireş sau plop, cu care dă pe de lături în lapte din budacă, ca să se strîngă caşul (Valea Tazlăului-Neamţ).
produh [4] : o spărtură în gheaţă, pentru a boteza copiii. Pe la Slatina se cheamă copcă (a mers pe copcă) (Valea Tazlăului).
punţi : două lemne lătăreţe, trec transversal prin tălpi.

---

[1] Cînd se ţese pînza cu un fir rupt (lipsă), atunci rămîne o rărişte în pînză, răriştea aceea se cheamă lătunoaie (Broşteni) (M. P.).
[2], [3] Sînt lucruri de bucătărie (Solnoc-Dobîca) (S. Mesăşanu).
[4] În Broşteni se zice : *produu* (M. P.).

Rafuri : şine (de tren) (şi la roata carului) (V.N.).
ragilă : piaptănul pentru (tras) fuioare (Valea Tazlăului-Neamţ).
rost : unde se-ncrucişază firele la urzală (Valea Tazlăului).
rotiţe [1] (la stative) (fără explicaţie).

Săculeţ : o pungă de piele în care cad grăunţele (Valea Tazlăului-Neamţ).
sfiehi : păr sau matasă, prinsă în vîrfu iuştit, ca să plesnească (Valea Tazlăului-Neamţ).
sgheab : scoc, uluc.
sgyamp : e un băţ cam de un metru, cu care aruncăm în pomi pentru a da jos fructe.
slobozitoriu (la stative) (fără explicaţie).
stamboală : o măsură de lemn, ca de vro 12 oca (Valea Tazlăului).
stavilă : scîndură scurtă ce slujeşte spre a abate apa de la roată ş-a opri astfel moara.
sucală (fără explicaţie).
sucel : un lemnişor bine cioplit ce se vîră în ţeve şi-apoi s-aşează în suveică.
surlă : colibă de pari, aşezaţi în ţarc la vîrf întruniţi, formă conică (Valea Tazlăului).
suveică (fără explicaţie).

Şlipuri : traverse (la drum-de-fier).
şuşnic : losniţă.
şuştiori : lemnele verticale de la crîng, între care intrînd măselele de la roata (morii) dinlăuntru, învîrteşte crîngul şi în acelaşi timp piatra deasupra (Valea Tazlăului-Neamţ).

Targă : coşeriu pentru păpuşoi.
tălpile (la război) : două lemne groase jos : formează lungimea războiului.
tărciug : o traistă mică de piele cu părul pe ea, în care îndătinează ţăranii să ducă sare la oi.
teică : unde curg grăunţele din coş (Valea Tazlăului-Neamţ).
teică : un cuier de pus vasele de bucătărie.
tengyele : cercurile de la roţi, adică între leucă şi butuc.

[1] Scripţi, în Moldova (M. P.).

tîrlă : loc de iernat pentru oi, vaci și boi, cu bordeie pentru păzitori. Pentru adăpostul vitelor sînt colnițe, adică garduri de nuiele în țarc, deasupra coperiș de paie. Asemenea locuri, fiind gunoiete, se ară și se samănă (Valea Tazlăului-Neamț).
tîrpce : două bețișoare așezate cruciș înlăuntrul știubeiului, partea de deasupra. De aceste bețișoare atîrnă fagurii. (Valea Tazlăului.)
tolcei[1] : leică.

Țuleap, țulepi (fără explicație).

Urdiniș : bortă de la știubei pe unde ies și intră albinele (Valea Tazlăului).

Zdrincăl : scrînciob.

XV

Numele uneltelor și părților morii

(Spuse în Criștior, la o moară de către murăriță)

Albioară : un coș de scînduri în care curge făina de sub roată.

Cep (de fier) (fără explicație).
clopot (fără explicație).
copaie : albie.
crucile roții (fără explicație).
cupe : la roata dinafară.

Fieră (fără explicație).
fus (fără explicație).

Ic[2] (fără explicație).

Măcinișe : saci cu grîul și păpușoiul de măcinat. Se numesc și jeptură.

---

[1] Sau cum se mai zice-n Moldova : pîlnie (M. P.).
[2] Pană (Solnoc-Dobîca) (S. Mesășanu).

Rudă : lemnul cu care se trage stavila.

Scaun : nişte pari pe care stă aşezată albioara.
scăriţă : scara din trei trepte pe care se suie în podul morii.
scob : cisternă, pe unde curge făina în albioară.

Şajtau (ung. *sajto*) (fără explicaţie).
şteanga cu crîngu (fără explicaţie).

Titirez [1] (fără explicaţie).
trocuţă : unealtă în care curg grăunţele din coş ; în unele locuri se cheamă albioară.

Ţoangă (fără explicaţie).

Văitău [2] : mertic, adecă măsură cu care ia vamă.
vaşcă [3] (fără explicaţie).

XVI

Numele uneltelor de la car şi plug (Com. Ungheni, pe Prut, jud. Iaşi)

Jug : părţi de lemn ale jugului : lopăţica, bolfeie, restele, cuiu pinjiu, cătuşa, gînj (din nuiele de stejar, ulm sau de răchită), cervice (partea superioară a jugului).
Chise : inimă, perinoc, vertej, osie, leuce, rîncă (din cînepă, din venă de bou), cărîmb, speteze (în cărîmb), scoarţe (de nuiele), lese ; scara (cu cercelu), ciolan (obezi), cui (care leagă ciolanul de gemănări), cercurile de fier, fierul lat, fierul lung, cucura, grindeiu, bîrsa, plaz, cucoaşe.
Letcă : sucală. Meredeu (făcut din aţă de cînepă, pentru prins peşti). Val (de pînză), trîmbă (Muntenia) (sic).

---

[1] Unealtă cu care se potriveşte măcinatul, mic sau mare (idem) (M. P.).
[2] În Solnoc-Dobîca se zice şi otăcău (S. Mesăşanu).
[3] Veşca din giurul pietrelor de moară (Solnoc-Dobîca) (S. Mesăşanu).

Culme : un drug de lemn, atîrnat în doue cîrlige, pe care se țin straiele [1] (aceste numiri sînt auzite în Goruni, jud. Iași).

XVII

Cimpoile

Foalele, burduful, făcut din piele de oaie [2].
Hîrgoiu, pentru bas, o țeve lungă făcută din 4 țevi de soc.
Carabă, de prun, corn sau cireș cu pliscoaie de soc înlăuntru.
Suflătoare, de soc (fără explicație).
Butye tot de soc, vîrîtă în carabă.
Cioacă, o unealtă de soc în formă de lulea în care e vîrît capătul interior al carabei [3].

XVIII

La stîna de pe muntele Onofrei, teritoriul comunei Tazlău, județul Neamțului

Stîna, împreună cu strunga și ocolul [4], e așezată pe coasta sudică a unui colnic, e bine adăpostită dinspre vînturile de

---

[1] În Broșteni-Suceava la culme se zice : grindă (M. P.).

[2] La Broșteni, se face numai din piele de capră, fiindcă-i mai trainică (M. P.).

[3] În *Almanah muzical,* An. II de T. T. Burada la fața 74 se găsește descris cimpoiul pe lîngă toate celelalte unelte muzicale ale românului (S. T. K.).

[4] Stîna de pe muntele Onofrei, e a posesorului din Tazlău ș-a cîtorva țărani din Tazlău și Frumoasa. În vara anului 1893 erau 8 ciobani împreună cu baciu Ioji, un ungur din Frumoasa. Mai toți sînt unguri. Dar vorbesc numai românește între dînșii. Baciul Ioji cîntă admirabil din fluier. Mi-a cîntat o mulțime de cîntece și hore. Foarte frumos îi trage doina, din străinătate și cîteva hore. Ioji, deși ungur, n-a fost în stare să-mi cînte o singură doină ungurească ori o arie de danț național unguresc, nici măcar ceardaș (M. P.).

nord, mai în sus e un picior de plai, fără arbori, nici tufiş. Are forma patrată, şi-i construită de bîrne de fagi, la o parte în colţul sud-estic uşă mică din scînduri de brad. Bîrnele nu sînt lipite, pentru ca să răzbată aerul, spre a zvînta caşii.

Înlăuntru de păretele vestic, atîrnă doua leşi de nuiele de alun, în formă de rafturi, aşezate orizontal pe pari.

Acoperămîntul stînii se prelungeşte în partea dinainte, adică spre est pentru instalarea vetrei focului şi a unui pod de răzlogi de fag, aşezate pe locul care-i costiş, adică puţin înclinat. Devale e strunga, un spaţiu circular unde se bagă oile pentru a fi mulse. Terenul cu acel pod trebuie să fie numaidecît înclinat spre strungă, pentru ca oile la muls să steie mai sus cu picioarele dinainte căci altfel ar fi greu ciobanilor să le ţie cînd se smucesc. La mijloc între strungă şi podul de răzlogi e spătariul ca un zaplaz mic de scînduri cu scăunaş de partea podului pe cari şed ciobanii cînd mulg. Oile din strungă, intră pe rînd pe nişte deschizături din spătar, pentru a fi mulse. Aceste deschizături sînt formate, fiecare din două scînduri de brad sau fag înţepenite în uştiori ce se mişcă, astfel că la capetele dinspre strungă intrarea e liberă, iar în partea dinspre pod, capetele stau apropiate ; cînd intră oaia însă aceste din urmă, fiind împinse, fac în lături, de poate intra oaia bine.

Laptele se mulge în găleţi (vase de lemn, maximum 8 litri) în care se pune şi cîte o cupă [1] de lemn cam de un litru, pentru ca laptele să cază de-a dreptul în cupă [2] şi să nu sară. Din cupe se varsă încetişor de la sine în găleţi.

Din găleţi laptele se strecură prin străcătoare [3] de pînză rară de cînepă în budacă, ciubăr mai mare sau mai mic, după cantitatea laptelui, în răstimpurile cînd oile sînt cu lapte. Acest ciubăr are o singură toartă. Străcătoarea nu se întinde de-a dreptul pe budacă, ci pe un hîrzov, o unealtă construită dintr-o nuia îndoită în formă circulară cu transverse de tei. În laptele din budacă se pune cheag şi se lasă să se închege. După ce se încheagă, îl bate cu brighidău, o coadă de alun cu

---

[1] Cupa nu stă pe fundul găleţii, ci este suspendată pe două băieri de lînă, care trec prin cele două torţi ale găleţii (M. P.).

[2] Un văsuşor în formă de săfîrtaş (M. P.).

[3] Îi făcută din păr de oaie, şi-ntotdeauna învrîstată : alb cu negru sau cu lăi (M. P.).

trei cercurele concentrice, fixate în două beţe crucişe, tot de alun. După aceea cu polonicu dă încet de delaturi, pînă cînd s-adună caşul. Mai umblă baciul încetişor cu mîna de-l strînge, îl scoate şi-l pune în crintă, un vas în formă de lighean, din fag sau din paltin scobit, cu burluiu pe unde se scurge zerul, cînd baciul frămîntă caşul. Acest zer se cheamă jintuit : dintr-însul se extrage untul de oaie. Caşul scurs astfel se aşează în învelitoarea de pînză rară, pe care se pune un teasc, de comun un bolovan ; îl ţine aşa ca o jumătate de ceas, apoi îl scoate pe leşi de se zvîntează.

Zerul rămas în budacă de la strîngerea caşului se fierbe în ceaun, mesteeîndu-se pe foc, neîntrerupt cu un băţ crepat la capăt, care se introduce în zer numit tăujer. După un timp se încheagă puţin, zerul astfel închegat se cheamă jintiţă. Jintiţa se strecoară ; ce rămîne, e urdă. Zerul scurs, nu prea e bun de nimic, se dă la cîni şi la porci.

Jintuitul lăsat o zi, se înăcreşte şi se cheamă ţîţîe.

XIX

Despre oi

Cînd fată oile, partea bărbătească se cheamă miei şi partea femeiască mieluţe. După maximum trei luni se înţarcă şi de aci încolo se numesc cîrlani pînă împlinesc un an. După un an pînă la doi se cheamă terţii şi partea femeiască mioare. De la doi ani fată şi se numesc mînzări. Cele care n-au ajuns sorocul să fete, adică mioarele, precum şi acele mature care din diferite împrejurări n-au fătat, dimpreună cu mieii înţercaţi şi cu berbecii, se numesc sterpe.

Berbecii se despărţesc de mînzări, cel mai de timpuriu la finele lui iulie şi cel mai tîrziu la 15 august, şi se pasc separat cu sterpele. Între 14 şi 26 octombrie se slobod berbecii la oi pentru mîrlit.

Oile încep să fete pe la începutul lui martie, purtînd oaia 21 săptămîni şi cîteva zile.

Mieii se ţin cu oile cam două luni. Pe urmă îi alege şi-i dă la păşune separat sau laolaltă cu sterpele.

În cuprinsul unde-i aşezată stîna, afară de strungă, mai sînt două colibi aşezate la aripa oilor. Colibele-s de scînduri. Din sus de stînă e ocol, unde dorm şi odihnesc oile peste zi, cînd vin de la păşune ; acest ocol se mai cheamă tîrlă.

În colibe dorm cîte un cioban cu cîni păzitori.

Lucratul lînei. După ce s-au tuns oile, lîna se opăreşte cu uncrop şi după ce se spală bine la gîrlă, ş-o uscă, o cheaptănă. Se întrebuinţează pentru piepteni.

Liafă : coada pieptenului împreună cu partea unde sînt bătuţi dinţii. Pe liafă îi pusă o placă de corn de vită prin care sînt bătuţi dinţii, ca să nu se roadă lemnul şi să se taie firele.

Păr : fruntea, adică cea mai bună lînă, care se trece prin toţi chieptenii.

Niezură : lîna care rămîne, codina (neexplicat).

Canură : un fel de cîlţi care rămîn de la niezură.

Urzală : părul se toarce şi din tort [1] se face urzală.

Bătătură : se face din niezură.

Colţunii : se fac din canură decît la tyeptănat nu se scoate nyezură, ci numai păr.

Şezătoarea, Fălticeni, VII, 1903, nr. 11—12.

[1] Tort se numeşte numai sculele de cînepă spălată şi niciodată scului de lînă (M. P.).

X. ADDENDA

24 — 543

ROMÂNCA ŞI PANDURUL

Pe cea culme încîntată,
Lîngă-o casă dărîmată,
Cînt-o pasere de rai
Cu dor drag, cu dulce grai ;
        Cîţi drumaşi pe drum trecea
        Lăsau minţile la ea.

„Copiliţă, crucea mea ! —
Un boier semeţ grăia —
Hai cu mine la castel,
Să te fac crăiasă-n el,
Să calci vecinic pe mătasă
Ca o mare-mpărătească !"
        Copiliţa nu grăia,
        Ci cînta, mereu cînta.

„Copiliţă, vis ferice ! —
Un domn linguşind îi zice —
Vrei să fie-a ta viaţă
Cum e luna între stele,
Roza între viorele ?"
        Dar copila nu grăia,
        Ci cînta, mereu cînta.

„Copiliţă, chip curat : —
O întreabă un bogat —
Vrei în galbini să te joci
Ca un flutur prin boboci ?
Turme, curţi şi holde late
Vor fi ţie închinate !“
        Dar copila n-asculta,
        Ci cînta, mereu cînta.

„Drăgălaşă mîndruliţă ! —
Îi şopteşte un bădiţă —
N-am curţi mari, averi, domnie,
Însă am iubire vie,
Şi am agere oţele
Pentru hoţii ţării mele ;
Codrul verde-i casa mea,
Hai cu mine, scumpă stea !“
        Atunci doina ei tăcea
        Şi cu badea se ducea.

Albina Pindului, I, 15 iulie 1868, nr. 3, p. 76.

VEGIEREA

(Pronunţiamentului din Blaj)

Peste cîmpii a nopţii aripă-ntunecată
Se lasă ca p-o frunte al jalei nor duios,
Selena plană tainic în ceaţă învelată,
Prin munţi fantaste neguri plutesc misterios.

O linişte adîncă peste pămînt domneşte,
Tăcere pretutindeni... tăcere de mormînt !
Nici frunza nu se mişcă, nici unda nu şopteşte,
Şi nici o legănare de murmur sau de vînt !

Acum tot muritorul în visuri se îngînă,
Acum al zilei zgomot repauză-amorţit,
Dar capul meu ş-acuma îmi cade trist pe mînă
Şi arde, clocoteşte, de gînduri opărit.

Zadarnica natură, neturburată pace
Mă-ndeamnă să-nchid ochii, să-nec al meu suspin ;
Închid, închid eu ochii, dar inima nu tace,
Ci bate, strigă tare din arzătoru-mi sîn.

Iubirea ţării mele, ah ! sînta ei iubire !
Din ea a mele chinuri acuma izvoresc ;
Departe mama-ţară se zbuciumă-n pierire,
A sale braţe albe în lanţuri se zdrobesc.

Oh ! văd cum o topeşte teribila povară,
Ce gîzi fără de milă pe umeri îi apas ;
Văd vipera turbată sălbatică, barbară,
Sugînd nobilu-i sînge ce încă i-a rămas.

A tiraniei palmă aud cum vîjîieşte,
Pe palida ei faţă căzînd înfuriat !...
Vedeţi !... oh ! ce cruzime !... Sîngele-i izbucneşte
Şi pieptul i se frînge d-un gemet desperat.

Ades crîşnesc Carpaţii d-atîta nedreptate
Ce a vomat infernul pe sînurile lor,
Şi apele se umflu, mugesc, vîjiu turbate ;
Dar fiii nedreptăţii, ah ! tot nu se-nfior.

De multe ori pe ceruri, al Totului părinte,
Miraculoase semne arăţi înspăimîntînd ;
În fulgere şi-n tunet mînia ta-i prezinte ;
Dar lor, o, sînte Doamne, nici tu nu le eşti sînt !

Oh ! pînă cînd tu, crudă, bastardă venitură,
Carpaţii cei războinici pe plac vei insulta,
Şi pînă cînd atîta, sălbatica ta ură
A libertăţii raze cereşti va-ntuneca ?

O, pînă cînd pămîntul nutrit cu-al Romei sînge
Va geme sub al Iudei imperiu blăstemat,
Şi pînă cînd cu sila vei cuteza de-a strînge
În jugul suferinţei un neam nevinovat ?

O, mamă dureroasă, o, ţară ferecată
În lanţul servituţii, fatal, dărămător,
Pe cînd a nopţii pace tot universu-mbată,
Gîndind la neagra-ţi soartă, eu plîng cumplitu-ţi dor !

Eu plîng, torenţi de lacrimi amare, arzătoare
Junia feţei mele curînd o veştejesc,
Şi pînă ce despotul va fi stăpîn sub soare
Repaus şi ferice eu nu voi să doresc.

Dar iacă aurora voioasă, zîmbitoare,
Pe răsărit anină coroană de porfir ;
Privesc a ei curată lumină-nviitoare
Şi-mi pare că mai scade adîncul meu delir.

Al nopţii întunerec se pierde-n depărtare,
A spaţiului neguri prin gropi se tupilesc ;
În toate veselie, viaţă şi mişcare !
O, mare e minunea-ţi, părinte bun ceresc !

Îmi place într-aceste momente-nălţătoare,
Să-mbin glasu-mi cu-al firii, imn recunoscător,
Şi să înalţ la ceruri o rugă oftătoare,
Gîndind la biata-mi ţară, sperînd în viitor.

Albina Pindului, I, 15 august 1868, nr. 5, p. 126.

DORUL ROMÂNIEI

— România, Românie,
Dalb eden din răsărit,
Pentru ce cu duioşie
Tu te plîngi necontenit ?
Ce restrişte te mîhneşte ?
Ce te doare ?... ce-ţi lipseşte ?

Nu eşti oare tu în lume
Cea mai bună dintre ţări,
Unde viaţa trece-n glume,
În amor şi-n desfătări ?

N-ai tu dulce frumuseţe,
N-ai tu farmec îngeresc,
N-ai tu dalbe tinereţe,
Care vesel înfloresc ?

N-ai la capu-ţi munţi ce-ngînă
Norii tainic călători,
Cari pe fruntea ta de zînă
Culcă gingaşe răcori ?

N-ai tu rîuri, rîurele
Cu mici valuri de cristal,
Şi pe unde cură ele
Nu-i tot verde şi vial ?

N-ai tu cîmpuri răsfăţate
Cari te-ncîntă, te uimesc ?
N-ai tu holde mult bogate,
Cari ca aurul lucesc ?

N-ai tu codri cu verdeţe,
Unde arborii şoptesc
De mari fapte prea măreţe,
D-un timp falnic, strămoşesc ?

N-ai tu văi, vîlcele-ntinse
Cu văl vesel, smaragdin,
P-unde dragostea aprinsă
Doina, doina cîntă lin ?

N-ai tu fii a căror braţe
Poartă armele uşor,
Cari pentru-a ta viaţă
Veseli dau viaţa lor ?

N-ai tu suflete fidele,
Cari asudă, se jertfesc
Şi prin suferinţe grele
Suferinţa ta-mblînzesc ?

Şi din tronu-i de mărire
Nu-ţi zîmbeşte glorios
Al tău mîndru, gingaş mire,
Nalt, voinic, un Făt-Frumos ?
Spune-mi dar, ce te-ntristezi
Şi adînc, adînc oftezi ?

— Da, nimica nu-mi lipseşte,
Ca să pot fi mulţămită
Ş-a mea soartă-i favorită,
Şi norocul mă iubeşte ;
Însă vai, cînd al meu dor
Mînă tainicul său zbor
La sororile-mi dorite,
Cari de sînu-mi deslipite
Peste munţi duios trăiesc
Şi-n sclavie veştejesc !

Fruntea-n doliu mi se pleacă,
Chin amar sufletu-mi seacă !
Şi cît timp le-oi şti robite
Şi de mine despărţite
N-o să am cu al meu mire
O deplină fericire !

Bucureşti, 15 septembrie 1868.

Albina Pindului, I,
15 oct. 1868, nr. 9.

MIHAI

Într-al nopţii sîn bălai,
Din mormîntul său uitat
Iese marele Mihai,
Vitejeşte înarmat ;
Şi c-un frate şoimulean,
Murg buiac şi năzdrăvan,
Pe Carpaţi măreţ apare,
Ca un soare, ce răsare.
„Sus, băieţi, cu voinicie“,
Strigă domnul cu mîndrie.
„Sus, copii, căci la hotară
Şerpii stau pe noi să sară.“
Prin al nopţii miez pustiu
Glasu-i singur rătăceşte,
Ş-un răsunet lung şi viu
De prin codri se trezeşte :
— Vai, cumpliţii tăi arcaşi
S-au schimbat în păltinaşi ;
Ai tăi falnici ferentari
S-au prefăcut în stejari ;
Din vitejii tăi plăieşi
Au stătut mîndri cireşi ;
Roşiorii tăi pletoşi
Sînt acuma brazi frumoşi ;

Iar sărmanul tău popor
Geme greu în umbra lor,
Apăsat îngrozitor
De-al tiranului picior!

Traian, I, 30 aprilie 1869, nr. 5.

IUBIREA DE MAMĂ

Cînd lăsai eu țara mea,
Frați, amici și mama-n ea,
Pe-al meu drum îndelungat
Mîndre păsări m-au urmat.

Și-mi cîntau ele-mpreună,
Ca să-mi fie calea bună ;
Și-mi cîntau cîntece dulci,
Cu ele să te tot duci !

Îmi cînta, mă mîngîia,
Flori pe cale-mi presăra ;
Însă iată că pe rînd
Le vedeam toate zburînd,
Se duceau, mă părăsea,
Numai una nu pleca.

— Păsărica drăgăstoasă,
Surioara credincioasă,
Dorirea-și să știu ce ești,
De tu nu mă părăsești ?

— Sînt iubirea mamei tale
Şi-oi fi veşnic pe-a ta cale,
Cîte dragoste-s pe lume !
Nu-s ca dragostea de mume !

Familia, V, 16/28
febr. 1869, nr. 7.

ROMÂNCA DE LA CRIŞ

Frunză verde iarbă creaţă,
Vai săraca mea viaţă !
Cum slăbeşte, se topeşte
De cînd dragul meu lipseşte.
Că s-a dus sărmanul, dus,
Cătră miazănoapte-n sus,
Unde vara curînd trece,
Unde vîntul suflă rece,
Unde plaiurile-aşteaptă
Bătălia-nfricoşată,
Moarte crudă ne-ndurată,
Şi vai mie, şi vai mie,
El s-a dus, să nu mai vie !

Frunză verde mărăcine,
De cînd puiul nu-i cu mine :
Apa-n Criş s-a tulburat,
Zilele s-au înnoptat,
Iarba-n cîmpuri a secat ;
Şi cu iarba sec şi eu
De-i negru sufletul meu,
Negru cum e pămîntul,
Din care fac mormîntul ;
Negru ca pomul trăsnit
De pucioasă bucăţit.

De-ar vrea sfîntu Dumnezeu
Să-mplinească gîndul meu,
Crişului cale de-ar face,
Ca să curgă-n bună pace
Către miazănoapte-n sus
Unde mîndrul meu s-a dus,
Unde-a mers cu jălnicie
La mîndra să nu mai vie !
Face-m-aş o luntrişoară,
Luntrişoară mult uşoară,
Şi pe valuri legănată
Şi de vînturi lin mînată
Trecere-aş în lunga cale,
Pîn' la locul cel de jale,
Unde vara curînd trece,
Unde vîntul morţii rece
Pe cel mal înduioşat,
Gingaşi paltini a culcat,
Şi-aş alege, Doamne, eu
Scumpul păltinaş al meu,
Şi cu grije l-aş aduce
Aici, în ţara lui cea dulce,
Unde mîndra l-a iubit,
Cu buzele l-a hrănit,
Unde mîndra mi-l jeleşte,
Mi-l jeleşte, mi-l boceşte,
Şi la ferestruica mea
În mormînt l-aş alina,
Mormîntul l-aş împăna,
Cu frumoase cărujele,
Să plîngă mîndra cu jele !
Şi cu flori de busuioc,
Să plîngă mîndra cu foc !
Ca să vadă lumea toată
Dragostea mea cea curată
Şi-o credinţă neschimbată !!

Familia, V, 20 apr./2 mai 1869, nr. 16.

OLTUL

Oltule, odorul meu !
Rîu lăsat de Dumnezeu
Să te mlădii ca un brîu :
Să-mpreuni la foc de soare
Şi sub umbră la răcoare
Ţări frumoase şi bogate,
Dulci surori îngemănate !

Oltule, rîu spumegos !
Mult eşti drag, mult eşti duios
Sufletul inimos !
Te zdrobeşti de mal urlînd,
Stînci de piatră răsturnînd,
Codri mari cutremurînd !
Cine stă şi lung te-ascultă,
Simte-n piept durere multă ;
Ochii-i ard de-o pară vie,
Căci tu-ndemni la vitejie
Şi la dalba haiducie,
Scoţînd răcnet de urgie,
Că mai sînt călăi în ţară :
Seminţie rea de fiară !

Oltule, iubitul meu !
Lasă-mă pe malul tău,

Pe-al tău mal să odihnesc,
Ochii-n sînu-ţi să-i ţintesc,
Şi cu tine să vorbesc,
Sufletul să-mi oţelesc !
Să ascult valurile tale
Şi să trag un vers de jale :
Să cînt brădişorilor
Doina Roşiorilor,
Şi să cînt stejarilor
Doina Ferentarilor,
Să mai cînt pădurilor
Cîntecul pandurilor !...

Oliolio, ce mult mă-nfoc
Cînd văd unda-ţi stînd pe loc,
Culmi de spume grămădind
Şi-n mari ochiuri ameţind :
Unde gem vîrtejuri mari,
Sînt morminte de maghiari ;
Unde-s roate de bulbuci,
Sînt mormintele de turci !...

Fost-ai tu, ai fost odată
Apă-n lume lăudată,
Frate bun românului,
Balaur păgînului !
Cînd săltai cu veselie
La zgomot de bătălie,
Cînd vuiai şi chiuiai
Şi pe duşmani înghiţeai !
Dar acum, Oltule dragă,
Ai rămas apă pribeagă :
Grea pustie te-mpresoară,
Trîndăvia te doboară !
Acum numai cînd şi cînd
Vine cîte-un corb flămînd,
Cată-n sus şi cată-n jos
Şi se duce tînguios !
Iar românul, vai de el,
Cînd te cearcă singurel,

Lung cătînd în lungul tău,
Stă să crape pieptul său !
Cu inima de dor frîntă,
Plînge-ntr-una şi tot cîntă,
Ş-apoi pleacă înapoi,
Purtînd jugul de nevoi
La străini şi la ciocoi !

Traian, I, 13 iunie 1869, nr. 21.

ROMÂNCA DIN ARDEAL ŞI CĂLĂTORUL

Ardeleancă, floare albă,
Mult eşti tinerilor dragă !
Dragă eşti feciorilor,
Ca lunca păstorilor
Şi ca roua florilor !

Ardeleancă, păr cu flori,
Cînd răsari pe munte-n zori,
Eu nu pot să ştiu anume,
Din zori nasc razele-n lume,
Ori privirea ta senină
Umple lumea de lumină ?!

Ardeleancă, scump odor ;
Tu eşti salba fetelor,
Tu eşti mîndra mîndrelor,
Cosînzeana zînelor !
Tu din lume de-ai lipsi,
Lumea lume n-ar mai fi !
Tu-ncununi această lume
Cu duiosu-ţi gingaş nume,
Cu glasu-ţi dumnezeiesc,
Cu farmecu-ţi îngeresc !
Cînd guriţa ta îmi rîde,
Parcă raiul se deschide :

Cînd iubirea pe-a ta faţă
Mişcă valuri de roşeaţă,
Precum mişcă boarea lină
Garofiţele-n lumină,
De-aş fi chiar un împărat,
Aş uita al meu palat,
Scaun d-aur aş lăsa,
La picioare-ţi m-aş pleca,
Ţie-n veci m-aş închina !
Dară încă ochii tăi,
Blînzi luceferi mititei,
Să te uiţi mereu la ei :
Nici să mînci şi nici să bei !
Să-i dezmierzi, să-i netezeşti,
Cu gura să-i răcoreşti,
Lumea albă să trăieşti !

O, Romîncă, mila mea,
Sufletelor dragă stea !
De cînd faţa ţi-am zărit,
Faţa mea a-ngălbenit ;
De cînd galeş ochiul tău
A lucit în drumul meu,
Stau pe loc încremenit,
De dor tainic chinuit !
Duce-m-aş în calea mea,
Dar ţi-i faţa tinerea,
Nu mă pot lăsa de ea !
M-aş întoarce iar acasă,
Dar ai umblet de crăiasă,
Şi cosiţă de mătasă,
Şi sîn fraged de mireasă,
Ce din cursă nu mă lasă !
Puişor, floare de dor !
Fie-ţi milă de-un fecior,
De-un fecior duios ca mine,
Fermecat amar de tine !
Hai să-ţi dau sîmburi de nuci,
Tu să-mi dai buzuţe dulci ;
Hai să-ţi dau ciucuri de fragi,
Tu să-mi dai buzuţe dragi ;

Că-i păcat de Dumnezeu,
Ca să mor de dragul tău,
Singurel între străini
Ca o floare între spini,
Singurel în pribegie
Ca o pasăre-n pustie !

Traian, I, 20 iunie 1869, nr. 24.

IZVORUL TISEI

(Dedicată românilor din Maramureş)

Colo-n zarea celor piscuri, ce domnesc peste Carpaţi,
Fiii Romei zac de secoli, în jug aprig ferecaţi ;
Ţara lor, maică duioasă, sub povară geme greu,
Topindu-se-n bocet jalnic dorul sufletului său :
Grăbiţi, zorilor, grăbiţi,
Noaptea lungă să goniţi !
În acest tărîm de doliu, la genuchii unui deal
Viu tresare-n faţa umbrei un izvor ca de cristal,
Iar la capul său stejarii, clătinîndu-se în bori,
Pleacă verzile lor braţe şi-i şoptesc adeseori :
Cură vesel, drag părău,
Căci veni-va timpul tău !
Cînd în zilele de vară fruntea arde în sudori,
Aci-n crîng cu turme albe răsar falnicii păstori,
Şi lăsaţi pe iarbă verde, într-un cor armonios
Zic părăului în fluieri, versul doinei tînguios :
Şi departe p-al ei sîn,
Unda duce-al lor suspin !
Cînd ai nopţii ochi cu-ncetul în surîsul zilei mor,
Vin romînce cosînzene după apă la izvor,
Şi „nu-mă-uita" adună în răzor-mbălsămit,
Să-l arunce-n snopurele în valul înveselit :
Cale bună, mîndre foi,
Dorul nostru e cu voi !

Colo-n şesuri, unde apa parcă lunecă dormind,
Stau balaurii pe ţărmuri, groază-n lume răspîndind :
Ei ar vrea să risipească acest rîu de pe pămînt,
Dar pe cer e scris cu flăcări destinul etern şi sfînt :
Mîndru viitorul tău
E ursit de Dumnezeu !

Traian, I, 6 iulie 1869, nr. 30.

FURTUNILE

Cu glas adînc sălbatic
Aleargă pe cîmpii,
Venind din miazănoapte
A iernii vijelii.

Văzduhul clocotește
Din cer pînă-n pămînt,
Omătu-n mari vîrtejuri
Se spulberă de vînt.

Ah ! cine nu gîndește
Cu sufletul pătruns,
La cel ce-acum în drumu-i
De viscol e ajuns.

Tu numai, nemiloas-o
Zîmbești, cînd pieptul meu,
Se zbuciumă și geme
De-un vifor mult mai greu.

Familia, XVI, 21 dec./2 ian. 1880, nr. 98.

CASA DIN VALE

Colo-n valea ce-nverzeşte
Casă albă se zăreşte —
Casă dragă, dragă mie,
Mult mi-i inima pustie !

Astă-iarnă pe cărare
Nesfîrşit omăt era,
Vîntul aspru cu turbare
Troienele spulbera ;
Dar spre casa cea din vale
Îmi făceam pe viscol cale.

Acum cerul blînd zîmbeşte,
Aerul e mîngîios ;
Cîmpul, codrul înverzeşte,
Florile răsar frumos.
Dar eu nu mai fac vreo cale
Către casa cea din vale.

Casă dragă, dragă mie,
Ce-a fost soarta să ne fie !
Vîntul pustiu bate-n tine
Şi durerea geme-n mine.

Convorbiri literare, XIV, 1880, nr. 5, p. 197.

UN CÎNTEC

Un cîntec tu m-ai învățat,
Romanță de iubire,
Și cînd ne-am despărțit mi-ai zis :
„Să-l ai spre amintire !"

O, suvenir de farmec plin !
Prin țările străine
Cu-amor adînc îl cînt mereu
Gîndindu-mă la tine.

Însă de-un timp, un gînd sinistru
Adesea mă uimește ;
O, draga mea, frumosul cînt
Așa de trist sfîrșește !

Convorbiri literare,
XIV, 1880, nr. 7, p. 280.

DOR DE MAMA

O ! maica mea iubită,
Departe sînt de tine,
Şi-i mult de cînd la sînu-ţi
Tu nu m-ai strîns pe mine !

Cînd mă gîndesc la ceasul
Dorit al revederii,
Se sting în al meu suflet
Văpăile durerii !

Dar cînd gîndesc, că poate
Tu n-ai să-mi ieşi în cale,
Că fratele ori sora
M-a-ntîmpina cu jale !

Chin greu mă săgetează
Şi gîndu-mi se-nfioară,
Şi lacrimi arzătoare,
Din ochii-mi se strecoară !

Ştiu bine, că în lacrimi
Petreci de dorul meu,
O ! maica mea iubită,
De-al tău dor plîng şi eu !

Familia, XVI, 21 sept./3 oct. 1880, **nr. 72.**

DESPĂRŢIREA NOASTRĂ

(Imitaţiune după Heine)

Noi nu ne-am despărţit
Cu vaiet şi cu plîns,
Noi nu ne-am zis o vorbă,
Nici mîna nu ne-am strîns.

În ochii tăi cei mari
Adînc eu am privit,
Apoi tăcut şi palid
Cu pas greu am pornit.

Cu ochii pironiţi,
În prag tu ai rămas
Iar eu pînă departe
Abia făceam un pas.

Şi înapoi cu dor
Privirea întorceam,
Şi ca să vii cu mine,
Eu tainic te chemam.

Noi nu ne-am despărţit
Cu plîns şi cu suspin,
Dar plînsul de pe urmă
Nu pot să-l mai alin.

Familia, XVI, 26 oct./7 nov. 1880, nr. 82.

MAMA CEA OARBĂ

„La revedere mamă !“ „La revedere dragă !“
Şi fiul plin de visuri plecă în lumea întreagă.

Trec luni, şi anul trece, cel dus nu se iveşte,
De dor sărmana mamă amarnic se topeşte !

Ademenit de-a lumii înşelătoare valuri,
Cel june rătăceşte pe depărtate maluri.

Trecură ani la mijloc, de dor mama se stinge,
Mereu ea plînge ziua şi noaptea iarăşi plînge.

Într-un tîrziu din lume acasă fiul vine ;
„Ah mamă, mamă dragă...“ grăi cu-adînci suspine.

La sîn îl strînge mama, pe faţă-l netezeşte,
Dar inima într-însa se rupe, se zdrobeşte.

Căci vai ! „la revedere“ în ceas greu ea grăise :
În lunga aşteptare, de plîns mult [ea] orbise !

Familia, XVI, 16/28 nov. 1880, nr. 87.

UN VIS DE IARNĂ

Văzduhul înălbeşte de fulgi fluturători
Ce-n roiuri fără număr se lasă-ncet din nori.

Cu drag privesc afară cum ninge de frumos
Pe arbori cum s-anină omătul scînteios.

Şi ca un văl de vrajă pe ochi-mi se lăţeşte
Ş-un timp de poezie în gîndu-mi licăreşte.

Pe-o vale pintre sălcii cu crengile albii
Văz alergînd în fugă mulţime de copii.

Şi văz pe unul sprinten pe gheaţă lunecînd
Cu mînile în şolduri, cu pletele în vînt.

Şi ninge, şi zăpada de vînt se prăvuieşte
Dar cel copil pe gheaţă s-avîntă voiniceşte.

Apoi îl văz pe-o culme, o sanie trăgînd
Lumina bucuriei în ochii-i surîzînd.

Se suie cu alţi patru în sania uşoară
Un chiot... şi năprasnic la vale se coboară.

În sus cumplit s-aruncă omătul răscolit ;
Sub sanie-ntr-o rîpă copiii s-au trezit.

Iar colo singuratic, zburdalnicul copil
De un arin în luncă s-apropie tiptil.

Tăcut, încet înalță pe-arinul crenguros
O trestie subțire cu vîrful lipicios.

De pe înaltul arbor scatii zbor grămadă,
Pe unul însă-l ține copilu-n vîrf de nadă.

Dar iată nu mai ninge... dispare visul meu,
Acel copil zburdalnic am fost o dată eu !

Convorbiri literare, XV, 1881, nr. 7, pp. 278—279.

LA SÎN C-UN FOC CERESC...

La sîn c-un foc ceresc strîngeam
Fiinţa dragă mie,
Şi mă uitam în ochii ei
C-o sfîntă bucurie.

A noastre buze se-ntîlneau
În farmecul iubirii,
Şi ne simţeam departe-ajunşi ;
Pe culmea fericirii.

Deodată-n ochiul ei noptos,
O lacrimă albeşte,
Ş-a ei privire-aşa de trist
Spre mine s-aţinteşte !

Voiam să-i zic : „O scumpa mea,
Ce cugete vrăjmaşe !?"
Voiam s-o mîngăi şi să-i spun
Cuvinte drăgălaşe.

Dar glasul meu stă-nmărmurit,
Şi-n loc de vorbă bună,
Plecat-am capul trist în jos,
Ş-am plîns cu ea-mpreună.

Iulie 1881.

Familia, XVII, 27 sept./9 oct. 1881, nr. 73.

UN SICRIU

Norii cei negri s-au depărtat,
Aspra furtună a încetat.

Suspinuri, plînsuri au amuțit,
Lumea iubirii s-a risipit.

În mine acuma-i pustiu nespus,
A mele visuri toate s-au dus.

Și-adînc în pieptu-mi de chin secat
Un sicriu zace înmormîntat.

Sicriu ce-apasă îngrozitor...
Într-însul doarme al meu amor.

Convorbiri literare, XIV,
1881, nr. 10, p. 382.

PLOPII

Doi plopi alături se-nălţau
Şi la fereastră blînd şopteau,
E mult de-atunci... cînd stau gîndind
De lacrimi ochi-mi se cuprind.

Din loc străin cînd mă-ntorceam,
Şi-n satul mult dorit soseam
Frunza cei plopi îşi clătinau :
„Bine-ai venit“, parcă-mi ziceau !

Portiţa iute deschideam
Şi vesel ca-ntr-un rai intram,
Şi cine m-aştepta în prag
La pieptu-i mă strîngea cu drag.

Din loc departe şi străin
La scumpul sat azi iarăşi vin.
La sîn de dragoste aprins
De mult, vai ! nime nu m-a strîns.

Luceafărul din zori e sus,
Eu mă opresc pe gînduri dus,
Căci în zadar privesc, privesc,
Iubiţii plopi nu se zăresc.

O şoaptă parc-aud prin vînt :
„Cei plopi de mulţi ani nu mai sînt,
Cine-aştepta în al tău drum
În ţintirim te-aştept-acum !“

Convorbiri literare, XV,
1881, nr. 10, p. 400.

GLASURI DE TOAMNĂ

I

Încă-s verzi copacii-n codru,
Plaiul încă nu-i uscat ;
Dimineaţa-n zori vezi încă
Turmele ieşind din sat.

Însă draga rîndunică
Nu se vede-acum zburînd,
Şi pe case cocostîrcii
Nu se mai aud tocînd.

Vîntul printre crengi cînd trece,
Glasu-i sună jălitor,
Frunza dureros tresare
Ca atinsă de-un fior.

Încă-s verzi copacii-n codru,
Blîndul soare încă-i sus,
Dar zadarnice iluzii...
Nu mai vine ce s-a dus !

II

Codrul verde nu mai este,
Frunza-i scuturată jos ;
Lunca-i jalnică şi mută,
Rîul trece tînguios.

Soarele se uită-n vale
Cu ochiu trist, posomorît,
După florile-i frumoase
Cîmpul geme amărît.

Dar ce văd ? o floricică
Pe mal singur-a rămas,
Fluturi, păsări, flori şi frunze
I-au zis toate bun rămas !

Tristă floare, lîngă tine
Cu plăcere mă opresc :
Dorul meu ş-a mea durere
Pe-ale tale foi citesc.

III

Frunze galbene, uscate,
Ce aşterneţi drumul meu,
Cînd mă uit pe vînt cum treceţi
Nu pot spune ce simt eu.

Acum sufle vînt de iarnă
Ori zefirul cel iubit,
Pentru voi tot una este,
Vacul vostru s-a sfîrşit.

Ah ! eu încă-s tot pe cale
Rătăcit şi neştiut !
Vestitori de pace-adîncă
Cu plăcere vă salut !

IV

Trist la vale trece rîul,
Şi în drumu-i nesfîrşit
Zice-un cîntec ce răsună,
Ca un plîns nepotolit.

În el iarbă, flori și fluturi
Acum nu se oglindesc,
Crengi de frunze despoiete
Undelor se tînguiesc.

Pe al soarelui chip dulce
Văl de negură s-a pus ;
Nouri ce vestesc a iarnă
Pribegesc mereu pe sus.

Și aproape și departe
Stinse-s toate pe pămînt,
Pare că natura dragă
Se gătește de mormînt.

Însă rîul se tot duce,
Și în drumu-i nesfîrșit
Zice-un cîntec... eu pe malu-i
Stau în loc ș-ascult uimit.

V

Pe cînd soarele de vară
Din senin cu drag zîmbea,
Scump amic, frunza cea verde
Pe noi veseli ne umbrea.

Trist sînt astăzi, trist răzbate
Printre ramuri asprul vînt,
Frunza cu a mele lacrimi
Cade-acum pe-al tău mormînt.

VI

N-am cui spune-a mea durere,
N-am cui spune-al meu chin,
Lumea n-are dulci cuvinte
Pentr-un suflet cu suspin.

Florilor cu drag le-aş spune,
Însă ele nu mai sînt,
Frunzelor... însă şi ele
Triste rătăcesc în vînt.

Ah ! căci n-am aripi, ca gîndul
Spre apus să plec în zbor
Peste munţi şi văi şi dealuri
Unde-ades merge-al meu dor.

Chinu-mi cu suspin şi lacrimi
Eu l-aş spune fericit
Celei ce iubesc pe lume
Şi de care sînt iubit.

VII

Grădină mult iubită, la tine iarăşi vin
Cu vechea-mi tînguire, cu netrecutul chin.

Cînd te-am lăsat, în haină frumoasă străluceai
Ş-albastrul cer de vară în rîu-ţi oglindeai.

Prin verzile tufişuri voioase ciripiri,
Cărările-n podoabă de crini şi trandafiri !

Acum grădină dragă, în doliu te găsesc,
Deasupra-ţi nori de iarnă mereu călătoresc.

Dar ca şi altă dată îmi place visător
Printre cerniţii arbori cărarea să cobor.

Cu rîul pe-a ta vale în jos să rătăcesc,
La cea căsuţă albă puţin să mă opresc.

Şi-n mersu-mi singuratic să-ngîn încetişor,
La dulcea-i amintire un cîntec de amor.

VIII

„Ziua bună, ziua bună",
Florile duios șoptesc,
Și din zi în zi mai tare
Cîmpurile se cernesc.

„Ziua bună, ziua bună",
Sună glas iubit din cer,
Sînt cucoarele drumețe
Ce departe-n zare pier.

Ziua bună-mi zice mie
Un glas dulce, fericit,
Este pacea care pleacă
Și mă lasă nimicit.

În curînd pe văi, pe dealuri
Trista iarnă s-a plimba
Și prin crengile pădurii
Crivățul va șuiera.

În curînd, amici, de mine
Voi cu dor veți pomeni,
Însă eu pierduta pace
Supt o cruce voi găsi !

Convorbiri literare, XIV,
1881, nr. 12, pp. 478—481.

BLESTEM

O, rîu, ce printre sălcii te strecori povestind
Ş-al tău sîn alba lună îl vede tresărind.

Usuce-se-ntr-o clipă şi piară pe vecie,
Şi sălcii şi răchite, ş-o jalnică pustie.

Să ardă împrejuru-ţi sub arşiţa de vară.
Să geamă cu-ngrozire în iernile amare.

În drumu-i unda-ţi tristă o floare nu-ntîlnească,
Şi glasul tău poetic etern să amuţească.

Să vrei a te întoarce, dar să mergi tot înainte
Pe nisipiş, pe pietri, sub soarele ferbinte.

Pînă de tot seca-vei, să nu rămîe-n lume
De valul tău nici urmă, nici urmă de-al tău nume !

Cînd ea pe-aici va trece să-şi mai aduc-aminte...
Nimic să nu găsească din cea-a fost înainte.

Loc verde să nu vadă privirea-i obosită,
Să caute odihnă pe-o piatră înnegrită.

Apoi răsune valea de tînguirea sa
Şi-n chinu-i să nu poată o lacrimă vărsa !

Familia, XVIII, 24 ian./5 febr. 1882, nr. 4.

GÎNDURI TRISTE

I

A iernii vînturi aspre
Vor trece în curînd ;
Atunci vedea-vom iară
Pădurile-nfrunzînd.

A soarelui zîmbire
Pe flori le va trezi,
Plăcuta rîndunică
Din nou va ciripi.

Ah, numai al meu suflet
Atît de zbuciumat,
Va rămînea ş-atunce
Pustiu şi sfărîmat.

Căci mult iubitul oaspe,
Amorul pribegit,
El nu se va întoarce
La cuibu-i părăsit.

II

O, lacrimi, lacrimi de amor,
Şi sufletu-mi v-a fost izvor,
De mult... atunci inima mea
Cu foc nestins bătea.

Acele timpuri au zburat,
Acum e ochiul meu uscat,
Şi inima aşa de-ncet
Ce bate-n al meu piept.

A ars, a ars şi al meu sîn
De-al aşteptării dulce chin...
Încet un cîntec murmuram
Şi-n calea ei priveam.

Se duce-o zi şi alta vine,
Pe cine-acum s-aştept, pe cine ?
C-un nesfîrşit pustiu în piept
Rămas-a moartea s-o aştept !

Familia, XVIII,
11/23 apr. 1882, nr. 15.

LOCUL NAŞTERII
(Imitaţie)

Iată valea cea frumoasă,
Locul unde m-am născut,
Unde zorile vieţii
Ca-ntr-un rai le-am petrecut.
Satul parcă-i plin de-un cîntec,
Cîntec lin, adormitor
Ce s-a scurs de mult acuma ;
Nani, nani puişor !

Dragi prieteni din pruncie
Unde sînteţi voi acum ?
Să ne alungăm prin ploaie,
Mingea să jucăm în drum,
Pînă cînd de la portiţă
Un glas dulce, plin de dor
Să ne strige, să ne cheme :
Hai acasă, puişor !...

Pe un băţ de-alun călare
Fug cît satul e de lung.
„Haide murgule, băiete,
Hai, căci alţii ne ajung !"
Tatăl meu se uită-n urmă-mi
Şi grăieşte zîmbitor :
„Ce voinic, priviţi la dînsul,
Dragul tatei puişor !"

Murgu-mi e setos, în baltă
Îl adăp, şi l-asfinţit
Cu-ai mei fraţi de călărie
Vin acasă obosit.
Maica-n braţe mă cuprinde
Şi la sînu-i iubitor
Mă adoarme cu-al ei cîntec :
„Nani, nani, puişor !"

Eram tînăr ca o floare
Cînd de-aice am plecat,
Dar de-atunce cu ierni multe
Fruntea-mi s-a împovărat,
Cum trec anii-mi pare-un secol,
De cînd maica-ncetişor,
Sara murmura la capu-mi :
„Nani, nani, puişor !"

Convorbiri literare,
XVI, 1882, nr. 5, p. 20.

RÎNDUNELELE

Ce sunete plăcute !
Ce dulce glas ceresc !
E grai de rîndunele
Ce-n cuib se drăgostesc.

Cînd capul scot afară
La lume blînd privind,
Cînd se reped ca gîndul
În aer, ciripind.

Pe sus se-ntorc, s-alungă,
Departe zbor, dispar,
Apoi ca o săgeată
La cuib se-ntoarnă iar.

Mă uit la ele singur,
Ascult cum gînguresc
Ş-o lacrimă fierbinte
În ochiul meu simţesc.

Acuşi un an de-atuncea,
Tot astfel le-ascultam,
Şi le priveam cum zboară...
Dar singur nu eram !

Familia, XVIII, 2/14 mai 1882, nr. 18.

DUS PE-A TINEREŢEI VALURI

Dus pe-a tinereţei valuri
Ca o pasăre în zbor,
Steaua mea era speranţa,
Lopătar blîndul amor.

Cerul strălucea deasupra-mi
În lumini trandafirii,
Dulce-mi îmbătau simţirea
Nepătrunse armonii.

Şi departe printre piscuri
Un palat frumos lucea,
Dalb al fericirii mele
Minunat locaş era.

Fără teamă, fără grijă
Lunecam din val în val ;
Mă credeam trecut de piscuri,
Mă vedeam ajuns la mal.

Vai ! dar cine să cunoască
Că-n văzduhul neclintit
Al furtunei vajnic spirit
Stă la pîndă nesimţit.

Cine să-şi închipuiască
Că palatul sclipitor
Era numai nălucirea
Unui suflet visător ?

În noian adînc ascunsă
Doarme barca mea acum,
Eu pierdut pe-un ţărm sălbatic
Fără ţintă, fără drum.

Îndărăt iluzii moarte
Şi credinţe sfărîmate,
Înainte-mi întuneric
Şi trista singurătate.

Îndărăt viaţa-mi jună
O grămadă de ruini,
Ş-a mea cale înainte
Numai cîmp uscat cu spini !

Convorbiri literare,
XVI, 1882, nr. 5, p. 202.

TABLOURI

Prin rariştea pădurii
Ce sclipet luminos !
E soarele ce-apune
Cu vălu-i scînteios.

Copacii par cu frunze
De aur ca-n poveşti,
Şi razele, splendoare
De curţi împărăteşti.

Pe-a-nchipuirii aripi
Mă leagăn, rătăcesc,
Pin curţile frumoase
De-aproape le zăresc.

Pe-un dîmb înalt zidit,
Jos doarme-un lac întins,
C-o pînză de lumină
Blînd luna l-a încins.

Un chip cu păr de aur
Apare în ceardac,
Şi ochii melancolici
Îi plimbă peste lac.

Dar valul se deşteaptă
Lin stuhul clătinînd,
Iar chipul melancolic
Tresare suspinînd.

Pădurea se umbreşte,
Icoanele s-au stins,
Dar mult în urmă gîndu-mi
De farmec e cuprins.

Familia, XVIII,
11/23 iulie 1882, nr. 28.

ULTIMUL DOR

Acolo unde lîngă rîu
Se-nşir răchiţi bătrîne,
Se duce gîndul meu ades,
Se duce azi şi mîne.

Acolo-i satu-ncununat
Cu-a nucilor verdeaţă,
Ferice acolo am trăit
A vieţii dimineaţă.

Bisericuţa cea de lemn
Şi azi e vie-n minte-mi ;
Căsuţa cu doi plopi la drum
O văd parcă nainte-mi.

Şi parcă din grădină ies
Ş-apuc pe ulicioara
Ce duce la ogor, ţiind
De mînă surioara.

Ah ! cugetul mi-e ne-mpăcat
Căci am pornit în lume,
Căci am fost surd la tristul plîns
Al iubitoarei mume !

Ca roua s-au topit, s-au dus
Iluziile toate,
Şi sufletu-mi înstrăinat
De jale nu mai poate.

Şi dacă din atîtea flori
Niciuna nu-mi rămîne,
Un singur gînd, un singur dor
De suflet se mai ţine...

De n-am putut ca să trăiesc
De scumpul sat aproape,
La cea biserică de lemn
Cînd oi muri mă-ngroape.

S-ascult prin somnul cel de veci
Cetaniile sfinte,
Ş-acele cînturi ce-mi aduc
De-a mea pruncie-aminte ;

Să mai ascult ca de demult
Cum seara toaca bate,
Cînd duhul păcii maiestos
Pluteşte peste toate.

Convorbiri literare, XIX,
1885, nr. 3, p. 280.

VALEA BIINŞULUI

La răsărit se-nalţă munţi
Cu vîrfuri maiestoase,
Iar spre apus frumoase culmi
Şi dealuri păduroase.

Ca mîndră panoramă, jos
Se-ntinde-o vale verde,
Creată-anume pe pămînt
Privirea să dezmierde.

Cînd craiul zilei strălucit
Apare sus pe stîncă
Şi valea o trezeşte-ncet
Din liniştea-i adîncă,

Drumeţul stă în loc răpit
De farmecul naturii
Şi pururea ar vrea să stea
La marginea pădurii.

Căci de sub bolte de alun
Izvoare cristaline
Revarsă tainic împrejur
Şoptiri de vrajă pline.

Şi de departe din făget,
Prin cea singurătate
Se-mprăştie-al talangei glas
În tonuri cadenţate.

Şi colo-n şes un mîndru rîu
În raze străluceşte
Şi către Biinş printre arini
Vuind călătoreşte.

. . . .

O ! vale-n care m-am născut
Şi-n care-a mea pruncie
A curs ca valul cel curat,
Ca vis de bucurie !

Cînd viaţa mea se va sfîrşi,
La sînul tău mă-ngrope,
Aproape de cel rîu iubit
Şi de pădure-aproape !

Familia, XXI, 17 mai 1885, nr. 18.

AMINTIRI

E tîrziu. De mult fereastra
Colo s-a întunecat ;
Însăşi luna, straja nopţii,
În cei codri s-a culcat.

Lîngă rîul ce visează
Murmurînd încetişor,
Singur stau hrănind durerea
Clipelor ce se strecor.

Ah, aşa de trist atinge
Suflul vîntului pribeag,
Floricelele în lacrimi
Şi frunzişul din huceag !

Leagăn fericirii mele
Acest mal a fost cîndva,
Unde-ades sub vălul nopţii
Tainic vin a lăcrăma !

12 iul. 1885, nr. 26.
Familia, XXI,

DOMNIŞOAREI M. B.

Cîntă, cîntă înainte !
Lasă-ţi sufletul să zboare
Într-a vremei clipe sfinte
Cătră lumi nemuritoare.

Oh ! frumos ţi se mai şede,
Cînd în zarea-nchipuirii
Eu te văd sub teiul verde
Atingînd coardele lirii.

Sau cînd noaptea la fereastră,
Fără să te ştie nimeni,
Priveşti bolta cea albastră
Prin vrăjita-ntunecime.

Din frunziş te cheamă vîntul
Cu şoptiri dezmierdătoare,
Şi cireşul legănîndu-l
Pică floare după floare.

Ale tale cînturi încă
Sînt o lină ciripire,
Dar din inimă adîncă
Se simţeşte-a lor pornire.

Astfel zilele acele
Iarba cînd abia-ncolţeşte,
Şoapta unei păsărele
Ca un vers ne-nveseleşte.

Cîntă, cîntă înainte !
C-o evlavie cerească ;
Eu ascult în clipe sfinte
Melodia-ţi sufletească.

Familia, XXI,
27 dec. 1885, nr. 50.

OSÎNDITUL DIN CARPAŢI

Bate vînt, pe sus în fugă nor pe nor se vălmăşeşte,
Vîrful codrului din neguri de-abia se mai zăreşte,
Numai colo-n fundul văii luce-o dungă de roşeaţă,
Ca o palidă speranţă în o trudnică viaţă.
Nu mai ştiu : acea lucire dimineţii-i vestitoare,
Sau amurgului şi nopţii înainte mergătoare ! ?
Nu mai ştiu, căci multă vreme, scursă în amărăciune,
Cerul n-am văzut, nici soare, cînd răsare, cînd apune,
Pîn' ce uşa ferecată greu urnindu-se-n ţîţîne,
Drept o naltă milă, astăzi, s-a deschis şi pentru mine.
Ca din orbul întuneric desfăcut pe o minută,
Zbor să dau privirii triste prin cea vale cunoscută ! ?
Prin cea vale cunoscută, leagănul pruncieі mele,
Unde liber ca un flutur într-un cîmp de floricele,
Anii tineri fără grijă şi ispită i-am purtat ;
Unde-n zori priveam la turme cum ies toate la suhat,
Unde strămoşeasca doină serile-ascultam într-una,
Pînă dintre brazi departe, tremurînd, venea şi luna.

O ! cum vremea schimbă toate ! O ! cum omul nici gîndeşte
Viitorul ce cuprinde şi ce soarte îi sfeteşte !
Din prelargul ţării scumpe, de la sînul maicii mele,
M-au adus în aste ziduri şi m-au pus în lanţuri grele.
În această groapă vie cînd m-aştern s-adorm, pe paie,
Al meu suflet treaz se-ncinge de a dorului văpaie

Şi spre locuri scumpe mie se porneşte, şi se-ndreaptă
La cea casă afumată unde-n prag mereu aşteaptă
O bătrînă gîrbovită, ce de jale se sfîrşeşte,
Ş-o copilă iubitoare ce plîngînd mă pomeneşte.
Vai, cu dînsele-mpreună ce-nfocat s-ar tîngui
Şi iubitul meu părinte, dacă-n lume ar mai fi !
Dar mai bine că sub ţărînă doarme somnul de vecie,
Decît să-şi privească neamul istovit în grea urgie,
Decît fiul să şi-l ştie zăvorit cu mare pază
Şi să n-aibă învoire pe o clipă să-l mai vadă.

După ceasuri lungi de veghe uneori aşa simţesc
Inima că-mi bate iute, ochii-mi se păinjenesc ;
Parcă bagdadia cade, parcă norii groşi mă strîng,
Parcă mă aud pe mine cum mă vait şi cum plîng.
Oh ! aşa mă arde atunci o dorinţă de-a porni
Şi în lunca înverzită pieptul a mi-l răcori !
Libertate, libertate, fiica dragostei cereşti,
Dulce mai presus de toate bunătăţile lumeşti,
Treaz, cu inima zdrobită simţ amar că te-am pierdut,
Iar în somn visez că iarăşi lîngă tine-am renăscut.
Ah ! de-ar fi odat-aievea faţa ta s-o mai zăresc,
Sîngele ş-a mea viaţă pentru tine le jertfesc !
Dar nu vieţii mele-i lacom, duşmanul ce-n lanţ mă strînge,
Ci un ideal puternic el voieşte-n mine a frînge,
Ideal hrănit cu lacrimi şi păzit în suferinţi,
Cea mai sfîntă hărăzire fiilor de la părinţi.
Însă mai curînd aceste ziduri au să se dărîme,
Mai curînd cumplite chinuri al meu trup o să-l fărîme,
Decît viaţa mea şi limba, dulcea limbă-a maicii mele,
Să le-acoper cu ruşine, lepădîndu-mă de ele.

Nu ! nu-i silă, nu-s cătuşe, nu-i cruzime-n astă lume,
Să te-apese, să te facă ca să uiţi de-al mamii nume
Şi de glasul ei de înger şi de graiul desfătat
Ce l-ai gîngurit în leagăn şi la sîn cînd te-a purtat.
Şi vrăşmaşul aspru, crîncen, în pornirea lui trufaşe,
Poate năzui în cale mii de piedici uriaşe,
Aspiraţiile mîndre înainte vor străbate,
Pînă-or fi cu biruinţă strălucită-ncoronate ;

Căci deasupra acestor bolte unde fiare zuruiesc
Şi credinţa şi virtutea cu amar se răstignesc ;
Mai presus de răutatea vrăşmăşiei seculare
Şi de planurile negre ce se ţes cu-nverşunare,
Priveghează şi păzeşte ochiul cel neadormit
Al Părintelui din ceruri. Către dînsul umilit
Şi îngenunchind cucernic, rugăcine-nalţ fierbinte,
Soarta neamului ce geme în jug greu să ia aminte,
Să-i trimită-n întuneric raza îndrumării sale,
Ca să nu se rătăcească pe a nimicirii cale.
Astfel eu mă rog adese şi sfîrşindu-mi închinarea,
Pacea mă sălăşluieşte, apoi somnul cu uitarea
Biruie cu-ncetişorul gîndurile răzvrătite
Şi cu totul stinge lampa amintirilor cernite.
Îns-atunci cu-atît mai tare mi s-aprinde-n vis gîndirea...
Mii icoane-ngrozitoare îmi întîmpină privirea ;
Larmă, zvonuri surde, zvonuri surde, şuieră şi-n aer tremur,
Munţii vîrfurile-şi clatin ca de un grozav cutremur ;
Fulgerele săgetează, vajnic tunetul vuieşte,
Codrul de ştejari se-ndoaie, valea urlă, clocoteşte.
În acest vîrtej sălbatec, fulgere cînd trec prin ceaţă,
Se arată scene crunte care sufletul îngheaţă ;
Mai apoi lucind cu slavă, se pogoară dintr-un nor,
Sabie de foc în mînă, îngerul răzbunător.

Familia, XXII, 25 mai/6 iunie 1886, nr. 21.

NOAPTEA [1]

După culmi înalte
Soarele s-a stins,
Peste văi şi dealuri
Noapte s-a întins.

Stelele s-arată
Una cîte una,
Printre fagi se vede
Licurind şi luna.

Frunza nu se mişcă,
Vînt nu abureşte,
Peste toate-o mare
Linişte domneşte.

Numai în adîncul
Sufletului meu
Valul suferinţei
Vîjie mereu ;

Şi grijile negre
Nu se liniştesc,

[1] Aceasta e ultima poezie publicată de Miron Pompiliu.

Ci mereu la capu-mi
Stau și străjuiesc.

Du-te, noapte, du-te ;
Tu nu ai putere
Peste-a vieții mele
Aprigă durere.

Altă noapte este,
Ce singură poate
Să aline-a mele
Suferințe toate !

Familia, XXXIII,
30 nov./12 dec. 1897, nr. 48.

2. *TĂLMĂCIRI*

COPILA BIRTĂŞIŢEI

(Uhland)

Trei flăcăi trec Rinul şi din drumul lor
La o birtăşiţă se abat cu dor.

— Birtăşiţă dragă, am venit să bem,
Ş-a ta mult frumosă fată să vedem.

— Berea mea e rece, vinul meu curat,
Copila mea doarme pe al morţii pat.

Şi-n camera tristă spăimîntaţi intrînd,
Găsiră copila în sicriu zăcînd.

Cel dintîi ia vălul, de pe ea uimit
Şi lung o priveşte cu ochiul mîhnit :

— De-ai trăi tu încă, îngeraş frumos,
De-astăzi înainte te-aş iubi voios.

Al doilea vălul peste ea-ntinzînd
Îşi întoarsă faţa cu amar plîngînd :

— Ah, căci vîntul morţii curînd te-a sfîrşit
Tu, pe care-odată ferice-am iubit !

Al treilea iarăşi vălul ridică
Şi palida-i gură oftînd sărută :

— Eu te-am iubit, dragă, pîn-a nu muri,
Te iubesc acuma şi-n veci te-oi iubi.

Convorbiri literare, IV,
1870, nr. 10, p. 168.

STRÎNGÎNDU-SE DE MÎNĂ

(Heine)

Strîngîndu-se de mînă
    Cînd doi se despărţesc,
Suspinele-i îneacă
    Şi lacrimi îi sfîrşesc.

Dar noi n-am plîns, iubită,
    Nici „ah“, nici „vai“ n-am zis,
Şi plînsul şi suspinul
    Pe urmă ne-au cuprins !

Convorbiri literare, VI,
1871, nr. 22, p. 372.

MITUL FURTUNEI

(N. Lenau)

Pe patul ei paşnic, mută, nemişcată,
Marea cea adîncă zace răsturnată,
Nici o salutare malului şoptind ;
A undelor pulsuri stau înăduşite,
Scînteile serii zboară nesimţite,
Ca pe faţa tristă-a unui om murind.

O singură frunză pe mal nu tresare,
Ca-mpietriţi copacii stau în ascultare :
Nu se mişc-o undă, ori un vînt uşor.
Soarele sfîrşeşte zilnica sa cale
Acum împrejurul liniştei mortale,
Ale nopţii umbre negre se-nfăşor.

Cînd deodată-n poala cerului s-arată
Grămadă de nori neagră, îndesată
Răsuflînd în spaţiu surde, lungi urlări ;
Se smucesc, se-nalţă, vin cu răpejune
Şi-n grozave grupe grele de furtune
Se înşiră-n jurul adormitei mări.

Cu voce de tunet stranie, adîncă
Ei întreabă marea : „Mai trăiești tu încă ?"
Și zbucnesc în lacrimi cu dor neîmpăcat.
Cu fiori și tremur ei împroașcă raze
Pe culcușu-i pașnic și privesc să vază,
Dacă muma-mare sufletul și-a dat ?

Nu, ea nu e moartă ! Din somnu-i tresare
L-a fiilor plîngeri și strigări amare ;
Copiii cu mama în răpirea lor
Se revăd cu dulce și se-mbrățoșează
Și danțînd sălbatic, veseli intonează
În corul furtunei un cîntec de-amor.

Convorbiri literare, VI, 1871, nr. 22, p. 372.

SUVENIREA

(Lamartine, *Meditații poetice,* IX)

O zi pe alta deşert se scurmă
Şi fără urme se risipesc ;
Pururea-n pieptu-mi eu te simţesc,
Scump al iubirei vis de pe urmă !

A mele zile ce trec curînd
Le văd în urmă-mi căzînd grămadă,
Precum stejarul vede picînd
Prinprejur frunza-i stinsă, uscată.

Ninsoarea vîrstei m-a-ncăruntit ;
Abia mai mişcă răcitu-mi sînge,
Precum pîrîul ce-n lanţ îl strînge
Gerosul viscol nedumerit.

Dar chipu-ţi tînăr ce străluceşte
De-a mele doruri înfrumuseţat,
Păzit în sînu-mi nu-mbătrîneşte ;
A vremei valuri deşert îl bat.

Nu, tu din ochii-mi nu ai pierit ;
Şi cînd privirea mea amărîtă
De tine-n lume fu văduvită,
Deodată-n ceruri eu te-am zărit.

Şi-n cer tot astfel te văd pre tine
Ca-n ziua tristă cînd mă lăsaşi,
Şi spre lăcaşul ceresc zburaşi
Cu-a dimineţei raze senine.

A ta frumuseţă-nduioşătoare
Şi-n cer cunună dulcea ta faţă ;
Acuma ochii-ţi stinşi de viaţă
Lucesc în raze nemuritoare.

Cu-a sa suflare de-amor plină
Zefiru-ţi mişcă părul tufos ;
Şi pe sîn iarăşi valu-i undos
În lungi şi negre cosiţi s-alină.

În umbra ăstui văl clătinat
Faţa ta pare mai drăgălaşă,
Precum aurora cînd se desfaşă
Din vălul nopţii întunecat.

Prin nori, pustiuri, în orice parte
Ochii ş-auzu-mi te întîlnesc,
Vîntul mi-aduce a tale şoapte,
Undele chipul tău oglindesc.

Cînd somnu-n braţe-i lumea cuprinde
Ş-ascult zefiru-n frunzi suspinînd,
Eu cred că-i glasu-ţi lin murmurînd
Urechei mele sacre cuvinte.

Mîndrele focuri de mă uimesc
Ce-apar pe-al nopţii văl presărate,
În fiecare stea te zăresc
La care ochiu-mi cu drag s-abate.

Cînd vîntul serii în zborul său
Scutură-n preajmă-mi miros de floare,
Mireasma dulce îmbătătoare
Îmi pare dragă aburul tău.

Şi lîng-altare mîngîietoare
Cînd trist şi singur eu mă înclin
Ş-o rugăciune tainic suspin,
Mîna ta şterge a mea plînsoare.

Cînd dorm, tu-n umbră stai lîngă mine,
A tale aripi culci pe-al meu sîn,
A mele visuri vin de la tine
Dulci, ca de înger zîmbet senin.

O, dacă-n somnu-mi de mîna ta
S-ar curma firul zilelor mele,
Dumnezeiasca mea mîngîiere,
Ferice-n sînu-ţi m-aş deştepta !

Cum două raze se-mbrăţişează,
Două suspinuri cum se îmbin :
A noastre suflete, unul formează
Şi eu... eu încă plîng şi suspin !

Convorbiri literare, VI,
1872, nr. 11, pp. 429—430.

MORMÎNTUL DIN BUSENTO
(Platen)

Pe Busento la Cosenza noaptea gem cînturi profunde,
Din vîrtejuri echo sună, glas din apă le răspunde.

Cetele de goţi războinici trec pe rîu la deal, la vale,
Pe un mort fără de seamăn, pe-Alarich îl plîng cu jale.

De-a sa ţar-aici departe i s-a stins zarea vieţii,
Cînd îi flutura pe umeri blondul păr al tinereţii.

Pe-ntrecute lîngă ţărmuri se strîng toţi pentru-ngropare,
Spre-a muta rîul din locu-i, ei îi sap-o nouă cale.

În noianul scurs de apă ei pămîntul destupară,
Şi pe mort armat, călare, în adînc îl aşezară.

Peste el ş-a lui comoară apoi lutul năruiesc,
Ca să crească ierburi nalte din mormîntul vitejesc.

Atunci unda fu întoarsă iarăşi la vechea ei cale ;
Straşnic spumegînd Busento în albia-i se prăvale.

Şi în cor bărbaţii cîntă : Dormi în slava-ţi vitejească !
Lacomul roman vrodată groapa să nu-ţi pustiască.

Au cîntat... De-aceste cînturi oastea gotă se răsună.
Busento, din mare-n mare, du-le cu tine-mpreună !

Convorbiri literare, XIV, 1880, nr. 4, pp. 162—163.

PELEGRINUL DIN ST. JUST

(Platen)

E noapte-afară, vîjiu furtunile vrăjmaş,
Părinţi, deschideţi uşa acestui sfînt lăcaş !

Să odihnesc aice pîn' clopotul răsună,
Al cărui glas în templu la rugăciuni v-adună.

Ce-aveţi în casa voastră să-mi pregătiţi voi mie,
Un sarcofag şi haina cea de călugărie.

O chilioară daţi-mi, pe loc să fiu sfinţit !
Mai mult de jumătate eu lumea-am stăpînit.

Pe capul ce la foarfeci se pleac-acum smerit
Coarne măiestoase odat-au strălucit.

Şi umerii sub rasă de-acuma gîrboviţi,
Cu-mpărăteşti veşminte au fost împodobiţi.

Mai nainte de moarte cu morţi m-asemuiesc,
Ca vechea-mpărăţie eu cad, mă risipesc.

Convorbiri literare, XIV, 1880, nr. 4, p. 163.

PÎRÎUL

(Goethe)

— Frumos şi limpede pîrîu,
Etern grăbeşti în drumul tău ;
Stau şi gîndesc privind cum mergi :
De unde vii şi unde-alergi ?

— Din sîn de stînci eu mă pornesc,
Pe drum de flori călătoresc,
Ceriul iubit pe valu-mi lin
Cu drag răsfaţă chipu-i senin.

De aceea vesel e traiul meu,
Făr-a şti unde, mă duc mereu ;
Cel ce din piatră mi-a zis să ies
Mă va conduce în al meu mers.

Convorbiri literare, XIV, 1880, nr. 4, p. 163.

CĂLĂTORUL ÎNTR-UN FERĂSTRĂU

(I. Kerner)

În ferăstrău, devale, m-am pus să odihnesc,
Şi mă uitam la valuri cum roata învîrtesc.

Priveam cum ferăstrăul — ca-n vis mi se părea —
Cum într-un brad de-a lungul, lungi drumuri deschidea.

Mi se părea că bradul ca viu se zbuciuma,
Şi-n vers de jale-adîncă aşa fel cuvînta :

— O, călător, aice, la timp tu ai sosit,
Căci pentru tine sînu-mi de răni e scrijelit.

Ist lemn, puţin a trece, al tău sicriu va fi,
În care lung repaus sub ţărnă vei găsi.

Căzură patru scînduri, fiori reci am simţit,
Am vrut să-ngîn o vorbă, şi roata s-a oprit.

Convorbiri literare, XIV, 1881, nr. 10, p. 382.

DINAINTEA UŞILOR

(Fr. Rükert)

La casa bogăţiei smerit am aşteptat,
Şi pe fereastr-afară un ban mi-au aruncat.

Bătut-am l-al iubirii locaş desfătător,
Şi încă cinsprezece se-ndesuiau cu zor.

Încet bătui la poarta castelului slăvit :
„Aice cavalerul pe cal numa-i primit !"

Bietul cămin al muncii apoi am cercetat,
Dar dinlăuntru vaiet şi ah a răsunat.

Bătut-am şi la casa cu traiul mulţămit,
Dar nimene pe lume la mine n-a privit.

Mai ştiu eu o căsuţă, la dînsa a rămas
În cele de pe urmă să bat pentru popas.

În astă locuinţă deşi oaspeţi mai sînt,
Dar pentru mulţi e încă de ajuns loc în mormînt.

Convorbiri literare, XIV, 1881, nr. 10, p. 383.

VIAŢA ŢIGANILOR

(Em. Geibel)

În umbră adîncă de codru frunzos
S-aud şoapte, foşnet şi glas zgomotos.
Pe frunze, pe pietre, pe feţe bizare
Fantastic se joacă a focului zare.

E lae pribeagă, e roi de ţigani,
Cu plete undoase, cu ochi de vultani ;
Crescuţi lîngă Nilul cu ţărmii sfinţiţi,
De-al Spaniei soare fierbinte, pîrliţi.

În sîn de verdeaţă, la foc scînteios
Sălbatici şi mîndri bărbaţii stau jos ;
Femeile colo gătesc în ceaun
Mîncarea, şi umplu ulciorul străbun.

Pe rînd îşi spun cînturi şi basme frumoase
C-a Spaniei dalbe grădine faimoase ;
Şi vorbe de vrajă la vremi grele, bune,
Acelor ce-ascultă o babă le spune.

La joc sar copile cu negri ochi vii ;
Scîntei roşii se-mprăştiu sărind din făclii,
Ghitara-i răpeşte cu cobza-mpreună,
Şi toţi se-ntorc vajnic în horă nebună.

Pe urmă se culcă de danţ obosiţi,
De-al crengilor freamăt la somn îndulciţi :
Şi ei, ce prin lume pierduţi rătăcesc,
Slăvita lor ţară în vis o zăresc.

Dar cele-ntîi raze din zi cînd apar,
A nopţii frumoase privelişti dispar ;
Catîrul s-aude bătînd în pămînt,
Şi făr-a şti unde ei pleacă cîntînd.

Convorbiri literare, XIV, 1881, nr. 10, pp. 383—384.

COCOSTÎRCUL ROB

(Arany)

Singur, întristării pradă,
Cocostîrcul stă-n ogradă ;
Cum s-ar duce ş-ar străbate
Peste mări în depărtare !
Dar el are
Aripele retezate.

Stînd într-un picior, mocneşte,
După ce i se urăşte,
Jos celalt picior îl lasă,
Tot le schimbă... ce să facă,
Ca să treacă
Vremea care îl apasă ?

Lîngă aripi pus-a ciocul,
A privi, nu-l iartă locul :
Zid înalt în orice parte !
Ce folos că e dorinţă,
Nu-i putinţă
Ca să vadă mai departe.

Nici de-a cerului privire
Nu mai are mulţămire,
Căci pe sus trec rînduri, rînduri,
Cocostîrci spre plaiuri line,

El rămîne
Năpustit în triste gînduri.

Tot aşteaptă, aşteaptă, aşteaptă,
Poate soarta i se-ndreaptă
Şi aripele i-or creşte,
Vesel către cer să zboare,
Unde-n soare
Libertatea-mpărăteşte.

Ţarina e ofilită
Şi de cocostîrci lipsită,
Bietul numai el rămîne,
Ca un rob în jale mare
Şi pe care
Ca-ntr-o cuşcă-nchis îl ţine.

Încă se mai văd cucoare,
Dar şi ele-s călătoare,
Stă, la dînsele nu cată,
Căci el înţelege bine
Pe sus cine
Pleacă-n ţară depărtată.

Totuşi face o-ncercare,
Nu cumva de-ar fi în stare
Să se-nalţe. E zadarnic !
Aripi are cu putere,
Dar durere !
Penele-s tăiate-amarnic.

Cocostîrc, sărman de tine,
În deşert te-aştepţi la bine,
Penele n-o să-ţi mai crească,
Pînă-n iarnă chiar de-ar creşte,
Le ciunteşte
Cruda mînă omenească !

Familia, XXIII, 24 iul. 1887, nr. 28.

XI. NOTE

I

Nevesteasca a fost publicată pentru întîia oară sub acest nume în *Familia*, 1866, 11/23 septembrie, nr. 29, pp. 346—347.

Fără a se indica anul, *Nevesteasca* a fost reeditată de tipograful Augustin Deac din Gherla sub titlul *Starostii la nunțile țărănești culese de Miron Pompiliu,* cu precizarea că a fost descoperită într-o altă broșură intitulată *Foi pentru învățătură și petrecere.*

Noua ediție era însoțită și de un cuvînt către cititori pe care îl reproducem în cele ce urmează : „*Răsfoind* Foi pentru învățătură și petrecere, *o veche culegere de gînduri, obiceiuri și versuri populare, m-am gîndit să spicuiesc cîteva din aceste creații scumpe ale poporului, pentru a le reda luminii.*

Multe din ele s-au uitat, multe s-au modificat, de aceea am credința că aduc un real serviciu literaturii poporane, reeditînd aceste spicuiri. Nevesteasca *pe care o reproduceam este un cîntec pe care Bihorenii îl cîntă la nunți, atunci cînd cuscrii cu mirele se gată să vină după mireasă. Cel ce l-a cules și publicat întîia dată sub acest nume e M. Pompiliu.*“

Ediția lui Deac e completată și cu un „descîntec“ al găinei la masă cules de studentul I. Boca.

O altă „nevestească“ bihoreană a fost publicată în anul 1931 de către profesorul Gh. Tulbure în revista *Societatea de mîine* (Cluj, VIII, 1931/1932, p. 410) sub titlul O *nuntă în Bihor.* În prezentarea lui Tulbure *Nevesteasca* poartă titlul de *Cîntecul lăcății.* Fără a fi identice, cele două bucăți sînt asemănătoare atît prin prozodie cît și prin succesiunea dialogului.

Asupra obiceiurilor de nuntă ale bihorenilor Pompiliu revine și în volumul din 1870 în nota care însoțește balada *Gheorghiță și mireasa lui*

(vezi, pp. 120—122 din lucrarea de față) vorbind despre „cununile de nuntă" ce se oferă mirilor. Alte precizări în legătură cu nunțile bihorene se află în nota consacrată baladei *Iion Brad și soro-sa* (p. 122).

II

La 8 decembrie 1867 au apărut în *Concordia* primele două balade culese de Miron Pompiliu, *Stanciu și Vochița* și *Viță Cătunuță*. Prima dintre ele a fost reprodusă în volumul din 1870 iar a doua a rămas uitată în paginile ziarului budapestan. În 1902 ea a apărut însă în *Literatura populară a lui Eminescu* (p. 87), editată de Ilarie Chendi, cu precizarea că a fost culeasă de la Gura-Rîului, un *„sat muntos de lîngă Sibiu, admirabil situat"*. În 1965 *Viță Cătunuță* reapărea și în ediția Perpessicius, (*Opere*, vol. VI, pp. 275—279). La note (p. 592) Perpessicius, comentînd afirmația lui Chendi și arătînd că balada fusese transcrisă de Eminescu în 1876, își punea însă întrebarea : *„culeasă de cine? De Eminescu sau poate de Miron Pompiliu, ce se afla la data aceasta în Iași și care afirmă în prefața culegerii sale din 1870 că și-a cules baladele de la Gura-Rîului, lîngă Sibiu, și altele la Ștei..."* Întrebarea lui Perpessicius e îndreptățită. Cine a cules balada *Viță Cătunuță* de la Gura-Rîului ? Ne îngăduim să răspundem : Balada a fost culeasă de Pompiliu în toamna anului 1867 și publicată de acesta în *Concordia*. Eminescu a primit balada de la Pompiliu și o transcris-o aproape cuvînt cu cuvînt după textul publicat de acesta, așa după cum se poate constata din textul reprodus de Chendi în 1902 și de Perpessicius în 1965. Îl reproducem și noi pentru confruntare. Se pune însă o nouă întrebare : cînd i-a oferit M. Pompiliu balada lui Eminescu ? Părerea noastră este că darul s-a făcut în 1869 la București, pe cînd ambii debutanți activau — după cum se știe — în cadrul societății „Orientul", și cînd probabil Eminescu îi împărtășise amicului său proiectul de a tipări, într-un timp relativ scurt, un volum de poezii populare. Credem totodată că acesta a fost și motivul pentru care Pompiliu n-a reprodus balada în volumul din 1870, așa cum a procedat cu *Stanciu și Vochița* și cu baladele publicate în ziarul *Traian*.

Iată și textul baladei așa cum a fost transcris de M. Eminescu în 1876, text „restaurat" însă de Perpessicius pentru a se completa unele lacune (versurile 85—89). *„Restaurarea, firește* — adăuga Perpessicius — *nu e mai puțin arbitrară, ca orice colaborare silită, însă în cazul de față se impunea"* (p. 592).

„Restaurarea“ ar fi trebuit să cuprindă însă şi versul ininteligibil *„frunză verde Şoralea“*, care la Pompiliu este *„frunză verde şi-o lelea“* (lalea), aceasta fiind adevărata expresie populară.

În textul cules de Pompiliu, Eminescu a intervenit abia în două-trei locuri, introducînd şi versurile *„Avradina Satina, / Hudri, basama leuca“*, tot aşa de ininteligibile ca şi *„Şoraleaua“*.

VIŢA CATANUŢA

Pe culmiţ-a dealului,
Dealului Ardealului
Primblă-mi-se, mări, primblă,
Dali, cine mi se primblă ?
Dali, Viţă Cătănuţă
Cu-a lui dalbă de mîndruţă,
Cu doi bani la buzunari,
Cu doispre'ce lăutari
Şi cu patru căluşei,
Încărcaţi de gălbinei
Cu mîndra pe lîngă ei.
Viţă din grai că-mi grăia :
— De cînd mîndro te-am luat,
Nici un cîntec n-ai cîntat
Şi-acuma-i anu-ncheiat,
Ia să-mi cînţi un cîntecel
Măcar cît de mititel
Să-mi ascult un ceas la el.

Frunză verde Şoralea,
Mîndra din grai îmi grăia :
— Bucuros că ţi-aş cînta
Dar mi-i portul femeiesc
Şi mi-i glasul voinicesc ;
Cînd oi prinde a cînta
Munţii s-or cutremura,
Fagii mari s-or legăna,
Petrele s-or despica,
Apele s-or turbura,
Fîntîna din Peşterea.
Potera ne-a auzi
Înainte ne-a ieşi,
Că-i o matcă de voinici
Peste patruzeci şi cinci,
Şi-i o matcă haiducească
Peste patruzeci şi şasă,
Şi pre mine m-or lua
Şi pre tine te-or tăia,
Ce hazně Viţă-i avea !

— Nu te teme, mîndra mea,
Pînă-i fi pe mîna mea
C-oi fi eu de te-oi ţinea.
Cîntă, mîndră, cîntecul
Că mi-i drag ca sufletul !

Mîndra-ncepe a cînta,
Munţii se cutremura,
Fagii mari se legăna,
Pietrele se despica,
Apele se tulbura,
Fîntîna din Peşterea.
Şi potera i-auzea
Înainte li ieşea
Şi din grai aşa grăia :
— Alei, Viţă Cătănuţă,
Ce-ai cotat pe aice ?
De ne-ncurci tu florile
N-au hodină oştile !
Ia dă-ţi tu Viţă, vama !
Viţă din grai şi grăia :
— Ce fel de vamă ţi-aş da ?
— Să-ţi dai, Viţă, puşca ta !
— Puşculiţa nu mi-oi da
Pînă capul, sus mi-a sta
Că mi-a dat-o tatăl meu
Să păzesc de capul meu.

— Ia dă-ţi tu Viţă, vama !
— Ce fel de vamă ţi-aş da ?
— Să-ţi dai Viţă, pistolul !
— Io pistolul nu l-oi da
Pînă capul sus mi-a sta,
Că-l am de l-un cumnăţel
Să-mi apăr trupul cu el.

— Ia dă-ţi tu Viţă, vama !
— Ce fel de vamă ţi-aş da ?
— Să-ţi dai Viţă sabia !
— Io sabia nu oi da
Că mi-a dat-o frate-meu
Să-mi păzesc io capul meu.

— Ia dă-ţi tu Viţă, vama !
— Ce fel de vamă ţi-aş da ?
— Să-mi dai Viţă pe murgu !
— Eu pe murgu nu l-oi da,
Că mi l-o dat socru-meu
Să-mi poarte trupşorul meu.

— Ia dă-ţi tu Viţă, vama !
— Ce fel de vamă ţi-aş da ?
— Fie-mi curvă maica-ta !
Eu pe maica nu ţi-oi da,
Că ea nu-i de seama ta.
— Ia dă-ţi tu Viţă, vama !
— Ce fel de vamă ţi-aş da ?
— Să-ţi dai Viţă pe mîndra.
— Eu pe mîndra nu oi da,
Avradina Satina,
Hudri, basama leuca.
— D-alei, Viţă Cătănuţă,
Gată-te să ne luptăm
În săbii să ne tăiem
Zi de vară pînă-n seară
Căci e zi de primăvară
Şi e lupta mai uşoară.
Şi de luptă s-apuca
Cu foc mare se lupta
În săbii că se tăia,
Viţă din gură grăia :
— Mîndră, mîndruliţa mea,
Descinge-ţi pustiul brîu
Şi-mi ţine murgul de frîu,
Că-mi pune capul Codrean,
Al meu şi al tău duşman.

Frunză verde Şoralea,
Mîndra din gură grăia :
— Ba io nu ţi l-oi ţinea,
Dintre voi care-a răzbi
De bărbat eu l-oi primi.

Viţă rău se mînia
Într-un picior se-ntorcea,
Paloşul iute scotea
Şi capete reteza
Tot polog că mi-i făcea,
De galbeni îi culegea,
Şi-n desag că mi-i băga
Şi pe murgu-i arunca
Şi din grai aşa grăia :
— Pleacă, curvă-naintea mea
O' vei vrea, o'nu vei vrea
De nu, dracul să te ia,
C-astă-vară mi-am cosit,
Cîte clăi că mi-am clăit

La toate vîrf le-am făcut,
Numai una mi-am lăsat
Cu capul tău vîrfu să-i fac.

Frunză verde Şoralea,
Mîndra din gură grăia :
— Iartă Viţă, greşeala !
— Poale lungi şi minte scurtă,
Femeie nepricepută !
Eu greşeala ţi-oi ierta
Capul tău cînd l-oi tăia.
Şi paloşul mi-l scotea
Capul mîndrei mi-l tăia,
Tot muşcături îl făcea
Şi pe drumu c-o risipea ;
Numai ţîţîlele-i lua
Şi-n buzunari le băga
Şi pe murgu-ncăleca,
La soacră-sa se ducea :
— Bună ziua soacra mea !

După masă se punea
Ş-un cop de vin îmi cerea.
Soacră-sa din grai grăia :
— Viţă, Viţă, dragul meu,
Cum ţi-ar sta ţie de bine
De-ar fi şi mîndra cu tine !

Viţă din grai şi grăia :
— Dă-ne soacră carne grasă
De la mîndra cea frumoasă
Fierbe desară cu varză !

Soacră-sa nu pricepea ;
Carne cu varză fierbea
Şi-nainte-i aducea,
El din grai aşa grăia :
— Mîncă şi tu soacra mea
Carne de la fii-a ta,
Avradina Satina,
Hudri, basama leuca
Curvă-ai fost şi dumneata.
Curvă-a fost şi fata ta !
Şi paloşul mi-l trăgea
Capul soacră-sa tăia,
Şi averea i-o lua
Şi-n desagi că mi-o băga
Şi pe murgu-o arunca
Şi din grai aşa grăia :

— Haidaţi feciori după mine,
Să vă-nvăţu-a trăi bine
Să vă duc pe strîmtori,
Să vă iau la gălbiori,
Că-s mai uşori la purtare
Şi-s mai spornici la schimbare !

III

Sub titlul *Ghiţă Cătănuţă,* avînd diferite variante, balada se află în numeroase alte colecţii : Anton Pann (*O şezătoare la ţară,* p. 72), Vasile Alecsandri, Tit Bud, I. G. Bibicescu, Iuliu Bugnariu, Enea Hodoş, At. M. Marienescu, Simion Mîndrescu, G. Dem. Teodorescu etc. Motivul şi circulaţia ei au fost cercetate recent de Gh. Vrabie în monografia sa : *Balada populară română* (Bucureşti, 1966, pp. 450—453). Din bogata d-sale bibliografie lipseşte însă *Viţă Cătunuţă* al lui Miron Pompiliu publicată în *Concordia,* care n-a fost precedată decît de variantele lui Anton Pann şi Vasile Alecsandri. Spre deosebire de alte variante, balada descoperită de Pompiliu la Gura-Rîului şi preluată apoi de Eminescu, face din Viţă Cătunuţă un răzbunător nu numai asupra soţiei, ci şi asupra mamei acesteia.

IV

Nevesteasca, oraţia de nuntă amintită mai sus, *Cîntecele poporale* din *Albina* (1866, nr. 72) şi baladele *Stanciu şi Vochiţa* şi *Viţă Cătunuţă* publicate în *Concordia* (1867, nr. 20) constituie debutul folcloristic al lui Miron Pompiliu, reprezentînd prima etapă a activităţii sale de această natură. Ciclurile publicate în ziarul *Traian* (1869) — *Poesii poporane române din Crişana, Poesii poporane de sub poalele Bihorului,* reprezintă a doua etapă a activităţii sale. Cu excepţia baladelor *Gheorghiţă şi mireasa lui, Bradul, Răzbunarea, Fata Radului, Tudor şi Catiţa, Mustrarea fetei* şi *Răscumpărarea voinicului,* nici una din aceste poezii nu au apărut însă, cum ar fi fost de dorit, şi în volum. Aceasta explică în mare parte uitarea de care au fost înconjurate pînă acum — uitare dăunătoare atît cunoaşterii activităţii folcloristice a lui Miron Pompiliu, şi îndeosebi a cuvîntului său inaugural din 1869, cît şi literaturii populare în sine. Una din puţinele excepţii de la această uitare o reprezintă antologia lui Ovid Densusianu *Flori alese din cîntecele poporului* (1920) în care sînt reproduse şi cîteva din doinele publicate de Pompiliu în ziarul lui Hasdeu. (Vezi noua ediţie a acestei antologii în recenta retipărire a unora din studiile

lui O. Densusianu făcută de M. Bucur: *Viața păstorească în poesia noastră populară*, București, 1966, pp. 135, 146.)

Unele din doinele culese de Pompiliu sînt utilizate de O. Densusianu și în studiul *Dorul și poezia păstorească* (p. 297, ediția de mai sus).

V

Cîntecul lui Bonaparte după cum se cîntă în Transilvania, a fost publicat, fără îndoială, la îndemnul lui B. P. Hasdeu (v. și *Napoleon cel Mare în poesia poporană a românilor*, — *Traian*, 1869, nr. 3).

Literatura „bonapartistă" românească folclorică s-a îmbogățit de atunci încoace cu numeroase alte texte — vezi colecțiile G. Alexici, Ioan Pop-Reteganul etc. — ultimele dintre ele apărînd în *Arhiva someșană*, Năsăud, 1937, nr. 21, pp. 572—574: *Versul lui Napoleon Bonaparte* și în *Cele trei Crișuri* (Oradea, 1940, p. 18: *Napoleon și Banatul). În Balada populară română* Gh. Vrabie notează însă inexact titlul cîntecului cules din Transilvania de Pompiliu, atribuindu-i titlul general dat de Hasdeu (p. 304).

VI

Volumul *Balade populare române* tipărit la Iași în 1870 reprezintă partea cea mai cunoscută și mai apreciată a activității folcloristice a lui Miron Pompiliu. Apariția lui a fost precedată de publicarea scrisorii trimisă lui Iacob Negruzzi la 1 noiembrie 1869. Deși o parte din informațiile ei au fost utilizate în studiul introductiv al ediției noastre, totuși, pentru a oferi o mai largă posibilitate de apreciere asupra ideilor și activității lui Pompiliu, o reproducem în acest loc în întregime, ea avînd aceeași importanță ca și cele două prefețe amintite și reproduse în paginile anterioare:

DOMNIEI-SALE, D-LUI REDACTOR AL *CONVORBIRILOR LITERARE*

Domnule redactor,

Ocupîndu-mă de mai mulți ani cu adunarea literaturei noastre populare, am ajuns a poseda o considerabilă colecțiune de balade, cîntece, hore etc., strînse mai cu seamă de la românii, ce locuiesc în valea Crișului-Negru, la poalele muntelui Bihor, și în împregiururile Săbiului.

Dorind a da publicului iubitor de literatură națională ocaziunea de a putea cunoaște în cîtva și spiritul poetic al fraților de peste Carpați,

simțimintele, suvenirile, afecțiunile și pornirile inimei lor — m-am hotărît a tipări în broșure manuscriptele, ce posed.

Societatea „Junimea" din Iassi, a binevoit a se însărcina cu editarea acestor creațiuni poetice populare.

Înainte însă de a ieși ele la lumină, am aflat de bine, să comunic cîteva bucăți într-un ziar.

Mă adresez dar cătră d-voastră, domnule redactor, și vă rog a primi în coloanele Convorbirilor *aici alăturatele balade, ca probă despre valoarea intrinsecă a volumului, ce se va tipări în curînd, și care va conține numai balade. Ele sînt așa, precum le-au improvizionat nemuritorul geniu al poporului român, în momentele sale de inspirațiune ; cu prozodia lor silabică, neschimbată ; cu rimele neatinse ; cu limbagiul lor provincial și local nealterat ; pe scurt cu păstrarea originalității în toată puritatea sa.*

Primiți etc.

MIRON POMPILIU

Apeciate întotdeauna și considerate ca una din cele mai bune culegeri transilvănene, *Baladele* lui Pompiliu au constituit în ultimii ani obiectul unei stăruitoare atenții din partea a numeroși istorici literari și folcloriști. Prefața lor a fost reprodusă de Perpessicius în volumul VI al *Operelor* lui Eminescu (pp. 688 — 689), eruditul eminescolog aruncînd și o largă privire asupra relațiilor dintre Miron Pompiliu și M. Eminescu cu privire la literatura populară. În antologia de *Balade populare românești* (București, 1964) alcătuită de Al. I. Amzulescu au fost reproduse baladele *Voina și mîndra lui* (II, p. 214), *Mustrarea fetei* și *Fata Radului* (III, pp. 265 — 266). Balada *Bradul,* sursa de inspirație a lui M. Eminescu pentru *Ce te legeni codrule,* a fost reprodusă de O. Papadima — sub titlul *Leagănă-se bradu-n codru* — în antologia d-sale : *Cu cît cînt, atîta sînt* (București, 1963, pp. 455 — 456). Trecînd peste indicația lui Miron Pompiliu din prefața baladelor, Papadima dă însă ca loc al culegerii baladei satul Gura-Rîului, deși culegătorul arătase în mod clar că *Bradul* fusese descoperit în Ștei, satul său natal.

Diferite referințe asupra unora din baladele lui Pompiliu și a semnificației lor se află în volumul lui Gh. Vrabie, *Balada populară română* (București, 1966).

Vrabie insistă îndeosebi asupra baladelor *Nița și Petrea Banului, Iion Brad și soro-sa, Fata răutăcioasă,* menționîndu-le printre variantele din alte colecții și subliniind legătura lor cu motivele studiate (vezi pp. 185, 424, 444, 445, 449, 465).

VII

Poesiile populare de peste Carpaţi publicate în *Convorbiri literare* în anii 1871, 1876, reprezintă continuarea firească a culegerii din 1870, dar, ca şi cele din ziarul *Traian,* nu au fost adunate în volum, împărtăşind astfel aceeaşi soartă. Unele din ele *Jelui-m-aş şi n-am cui, Părăuaş cu apă rece* etc. — au fost reproduse de Pompiliu în *Antologie* şi în manualele sale.

Tabloul literaturii populare bihorene vechi se completează, în linii generale, cu următoarele culegeri şi studii : Antoniu Pop, *Lira Bihorului. Balade poporale* — Gherla, 1894 ; P. Hetcou, *Poesia poporală din Bihor,* Beiuş, 1912 ; Bartók Bela, *Cîntece poporale româneşti din comitatul Bihor,* Bucureşti, 1913 ; Gh. Tulbure, *O nuntă în Bihor, Societatea de Mîine,* Cluj, 1931/1932, p. 410 ; Eugen Ceontea, *Literatura poporană în jud. Bihor,* în *Monografia-Almanah a Crişanei,* redactată de Aurel Tripon, Oradea, 1936, pp. 145—176. O contribuţie largă la culegerea şi cunoaşterea folclorului bihorean a adus şi Vasile Sala care a publicat numeroase broşuri : *Hore bihorene,* Buc., 1938 ; *Poesii poporale din Bihor,* Buc., 1938 ; *Chiuituri bihorene,* Buc., 1939 ; *Flori din Bihor, Cîntece poporale,* Buc., 1939 ; *Bihorul în cîntecele sale poporale,* Buc., 1939 ; *Hai la joc, Hore şi doine bihorene,* Buc., 1939 ; *Bocete bihorene,* f.a.

VIII

În legătură cu basmul *Ileana Cosînzana,* prin care s-a deschis calea poveştilor lui Slavici şi ale lui Creangă la *Convorbiri literare,* ţinem să reproducem critica ce i-a fost adusă de Ioan Slavici îndată după apariţia sa, mai înainte ca cei doi scriitori, deşi erau din aceleaşi locuri, să se fi cunoscut. Critica lui Slavici avea în vedere atît limba şi stilul basmului cît şi fondul său moral. Ea a fost exprimată sub forma unei scrisori către Iacob Negruzzi trimisă de la Viena la 25 aprilie 1872 *„Ileana Cosînzana* — scria Slavici — *este după părerea mea, foarte bine scrisă. Pe alocurea* — adăuga însă epistolierul — *limba pare cam nepoporală, descrierile sînt prea detailate. Cu deosebire prin această detaliere cursul povestei să îngreunează. Poporul* — preciza Slavici — *descrie scurt ; sau prin asemănări marcante şi luate din viaţa concretă* — *sau prin atribute mai mult ori mai puţin nehotărîte. Afară de asta* — se arăta în continuare — *domnul M. P. voind a fi poporal, întrebuinţează cuvinte slave, pe care poporul nu le cunoaşte. Una aş observa încă* — Slavici trece acum la critica fondului — *asupra mea* Ileana Cosînzeana *a făcut o impresie oarecum neplă-*

cută. E peste putință ca în toate variantele, Ileana să fie silită a-și înșela soțul. Eroii români, de ordine, se luptă cu dreptate. Ar fi trebuit ca acest pas să fi fost cel puțin motivat. El este în tot cazul o consecvență a gîndirei creștine ; tot în această gîndire se află însă și motivul lui. De altfel — adăuga Slavici în încheiere — *eu pot rătăci* (greși)." (I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare,* II, pp. 186—187)

Prima parte a criticii lui Slavici e discutabilă și el însuși va merge pe aceeași cale în basmele sale. Cea de a doua e însă cu totul subiectivă și ea aparține concepțiilor idealist-creștine ale autorului *Zînei zorilor.*

Cît de ușor se puteau confunda, din punct de vedere al limbii și al stilului, *Ileana Cosînzana* cu *Zîna Zorilor* se constată și din faptul că N. Iorga, urmărind basmele lui Slavici, îi atribuie acestuia, din neatenție, însuși basmul lui Pompiliu *(Istoria literaturii românești contemporane,* I, p. 185).

IX

Publicat în 1886/1887 în *Convorbiri literare* (XX, pp. 993—1022) *Graiul românesc din Biharea* a deschis calea a numeroase alte cercetări lingvistice : Teofil Frîncu și George Candrea, *Românii din Munții Apuseni,* București, 1888 ; I. A. Candrea, *Graiul din Țara Oașului,* (1907) ; V. Vîrcol, *Graiul din Vîlcea* (1910) ; O. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului,* București, 1915 ; Tache Papahagi, *Graiul și folclorul Maramureșului* (1925) ș.a.

Din punct de vedere bihorean cercetările au fost continuate de V. Sala, *Glosar din Vașcău (Șezătoarea,* XXV, 1929, pp. 121—132) și apoi cu un riguros spirit științific de Teofil Teaha în *Graiul din Valea Crișului-Negru* (București, 1961). Considerînd pe înaintașul său „diletant" (p. 23), Teaha ține să sublinieze însă meritul lui Pompiliu de a fi fost primul care a început desțelenirea acestui vast și important domeniu (p. 23). O bună parte din glosarul întocmit de Pompiliu a fost preluat de Teaha și supus unei noi confruntări cu realitatea lingvistică bihoreană și cu fonetismul respectiv, izbutind să depășească și să lărgească în mod considerabil încercările precursorului său.

X

Studiul *Limbă, literatură și obiceiuri la românii din Biharea* a fost publicat postum în anul 1903 (*Șezătoarea,* XI, pp. 161—189). Munca pentru redactarea lui o începuse încă din 1887 cu intenția de a-l publica

în *Convorbiri*. La 8 octombrie 1887, scriindu-i lui Negruzzi despre călătoria sa în Transilvania, îi preciza următoarele : *„Am strîns din nou cîteva date, notițe despre limba crișenilor (Crișul-Negru) și bucăți de poesie populară. Însă din cauza ocupației cu ale școalei n-a fost chip să revăd materialul strîns și să înjghebez un articol de Doamne ajută. Ba azi, ba mîine, odată tot o să fac ceva...“* (I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, *Studii și documente literare*, I, p. 152).

Plecînd la Riva în 1892 Pompiliu și-a luat materialul cu el și a continuat să-l studieze. La moartea sa studiul era terminat, dar în loc să fie predat *Convorbirilor*, așa cum am arătat în studiul introductiv, a fost vîndut „cu hurta“. Trista odisee a acestui ultim studiu a lui Miron Pompiliu a fost povestită de S. Teodorescu-Kirileanu în articolul *Cîteva cuvinte asupra lui Miron Pompiliu și a manuscrisului său* (*Șezătoarea*, Fălticeni, XI, 1903, 1 martie, nr. 1, pp. 12—13). *„Manuscrisul* — precizează S. T. Kirileanu — *a fost vîndut de soția răposatului împreună cu prețioasa lui bibliotecă anticăriei Isr. Kuperman din Iași.“* Cererea fratelui lui S. T. Kirileanu, Gheorghe Teodorescu-Kirileanu, de a i se permite copierea manuscrisului a fost refuzată. Aflînd de existența lui, Emil Gîrleanu l-a cumpărat pentru colecția sa și apoi *„d-lui* — după relatările lui S. T. Kirileanu — *a avut bunătatea a mi-l încredința mie să-l copii înadins pentru* Șezătoarea“. Manuscrisul, după indicațiile lui Kirileanu, avea forma unui carnet de buzunar cu 152 file. Pe fila ultimă se arăta, sub semnătura lui Pompiliu, că studiul a fost terminat la Riva în mai 1893. Pe aceeași filă se afla și indicația că materialul era sortit să slujească la scrierea unei monografii a comitatului Bihariei. *„L-am copiat întocmai* — precizează Kirileanu — *numai atîta că din vorbele locale, (provincialisme) am extras într-un capitol aproape toate cuvintele care făceau parte din terminologia populară și pe lîngă asta am dat afară din colecție vreo cîteva cîntece de joc (hore) care erau prea pornografe“* (p. 13). În legătură cu cuvintele neexplicate de Pompiliu, Kirileanu arată că a *„întrebat pe un ardelean Simion Meseșianul din Solnoc-Dobîca, care mi-a spus unele ce însamnă și eu am însemnat numai pe cele care am văzut că știe bine ce însamnă. Am mai adăugat și eu cîte o explicare, după cum am auzit în comuna Broșteni, jud. Suceava“* (p. 13).

Articolul lui Kirileanu e important și pentru alte informații dar pe care, din lipsa unei documentări mai sigure, nu le putem lua în considerație. Kirileanu afirmă astfel, bazîndu-se pe o destăinuire a Elenei Sevastos, că Pompiliu ar fi și autorul prefeței volumului de *Poesii populare* publicat de M. Canianu la Iași în 1888. E adevărat că Pompiliu a intervenit pe lîngă Iacob Negruzzi pentru publicarea în *Convorbiri* a unora

din doinele adunate de Canianu (vezi *Studii și documente literare*, I, p. 150), dar el nu dă nici un fel de precizări asupra elaborării prefeței respective.

În articolul lui Kirileanu (p. 12) se află și afirmația că poezia *Izvorul Tisei* publicată în anul 1869 în ziarul *Traian* (nr. 30), ar fi poezie populară, reproșînd lui Pompiliu omiterea ei din volumul *Balade*. Poezia menționată nu este însă creație populară, ci una din numeroasele poezii originale publicate de Miron Pompiliu în această perioadă.

Kirileanu afirmă totodată, fără a indica anul, că *Ileana Cosînzana* ar fi fost tipărită și de tipografia Șteinberg din București într-un volum de povești intitulat *Harap Alb*, volum pe care noi nu l-am putut afla însă.

Publicarea studiului inedit al lui Miron Pompiliu constituie un adevărat omagiu adus de tinerii folcloriști de la *Șezătoarea* marelui și nedreptățitului lor înaintaș.

XII. BIBLIOGRAFIE

A. În vo

B. În per

I

1. SCRIERILE LUI MIRON POMPILIU

lume şi broşuri :

Balade populare române, Iassi, 1870, 94 p.

Antologie română pentru usul şcoalelor secundare..., Iaşi, 1885, ed. adăugită, Iaşi, 1887 ; ed. III, Iaşi, 1890.

Ileana Cosînzana, Biblioteca poporală bucovineană, nr. 7, 1886, Cernăuţi.

Codreana Sînzieana, Editura Librăriei Ciurcu, Braşov, 1895, 24 p. ; ediţia II, Braşov, 1913, 28 p.

Marcu şi Turcu. Legendă. Editura Librăriei Ciurcu, Braşov, 1904 (Biblioteca copiilor, 8 p.).

Starostii la nunţile ţărăneşti, Gherla, f.a., 16 p., Tipografia Augustin Deac.

iodice :

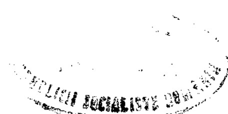
. *Versuri originale:*

Gîcitură, Familia, Budapesta, 1886, 15/27 ianuarie, nr. 2 (semnat M. P. Popiliu).

Ecouri de suspine, Familia, 1866, 25 iunie/7 iulie, nr. 18 (semnat M. P. Popiliu).

Rămas bun de la Crişana, Familia, 1866, 18/30 septembrie, nr. 30.

Din oraş, Familia, 1866, 23 oct./4 nov., nr. 35.

O noapte în spital, Familia, 1867, 18 februarie/3 martie, nr. 8.

Triumful lui David, Familia, 1867, 5/17 martie, nr. 10.

Românca, Familia, 1867, 18/30 iunie, nr. 25.

La Clara, Familia, 1867, 4/16 noiembrie, nr. 43.

Iarna, Familia, 1867, 22 dec./3 ianuarie, nr. 4.

Nenorocitul, Foaea Soţietăţii pentru literatura şi cultura română în Bucovina, Cernăuţi, III, 1867, 1 martie, nr. 3 (semnat M. Popiliu).

Un orfan la mormîntul mamei sale, Fenice, Almanahul Societăţii de leptură a junimei române din Oradea-Mare, 1867, pp. 95—97 (semnat Miron Popiliu).

Vrăjitul, Convorbiri literare, I, 1868, p. 15 (semnat Moise Popiliu).

O sară, Convorbiri literare, I, 1868, pp. 349—350 (semnat Moise Popiliu).

Ce nu pot uita, Familia, 1868, 14/26 noiembrie, nr. 40.

Dorul amantei, Albina Pindului, 1868, 15 iulie, nr. 3.

Romînca şi pandurul, Albina Pindului, 1868, 15 iulie, nr. 3.

Odoarele vieţii mele, Albina Pindului, 1868, 10 august, nr. 4.

Vegierea, Albina Pindului, 1868, 15 august, nr. 5.

Amorul (imitaţie), *Albina Pindului,* 1868, 1 septembrie, nr. 6.

Dorul României, Albina Pindului, 1868, 15 octombrie, nr. 9.

În zori şi seara, Albina Pindului, 1868, 1 noiembrie, nr. 10.

Iubirea de mamă, Familia, 1869, 16/28 februarie, nr. 7.

Romînca de la Criş, Familia, 1869, 20 aprilie/2 mai, nr. 16.

La ea, Familia, 1869, 15/27 iunie, nr. 24.

Mihai, Traian, 1869, 30 aprilie, nr. 5.

Au căzut, Traian, 1869, 30 aprilie, nr. 5.

Vrăjitul, Traian, 1869, 30 aprilie, nr. 5 (Repr. din *Convorbiri literare*).

Oltul, Traian, 1869, 13 iunie, nr. 21.

Romînca din Ardeal, Traian, 1869, 20 iunie, nr. 24.

Izvorul Tisei, Traian, 1869, 6 iulie, nr. 30.

Dor de mamă, Familia, 1880, 21 sept./ 3 oct., nr. 72.

Despărţirea noastră, Familia, 1880, 26 oct./17 nov., nr. 82.

Mama cea oarbă, Familia, 1880, 16/28 noiembrie, nr. 88.
Furtunile, Familia, 1880, 25 dec./2 ian., nr. 98.
Cînd ziua bună, Convorbiri literare, XIV, 1880, pp. 279—280.
Un cîntec, Convorbiri literare, XIV, 1880, p. 280.
Despărţire, Convorbiri literare, XIV, 1880, p. 322.
Un sicriu, Convorbiri literare, XIV, 1880, p. 382.
Glasuri de toamnă, Convorbiri literare, XIV, 1880, pp. 478—481.
Chin amar, Convorbiri literare, XIV, 1880, pp. 481—482.
Casa din vale, Convorbiri literare, XIV, 1880, p. 197.
Uitate erau, Convorbiri literare, XIV, 1880, pp. 197—198.
Amorul meu, Convorbiri literare, XIV, 1880, p. 198.
Foi de roză, Convorbiri literare, XIV, 1880, p. 168.
Suvenirile, Convorbiri literare, XIV, 1880, p. 279.
O amintire, Convorbiri literare, XV, 1881, p. 278.
Un vis de iarnă, Convorbiri literare, XV, 1881, pp. 278—279.
Triste versurile, Familia, 1881, 1/13 ian., nr. 1.
Stau adese, Familia, 1881, 28 apr./6 mai, nr. 32.
O scrisoare, Familia, 1881, 18 iun./30 iunie, nr. 44.
Te-am văzut, Familia, 1881, 20 aug./1 sept., nr. 62.
La sîn c-un foc ceresc, Familia, 1881, 27 sept./ 9 oct., nr. 73.
Aşteptarea, Familia, 1881, 25 oct./6 nov., nr. 77.
Ură şi amor, Familia, 1881, 15 nov./27 nov., nr. 80.
Plopii, Convorbiri literare, XV, 1881, p. 400.
Blăstem, Familia, 1882, 24 ian./5 febr., nr. 4.
Gînduri triste, Familia, 1882, 11/23 aprilie, nr. 15.
Rîndunelele, Familia, 1882, 2/14 mai, nr. 18.
Tablouri, Familia, 1882, 11/23 iulie, nr. 28.
Gînduri de foc, Familia, 1882, 14/26 nov., nr. 46.
Lîngă patul, Familia, 1882, 28 nov./10 dec., nr. 48.
Lîng-un mormînt, Convorbiri literare, XVI, 1882, p. 119.
Codru-n zare, Convorbiri literare, XVI, 1882, pp. 119—120.
S-a dus iarna, Convorbiri literare, XVI, 1882, p. 201.
Locul naşterii, Convorbiri literare, XVI, 1882, p. 201.

Dus pe-a tinereţii valuri, *Convorbiri literare*, XVI, 1882, pp. 201—202.

O dată cu zefirul, *Familia*, 1883, 30 ian./11 febr., nr. 5.

L-a tale graţii, *Familia*, 1882, 23 oct./4 nov., nr. 43.

A ta zîmbire, *Familia*, 1882, 23 oct./4 nov., nr. 43.

Uitînd al vremii rost..., *Familia*, 1883, 13/25 martie, nr. 11.

Amorul Elenei, *Familia*, 1883, 19 iunie/1 iulie, nr. 25.

Aş vrea să plîng..., *Familia*, 1883, 20 nov./2 dec., nr. 47.

Zîmbeşte-mi crudo, *Familia*, 1883, 11/23 dec., nr. 50.

De-atîtea ori, *Familia*, 1884, 22 ian./3 febr., nr. 4.

Cînd scriu aceste rînduri, *Familia*, 1884, 22 ian./3 febr., nr. 4.

Departe-am fost de tine, *Familia*, 1884, 19 febr./2 martie, nr. 8.

Ca-n vremi de mult, *Familia*, 1884, 19 aug./31 aug., nr. 34.

Unui poet din Bucureşti, *Familia*, 1884, 19/31 aug., nr. 34.

Valea Biinşului, *Familia*, 1885, 5/17 mai, nr. 18.

Amintiri, *Familia*, 1885, 3 iunie/12 iulie, nr. 26.

Revedere, *Familia*, 1885, 1/13 sept., nr. 35.

Minca, *Familia*, 1885, 10 nov./22 nov., nr. 45.

Domnişoarei M. B., *Familia*, 1885, 15/27 dec., nr. 50.

Ultimul dor, *Convorbiri literare*, XIX, 1885, p. 280.

Osînditul din Carpaţi, *Familia*, 1886, 25 mai/6 iunie, nr. 21.

La un român renegat, *Familia*, 1886, 24 aug./5 sept., nr. 34.

Noaptea, *Familia*, 1897, 30 nov./12 dec., nr. 48.

II. *Traduceri:*

Italia (poemă de Fr. Halm), *Albina Pindului*, 1868, 1 decembrie, nr. 12.

Suvenirea (a IX-a meditaţie), după Lamartine, *Convorbiri literare*, VI, 1872, pp. 429—430.

Pîrîul (Goethe), *Convorbiri literare*, XIV, 1880, p. 163.

Strîngîndu-se de mînă (H. Heine), *Convorbiri literare*, XIV, 1880, p. 163.

De cînd (H. Heine), *Convorbiri literare*, IV, 1871, p. 373.

Călătorul într-un ferăstrău (I. Kerner), *Convorbiri literare*, XIV, 1880, p. 382.

Copila Birtășiței (L. Uhland), *Convorbiri literare*, IV, 1870, p. 168.

Apropiere (N. Lenau), *Convorbiri literare*, IV, 1870, p. 168.

Cîntecul captivului (L. Uhland), *Convorbiri literare*, IV, 1871, p. 168.

Mitul furtunei (N. Lenau), *Convorbiri literare*, IV, 1871, p. 372.

Mormîntul din Busento (Aug. Platen), *Convorbiri literare*, XIV, 1880, pp. 162—163.

Pelegrinul din St. Just (Aug. Platen), *Convorbiri literare*, XIV, 1880, p. 163.

Dinaintea ușilor (Fr. Rükert), *Convorbiri literare*, XIV, 1880, p. 383.

Cocostîrcul rob (Arany Ianos), *Familia*, 1887, 12/29 iulie, nr. 28.

III. *Culegeri de folclor:*

Nevesteasca — orație de nuntă — Familia, 1866, 11/23 septembrie, nr. 29.

Cîntece poporale (I—VI), *Albina*, Budapesta, I, 1866, 28 sept., nr. 72. (semnat M. Popiliu).

Poesie poporală : Stanciu și Vochița, Viță Cătunuță, Concordia, Budapesta, VII, 1867, 8 dec., nr. 90 (semnat M. Popiliu).

Poesii poporane române din Crișana (cuvînt introductiv), *Traian*, București, I, 1869, 16 aprilie, nr. 1.

Poesii poporane române din Crișana : Gheorghiță și mireasa lui ; Bradul ; Răzbunarea ; Fata bradului, Traian, I, 1869, 16 aprilie, nr. 1.

Poesii poporane române din Crișana : Doine (I—IX), *Traian*, I, 1869, 18 aprilie, nr. 2.

Poesii poporane române din Crișana : Doine (I—XI), *Traian*, 1869, 24 aprilie, nr. 4.

Poesii poporane române din Crișana : Doine (I—IX), *Traian*, 1869, 22 iunie, nr. 5.

Poesii poporane de sub poalele Bihorului : Balade : Tudor și Catița ; Mustrarea fetei ; Răscumpărarea voinicului, Traian, 1869, 6 iulie, nr. 30.

Cîntecul lui Bonaparte după cum se cîntă în Transilvania, Traian, 1869, 9 iulie, nr. 31.

Poesii poporane de lîngă Săbiiu (I—VII), *Traian,* 1869, 13 iulie, nr. 33.

Poesii poporane de sub poalele Bihorului, (I—V), *Traian,* 1869, 20 iulie, nr. 36.

Poesii poporane de sub poalele Bihorului, (I—IV), *Traian,* 1869, 25 iulie, nr. 38.

Poesii poporane române din Crişana : Doine (I—V), *Traian,* 1869, 27 sept., nr. 61.

Doine din pregiurul Săbiiului (I—VII), *Traian,* 1869, 9 noiembrie.

Din poesiile poporului transilvănean, Convorbiri literare, III, 1869, pp. 302—304.

Poesii populare de peste Carpaţi, Convorbiri literare, V, 1871, pp. 113—116.

Poesii populare de peste Carpaţi, Convorbiri literare, V, 1871, pp. 295—296.

Poesii : Cîntece populare de peste Carpaţi, Convorbiri literare, X, 1876, pp. 202—203.

IV. *Basme :*

Ileana Casînzana, din cosiţă floarea-i cîntă, nouă-mpărăţii ascultă, Convorbiri literare, VI, 1872, pp. 17—31.

Codreana Sînzieana, Convorbiri literare, IX, 1875, pp. 185—192.

Păcală şi Amăgeală şi-au găsit omul, Familia, 1888, 10/22 ianuarie, nr. 2.

Tovărăşie la hoţit, Familia, 1888, 24/5 februarie, nr. 4.

V. *Studii :*

Graiul românesc din Biharea, Convorbiri literare, XX, pp. 993—1022.

Limbă, literatură şi obiceiuri la românii din Biharea, Şezătoarea, Fălticeni, VII, 1903, n-rele 11—12.

VI. *Scrisori:*

Conversare cu cititoarele : Corespondență din București, Familia, 1868, 27 nov./9 dec.

Conversare cu cititoarele : Corespondență din București, Familia, 1869, 11/23 ianuarie.

Scrisoare d-lui director al ziarului „Traian", Traian, 1869, 25 aprilie, nr. 3.

Scrisoare d-lui redactor al „Convorbirilor literare", Convorbiri literare, III, 1869, pp. 302—304.

Scrisori de la țară : I, *Familia,* 1886, 7 iulie/8 aug., nr. 30.

Scrisori de la țară : II, Familia, 1886, 24/5 sept., nr. 34.

Scrisori de la țară : III, Familia, 1886, 31 august/12 sept., nr. 35.

VII. *Articole și recenzii:*

Rezumat de prelecțiunile populare ținute de Societatea „Junimea", Convorbiri literare, V, 1871, pp. 68—70.

Învățămîntul în școalele noastre ; I. Studiul gramaticei, Convorbiri literare, IX, 1875, pp. 206—220 ; *II. Studiul geografiei, Convorbiri literare,* X, 1876, pp. 4—17.

S. C. Stoicescu, Fragmente din autori români vechi și moderni, Convorbiri literare, XII, 1878, pp. 270—287.

Sommer, Principii de stil și composițiune, prelucrate de Dem. I. Popilian, Convorbiri literare, XIII, 1879, pp. 327—328.

I. Nădejde, Elemente de botanică, Convorbiri literare, XIII, 1879, pp. 483—484.

M. Strajanu, Manual de stilistică, Convorbiri literare, XIII, 1879, p. 484.

Vocea română (ziar), *Convorbiri literare,* XIV, 1880, p. 164.

S. G. Petrini, Colecțiune de fabule române, Convorbiri literare, XIV, 1880, p. 200.

Victor Dogaru, Abecedar pentru cl. I, Convorbiri literare, 1880, XIV, pp. 283—284.

M. Strajanu, Manual de gramatica limbei române, Convorbiri literare, XIV, 1880, p. 363.

M. Toma, Catehism pentru învățămîntul religiei în școala primară, Convorbiri literare, XIV, 1880, pp. 363—364.

Teodor V. Păcățian, Flori de toamnă, Convorbiri literare, XIV, 1882, pp. 403—404.

Heinrich I. Kampe, Robinson cel june, trad. de D. S. Panfiliu, *Convorbiri literare,* XIV, 1882, pp. 451—452.

Ion Nădejde, Gramatica română, Convorbiri literare, XVIII, 1884, pp. 38—39.

Isaia B. Bosco, Florile inimei, Convorbiri literare, XVIII, 1884, pp. 251—252.

Voltaire (postum), *Jurnalul literar,* Iaşi, 1939, 12 martie, nr. 11.

2. SCRIERI DESPRE MIRON POMPILIU ŞI EPOCA SA

Bănescu, N., O *„misiune" a lui Miron Pompiliu, Convorbiri literare*, XLIII, 1909, pp. 1300—1305.

Bogdan-Duică, Gh., *E. Potoran. Poeţii Bihorului* (raport de premiere către Academia Română), *Analele Academiei Române*, LIV, 1933—1934, p. 127.

Bogdan, I., *M. Pompiliu, Antologie română pentru usul şcoalelor secundare* (recenzie), *Convorbiri literare*, XIX, 1885, pp. 982—985.

Bolca, Vasile, *Lepturiştii din Oradea, Transilvania*, 1944, februarie, nr. 2, pp. 134—162.

Breazu, Ion, *Folklorul revistelor „Familia" şi „Şezătoarea"*, Sibiu, 1945.

Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Bucureşti, 1941, pp. 380—382.

Călinescu, George, *Material documentar, Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor*, IX, 1960, nr. 4, p. 763.

Călinescu, George, *Estetica basmului*, Bucureşti, 1965.

Cardaş, Gh., *Poeţii şi prozatorii Ardealului pînă la Unire*, Biblioteca pentru toţi, nr.-ele 1376—1383, Bucureşti, 1936, pp. 242—249.

Cuza, A. C., *Necrolog*, în *Convorbiri literare*, XXXII, 1897, 1 decembrie, nr. 12, p. 184.

Dicţionar enciclopedic român, Bucureşti 1965, p. 818.

Iorga, N., *D. Const. Pavel, Miron Pompiliu, viaţa şi opera* (recenzie), *Revista istorică*, 1932, pp. 106—107.

Iorga, N., *Istoria literaturii româneşti contemporane*, I, Bucureşti, 1934.

Monografia — Almanah a Crişanei, Oradea, 1936, p. 336.

Negruzzi, Iacob, *Amintiri din „Junimea“,* Bucureşti, 1938.

Neş, Teodor, *Oameni din Bihor,* Oradea, 1937.

Panu, Gh., *Amintiri de la „Junimea“ din Iaşi,* vol. I—II, Bucureşti, 1942.

Papadima, Ovidiu, *Doi contemporani ai lui Eminescu : Anghel Demetriescu şi Miron Pompiliu, Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor,* XII, 1963, nr.-ele 3—4, pp. 611—613.

Pavel, Const., Dr., *Şcoalele din Beiuş, 1828—1928,* Beiuş, 1928.

Pavel, Const. Dr., *Miron Pompiliu, 1847—1897, viaţa şi opera lui,* Beiuş, 1930.

Popescu, Pericle, *Miron Pompiliu* (panegiric), *Opinia,* Iaşi, 1897, 26 noiembrie, nr. 172.

Şardin, Vladimir, *Din trecutul Botoşanilor — Figuri dispărute —,* Botoşani, 1929.

Teaha, Teofil, *Graiul din valea Crişului-Negru,* Bucureşti, 1961.

Teodorescu, Kirileanu S., *Cîteva cuvinte asupra lui Miron şi a manuscrisului său, Şezătoarea,* XI, 1903, 1 martie, nr. 1, pp. 12—13.

Torouţiu, E. I., *Studii şi documente literare,* vol. I—IV, Bucureşti, 1931—1933.

Vartolomeu, Vasile, *Mărturii culturale bihorene,* Cluj, 1944, pp. 206—223.

Verbină, I., *Aspecte din lupta junimistă în Transilvania,* în *Studii literare,* Sibiu, 1942, I, pp. 81—86.

Convorbiri literare, IV, 1870, pp. 118—120, *Miron Pompiliu, Balade populare,* (recenzie).

CUPRINS

